

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES THERAPIAE GENERALIS.

LIPSIAE ET ALTENBURGI,

SUMTIBUS F. A. BROCKHAUS.

1816.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICAE.

TOMUS VI.

PARS PRIMA.

THERAPIA GENERALIS.

LIPSIAE ET ALTENBURGI,

SUMTIBUS F. A. BROCKHAUS.

1816.

CONSPECTUS.

Pars generalis.

Cap. I. De doctrinae consilio.

Cap. II. De obstaculis curationum.

Cap. III. De examine therapeutico.

Cap. IV. De viribus naturae medicatricibus.

Cap. V. De indicationibus generatim.

Cap. VI. De indicantibus et contraindicantibus.

Cap. VII. De indicatis.

Pars specialis.

Sect. I.

De cohaerentia partium solidarum mutanda.

Sect. II.

De viribus vitalibus mutandis.

Insti-

INSTITUTIONES
THERAPIAE GENERALIS.

PARS GENERALIS.

CAP. I.

DE DOCTRINAE CONSILIO.

1.

Ad sanitatem perducunt mortales, qui adversam mutant in secundam valetudinem: curare vero dicuntur aegros, qui arte eas in corpore vicissitudines excitant, quas recursus in sanitatem sequi possit. Itaque, licet fortuito ac ulla sine arte plurimi sanescant aegri, curatio tamen citra artis regulas contingere nequit.

Doctrina autem de regulis curandi *therapeutice* appellatur; naturaliter diducta in duas partes. Siquidem vel universa morborum genera comprehendit,

regulasque generales tradit, quibus artifex obtemperaturus est; vel formis aegritudinum singulis ac speciebus accommodat regulas: illa *therapeutices generalis*, haec *specialis* nomine venit. Quibus accedit *medicina clinica*, quae in singulis aegris valetudinem adversam fugare docet. (*instit. med. vol.* 1. *introit.* §. 6.)

2.

Doctrina est scientiam comprehendens: namque curationum regulas haud membratim tradit, sed e principiis rationalibus deducit: pariter igitur scientiam gignit, ac mathesis applicata, quae architecto aut nautae regulas impertit.

Artificis est, dum morbis medetur, regularum conscium esse, easque e principio derivare universali. Hac enim ratione distinguitur ab agyrta aut inscio homine, qui, etiamsi sanat forte homines, rationem tamen actionum suarum reddere nequit, quod regulas nequaquam cognoscit.

3.

Quanquam ubique finem eum sibi proponere debet medicus, ut legibus huius doctrinae et regulis obediat, nonnunquam tamen, ubi abstrusum est morbi ingenium, aut ubi latent, quae morbum genuerunt, necesse est confugiat ad ea, quae usus do-

cuit ac experientia, ſive ſequatur ea, quae iuvant aut nocent, ſive experimenta etiam fortuita inſtituat, ut, quo demum cunque modo id fiat, opem aegro ferat. Accidit id praeprimis in novis morborum generibus, ſive plane ante ignotis, ſive populari ingenio obſequentibus, ubi, Celſo id iam monente, confirmante etiam Sydenhamo, novae ſaepius medendi viae inveniendae ſunt, quas ratio tantum abeſt ut ſemper doceat, ut potius uſu et exercitatione multo ſaepius pateant. Nec indoles, quam aegritudo, utut probe cognita, in corpore individuo accipit, eiusmodi ubique eſt, ut regulas certas fixasque liceat ſtatuere ac conſequi; cum abdita nonnunquam diſpoſitio aut fortuitum aliquid ita mutare poſſint morbum, ut regulas ſuetas appliceri nefas ſit, ſed oporteat experimenta inſtituere. Sic, qui in clariſſimis ſemper Germaniae medicis nominatur, Richterus Göttingenſis, quamvis iure ſuo carpat eos, qui purgantia remedia ſine regulis imperant, ipſe tamen, ſi in febre biliofa pleni ſunt pulſus et vegeti, ſanguinem mittendum eſſe, praecipit, ut periculum faciamus.

4.

Priusquam ulterius progrediamur, inquirendum eſt, ſemperne curationes locum obtineant. Haudquaquam id ita eſſe patet tum e ſuperflua quandoque curatione, tum quod interdum curatio omnem vim humanam ſuperat.

Non ſuperflua ſolum ſed noxia etiam eſt omnis curatio, ubicumque naturae ope levia incommoda naſcuntur, quae ſponte iterum ſua in priſtinum ſtatum redeunt. Noxia ibi omnis officioſa ſedulitas fit, quia naturae efficaciam turbat ut et peiores ſequelae naſci poſſint. Hippocraticis viris probe iam notum erat, invenire naturam ſibi ipſi vias, nullius magiſtri egentem ac debita ſine praeceptis facientem *); et ſponte ſua revaleſcere homines, niſi quid aliunde male actum fuerit **); et nullo utentes medico aegros ſaepius convaleſcere ***). Superfluas igitur curationes perſtrinxerunt Gid. Harvaeus, (*ars ſanandi cum expectatione. Offenb.* 1730. 8.) Stahlius, (*diſſ. de autocratia naturae*, Hal. 1696. progr. *περὶ φύσεως ἀπαιδεύτου.* Hal. 1703. *diſſ. de abſtinentia medica* ib. 1709.) Fr. Hoffmannus, (*de naturae et artis efficacia in medendo opp. tom.* 6. *p.* 261: ſ. I.) Petr. Camper (*de optima agendi vel exſpectandi ratione in diſſ.* 10. *app.*) et Schmidtius (*analecta practica de morbis exſpectationem deſide-*

*) Hipp. epid. lib. 6. ſ. 5. p. 1184. Ἀνευρίσκει ἡ φύσις ἑωυτῇ τὰς ἐφόδους, ἀπαίδευτος ἐοῦσα, καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιέει.

**) Hipp. nat. hum. p. 224. Ὑγιέες γίνονται αὐτόματοι, ἢν μή τι ἐξ ἄλλου κακουργῆται.

***) Hipp. de arte, p. 4. Οὐ χρησάμενοι ἰητρῷ νοσέοντες ὑγιάνθησαν.

rantibus. Goett. 1759.) Quodsi in iis adfectibus, quibus natura ipsa medetur, artifex nihil molitur, sed naturae nutibus observatis victus rationem moderatur, multo magis saluti aegrorum consulit, quam nimia activitate; artemque ipsam promovet, quae naturae ministra merito habetur.

5.

Dein abstinendum est a curationis consilio, si eae adsunt laesiones, quae nunquam arte humana penitus curatae fuerunt; si destructis organis nobilioribus aut viribus omnino pessumdatis spes nulla salutis superest. Quivis enim conatus, incurabiles eos morbos tollendi, in detrimentum aegri aut perniciem etiam vertitur. Veteres iam Hippocratici viri praeceperunt, nequaquam suscipere curationem eorum, qui ad summam morbi devenerint, scientes, quod talia ars praestare nequeat *). Et Celsus: neminem velle, ait, periclitari coniectura sua in splendida persona, ne occidisse, nisi servasset, videretur. Neque tamen eo minus nunquam deserendi sunt eiusmodi aegri, ne a medicis desperantibus semet ad agyrtas convertant, eoque modo arti opprobrium nascatur. Si hoc prudentiae est, humanitas etiam imperat iuvare ac levare molestias,

*) Hipp. de arte, p. 5. Μὴ ἐγχειρέειν τοῖσι κεκρατημένοισιν ὑπὸ τῶν νοσημάτων, εἰδότας ὅτι τοῦτα ὀυ δύναται ἰητρικὴ.

etiamſi penitus tollere aegritudines in noſtra neutiquam poteſtate ſitum ſit. „Duo, inquiunt Hippo„cratici viri, circa morbos facienda ſunt: iuvare „aut non nocere.“ *) Iam vero iuvat ſaepe magis, qui blanditur aegri ſenſibus moleſtis, ac dolores aliosque adfectus mitigat, quam qui ubique, repugnantibus etiam viribus ipſaque morbi indole, penitus eum tollere ſtudet. Boni tamen et cordati eſt artificis, ſi nulla plane ſpes ſupereſt ſalutis, nec aegrum nec eos, qui adſtant, id celare; ſed artis impotentiam candide aperire, ne falſa ſpe decepti crudelitatis denique et imprudentiae medicum arguant.

Neque deſunt aegritudines, per ſe quidem magnopere ancipites et periculoſae, quae, etiamſi uſitato modo haud curentur, cedunt tamen interdum novae methodo, aut experimentis παραβόλως inſtitutis. Syphilitici morbi, antequam hydrargyri uſus; febres pervicaces intermittentes, priusquam corticis peruviani adminiſtratio innoteſcerent, incurabiles putabantur. Angina polypoſa, magnopere anceps, nuperis kali ſulfurati applicationibus debellata fuit. Itaque verecundiae eſt, fateri, morbum hunc a me quidem et meae aetatis medicis penitus curari non poſſe, etiamſi haud inficiar, a poſteritate forte

*) Hipp. epid. lib. I. p. 960. Ἀσκέειν περὶ τὰ νουσήματα δύο, ἢ ὠφελέειν, ἢ μὴ βλάπτειν.

meliorem tutioremque inventum iri methodum. Ea autem confessio, quamlibet magnopere deceat medicum optimum, a tirone tamen et iuniore medico, famae suae consulente, vix ac ne vix quidem exspectanda est.

6.

Ex iis, quae modo dicta sunt, liquet, *curationes* esse vel *perfectas* vel *imperfectas*: illas versari in tollendo morbo ipso cum omnibus effectibus: has vero in amovendis partibus morbi, seu effectibus quibusdam, superstite tamen morbi ipsius essentia. Perfecta curatio, quae et *tuta* dicitur, quaque radicitus evellitur malum, ut nullae supersint reliquiae, generatim quidem necessaria est, cum melior sit securitas, quam intuta indoles: praeferri quoque debet curatio tuta ac perfecta reliquis omnibus modis, si modo artis facultas eam permittit. Laude igitur dignissimus est medicus, qui tutae curationi operam dat, quam qui celeriter gratoque ac iucundo modo aegritudines tollere studet.

Morbi vero inveterati, aut qui partium nobilium destructionem adferunt, cum perfecte ac tuto curari nequeant, exigunt tamen curationem imperfectam, ut ea solummodo abigantur, quae perniciem ocyus adferre morbumque magis insanabilem reddere possunt. (§. 5.)

7.

Qui perfecte curaturus est aegritudines, consilium curationis totius inire debet, quod, dum morbus ipse non mutatur, constanter sequatur, nec unquam penitus mutet, quamvis artis praesidia, consilio apta, omnino permutare possit saepeque debeat. Ratio enim ipsa nos cogit atque compellit, si rite cognitus est morbus, consilium unum idemque sequi, neque variis turbari phaenomenis, quae agyrtam aut inscium hominem ilico instinguunt, ut aliam agendi rationem eligat. Haec est ἡ περὶ τὸν νοσέοντα οἰκονομίη, quam Hippocratici viri commendant: haec est ἡ ὁδὸς καὶ τῶν ὀρθῶς ἐχόντων δοκιμασίη καὶ τῶν μὴ ἐχόντων ἔλεγχος, ab iis ipsis viris praedicata. „Quam viam omnem medendi qui intelligit, cognoscit ac sequitur, donec fine potiatur, solus is est, „qui medendi scientiam et artem possidet." (*Galen. meth. med. lib.* 6. *c.* 1.) Haec est constantia medici, cui qui studet, si omnia secundum rationem fecerit, quamvis κατὰ λόγον res non succedant, non discedet ad alia, firma manente principiorum sententia. (*Hipp. aph.* 2, 52.) Hanc necessariam medici perseverantiam in consilio curationis semel facto, magnopere et uberrime commendavit summus Fr. Hoffmannus. (*Opp. tom.* 6. *p.* 278.)

Nec perturbari semet medicus sinat doloribus aut molestiis variis, curandi rationem excipientibus.

Quodſi neceſſario ſequuntur, neque morbi vim ſuperant; tranſire etiam ſolent; vertiginis exemplo et amblyopiae, quae belladonnae uſum ſequitur; gingivarum tumoris ipſiusque ſalivae curſus hydrargyroſin excipientis. Quodſi vero curandi ratio etiam maiores aut diuturniores moleſtias adlatura eſt, quam morbus ipſe; rationalis eſt medici eam penitus reiicere, cum ſecuritas curationis princeps ſit ac primaria indoles.

8.

Ut perfecta curatio inſtituatur, antecedat neceſſe eſt cognitio morbi omniumque eius partium, partis praecipue laeſae, modi, quo laeſa eſt, et cauſſarum, quae nocuerunt. Quibus omnibus rite cognitis, conſilium curationis ita eruitur, ut ad proprium ac ſingularem aegri cuiusvis conditionem applicetur. Namque, ut Galenus (*de optim. ſect.* p. 18.) monet, *ἀδύνατον ἐν ἅπαντι τῷ βίῳ, μὴ ὅτι πλείοσιν, ἀλλὰ καὶ δύο ἀῤῥώστοις πάντα ὁμοίως συμβῆναι.* Nec in ipſis popularibus morbis perfecta omnium caſuum ſimilitudo obſervatur, ſed peculiaribus cuiusvis aegri conditionibus mutatur morborum forma. Hinc igitur, *μηδὲν εἰκῇ, μηδὲν ὑπεροράν*, antiquiſſima eſt Hippocraticorum regula, nunquam negligenda, quae eo potiſſimum valet, ne curationis conſilium praecipitetur, ſed tum demum formetur, cum omnia rite cognita fuerint, quae baſin eius conſtituunt.

9.

Qui perfecte curaturus eſt, aegritudinis exitum probabilem debet praenoſcere, ut ſperato curationis fine potiatur. Imprudentis enim eſt hominis et agyrtae, praeſentia duntaxat incommoda amovere, neque curam eorum habere, quae inſtant, quaeque caveri poſſent, ſi rite cognoſcerentur. Egregie enim Cous ſenex (*Hipp. progn.* p. 36): „Curandi ratio„nem optime molietur, ſi ex affectionibus praeſenti„bus futura praenoverit.“ *) Et Galenus (*meth. med. lib.* 13. p. 174.): „Quod iam factum eſt, illi „medendum; quod futurum eſt, impediendum.“ **) Hinc boni medici eſt, haud fidendum ceſſationi moleſtiarum praeſentaneae, ſi ſine bono ſecuritatis ſigno evanuerint. ***)

10.

Celeritas curationis quamvis laudabilis ſit, ubique tamen obſervanda non eſt, cum morbi plures id habeant ſingulare, ut tempora ſua adſiduo ſervent, nunquam mutanda, nec arte, ſine aegri dam-

*) Τὴν θεραπείην ἄριστα ἂν ποιέοιτο προειδὼς τὰ ἐσόμενα τῶν παθημάτων.

**) Τὸ ἤδη γεγονός ἰητέον, τὸ δὲ ἐσόμενον κωλυτέον.

***) Hipp. praedict. 1. p. 77. Τὰ ὀλέθρια ἀσήμως ῥαστωνήσαντα θάνατον σημαίνει.

no, turbanda. Qui enim acutis morbis medetur, quotidie animadvertet, ſtadia cruditatis, coctionis et criſeos nunquam eſſe pervertenda: maxime ſi exanthemata peculiaria cum iis morbis iuncta ſunt. Nec in aliis aegritudinibus taxanda eſt cunctatio rationalis, qua et vires aegroti ſublevare et ſalubrem exitum praeparare valemus. Itaque cavendum et in morborum diuturnorum curatione a tumultuaria medicaminum valentiſſimorum adminiſtratione, priusquam rite cognita fuerit morbi indoles et probabilis exitus. „Sanatio," inquit Cous ſenex, „tempore „fit, ſed magis etiam opportunitate." *) Et Galenus: „Satius eſt, longius impendere tempus curae, „quam celerius progreſſos maſcule occidere." **)

11.

Nec *iucunditas* curationis negligenda eſt, cum humanitas iam praecipiat, minimos, quantum fieri poteſt, dolores mortalibus excitare; prudentia etiam et artis ipſius honos vetent, taedium facere, quo aeger fiduciam amittit. Optime antiquus Hippocraticus auctor *τὰς τῶν καμνόντων χάριτας* commendat,

*) Hipp. de priſc. med. p. 8. ἄκεσις χρόνῳ, ἐστὶ δὲ ἤνικα καιρῷ.

**) Meth. med. lib. 12. p. 163. Ἐν πλέιονι χρόνῳ θεραπεῦσαι βελτίον, ἢ τοὺς σπεύδοντας ἀνδρείως ἀποθανεῖν.

ut munde tum potus tum cibus parentur, tum etiam, quae videt aut tangit, mollia sint. Gratificandum esse iubet aegroto in iis, quae magnam haud adferant noxam, quaeque facile corrigenda sint (ἐυανάληπτα). Medicum vero ipsum et habitu cultuque, et sermone et ingressu, gratum esse debere aegroto, antiqua erat regula. *) Per totam antiquitatem celebris est Asclepiades Bithynas blanditiis, quibus mulcere sensus aegrotorum studebat. Eae quamvis commendandae, postponendae tamen sunt tutae curationi et celeri, si una consistere nequeunt. Namque, sicut antiquus auctor monet, metus impotentiam, audacia autem imperitiam indicat **): itaque nec metus aegrum offendendi, nec rustica fiducia unquam medicum ad actiones compellere debent.

*) Hipp. epidem. lib. 6. s. 4. p. 1180. Hipp. de decent. ornat.

**) Hipp. lex. p. 2. Δειλίη μὲν ἀδυναμίην σημαίνει, θρασύτης δὲ ἀτεχνίην.

CAP. II.

DE OBSTACULIS CURATIONUM.

12.

Immensam profecto provinciam suscipit, qui ea omnia perstringere, ne dicam enarrare cupiverit, quae obstant, quominus curationes instítui aut ad finem perduci possint. Praeter enim impedimenta, quae natura ipsa, finibus certis humanam prudentiam et potestatem continens, efficit, innumera alia posita sunt in praeconceptis medici aegrotorumque opinionibus, in peculiari artificis temperamento, in aliis fortuitis rebus, quae humanam effugiunt providentiam potestatemque. Ea brevibus decurrere libet, ut artis nostrae termini pateant.

13.

Primo autem loco publica nominamus impedimenta, quae vel magistratuum negligentiae vel popularibus praeiudiciis tribuenda sunt. Magistratuum autem incuria arguenda est, si agyrtae, quos ἀνακυκλέοντας ἐν ταῖς πόλεσι veteres Hippocratici appellitabant, si seplasiarii et barbarum tonsores, si rhizotomi et aniculae ipsae aegris mederi audent. Namque e Plinii inde temporibus (*lib.* 29. *ſ.* 8.) dolendum est, „in hac artium sola evenire, ut cuicunque medicum se professo statim credatur, quum sit

„periculum in nullo mendacio maius. Non tamen „illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se „cuique dulcedo. Nulla praeterea lex, quae puniat „inscitiam: capitale nullum exemplum vindictae. „Discunt periculis nostris, et experimenta per mor„tes agunt: medicoque tantum hominem occidisse „impunitas summa est.“ In ea autem civitate, quae circulatores tolerat, ars vera contemtui exposita opem ferre aegrotis rite nequit: populi enim vulgus magis attrahitur a circumforaneis hominibus, salutem thrasonica audacia pollicitantibus, quam a verecundo medico, doctrina imbuto, qui fines artis suae probe noscit, ideoque neminem decipere audet. Quodsi igitur, securitati curationis potissimum studens, taedium forte aegrotis impatientibus adfert, ad agyrtas confugiunt, qui eo maiorem saepe fiduciam vulgi acquirunt, quo simpliciora usuque comprobata remedia adhibent, quae salutem saepius adferunt. Accedit naturae vis medicatrix, quae nonnunquam obstacula ipsius perversae curationis superat, ut huic tandem tribuatur, quod naturae est beneficium.

14.

Alia sunt vulgi praeiudicia, e ruditate, mala educatione, cultus animi defectu et imperitia proficiscentia, quae magnopere impediunt curandi rationes. Quo pertinent opinatio: Deum humanae vi-

tae

tae terminum ſtatuiſſe, quem non praetereat, ideoque parum vel nihil valere artem, artisque praeſidia. Huc pertinet miraculorum deſiderium, quo adlectum vulgus ei maxime confidit, qui momento citius, pulvere unico, vel paucis guttulis morbum atrociſſimum fugare iactat; qui abſtruſas aegritudinum cauſſas vel e ſola lotii inſpectione diiudicare geſtit; qui velut e tripode de ſalute aut exitio iudicium ferre gloriatur. Multo minus fiduciae vulgus collocat in medico ab iis iactationibus abſtinenti artisque finium bene conſcio. Huc pertinet praeconcepta vulgi opinio, quemvis morbum ſuum exigere remedium, quo, quisquis fuerit aeger, quaecunque demum cauſſae, ſemper debelletur: itaque, quidquid alium iuverit eadem aegritudinis forma laborantem, id et praeſenti aegro adminiculum fore. Taceo errores populares, cuivis fere regioni, ſingulisque nationibus peculiares, quos medicus corrigere nequit, cum magiſtratuum ſit, educationi providere, ac noxia, per paedagogos et praecones ſacros, praeiudicia deſtruere.

15.

Privata dein ſunt aegrorum praeiudicia, variaque ex eorum conditione proficiſcentia obſtacula, quae curationem ſaepe impediunt. Diduci potiſſimum poſſunt in ea, quae animum complectuntur, ac quae in corpore et rebus externis verſantur. Ani-

quenter ea mutant, vel male demum componi iubent. Praeter imperitiam pharmacologiae nocet inprimis novorum adminiculorum desiderium. Haec, priusquam studiose ventilata sunt, praepostere adhibita saepe totum curationis consilium pervertunt, ut curationes, quas magneticas vocant scioli homines gloriolam adfectantes; quibus mirum est, quantopere naturae vires pervertantur et motus salubres turbentur. Huc referendum esse puto venenorum abusum, a temerariis medicis commissum, quem cordatissimus Frankius iure suo damnat. (*Syst. der medic. Poliz.* B. 4 p. 448.)

Nec sine noxa graviore est inconstantia medici, quae vel nullum consilium sequitur, vel de die in diem id mutat, variatque simul artis praesidia. Eo valet ea inconstantia, ut naturae vires turbentur, nulla conamina salubria nascantur, adeoque finis curationis haud attingatur.

CAP. III.

DE EXAMINE THERAPEUTICO.

17.

Ut curationis consilium rite formetur, necesse est medendi vias trahamus ab iis rebus, quae morbum

fecerunt vel etiamnum constituunt, adeoque mutant, ut peculiari modo in hoc aegro appareat. Cum eo potissimum fine id examen instituatur, aliter comparatum est ac id, quod aliquis, scientiae forte augendae caussa, instituit. Itaque necesse est, paullo uberius de eo praecipiamus.

18.

Generatim autem monendum, medicum tum demum veram morbi imaginem concepturum esse, si, relatione aegri patienter audita, in ea, quae necessaria videntur, directa et cum ipsa inspectione ac inquisitione comparata, iudicium formare conatur a praeconceptis opinionibus liberum. Exigitur autem patientia in audienda aegri aut adstantium narratione, cum non raro deflectant a tramite, inepta aut quae idonea sunt, admisceant, eoque modo medici iudicium perturbent. Necessaria est vultus habitusque ea compositio, quae percellere aegrum timore nequeat, quam ἀταρακτοποίησιν Hippocrates nominare consuevit; necessariae sunt χάριτες, ut aeger fiducia adlectus omnia revelet, quae alioquin facile reticuerit. Oportet medicum loquendi facilitatem (εὐστίην) cum audiendi facultate iungat, ut aegrum, ubicunque desilit eius relatio, revocet in tramitem, et quaestiones idoneas interponat. Necessaria est comitas medici et humanitas, quae nec spernat nec

negligat aegrotorum querelas, nisi modum nimis excedant.

Magnopere autem interest, nec aegrum quaestionibus nimiis obruere, nec certissimum exspectare iudicium de prima inspectione. Saepiuscule enim diebus sequentibus tandem in id incidimus, quod prima vice latuerat. Gravissimum quoque est monitum, ne medicus aegrum compellat, omnia verbis exprimere, quae vel nutu, vel suspiriis, vel vultu produntur: parcendum est pudicitiae feminarum, parcendum honesti sensui.

Nec abs re esse arbitror, si medicus meminerit, nimis studiosam rerum omnium investigationem nonnunquam potius obesse iudicio, quam ipsam partium inspectionem et pertractationem. Quid enim iuvat interrogatio maxime sedula, si manibus ipsis vel herniam tangere vel ulcera genitalium inspicere oculis potuerit?

19.

Quibus generatim decursis, de ordine iam dicendum est, quo examen institui debet. In eo autem ordine praecipiendo alienus sum a plerisque, qui his regulis memoriae traditis, ordiendum esse suadent vel ab aetate, vel a caussis vel etiam a functionibus laesis. Meo autem arbitrio necesse est, quid queratur aeger, quid doleat, quaenam sint molestiae, primum inquirere. Eo autem valet id

exordium, ut fiduciam aeger in medico collocet, cum is fummam mali ex ipfo fcifcitatur, cui fublevando aut tollendo accerfitus fuit. Qui, protinus ut intrant, aetatem aegrotorum fcire cupiunt, non feminas folas terrent, fed plurimos alios aegros, falutis anxios. Ad primam iftam quaeftionem, quid nimirum doleat, aeger, vel, fi nequit, adftantes ita refpondent, ut faepe fedem mali et indolem manifeftent. Infiftendum eft huic, ut, quantum fieri poteft, clara fiant omnia et lucida, quae morbi fedem et ingenium complectuntur.

Dum haec referuntur, vacare debet medicus habitui aegri, vultui, oculis, modo, quo decumbit, obfervandis. Graviffima eft haec ftudiofa infpectio, ut, quod fequitur, examen ea illuftretur et ad finem dirigatur. Ex hac enim habitus, vultus decubitusque obfervatione mirum eft, quantum effici poffit ad vires aegri, morbi ipfius indolem, quin etiam ad cauffas aegritudinis percipiendas.

20.

Quae poftquam probe funt inveftigata, tempeftivum eft, ad fymptomata femet convertere. Ea autem ceteris praemittenda funt, quae cum fumma querelarum cohaerent: dein fequuntur, quae ex his fluunt. Ex iis autem fymptomatibus ratiocinia ea deducenda funt, quae morbi et fedem et

modum noſcendi et reliquas qualitates declarant. Neceſſe eſt, ea ratiocinia haud prius formare, quam omnia ſingulaque ſymptomata ſcienter ſecum contuleris. Neque uni aut alteri ſoli fidendum, ſed conſpiratio potius omnium obſervanda eſt. *) Hactenus autem argumentandum eſt, ut partium ſolidarum fluidarumque mutatio et imponderabilium per nervos conductorum viciſſitudines pateant. **) In ſymptomatibus his etiam conſiderandae ſunt acceſſiones remiſſionesque ſeu continua mora. ***) Quibus adiungenda eſt hiſtoria morbi, ſeu relatio de initio eius variisque viciſſitudinibus, quas ad hanc uſque diem ſubierit. Graviſſima enim eſt cognitio prodromorum primique inſultus, quo tempore contigerit, quoque modo aegrum adfecerit.

In eo autem examine probe diſtinguenda ſunt partium ſyſtemata, quae primitus patiuntur. Morbi enim, qui in reproductionis ſyſtemate radices egerunt, valde differunt ab iis, qui irritabile ſyſte-

*) Χρὴ πάντα θεάσασθαι τὰ σημεῖα καὶ μὴ πιστεύειν ἑνὶ. *Galen.*

**) Τὰ ἴσχοντα, ἢ ὁρμῶντα, ἢ ἐνισχόμενα σώματα. Hipp. epid. lib. 6. ſ. 8. p. 1199.

***) Ὥρη τῆς νούσου, ὁ χρόνος, τὰ ἐπιγινόμενα, αἱ περίοδοι, καὶ τῶν περιόδων αἱ μείζονες καὶ αἱ διὰ πλείονος, αἱ ἐπιδόσιες, καὶ ἡ τῆς ἄλλης νούσου ἐπίδοσις, ἡ χάλασις καὶ ἡ ἀκμή. ib.

ma aut ſenſuum organa corripuerunt. Quanquam in plerisque adfectibus omnia ſyſtemata laborant, fit id tamen haud uno eodemque modo, neque perinde eſt, in hoc ſive in illo ſyſtemate primitus apparuerit aegritudo. (*inſtit. path. gen.* §. 28 — 31.)

21.

His abſolutis ad virium rationem conſilium transferendum eſt, quae, licet nonnunquam ex ipſis ſymptomatibus iam elucet, ſaepius tamen ſtudioſius inveſtiganda eſt. Magnopere intereſt, diſcrimen ſtatuere oppreſſarum duntaxat et vere debilitatarum virium (*inſtit. path. gen.* §. 48.); neque querelis aegrotorum nimis fidere, qui ſummam ſaepe infirmitatem accuſant, dum humorum congerie partes nobiliores obrutae aut vi morbi, dolorum etiam et ſpaſmorum violentia corpus defeſſum eſt. Probe quoque diſtinguenda eſt inaequabilis virium diſpenſatio a vera debilitate. Illa enim in multis morbis ſpeciem infirmitatis prae ſe fert, longe alio tamen modo diiudicanda. (*inſtit. path. gen.* §. 56 — 58.) Comparanda ſunt aegri aetas, vitae ratio, peculiaris corporis conſtitutio, cauſſae praegreſſae, ſymptomatum denique caterva, ut virium vera ratio inde eruatur.

22.

Tum transeundum eſt ad aetatem, quae inſignem habet efficaciam in mutandis morbis; puberta-

CAP. IV.

DE VIRIBUS NATURAE MEDICATRICIBUS.

24.

Priusquam medicus curandi consilium capiat, in virium rationem inquirendum esse monuimus (§. 21.). Inde autem deducenda est sacratissima medicorum lex: Νούσων φύσιες ἰητροί: *morborum medicum esse naturam*, quae sine doctrina et instructione (ἀπαίδευτος ἐοῦσα) omnia moliatur, quae commoda saluti esse possint. Nec tamen peculiaris est aut sui generis naturae vis in morbis medicatrix, cum optime exponatur e vi universam naturam organicam regente, quae in duo momenta naturaliter diducta, altero momento suscipit stimulos et limitatur iisdem, altero autem eosdem mutat et vel in suam naturam abire iubet, vel arcet ac removet. (*instit. phys.* §. 62. *instit. path. gen.* §. 6. *inst. pharmac.* §. 8.) Ea ratione assimilatio contingit et nutritio, ac integra servatur corporum mixtio, etiamsi proclivis sit ad discessum particularum. (*inst. phys.* §. 54. 58. 78.). Eo modo consideratus morbus luctam sistit rerum externarum cum vi vitali, e qua phaenomena varia ipsique tumultus morbosi explicandi sunt. (*inst. path. gen.* §. 6.). Ita praecipue symptomata activa, tempora

morborum et critica molimina expoſuimus. (*ib.* §. 17. f.)

25.

Hinc igitur firmiſſima eſt et inconcuſſa veritas, tot praeclaris veterum dictis illuſtrata, ſine virium vitalium adminiculo nihil medicum poſſe in curationibus perpetrare. „Auxilia, inquit Galenus (*de opt.* „*ſect. ad Thraſyb.* p. 21.) in ſe ipſis conſiderata, non „uti ſunt, faciunt cauſſarum ablationem. Opus eſt „cooperante natura: equidem ſaltem impulſum et „principium naturae indunt, reliqua natura per ſe „ipſam efficit." Et Aretaeus (*cauſſ. acut.* lib. 2. c. 3.): „Natura vegeta et probe temperata omnia ſuperat, „omnibus dominatur, ac per humores et ſpiritus et „ſolidas partes, eorumque convenientem ordinem „et modum hominis vitam adminiſtrat." Et iterum: „Potentia naturae ſanitatem, imbecillitas morbum „parit." *) Luctam eam naturae cum potentiis externis, quae vel in victoriam vel cladem naturae tendit, pluribus locis Galenus illuſtravit. (*de cauſſ. ſympt.* lib. 2. c. 2. *meth. med.* lib. 2. c. 3.)

Nec naturae termino, ut qualitati occultae aut deo cuidam ex machina acquieverunt veteres, ſed

*) Aret. cur. diut. lib. 1. c. 7. Δύναμις μὲν γὰρ φύσιος ὑγείαν τίκτει, ἀσθένεια δὲ νοῦσον.

Nec negligenda ſunt obſtacula varia, qui ſemet naturae moliminibus opponunt: complicata aegritudinis indoles; illuvies humorum corruptorum: ſpaſmi etiam aut rigores, quibus viae conſtringuntur. Ita oriuntur criſes impeditae: τὰ κρίσιμα, μὴ κρίνοντα, quae Galenus dicit τὰ μὲν θανατώδεα, τὰ δὲ δύσκριτα, τουτέστιν ἄκριτα ποιεῖν τὰ νοσήματα. (*comm.* 3. *in praedict. Hipp. lib.* 3. *p.* 205.) Haec ſunt τὰ ἡμιῤῥόπως κριθέντα, quae ex metaptoſi acutos morbos faciunt. (*Galen. Comm. in aphor.* lib. 2. p. 349.).

Itaque, quamvis naturae miniſter medicus eſſe debeat, haud ſine prudentia ei obedire, neque, quaecunque molitur, promovere debet, ſed exitum proſpicere.

28.

In obſervandis naturae moliminibus modos eos, quibus natura utitur ad finem obtingendum, probe animadvertere decet.

Primum autem utitur *inſtinctu*, ſeu impulſu e ſenſu organico orto, quo ſine diſciplina ac conſcientia actus ſenſui congruos producuntur. (*inſt. phyſ.* §. 89.) Solet is appetentia ciborum, ſiti, poſitu corporis motibusque ſemet manifeſtare; ſaepius magnum artis adminiculum, ut, quanam ratione aegro ſuccurrendum ſit, diſcatur. Ecquis enim negaverit, cupiditatem acidorum in morbis putridis, vini

vini in typho, aëris liberi in aliis morbis magni esse momenti, ut praecepta medici rite dirigantur? Saepius quidem fallitur instinctus; interdum pro instinctu habetur, quod cupiditati rudi tribuendum est. Neque facile obtemperandum est abnormi aut pravae chloroticarum feminarum et virorum melancholicorum appetentiae, quae ex acrimonia succi gastrici derivanda insaniae saepe proxima est.

Quodsi igitur instinctu duci cupit medicus, et morbi indolem necesse est probe noscat et rerum naturam, quas appetit aeger, ut, salubres futurae sint an noxiae, iudicare possit.

29.

Multo latius patet alius modus, quo naturae vires morbis medentur. Lex enim universalis, quod omnem incitationem remissio sequi debeat, sufficit fere, ut spontaneae sanationes morborum multorum exponantur. (*inst. path. gen.* §. 21.) Cum ea cohaeret alia lex, quod chemica indoles insignite mutetur, si intentio virium sese remittit. (*inst. phys.* §. 250. *inst. path. gen.* §. 30.) Hac ratione inaequabilis imponderabilium conductio impeditaque consumtio cessat, eliminata per humores copiose excretos abundantia imponderabilium. Hinc non raro, si animi perturbationibus aut vigiliis aut aliis caussis, nullo modo per se humores mutanti-

bus, febriles insultus accendantur aut spasmi cientur, solutio contingit per sudores peculiari odore conspicuos, quibus et spasticorum nervosorumve morborum accessus terminari solent. (*inst. path. spec.* §. 527.) Quae humorum mutationes quanquam salubriter contingant, hactenus imitari solummodo naturae nutus nos oportet, ut remissionem ipsam parare, naturae vero committere; quorsum ac quomodo humores eiectura sit. (Ἃ δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ, ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων aph. 1. 21.)

30.

Cum eo naturali modo congruit etiam transitus morborum universalium in locales, quem alio loco (*inst. path. gen.* §. 29. s.) uberius illustravimus. Universo corpore stimulis morbosis incitato et partibus praesertim nobilioribus lacessitis liberatio contingit, dum cutis inprimis, organon depurationi inserviens et universalem consensum importans, adficitur; dum vel sudores, vel exanthemata vel ulcuscula etiam cientur. Haec est via, qua plerique morbi, et mere etiam nervosi, iudicantur. Itaque imitatio naturae pensi habenda est, ut cutem irritemus, exanthemata aut secretiones morbosas producamus. Neque tamen prius haec molienda sunt, quam morbi universalis efficacia cessaverit; (*inst. path. gen.* §. 29.) et naturae etiam nutus eo verserint. Ita etiam de

partiali tractus inteſtinalis incitatione ſequentique excretione humorum ac ſordium indicandum eſt. Univerſalis non raro morbus ceſſat, ſi haec contigerint; quanquam remittente ſemet febre et activis ſymptomatibus praegreſſis duntaxat ſalubre eſſe alvi profluvium poteſt. (*inſt. path. gen.* §. 249.)

Generatim vero ſancte ſervanda eſt lex, parari potius debere corpora aegrotorum ad excretiones, quod victu ſit iisque artis praeſidiis, quae nimiam incitationem et inaequabilem imponderabilium conductionem minuunt, quam hunc vel illum adfectum localem, arbitrio magis quam naturae iudicio, excitari. Εὔροα ποιεῖν vocitabat Cous ſenex, πορόποιεῖν Galenus eam medendi rationem (*aph.* 2, 9.), quam de meatibus omnibus recludendis et humoribus diluendis intelligit Galenus. Nonnunquam enim citra omnem excretionem morbi ceſſant, ſola perſpiratione cutanea aucta. (*inſt. path. gen.* §. 21.)

31.

Conſenſum ſaepius et antagoniſmum partium naturae vires adhibent, ceu adminiculum in amovendis morbis. (*inſt. phyſ.* §. 72. 74.) Liberatur enim altera pars incitatione, ſi altera, conſenſu priori iuncta, denuo incitatur. Eam ἀντίσπασιν dictam ſtudioſe obſervandam eſſe ſuadet Hippocrates: nec prius ſimile aliquid patrandum eſſe exiſtimamus,

quam ingenium popularium morborum et naturae nutus eo vergere videantur. Ita angina parotidea frequenter in tumores verendarum partium abſcedit (*inſt. path. ſpec.* §. 223.); pulmonum inflammationes in eryſipelata et ulcera cutanea, quae omnino caute imitanda ſunt.

32.

Praeterea ineſt ipſi inaequabili vis nervoſae diſpenſationi ſalubre aliquid, quo morbi tolluntur. Namque accumulata vis ſenſifera excitat nonnunquam et alias facultates, praeſertim vegetativam et nutritivam, aut dolores naſcuntur et ſpaſmi, quibus, etiamſi moleſtias plures proferant, ſalus tamen parari poteſt. (*inſt. path. gen.* §. 57. 259. 260. 271.) Hac ratione arthritici inſultus ſalubres ſunt, ut torporem organorum digeſtioni inſervientium tollant ac excretiones utiles promoveant. (*inſt. path. ſpec.* §. 452.) Quodſi natura eo vergit aut iis phaenomenis adſuefacta eſt, et ars imitari debet naturam, doloresque ciere aut ſpaſmos, quibus nervorum reſolutiones et humorum ſtaſis ſaepe avertitur.

33.

Alia prorſus eſt ſanandi ratio, qua natura utitur, ut, ſi quid continui ſolutum eſt aut amiſſae partes, inflammationem ſuſcitet, novamque ſecretionem, qua ὠργανουμέναι particulae accedunt ad reſar-

ciendum vulnus et partes regenerandas. (*instit. physs.* §. 84, *path. gen.* §. 105. 196. *path. spec.* §. 162. f.) Itaque et suppurationi magna vis inest, morbos naturae nutu sanandi et partes amissas restituendi. Neque tamen et haec contingere possunt, priusquam universalis incitatio decreverit, et in localem abscesserit excitationem, secretionibus stipatam. Necessitas imminutae incitationis universalis vel inde probari potest, quod regenerationis vis in ratione inversa est ad sensiferae vis dominium. (*instit. phys.* §. 84.) Ars imitatur haec naturae molimina, dum debito tempore inflammationem suscitat, eoque modo continet ac in mediocri gradu servat, ut suppuratio benigna aut exsudatio saltem consequi possit.

34.

Denique natura finis potitur, dum partem vi morbi depravatam atque destructioni proximam penitus destruit ac a reliquo corpore omnino separat. Ea quidem curandi ratio in gangraena, sphacelo et carie ossium conspicua (*inst. path. spec.* §. 174. 183.) non nisi cautissimam admittit imitationem, cum nostrae potestatis haud sit, destructioni terminos imponere idoneos. Itaque nec in grangraena curanda sphacelum, nec in carie necrosin causticis producere consilii est: sed ita agere, ut naturae vires in partibus, quae iuxta sunt, erigantur, debi-

toque modo contineantur, ut abigere partem destructam possint. Quodsi naturae vires vel non sufficerint, vel obstaculis pluribus impeditae fuerint, satius est ferramentis id tentare, ulcusque carcinomatosum exstirpare, quam medicamentis iututam partium destructionem moliri.

CAP. V.

DE INDICATIONIBUS GENERATIM.

35.

Regulae curationum, seu iudicia de eo quod salubriter in corpore mutandum est et perficiendum, *indicationes* dicuntur. Haec iudicia si format, eas regulas si sequitur, medicus artifex dicitur; alioquin opifex est aut agyrta. Hic enim, nullius regulae sibi conscius, quae iuvarunt aut nocuerunt in similibus morbis, usu doctus iterum adhibet. Regularum earum auctor Hippocrates therapiam generalem vere condidit, quanquam indicationum nomen ab ipso inventum non sit. (*Galen. meth. med. lib.* 4. p. 78.) Magna dein contentione inter dogmaticos empiricosque oborta de medicinae viis ducendis; illi et nomen et informationem ἐνδείξεων s. indicationum curatius introduxerunt. Cum Galeno

autem omnes dogmatici in eo femper confenferunt, a primis indicationibus et generalibus incipiendum effe, fi methodum medendi inftituere volueris; atque ex illis, quae generatim dicta et clare patefacta funt, invenienda effe ea, quae fpeciatim valeant. „Qui rationem, inquit Galenus (*meth. med. lib.* 1. „p. 38.), ducem inventionis fecerunt, et ordinem „et viam unam, quae ad finem ducit, inftituunt, „illis neceffum eft, ab univerfali quodam incipienti„bus, agnito ab omnibus, transire ad reliqua. Sic „arbitror etiam ab illis, quae in medica arte de„monftratae funt, ad fummas quasdam haud porro „demonftrabiles et ex fe ipfis fide dignas propofitio„nes adfcendendum effe."

Eft autem indicatio ratiocinium quoddam, quo univerfalia cognita ponuntur, ex iis autem conclufio fit ad invenienda auxilia. Nec tamen protinus haec conclufio valet, nec ubique certiffima eft. Haud proxime fluit e generali ftatus morbofi cognitione, quomodo removendus fit, cum prius fpecialis et individua aegritudinis conditio praemitti debeat. Neque certiffima eft regula, fiquidem iure fuo τὴν ἐπιστημονικὴν διάγνωσιν, τεχνικὸν στοχασμὸν Galenus nuncupat. (*inftit. phyf.* §. 19.)

36.

Quodfi medendi regulae ex iis proficifcuntur, quae clara funt et manifefta, aut quae inductione

et epilogismo eruta sunt, indicationes ipsae verae et tutae sunt: opinabiles vero, στοχαστικαὶ aut fallaces etiam, si hypothesibus vel commentis nituntur. (*Instit. phys. introit.* §. 10 — 13.) Quo plus arbitrarii inest hypothesibus, eo magis fallaces fiunt indicationes iis superstructae: quo plures vero conveniunt ac conspirant observationes in stabilienda hypothesi, eo probabilior fit indicatio; donec tandem, quae optimum epilogismum basin habent, contradictionem fere nullam admittant. Cuivis patet, gradus quosdam adesse et modos sensibus fere non obvios a claritate ad solam opinabilem indolem, quos animadvertere et rite distinguere acutissimum exigit optimi medici iudicium. Quo magis therapeutica doctrina sibi cavet a regulis opinabilibus, eo dignior est, eoque magis verae artis progressum promovet. Neque tamen omnes omnino hypotheses vitandae sunt, cum rerum ipsarum indoles haud ubivis clara sit, sed coniecturis locum largiatur. Itaque praeprimis enitendum, ut hypotheses caute casteque formentur, continuoque in emendandis iis et corrigendis laborandum, ut, quantum fieri possit, dignitatem naturae iudiciorum adipiscantur.

37.

Regula curationum potest versari in removendo statu praeternaturali simplici vel composito vel etiam complicato; unde indicatio erit vel *simplex* vel *com*-

posita. Qui aequabilem vis sensiferae dispensationem restituere conatur, simplicem; qui simul egerere studet abundantiam humorum aut detrahere impetum ab organo quodam nobiliori, compositam format indicationem. Iam vero, cum simplicior informatio, simplicior regula clarior sit et tutior composita, praeferendae his ubique illae sunt.

Id tamen ante omnia tenendum: compositas indicationes saepius, ni plerumque posse debereque ad simpliciores reduci, ut clariores fiant facilioresque. Siquidem composita morbi natura complectitur variorum organorum adfectiones ab eadem caussa diverso modo productas (*inslit. path. gen.* §. 43.); disparilitas haec adfectionum saepe fucum imponit morbo toti, deducitque medicos a simplicitatis tramite, ut regulis magis compositis sibi ipsis tenebras pariant et valetudinem aegroti etiam magis offendant quam adiuvent.

38.

Quo magis optimus quisque medicus penetraverit morbi naturam, eo simpliciorem formabit indicationem, cum facile perspiciat, disparilitatem variorum adfectuum simul praesentium ex opportunitatibus organorum aut e varia caussarum indole proficisci, nec verae caussarum diversitati adscribendam esse. Namque, qui febre laborat nervosa,

fuescunt, aut fortuito possunt indicationis expletionem. Quod nisi fiat, salebrosa est via, qua medicus incedit. Qui in inflammationibus impetum sanguinis minuendum esse iubet, necesse est simul perspiciat, quomodo id fieri in hoc singulari casu possit, quanam ratione mutationes impetu sanguinis minuto obortae sanitatem restituere possint, ac quibus modis obstacula huius curationis rite removenda sint.

Hac igitur ratione abusus simplicitatis vitatur. Sed alius est scopulus, in quem impingunt, qui, phaenomena morbosa e primis rerum omnium principiis exponere satagentes, regulas quidem fingunt simplicissimas, sed examen rationis et liberi a praeconceptis scholarum commentis iudicii fugientes. Qui nimiam in ratiociniis fiduciam collocant, malunt facillimam et simplicissimam statuere curationis normam, quam naturae iudiciis, saepe magis compositis operam navare.

41.

Quanquam indicationes semper versentur in removendo statu praeternatnrali, possunt tamen vario modo distingui pro varia ratione eius status.

Indicatio *caussalis* dicitur, quae caussas amovendas, vel occasionales vel etiam disponentes complectitur: ut, si quis plumbi oxyda colicam satur-

minam excitantia, in regulinum statum reducere aut e corpore eiicere studet, aut si pulmonum debilitatem custodire contra morbi efficaciam conatur. *Prophylactica* eadem dicitur, cum terrentia morbi avertere et cavere a morbo imminente nitatur. Qua quidem definitione patet, therapeutices omnino partem esse, cum in statu praeternaturali avertendo versetur. Alia autem est prophylaxis, hygieines pars, quae, quomodo servanda sit secunda valetudo et vitandi morbi, docet. Liquet etiam indicationem prophylacticam neutiquam locum obtinere, ubi nulla sunt morbi terrentia, nulla caussarum efficacia. Homo, qui bene valet, dum morbus popularis grassatur, curationem nullam admittit: sed is, qui vel valetudinarius est, vel terrentia morbi iam sentit.

Huic indicationi opponitur *curativa*, quae ipsi morbo iam praesenti obviam it et *apotherapeutica*, quae reliquias morbi excutere conatur. Haec autem necessaria est, cum officium medici exigat perfectam morbi curationem. (§. 6.)

40.

Gravissimae quoque sunt indicationes *vitales*, quae in servandis solis viribus versantur, neque rationem ullam morbi aut caussarum habent. Quodsi enim natura aegritudinis specialis vel individua nos latet, si caussae occultae sunt, nil superest, nisi vi-

res vitales fervare et excitare, ut, quomodocunque id fieri poffit, ipfae morbum vel tollant vel leviorem reddant. (§. 4. 24.)

Cavendum tamen, ne haec indicatio negligentiae vel ignorantiae afylum praebeat. Etenim dedecet medicum levitas ea, quae praetendens morborum aut cauffarum latentem indolem, folis viribus fervandis operam navat: cum in plurimis morbis naturae conamina haud fufficiant ut morbus tollatur. Itaque prius acquiefcere huic indicationi eft nefas, quam cum vel defperamus curationem ipfam, vel perfuafum nobis eft, nec cauffas nec morbum penitius nos cognituros effe: aut denique, cum obftacula ea curationi femet opponunt, quae e medio tollere omnino nequimus.

Nec fine momento eft, indicationes vitales faepiufcule cum curativis easdem effe, fiquidem in morbis pluribus cardo totius curationis vertitur in virium rationibus ita regendis moderandisque, ut pares morbo fint vincendo.

43.

Denique indicationi curativae opponitur ea, quae graviores folummodo adfectus levare aut e medio tollere ftudet, falvo tamen morbo ipfo et intactis cauffis. Barbara voce ea indicatio dicitur *palliativa*, quafi pallio obtegat morbum. *Mitigato-*

tiam appellamus cum veteribus (παρηγορικὴν) et *ſymptomaticam*, quod ſymptomatibus ſolis oppoſita eſt.

Hac autem indicatione egere non poſſumus, cum, Galeni ſententia (*comm. in aph.* 6, 38.) mederi duplex ſit: alterum quidem omnia facere, ut ſana fiat adfecta pars; alterum, adhibita conveniente morbis circumſpectione, ſolari et manſuefacere. Itaque non ſoli morbo tollendo cura eſt adhibenda, ſed amovenda omnia quae moleſta ſunt.

Alia etiam, et maior quidem dignitas indicationis ſymptomaticae inde proficiſcitur, quod interna morborum indoles, quae eſſentia dicitur, ſaepius nos penitus latet, neque indicationes inde petitae adeo clarae ſunt ac exploratae, neque eam habent ſecuritatem, quam quae e manifeſtis functionum laeſionibus et ſymptomatibus fluunt. Febrem enim curaturus, ſi ſolam ſequitur informationem, quam ſcholae ſibi de morbi ingenio et natura fingunt, in diluculo et nebulis ſaepius verſabitur, cum hypotheſes duces agnoſcat. (§. 36.) Qui vero calorem minuere et ſanguinis impetum, aperire conatur vias, quibus natura ſemet liberare poſſit, is, licet ſymptomaticas formet indicationes, multo tutiorem viam eligit, eamque, quae ad ſalubrem finem conducit.

44.

Alia eſt indicationis ſymptomaticae praeſtantia, quae e ſymptomatibus variis curationem ipſam impe-

dientibus fluit. Poteft enim fymptoma quoddam eius effe indolis, ut, nifi prius tollatur, nulla omnino curatio contingere valeat, aut vires faltem prius deficiant. Qui hydropem curaturus eft, haud ubique laxitatem vel ftricturam vaforum abforbentium, vel glandularum duram imperviamque indolem amovere poteft, nifi prius colluviem aquofam acu triquetra eduxerit. Faciliorem igitur reddit indicationem curativam ipfa indicationis fymptomaticae expletio. Quod eo clarius fit, fi, virium vitalium proftrationem fymptoma effe frequentiffimum morborum confideramus: eius autem amotio quantopere neceffaria fit, ex indicationis vitalis praeftantia patet. (§. 42.)

45.

Nec negligenda eft fymptomatum efficacia in producendis novis morbis aut compofitionibus etiam morborum. Haec minuitur, novique morbi avertuntur, cum fymptomatibus nosmet opponimus. Quodfi enim in febrium nervofarum initio impetus fanguinis haud mitigatur, eo nobiliora organa faepius adeo corripiuntur, ut encephali et pulmonum inflammationes inde nafcantur. Itaque capitis atroces dolores in typho ftudiofe mitigandi funt, ne vel encephalitis vel apoplexia aegrum praecipitent.

Accedit, quod cum his cohaeret, fymptomata varia hactenus atrocia effe tantumque cafum recipere, ut, ni vincantur, praecipitent aegrum. Ecquis enim gan-

gangraenam, quae ad febrem nervosam accedit, aut nervorum resolutionem, morborum diuturnorum comitem, intentatum reliquerit? Ecquis semet haud opposuerit alvi profluvio pertinaci, vires aegroti consumenti?

46.

Denique, quod caput rei esse videtur, morbi natura ipsa saepe insuperabilis, aut curatio, quae opponitur, plus damni etiam infert quam salutis. Itaque tutius est, symptomata oppugnare, maxime cum iis ablatis morbus etiam simul tollatur. Nulli enim non notum est, scirrhum tentari neutiquam debere ea curatione, quae acribus stimulis penitus resolvere eum conatur: multo plus autem iuvare mitigatoriam methodum, quae doloribus sedatis et impetu sanguinis averso cavet a transitu in carcinoma. Quin etiam potest nonnunquam, quae symptomatibus adversa videtur methodus, vere esse curativa, cum remediorum actio saepe latius pateat.

Hinc nec specificam methodum symptomaticam nuncupaverim, cum illa potius curationis consilio ipso nitatur et morbi ingenio ipsi opponatur: hydrargyroseos exemplo, quae etsi specifice agat in syphilide, indicationem tamen curativam sequitur.

47.

His enumeratis indicationis ſymptomaticae commodis, generatim tamen dicendum eſt, ſymptomata ſola medendi vias haudquaquam aperire, ſed tum demum, cum rite collata atque cum cauſſis et toto morbi decurſu comparata fuerint. (*inſt. path. gen.* §. 11.) Ratio doctrinae pariter ac conſtantia medici exigunt methodum eam, quae, rite exploratam morbi naturam e medio tollere omnesque effectus avertere conatur, quaeque haud facile accedentibus his vel illis ſymptomatibus perturbatur. (§. 7.)

CAP. VI.

DE INDICANTIBUS ET CONTRAINDICANTIBUS.

48.

Qui acturus rationem ſequitur, clare perſpiciat neceſſe eſt, cur aliquid agat aut moliatur. Medicus igitur rationalis, regulas ſibi formans actionum therapeuticarum, debet cauſſae conſcius eſſe, cur hoc vel illud moliatur: quae cauſſae actionum dicuntur *indicantia*: res vero, quae oppoſitae curationibus eas prohibent, *contraindicantia* appellantur.

49.

Indicans autem vel generatim consilium curationis format, vel speciales regulas. Illud omnium eorum, quae morbum fecerunt, complexionem sistens, diagnosi nititur, et unicum est, cum ea omnia iubeat, quae consilium curationis producunt. Indicantia vero particularia plura esse possunt, cum variis modis consilium generale obsequi liceat.

Magnopere interest, prius consilium secundum indicans generale formare, quam ad singulas variasque cautiones seu medendi vias descendamus. Etenim hae sine illo haud satis cohaerent, neque constantes esse possunt: sed contrariae sibi plurimae sunt, nisi ad generalia praecepta redigantur. Sic qui in typho impetum sanguinis minuere student, iis semet opponunt, qui stimulis fugacibus nimiam credunt incitationem deprimere posse. Sed utrumque consilium speciale ad generale praeceptum reduci potest; inaequabilem vis sensiferae distributionem tegendam ac moderandam esse.

50.

Quemadmodum consilium generale curationis e diagnosi morbi, ut generis, fluit, ita consilia particularia e modis variis proficiscuntur, quibus morbus sese manifestat. Individua vero existunt indicantia e ratione singulari, qua morbus in hoc vel illo ho-

mine apparet. Sic typhus alio modo in homine curandus, qui in lustris tempus aetatis consumsit, ac in eo, qui ἐνεξία eousque insignis fuit. Arthritis alias curandi regulas particulares exigit in femina delicata ac in agricola aut auriga. Itaque perfecta indicatio nititur tum indicante universali, tum speciali, tum etiam individuo; quanquam ex hoc cautelae potius aut momenta consilii formantur quam ipsa consilia.

51.

Quaenam sint indicantia, patet ex iis, quae de examine aegrotorum instituendo monuimus. (§. 19. s.) Therapeutico vero fine quaestio ea ita habenda est, ut phaenomena morbosa et praesentia et praeterita non solum observemus, sed etiam rite aestimemus, ut pateat, quomodo orta sint; quamnam habeant rationem ad formam morbi; quaenam systemata corporis aut quaenam partes primitus adfectae sint; quaenam denique internae corporis mutationes probabiliter contigerint, a quibus tota aegritudinis forma pendeat. Ea sunt indicantia principalia, quae tum observatione, tum etiam ratiocinio erui, cuivis patet. Per se igitur symptomata non indicant, nisi ope ratiocinii ad ortum eorum adscenderis, nisique ratione habita eorum, quae de indicatione symptomatica praecepimus. (§. 43.)

Nec caussae externae per se indicant, nisi quatenus mutationes corporis ex iis exponuntur. Neque enim aëris temperies aut qualitas depravata prius regulas curationum indicabit, quam corporis constitutio ea peculiari modo correpta est. Caussae autem praedisponentes, cum corporis sint deflexus a norma sanitatis, utique indicantibus accensendae sunt, licet individua maxime consilia inde proficiscantur. Quodsi morbi natura per se haud adeo patescit, ut indicans esse possit, refugiendum est ad caussas remotiores, quarum effectus magnopere iuvant expositionem morbi ipsam.

Quod et prognosis indicantia formet supra iam innuimus. (§. 9.) Decursus enim morbi probabilisque exitus ni consilia ipsa formare iubent, mutationes tamen modosque consiliorum producunt nunquam in perfecta curatione negligendos.

52.

Cum nec morbi interior indoles, nec modus, quo caussae mutarunt corpus, nec symptomatum ratio ad morbi ingenium semper satis pateant; indicantia saepius incerta, plurimum nonnunquam valent, dum coniectura probabili nituntur. Quanquam certitudinem ambire dignissimum sit medico rationali, vi tamen eam exigere, ubi pleraque latent, haud licet. Indicantia particularia, et quae

traria indoles, ut, eo duntaxat, quod iuvat aut nocet, edocti, moliri aliquid possimus.

56.

Contraindicantia sunt rationes corporis aegroti, quibus prohibetur regulae cuiusdam applicatio aut indicatio. Itaque per se contraindicantia haud subsistunt, sed ubique sunt in ratione indicantium: quodvis etiam indicans contraindicat omnia ea, quae obstant, quominus imperata rite perpetrentur.

57.

Contraindicantia totidem habent differentias, quot indicantia. Sunt certa et incerta; vera et fallacia, probabilia etiam; perfecta et imperfecta; generalia, specialia et individua, conditionibus circumscripta, vel nullis conditionibus subiecta. Specialia quidem et individua multo frequentiora sunt generalibus: namque indicantia quidem generalia tuta esse possunt ac certa, secus tamen specialia et individua. (§. 50, 53.)

Itaque contraindicantia eo valent, ut, licet indicatio generalis sancte servanda sit, speciales tamen regulae eruantur, quae actiones medici determinant selectumque medicaminum idoneum formare iubent. Cautum faciunt medicum contraindicantia, ut me-

menta quaevis investiget, quae et morbi perfectam cognitionem et idoneam medendi methodum paratura sunt. Qui his sedulo inquirendis operam dat, nihil temere, ac praeconceptis scholarum opinionibus irretitus, molitur; sed circumspectissime tutam curationis consilium et perfectum sequitur.

§. 58.

Quae circumspectio etiamsi laudabilis est, quamvis graviora contraindicantia indicantium usum penitus abolent; abutuntur tamen meticulosi homines contraindicantibus, si iis, quae speciales individuasque corporis rationes aut effectus medicaminum fortuitos complectuntur, deterrentur a mascula curandi ratione. Nihil agunt, ne nocuisse videantur. Quae timiditas ut virum dedecet, qui suae spontis est et miseris opem ferre debet, ita saepius e scientiae defectu proficiscitur. Namque, qui phaenomenorum morbosorum rationem nexumque rite indagaverit, multo pauciora reperiet contraindicantia; nonnulla enim, quae contraria primo intuitu videntur, ut interius cognoscuntur, in eo nexu apparent, qui curationis consilium nequaquam impedit. Quodsi enim aliquis, ad curandam febrem intermittentem vocatus, saburram animadverterit primarum viarum, huius nexu haud prius indagato, deterrebitur forte ab indicatione vera, quae tonicis remediis ventriculi

rem sedulo vitare debet medicus, quasi solis medicaminibus, quae ex officinis petuntur, morbus quilibet fugandus sit; quamvis praeconceptae vulgi opiniones inertiae interdum medicum accusent aut negligentiae, nisi plures sorbitiones, pulveres, pilulas et unguenta ex officinis peti iubeat.

62.

Aliud est praeceptum, haud minoris momenti. Medicamenta, si qua indicantur, ita eligenda sunt, ut rationem actionis reddere possis. Itaque nihil imperandum, quod superfluum sit, cuius actio dubia, aut quod maiora etiam damna adlaturum sit. Studiosissime simplicitas observanda est, neve plura iungenda sunt remedia aut simul adhibenda, quam vel composita aegritudinis indoles, vel mutuum remediorum adminiculum poscunt. Etenim, quo plura miscueris, eo minus rationem reddere actionis singulorum licebit.

Nec, si optio datur medicaminum exoticorum et indigenorum, novorum vel diu cognitorum, exotica potius aut nova praeferenda sunt, ut nostrae aetatis moribus obtemperemus. Nova remedia prius in nosocomiis publicis tentanda sunt, efficacia etiam comprobanda, quam in praxi privata adhibeantur. Gloriatio est contemtu digna, quamvis novam sequi curationem, novisque semper medicaminibus uti;

plerumque proficiscitur e defectu scientiae solidae. Exoticis remediis licet egere nequeamus; cavendum tamen ab eorum usu, si indigena minoris pretii, eiusdem autem valoris sunt. Namque impensis parcere aegrotorum, officii nostri est.

63.

Remediorum actionem in corpore medicus artifex ita observat, ne, partium studio aut praeconceptis opinionibus occoecatus, organismi naturam susque deque habeat. Triplex ratio, quo externae res corpus animale adficiunt; mechanica nimirum, physico-chemica et dynamica, continuo ob oculos versatur medico, ut cuiusvis remedii actionem primariam sibi claram reddat. (*inst. path. gen.* §. 28.) Nec negligit consensum partium omnium, maximeque conspirationem centralium organorum et antithesin (*inst. physi.* §. 16. 61.), ut ex alio in aliud deflectere morbum atque a nobilioribus in minus graves partes derivare possit.

64.

Multo magis refert scire quid medicamenta efficiant, quam quomodo agant, licet nec de hac scientia penitus sit desperandum. Cum nondum exploratum sit, quomodo hydrargyrum corpus animale adficiat, persuasum tamen habeamus, vasa absorbentia et capillaria peculiari ac specifico modo id irri-

tare (*inst. pharmac.* §. 315.); amplissimus aperitur campus observationum et inquisitionum, quibus differentiam effectuum, quos hoc et quos similia producunt remedia. In eo semet exercere decet quemvis artificem, observatione adiutum doctrina et ratiocinio. Qua quidem parte scientiae gravissima rite exculta vitantur plurima errores et contentionum occasiones, quae de modo agendi semper existent.

65.

In exhibendis remediis caute observabit medicus differentiam individuorum corporum; discrimen partium, in quas adhibentur remedia; magnam varietatem formarum, quibus applicantur; dosium diversitatem, unde insignis varietas effectuum nascitur: denique etiam aliarum rerum, quae aegrum ambiunt, magnam efficaciam in mutandis remediorum effectibus. Haec iterum observationi et ratiocinio uberrimam praebent occasionem, qua semet exerceant.

66.

Tandem meminisse opus est, animi vires et propensiones insignis esse momenti ad morbos tum efficiendos tum etiam curandos. Itaque et in regenda mente et in observandis variis adfectibus ac proclivitatibus studium collocare oportet et operam. Hinc praecipue studendum est, ut ipse medicus dignitate,

comitate, doctrina, εὐσεβείᾳ ceterisque virtutibus aegro placeat, fiduciamque ipsius obtineat. Dein necesse est, et eos, qui adstant, et ceteras res, quae aegrum ambiunt, ni iucundo modo aegrum adficere possint, ingrato saltem nequaquam modo in eum agere. Denique et adfectus vel excitandi sunt, a quibus salus speranda, vel mitigandi, si qui damnum adferre videntur.

CAP. VIII.

DE INDICATIONUM DIFFERENTIA GENERALI.

67.

Cum triplici modo se vita manifestet: reproductione, irritabilitate et vi sensifera (*inst. phys.* §. 58 – 61.); cum morborum sedes primaria in systematibus, earum vitae manifestationum focis, quaeratur, (*inst. path. gen.* §. 31.) possunt omnino curationum consilia generatim dividi, prout haec vel illa functio primaria proxime laborat: licet haudquaquam negemus, in morbis concretis functionum earum laesiones intime nexas esse et quasi confusas.

Quodsi igitur, diagnosi absoluta, cognoscimus mutatam corporis indolem, ceu indicans (§. 49.);

ut id perfectum evadat, inquirendum est, cui systemati adnumeranda sit pars praeter naturam adfecta, aut quodnam momentum, seu quaenam functio eius partis primitus correpta sit; quomodo per eam adfectionem reliqua momenta mutata sint, aut quanam ratione aliae functiones laborent. Eo examine rite perfecto, videndum, indicans primarium inconcussum maneat, quoniam omnia rite secum congruant, an mutetur aliarum functionum qualitatibus diversis. Sic qui ulcerationem partes late exedentem curaturus est, sedem quidem in systemate reproductivo cognoscit, sed necesse est simul irritabilitatis et vis sensiferae rationes circumspiciat, ut indicans rite finiatur et determinetur.

I.

Indicationes in morbis functionis reproductivae.

68.

Cum vita vegetativa formatione potissimum, incremento, secretione et regeneratione partium amissarum manifestetur (*inst. phys.* §. 81. s.); primaria autem caussa formationis typo universalis vitae, in quovis corpore alii, tribuenda sit (*ib.* §. 18. 19.); formationum vitia e typi defectu aut deflexu a norma universali proficiscuntur. (*inst. pathol. gen.* §. 101.)

§. 101.) Itaque et lex generalis et consilium curationis versantur in mutando eo typo, ut redeat ad normam. Id autem, cum typus partium conformationem adiacentium sequatur, sine harum restitutione fieri nequit. Cum vero in secretionibus, ad formationem necessariis, vis sensiferae efficacia in animalibus perfectioribus exigatur, (*inst. phys.* §. 247.); typi mutatio, si qua arte perficitur, redit fere ad moderamen vis sensiferae, ne depressa sit, neve modum excedat. Quibus accedit aequabilis rationis, quae appositionem intercedit ablationemque, idonea restitutio (*inst. phys.* §. 80. 81.), quae humorum rerumque earum, e quibus partes formantur, mutationem poscit.

69.

Quibus positis, sequentes potissimae curationum regulae in morbis a reproductione vitiata ortis patent:

1. Restituantur partium adfectarum positus, cohaerentia et continuitas normales, ut typus inde pendens iterum in integrum redeat.

2. Vis sensiferae abnormitates, inaequabilis praeprimis distributio corrigendae sunt, ut secretiones ad normam redeant.

3. Humorum indoles ita emendanda, ut peregrina, si quae adsunt, amoveantur: miasmatum autem

et contagiorum evolutio, nutritioni et reproductioni vel maxime infesta, impedienda est aut moderanda. Raro id proxime fit, e. g. in infectione syphilitica (*inst. pharmac.* §. 314.), et in contagio febrium malignarum (*ib.* §. 259. 264.); plerumque miasmata ea et contagia aliter mutari nequeunt, quam curatione morbi ipsius idonea.

II.

Indicationes in morbis irritabilitatis.

70.

Cum irritabilitas, seu vis contractiones alternans et expansiones, antithesibus nitatur, materialis etiam eius conditio sit polarium elementorum lucta (*inst. phys.* §. 59.); antithesium abnormium restitutio polariumque elementorum moderatio summam totius curationis complectuntur. Cum vero nec polaria elementa mutari nec debita restitui ratio absque reproductione emendata possint; nec irritabilitas in corpore animali sine vis sensiferae sit efficacia (*inst. phys.* §. 314.); luculenter patet, et huius abnormitatis curationem redire ad mutationes, quas in aliis functionibus perficere conamur.

71.

Itaque, ut antithesium ratio restituatur et motus fiant normales, sequentes regulae servandae sunt:

1. Motus sanguinis regendus est, ut antithesis arteriarum venarumque, vasorum etiam et organorum nobiliorum ad normam redeat. Quantum enim sanguinis appulsus ad internam necessariamque in fibris muscularibus secretionem, quae quemvis motum comitatur, conferat, olim docuimus. (*inst.* *phys.* §. 309. 313. 316.)

Huic regulae obedimus, cum sanguinem vel mittimus, vel motum tardiorem acceleramus, vel in alia loca dirigimus. Quae quidem acceleratio motus et directio abnormitatum eius vel proxime fit; vel nervorum arteriis providentium ea mutatione, ut, sensifero momento minuto, energia evocetur.

2. Nutritio regenda est et ad normam reducenda, ut secretio idonea in fibris muscularibus et congrua antithesis consequatur. Itaque in atonia fibrae muscularis pariter ac in spasmis alimenta digestu facilia eaque remedia exiguntur, quae digestioni favent.

3. Peregrina omnia, quae polarium elementorum rationem turbant, aër depravatus, humores corrupti, miasmata et contagia, vel amovenda atque arcenda sunt, vel ita moderanda, ut irritabilitatem offendere nequeant.

4. Magnopere autem refert, in momentum sensiferum irritabilium partium primitus agere, ut laesa ratio eius ad alterum momentum corrigatur, norma-

his autem antithesium ratio restituatur. Id plerumque fit specificis remediis, quae usus probavit.

III.

Indicationes in morbis vis sensiferae.

72.

Cum vis sensifera et perceptionibus variarum rerum externarum et dominatione, quam in motus et secretiones exercet, unitatem exprimat; abnormitates eius complectuntur fere unitatis, seu vis eius defectum, cuius ope varios rerum externarum impulsus nobiscum iungimus ac in nos recipimus; cuius adminiculo nosmetipsos unum esse ac constans sentimus libereque agimus; cuius demum auxilio motus et secretiones ad typum eumdem praestitutum perficimus. (*inst. phys.* §. 88. *f. inst. path. spec.* §. 552. *f.*)

73.

Quodsi igitur vis nerveae abnormitatibus mederi cupimus, regulae sequentes observandae sunt:

1. Inquirendum est, irritabile an sensiferum momentum huius vis primitus laesum sit, et quanam ratione? Scimus enim, debilitato irritabili

momento, increfcere turbarique fenfiferum (*inft. path. gen.* §. 52.), remediaque plura ita agere, ut vel fufcitato momento irritabili fenfiferum vis nerveae momentum debilitent, vel fufcitato hoc illud deprimant.

2. Ubi inaequabilis diftributio, maxime organici fenfus, in gangliorum fyftemate adeft, quae plerumque confumtionem impeditam ut cauffam agnofcit (*inft. path. gen.* §. 58. 61.); aperiendae funt viae, quibus eliminari abundans imponderabilium copia poffit. Cum nutritio quoque eo valeat, ut rite adhibeatur et confumatur vis nervea, in diuturnis morbis magnopere intereft, alimentis idoneis, motu corporis et aëris falubris ufu nutritionem promovere.

3. Quodfi vires perfectiores fyftematis fenfiferi patiuntur, primum ratio inter eas et organicum fenfum eft reftituenda, a cuius laefione plures faltem, ni plerique mentis morbi pendent. (*inft. path. gen.* §. 287.) Itaque turbis organici fenfus fopitis, fenfus altiores et interni faepe iterum revalefcunt.

4. Cum reproductio, licet vi fenfifera regatur, iterum in eam reagat, atque vel nervorum nutritione locali manifeftetur (*inft. phyf.* §. 362.); in omnibus eiusmodi morbis graviffima eft motus fanguinis et humorum, fecretionis etiam moderatio. Hinc quoque ad periodos evolutionis confilium eft trans-

ferendum, in quibus utplurimum vis nerveae dispensatio turbatur. (*inst. path. gen.* §. 37.)

5. Denique earum rerum, quae mentem proxime adficiunt, ratio est habenda. Animi perturbationes nimiaque intentio, quibus mentis morbi efficiuntur, regendae sunt ac moderandae, ut ad bonam frugem mens ducatur.

74.

Id quidem generale indicationum discrimen quamlibet verum sit, neutiquam tamen normam dividendae doctrinae huius praebet. Namque conspiratio functionum omnium in quovis organo id impedit. (*inst. path. gen.* §. 31.) Accedit etiam, plura superesse curationis consilia, his quidem quodammodo comprehensa, quae vero seorsim tractata usu praestant. Denique et remedia huic normae nequaquam apta sunt, cum lubrica esse probaverimus ac arbitraria plura, quae de polarium elementorum in remediis obviorum ratione ad polaria organorum elementa proferantur. (*inst. pharmacol.* §. 7. 8.)

75.

Itaque curationis consilia satius est ad effectus dividere, quae sub sensus cadunt. Ea enim divisio ut tutior est ceteris, quia in manifestis versatur, ita et a repetitionibus aliena est. Dividendas autem

esse curationes reor, prout effectus in solidis partibus aut in fluidis simul conspicui sunt. Solidae curationem tum demum poscunt, cum in vivo corpore statuuntur: namque vitae expertia corpora curari nequeunt. Itaque si cohaerentiam partium solidarum augere conamur aut minuere, id proprio sensu curatio nuncupari nequit, sed praeparatio ad curationem; nisi statueris, in vivo corpore has mutationes aliter tamen fieri ac in eo, quod vitae expers est. Curationes autem, quae humores complectuntur, simpliciter eos comprehendere nequeunt, sed, cum pendeant humorum morbi a solidarum partium vitiata indole; (*inst. path. gen.* §. 47.) haec etiam curationibus nostris mutatur, cum in humores agimus.

76.

Conspectus curationum singularum hic est:

Sect. I. Cohaerentia solidarum partium mutanda.

1. Cohaerentia augenda. Methodus adstringens.
2. Cohaerentia minuenda. Methodus molliens, humectans.

Sect. II. Vires vitales mutandae.

1. Efficientia ipsa augenda. Methodus roborans, tonica.

2. Receptivitas augenda. Methodus incitans.
3. Ratio virium atque directio vi penitus mutanda. Methodus metasyncritica.
4. Inaequabilis vis sensiferae dispensatio moderanda: nimia intentio minuenda. Methodus sedans, anodyna, antispastica.
5. Caloris vis minuenda. Methodus antiphlogistica.

Sect. III. *Humorum mutanda vel copia vel indoles.*

1. Directio humorum mutanda. Methodus derivans, revellens, antagonistica, consensualis.
2. Motus sanguinis humorumque accelerandus. Methodus resolvens. Absorbtio promovenda.
3. Methodus evacuans.
   a. Sanguinem. De sanguinis missione.
   b. Sordes primarum viarum.
      α. Mutatio earum chemica aut organica.
      β. De vomitu ciendo.
      γ. De alvo laxanda et purganda.
   c. Urinam. Methodus diuretica.
   d. Sudores. Methodus diaphoretica.
   e. De sputis promovendis.
4. De humorum cursibus praeternaturalibus compescendis aut regendis.
5. De secretionum correctione. Acrimonia compescenda; putredo avertenda. Suppuratio moderanda.

Sect. IV. *De euthanasia promovenda.*

PARS SPECIALIS.

SECT. I.

DE COHAERENTIA PARTIUM SOLIDARUM MUTANDA.

CAP. I.

DE METHODO ADSTRINGENTE.

a. *Modus agendi.*

77.

Adstringitur pars solida, si particulis coactis cohaerentia augetur et vis resiliens, quam elasticitatem vocamus; quod sine expulsione fluidarum particularum, quae forte insunt, contingere nequit. Itaque et siccantur solida adstricta et secessus particularum

remotiorum prohibetur, et putredo arcetur et vis resistendi roburque augetur. Id autem vulgo in corio accidit, quod densare ope corticum adstringentium, principio coriario praegnantium ita consuescunt, ut hoc principium gelatinam animalem pracipitet et cogat. (*inst. pharmac.* §. 189.). Ea autem actio mere physica statui omnino potest in corpore animali, si duntaxat primariam eam nec solam intelligimus: mutatur vero effectus adstringentium vi partium vitali, consensu ac conspiratione.

78.

Constrictionem partium solidarum vi vitali modificari, vel inde patet, quod in remota agat loca: quae proxime attingere nequeunt remedia adhibita, quia nequaquam probabile est, sanguinis massam permeare posse haud mutata; quia saepe brevissimo temporis spatio haec actio in remotas partes perficitur; quia denique vel minima eorum remediorum copia sufficit ad effectus in dissitis locis producendos. Itaque nil superest, nisi actionem primariam consensu partium cum remotis locis communicatam statuere. Unde patet, vires vitales omnino hac curandi ratione mutari.

79.

Iam vero, qualis sit ea mutatio, inquirendum est. Cum cohaerentia partium motrica exigatur ad

robur actionum et facultatem resistendi, robur vis vitalis ipsum augeri adstrictione, si laxae essent partes, manifestum est. (*inst. path. gen.* §. 53.) Itaque adminiculum insigne roboranti et tonicae methodo praebet adstringens, quod et natura ipsa docuit, cum in valentissimis remediis tonicis, corticis exemplo peruviani, particulas adstringentes cum extractivis amaris aliis roborantibus coniunxerit.

Neque tamen sine limitibus est hic effectus. Quodsi enim partes, cohaerentia idonea conspicuae, magis constringuntur, necesse est, mobilitas partium amittatur, rationi fluidorum debitae ad solida elementa tribuenda: unde solet obrigescere pars, haud facile stimulis obtemperare et immobilis fieri. Hinc abusus adstringentis methodi patet.

Quodsi cohaerentia quidem minor est, sed tensae simul partes, facile elucet, robur amissum aegre restitui adstrictione, sed augeri potius tensionem, sollicitari magis etiam vim iam excitatam atque morbosum statum increscere. Cum vero, ut fieri consuescit, tensa hac parte aliae relaxatae sunt et flaccidae, propter inaequabilem virium dispensationem, utilis adstrictio esse potest, dummodo caute adhibeatur, sedulóque eligantur ea artis praesidia, quae sine noxa cogere partes possunt.

80.

Actio adstringentis methodi in fluidas partes e solidarum mutatione proficiscitur. Cogitur quidem gelatina; sed plures oriuntur effectus, e robore aucto explicandi. Cruor rubore increscit, quod ex aucta vasorum vi et reactione in sanguinem exponitur. Putredo arcetur, tum ob eamdem caussam, tum quia cogitur gelatina.

Motus etiam humorum mutantur. Quodsi enim laxatis vasis tardior contingit motus et stases adsunt, hae solvuntur, motus acceleratur, tumores glandularum discutiuntur. Si ex eadem caussa profluvia adsunt, haec reprimuntur; si cursus naturales suppressi, iidem restituuntur.

b. *Indicantia.*

81.

Itaque adstringens methodus generatim quidem indicatur a laxitate, seu cohaerentiae eo defectu, qui cum nulla vi resiliendi, cum sensu torpido, irritabilitate minuta et motibus languidis iunctus est.

Teneritas fibrae autem tum demum adstringentem exigit methodum, cum recens forte est et congestionibus passivis serosis stipata. Angina serosa cum uvulae tumore oedematoso curatur ope aluminis: zinco sulfurico hernia humoralis. Dein etiam in

ipsis congestionibus cum teneritate et doloribus iunctis prodest haec curatio, dummodo dilatata sunt vasa et humores in telam cellularem effusi.

82.

Ut in singula abeamus, vitia praeprimis organica requirunt hanc methodum: luxationes maxime, a laxitate articulorum manticulaeque natae (*inst. path. gen.* §. 215.); procidentia ani et vaginae, eidem caussae tribuenda (*ib.* §. 222. 223.); herniae etiam, quae aetate infantili, victu molliori, desidia et debilitante contrahuntur. (*ib.* §. 224.) Deinde aneurysmata et varices caussis laxantibus tribuendae (*ib.* §. 204. 205.) saepe adstringentibus topicis vincuntur.

83.

Congestiones passivae, profluvia praesertim et tumoribus manifestatae et ruptis etiam vasis stipatae, requirunt adstringentia, maxime si a caussis externis aut a laxitate diuturna originem ducunt. Sanguinis profusio post evulsum dentem: metrorrhagia, qua mulier conflictatur, diu iam blennorrhoeam perpessa: blennorrhoea ipsa muliebris, cum torpore et laxitate partium iuncta: blennorrhoea virilis secundaria, quae e solo glandularum et fossae navicularis torpore nascitur: alvi profluvium diuturnum colliquativum, ipsaque dysenteria chronica, dolorum

ſentibus cincta, aut, quae iam habitualia facta, organa ſiſtunt depuratoria, quibus eliminatur quidquid in corpore remanens offendere illud poſſit. Ex eiusmodi ulceribus praepoſtere ſiccatis damnorum inſignium caterva ſaepenumero obſervata fuit.

87.

Profluvia omnia et congeſtiones, quae orgaſmo univerſali aut febre cientur vel ſervantur, adſtringentem methodum vetant. Nil enim niſi maior et valde noxia inde irritatio contingit; hinc probe cavendum eſt ab hac curatione, quoties dyſenteriam aut metrorrhagiam etiam febris comitatur. Sedulo igitur inquirendum eſt in ſtatum corporis univerſalem, ut, ſi qui adfuerint ſtimuli, hi amoveantur, ſi febris, huic opponenda idonea methodus, donec tempeſtivum ſit, ad hanc confugere curationem.

d. *Indicata.*

88.

Quae ad perficiendam hanc curationem requiruntur, varia ſunt; graviſſimumque eſt praeceptum, delectum inſtituendum eſſe adſtringentium cautiſſimum: ubi enim proſunt acida, ibi nonnunquam obſunt vegetabilia adſtringentia; ubi prodeſt aqua calcis, ibi nocent nonnunquam ſaturnina. Adſtringentia autem dividi commode poſſunt in ea, quae modo

modo mere mechanico, atque ea, quae physico organico aut etiam chemico-dynamico modo agunt.

89.

Mere mechanicis adminiculis primum accensenda est compressio, ope fasciarum tortilium, quas torcularia appellant; mantelium etiam, linamentorum carptorum, ellychniorum, turundarum, glomorum, spleniorum, pannorum gradatorum, quibus subinde laminae plumbeae seu monetae cupreae adduntur, ut magis etiam comprimant. Notissimum est, aneurysmata saepius curari vel fasciis tortilibus, vel compressione diuturna ope laminae plumbeae: varices etiam, quae a debilitate venarum nascuntur, cedere involutioni arctae, diu servandae. Vulgatissimus est περιζωμάτων, quibus pila aut pulvillus adsuitur, usus in herniis inguinalibus, ut, repositis, quae provoluta sunt, annulus abdominalis comprimatur. Fasciae arcte membra involventes merito commendant in oedematibus et plagarum contusionumque sequelis, quae ecchymomata aut transfusos in telam cellularem humores excipiunt. Ulcera oedematosa, ipsaque fistulosa fasciis involventibus probe adstrictis curantur, cum parietes fistularum semet continuo tangentes tandem concrescant. Quinetiam ulcera diuturna, flaccida, in pedibus praeprimis obvia, vel fasciis arcte involventibus, lamina etiam plumbea addita, vel tibialibus arcte constringendis

optime curantur: et Bayntonii methodus, ulcera inveterata emplastris adhaesivis tractandi, usum praeprimis e compressione diuturna derivat.

90.

Aliud, et mechanicum quidem adminiculum est *frictio*, quae non cohaerentiam solam mutat, sed blanda etiam agitatione nervos partesque vivas sollicitat. Hinc veteres maximi fecerunt frictiones. Sic Hippocraticus iam auctor (*de diaeta*, lib. 2. p. 364.) frictionem ait carnes firmare, ideoque augere, ὅτι τὰ μὲν στερεὰ φύσει τριβόμενα συνίστησι, τὰ δὲ κοῖλα αὔξεται. Et Asclepiades, maximus huius methodi laudator, utendum esse frictione praecepit, cum adstringendum sit corpus hebes, aut molliendum, quod induruit, aut digerendum in eo, quod copia nocet, aut alendum id, quod tenue et infirmum sit. (*Cels.* 2, 14.) Optime addit Celsus, frictionem nunquam imperandam esse febre increscente, sed cum ex toto corpus ea vacabit: membra autem resoluta egregia hac methodo firmari. Namque et vasorum capillarium et nervorum vires hac agitatione ita cientur, ut et sensus et nutritio redire possint. Hinc in oedematibus, tumoribus rheumaticis et incipiente nervorum resolutione frictiones utiles sunt, μάλιστα διὰ φαρμάκων θερμαινόντων, (*Galen.*), quod *medicamenta per strigilem instillare* vocabat Celsus. Nostrates ad id aquam colonien-

lem, spiritum vini, spiritum serpylli, mixturam etiam vulnerariam acidam adhibere solent.

91.

Praestantissimum remedium adstringens praebet frigus, vel aëris, vel aquae, vel etiam glacie ipsa et nive admovendum. Cohaerentiam frigore, momentumque irritabile augeri, sensiferam vero vim minui, probavimus. (*inst. path. gen.* §. 126.) Itaque in initio febrium acutarum, maxime malignarum, typhi et scarlatinae, dum sensifera vis inaequabiliter distributa et magnopere incitata est, debilitata autem energia, aër frigidus, ipsaque aqua frigida insignem usum praestant. Balnea frigida caute adhibita diuturnam cutis debilitatem curare, tonumque partium augere valent. Frictio etiam nive aut glacie perpetrata vim partium algore emortuarum restituit. Sed facile perspicitur, quot quantaque ex incauto frigoris usu damna nasci possint, cum non solum contractio irregularis et nimia, sed irreparabilis etiam vis sensiferae prostratio inde producatur. Itaque ratio utriusque momenti vis vitalis probe noscenda est, priusquam hac methodo utamur.

92.

Quaenam sit plantarum adstringentium actio, alibi (*inst. pharmac.* §. 189 — 192.) exposuimus. Ex iis pura (*ib.* §. 195.) magis externe, amaro

adstringentia autem, seu quae balsamica simul sunt, interno usui aptissima sunt: quod pars extractiva amara cum oleo adiuncto aethereo simul incitat et stomachum viresque digestionis firmat. His igitur insignes tribuendae sunt laudes in curandis morbis, qui et a torpore ventriculi et a laxitate intestinorum et ab ipsa colluvie pituitosa nascuntur: unde et in lithiasi nonnulla eorum utilia sunt. (*instit. pharm.* §. 221.)

93.

Spirituosa adstringere alibi (*inst. pharm.* §. 252.) monuimus. Is autem effectus, irritatione semper iunctus, ab hac potius pendere videtur. Ad internum usum minus idonea sunt, quam ut loca externa quassata, contusa aut e luxatione laxata irritentur et constringantur. Spiritus aetherei cito avolantes, dum insignem caloris partem abripiunt, valide refrigerant, et externas partes, hernias inprimis, contrahunt. (*inst. pharm.* §. 253.)

94.

Acida, maxime mineralia, fibram contrahere, dum calorem minuant, supra exposuimus. (*inst. pharm.* §. 258.) Eorum autem usus latissime patet, tum in acutis morbis, tum in diuturnis, ut non solum cohaerentia augeatur, sed ut vires etiam resocillentur et aequabiliter distribuantur.

95.

Calcaria usta, seu aqua calcis, attracto repente acido carbonico contrahere fibram videtur, hinc in colluvie pituitosa irritando agit et egregium usum praestat in diuturnis alvi profluviis et ulceribus internis. (*inst. pharm.* §. 278.)

Alumen crudum, maxime ope acidi sulfurici, sed et terrae argillaceae, agit. Externe inprimis adhibitum potenter adstringit laxas partes et profluvia sistit. (*inst. pharm.* §. 285.)

Nec ammonium muriaticum sine levi vi adstringente est, quae exseritur praesertim in alvi profluviis curandis, ubi simul stases resolvit. (*inst. pharm.* §. 288.)

96.

In metallis plumbo praestantissima est vis adstringens, quae vero externe tantummodo tuta est. (*inst. pharm.* §. 339 — 341.) Zinci oxydum (*inst. pharm.* §. 343.), cuprum sulfuricum (*ib.* §. 347.), ferrum oxydatum fuscum (*ib.* §. 361.), peculiaribus singula gaudent viribus, quas suo loco indigitavimus.

97.

Sed praeprimis victus ratio est circumspicienda, ut faveas methodo. Iusculis, potibus aquosis, sme-

tibus horaeis interdicendum est: imperandae carnes, fructus sicci, panis tostus, vina generosa, maxime rubrum Burdigalense. Veteres etiam sudores evocare consueruut, non per exercitationem tantum, quae utique fructuosa est, sed etiam in arena calida, vel laconico vel clibano, similibusque aliis. Maxime utiles praedicat Celsus (lib. 3, c. 21.) siccas sudationes, quales super Baias in myrtetis habebantur. Balnea frigida caute adhibenda: tepida plane prohibenda sunt.

Cap. II.

DE METHODO MOLLIENTE ET HUMECTANTE.

a. *Modus agendi.*

98.

Ut motuum ad vitam necessariorum ratio cohaerentiae defectu patitur, ita nimia cohaerentia et soliditas partium et fluidarum, quam rigiditatem dicunt in illis, tenacitatem aut spissitudinem in his, contrario modo facilitati motuum obest. Ut molliatur igitur, quod obduruit, et humectetur, quod propter siccitatem aut tensam indolem humorum defectu laborat, consilium est curationis saepe perquam necessarium, eaque summa fere est, humidarum par-

titulorum copiam augere, ut nimia cohaerentia minuatur. Quod ingestis in corpus humoribus fieri etiamsi generatim statuendum sit, modus tamen agendi paullo altius repetendus est.

99.

Primum autem fatemur quidem, actionem humectantium rerum et mollientium vel maxime localem esse, atque in penetralia ipsa corporis, in vasa praesertim haud facile, qualia sunt, abire. Mutantur enim omnia, quae in corpus animale ingeruntur, (*inst. phys.* §. 78.) Neque tamen neganda est mollientium et humectantium rerum actio in dissitas partes, quam vel e consensu generatim exponimus, vel ex amotis impedimentis, quae circuitui libero et secretionibus a tensis, siccis et duris partibus opponebantur.

Hinc secundum etiam praeceptum lucem accipit. Quodsi enim solam relaxationem nobis proponimus, haec et alias curationes sequitur, et ipso morbi acuti decursu adfertur. Si relaxandae sunt partes, ad virium rationem semper consilium est transferendum: namque inflammatae, si rigiditate laborant aut tensa indole, optime methodo antiphlogistica relaxantur; spasmis tensae partes methodo antispastica et sedante. Nonnunquam ipsa irritantia, quae diminuta partium vires restituerint, relaxant,

magnopere utiles sunt ad duritiem molliendam lubricandasque partes adfectas.

100.

Optime igitur agit haec methodus, si remedii indicata, suscepta in organa digestioni dicata, aut in cutem, vires vivas salubriter mutant, ut et secretiones et absorbtiones restituantur et rite peragantur. Namque aqua in corpus ingesta, per se quidem nec humectat partes neo mollit, priusquam, mutata virium ratione, perspirationem cutaneam promoverit. Hinc et ea, quae magis adhaerent partibus aut facilius semet insinuant, melius humectant et molliunt sola aqua: quo pertinent mucilagines, saccharum et quae id habent.

b. *Indicantia.*

101.

Indicatur haec methodus protinus duritie partium et rigiditate. Quo vitio cum spissitudo humorum producatur (*inst. path. gen.* §. 88.), motuum autem sensuumque tarditas sequatur; liquet in melancholico morbo et articulorum rigiditate quae vel a senio est vel a topicis caussis, hanc methodum praeprimis locum obtinere.

Eidem vitio adfinis est siccitas aut muci naturalis defectus, quo intestina praesertim in senibus la-

borant, unde diuturna alvi obstipatio sequi solet. Alvus clysmatibus eluitur, ut huic indicationi satisfiat.

102.

Tensio fibrarum, vis sensiferae nimia incitatio aut inaequabilis distributio; dolores et spasmi mollientem indicant et relaxantem methodum, quoniam aucta fluidarum partium copia et apertis osculis, quibus abundantia humorum educitur, nimia virium intentio aut inaequabilis distributio cessat. (*path. gen.* §. 30.) Hinc in incremento morborum acutorum et ad praeparandas crises magnopere prodest humectans methodus et molliens. Satius est, curationis consilium ab hoc aegrorum statu petere, qui exploratus est et sub sensus cadit, quam a latentibus rebus, quarum opinatio saepe scholae duntaxat est momentum. Quam regulam in curandis morbis acutis qui sequuntur, Hippocratici medici dicuntur, quod Coi senis praeclara praecepta, tum in aphorismis, tum in libro de victu acutorum in eo curationis consilio inculcando praeprimis versantur. Hac methodo saluberrima restituta, postquam consilia scholarum ad opinationes efficta, mortales plurimos enecassent, Sydenhamus immortalem gloriam nactus est: nec iustis encomiis destituendus nostra aetate Stieglitzius, qui eamdem methodum cum antiphlogistica iunctam, ut summe fructuosam in febre scarlatina commendavit.

Itaque et calor nimius siccus, et sitis intensa et perspirationis defectus in febribus acutis tam graviter indicant methodum humectantem et relaxantem, ut nulli alii consilio prius obediendum sit. In morbis pectoris ad sputa promovenda utilissima est, si modo caute adhibetur.

Utilis eadem methodus est in adfectibus nervosis et spasticis ἀπυρέτοις: tetani ipsius exemplo, qui solis saepe balneis tepidis tollitur.

103.

Praeter haec indicantia, e partium solidarum indole petita, exigitur etiam haec methodus, dum saburra intestinorum nimis tenax est et dura, quae quidem indoles cum rigiditate intestinorum cohaerere solet aut cum spastica eorum constrictione.

Denique et acrimonia humorum secretorum, oxyda metallorum ingesta, variaque acria et venena ipsa, quae turbas in intestinis excitant eaque constringunt, mollientem indicant et humectantem methodum.

c. *Contraindicantia.*

104.

Etsi utilissima haec methodus, potest tamen in abusum verti, dum, neglecto eo, quod virium

vitalium vitium est, soli huic relaxationi fibrae acquiescimus. Saepissime enim musculi, quorum compages omnino laxa est, vis sensiferae tamen accumulatione et perturbatione tam vehementer stringuntur, ut obrigescere videantur: molliens tamen et lubricans methodus irrita est, ni adiunguntur ea, quae sedare tumultus vis sensiferae possunt. Id et de nervorum distentionibus valet, quae ad febres accedunt, et de spasmis ac convulsionibus imputrid.

105.

Fallitur, qui, ubicunque strictae sunt fibrae, relaxandas esse easdem arbitratur. Caussis potius obviam eundum est, quae cum sint saepe materiales, acria et venena, haec potius educenda sunt, quam involvenda; sic satius est plumbi oxyda reducere calcaria sulfurata aut kali sulfurato, quam olea iugiter ingerere: sic lactis, quamlibet utilis, ingestio post vorata venena postponenda tamen iis rebus est, quae noxiam venenorum indolem mitigare ac ea educere valent.

106.

Interdum quoque calor nimius et adstrictio partium salubris aliquid adfert: vis enim sensiferae incitatio crises moliri potest. Cui si relaxantem methodum adsiduo opponimus, impeditur saluberrima naturae via, qua morbus ad finem perducere solet.

Accedit, quod laxitas nimia, quae hanc sequitur methodum continuo adhibitam, plurium morborum fons sit et apotherapiam impediat. Itaque lubricantia et humectantia, quae ingeruntur, cautissime adhibenda sunt, maxime in pectoris adfectibus, quos levant quidem, sputis promotis; sed, si solis iis inhaeremus, diuturna saepius laxitas viarum aeriferarum inde sequitur. Noxius etiam potius quam utilis usus lubricantium continuatus in primarum viarum adfectibus, ubi, laxatis partibus solidis, saburra, quam solvere eo curationis consilio studemus, etiam magis augetur.

Accedit, senes facilius ferre strictam quamdam partium indolem, aetati congruam, quam laxitatem, quae torpori sensuum motuumque favet. Itaque et hi circumspectissime hoc consilio curandi sunt.

107.

Si quis ex informatione morbi cujusdam universim efficta, tollendam esse strictam fibrarum indolem, crediderit, saepe magnopere errat. Inflammationes enim, quas vulgus mollientibus solet tractare et lubricantibus, nonnunquam, si passivae sunt et diuturnae (*path. spec.* §. 148. 149.), irritantibus potius et ipsis adstringentibus melius curantur, quam molliente methodo et relaxante. Pariter et de doloribus et de spasmis indicandum, qui si ab inaequa-

bili vis sensiferae distributione pendent, interdum tonica methodo, nonnunquam etiam incitante, optime fugantur. Suppuratio instans, quamlibet mollientibus promoveatur, satius tamen est, si virium ratio id exigit, nonnunquam vasa incitare, ut eo tutius puri parando paria sint.

b. Indicata.

108.

Curationis consilium hoc secuturum decet victus rationem maximi facere, quoniam, quod remediis saepe perfici nequit, id diaeta et bene moderatis iis, quae aegrum ambiunt, optime perpetratur.

Primum autem animi perturbationes avertendae sunt, ne incitent corpus et huic methodo resistant. Itaque animi tranquillitas et vacatio ab omnibus negotiis, quae intendere vires possunt, perquam necessaria est. Dein somno indulgeat, lectique levi tepore corporis superficiem mulceat, ut perspiratio servetur. Quies magnopere utilis est, ut molliatur corpus: iactatione enim et variis motibus augentur turbae magisque illud adstringitur.

109.

Aëris indoles, qui aegrum circumdat, sit tepida et humida. Quodsi fieri potest, vapores tepidi-

adhibendi sunt, maxime vero, dum articuli obdurue-runt, aut universales etiam spasmi urgent. Balneis his vaporariis diuturna mala, quae ex arthritide supersunt, ancyloses, nervorumque distentiones optime saepe debellantur. Magnopere etiam iuvat vapores ex animalibus recens mactatis adhibere, aut recens detracta pelle aegrum involvere, quali modo Lannesium, ducem Gallorum, se curasse gloriatur Larreyus. (*Denkwürdigk*. p. 495.)

Fovendae partes, quae obduruerunt, herbis mollientibus et aromaticis coctis; sed cavendum, ne frigescant fomenta in cute, sed continuo reiterentur. His quidem abscessus et tumores durissimi mollivi et solvi solent.

110.

Balneorum tepidorum, i. e., quae temperiem habent = 75° — 90° *Fahr.*, insignis est usus ad molliendas partes, tensionem et spasmos mitigandos, inaequabilem virium dispensationem turbasque circuitus sedandas, dolores leniendos, et perspirationem cutaneam restituendam. Quodsi pulsus tardiores fiunt et molliores, dum aeger balneo utitur, si spasticae partium strictiones cessant, si caput levius sentitur, oculi clarescunt, dolores sedantur; nil praestantius hoc remedio est; si modo tempestive atque rite indicatum adhibetur.

Antyllus olim tria potissimum indicantia balneorum tepidorum statuit: convulsiones nimirum, inflammationes et duritiem partium. Optime etiam addit Agathinus, lassitudinem, quae e nimiis laboribus nascatur, iisdem balneis tepidis solvi: itaque et, qui per totum diem peregrinati sunt, mirifice recreantur balneo. In morbis autem praestat iis uti, dum vis vitalis nondum penitus exstincta est, cum vis sensiferae turbae cum spasmis, febre valida, aestu arido et cute tensa iunctae sunt: maxime vero, si quid ex ambitu corporis repercussum est, aut si quid obstat, quominus exanthemata sudoresque critici idoneo tempore proveniant.

Si aucturi mollientem sumus balneorum effectum, iuvat sussures addere aut saponem, cocta etiam semina lini aut foenugraeci vel herbas malvaceas. Quodsi vero vires simul erigere libet, vinum aut spirituosa addimus.

Post balneum laborantes pannis involvi solent, ut sudores prorumpant. Quod neutiquam semper opus est, cum saepius ad balneum accedatur, ut humectetur idque omnino irrigetur, quod immoderatius siccum est aut tensum. Sed opus utique est, ut is, qui balneo usus fuit, quieti semet tradat degatque in tepido aëre, ne perspiratio supprimatur. Saepius enim balnea tepida eapropter nocent, quod aegri perfrixerint protinus ut e labro egrederentur.

Id remedium, quamvis utilissimum, saepe tamen inutile est aut noxium, si haud tempestive adhibetur sed in id temporis differtur, ubi iam vis vitalis prostrata est et aeger in nervorum resolutiones pronus. Nocet etiam continuatus usus, quo laxitas diuturna partium contrahitur. (*Agathin. apud Oribas. coll. lib.* 10. c. 7.)

111.

Huc deinde pertinent praeprimis mucilaginosa pura (*pharmac.* §. 22 — 25.), quae externe ad dolores leniendos, duritiem molliendam et mitigandos spasmos adhibentur; gummes etiam (*pharmac.* §. 27 — 29.); gelatinosa et albuminosa (*ib.* §. 30 f.); mel et saccharina varia (*ib.* §. 37. 39. 40. 41.); pinguia et oleosa (*ib.* §. 42. f.); sapo denique et unguenta ex oleosis et variis mollientibus conflata.

112.

Ut internae partes humectentur, alvus primum eluitur clysmatibus, quae praeter mucilaginosa etiam amara saponacea, fumariae, cardui benedicti, taraxaci, graminis herbas et radices etc. continent. Quibus continuatis pervicax saepenumero obstructio et rigiditas intestinorum optime debellatur.

Ut viae aëriferae humectentur et molliantur, vapores ex herbis mollientibus coctis per infundibulum

lum attrahantur, qui insuper eo valent, ut vomica, si quae adfuerit, in bronchia depleatur. Infusum quoque herbarum mollientium et leniter irritantium, quae species pectorales dicuntur, bibere suademus. In his omnibus tamen cavendum a laxitate, quam diutinus eorum remediorum usus facile adfert.

SECT. II.

DE VIRIBUS VITALIBUS MUTANDIS.

CAP. III.

DE METHODO ROBORANTE.

a. *Modus agendi.*

113.

Roborans dicitur methodus, quae proxime vires firmare atque efficientiam ipsam ita augere valet, ut motibus, sensibus et ceteris functionibus quiete et naturaliter perficiendis par sit.

Quod quidem curationis consilium, ut rite intelligatur, protinus animadvertendum est, robur vis vitalis versari in eo functionum omnium exercitio, quo fit, ut finibus suis respondeant. Itaque, si stimuli externi neque nimis limitant, neque nimis

lacessunt vim sensiferam; si haec cum efficientia ipsa naturali vinculo cohaeret, ut neutra excedat; si motus et automatici et arbitrarii ita perficiuntur, ut sanitatem servent; si sensus nec organicus nec superiores nimis vividi fuerint aut languidi, nec ullo modo hallucinantur; si et nutritio et secretiones et excretiones omnes hactenus peraguntur, sicut norma secundae valetudinis id exigit, tum robur partium et totius organismi idoneum adesse statuimus.

Debile autem declaramus corpus, infirmam partem, si quid horum omnium a norma recedit. Itaque infirmitas nascitur ex oppressis viribus. (*inst. path. gen.* §. 48.), maxime vero ex inaequabili vis sensiferae dispensatione (*ib.* §. 57.). Alia etiam est imbecillitas vis motricis (*ib.* §. 53.), alia vis sensiferae (*ib.* §. 56.); alia denique vis vegetativae (*ib.* §. 61.), quarum quaevis denique in debilitatem universalem abire potest. (*ib.* §. 64. 65.)

114.

Quibus perpensis colligitur, quam vaga sit per se roborantis methodi informatio. Etenim, etiam si καταχρηστικῶς roborare dicuntur, quae impedimenta normalis virium exercitii removent, purgantium exemplo, sanguinis missionis et sedantium; longe alia tamen est actio earum rerum quae, dum cohaerentia fibrae vivae patitur, hac constricta roborant,

ac earum, quae nutritionem promovent; dum vis vegetativa pessumdata est. Alio modo agunt, quae, dum sensifera vis simul depressa est, erigere vires ac sollicitare solent, ac quae, dum ea vis inaequabiliter distributa est, aequabilem conductionem producunt.

115.

Quodsi igitur, neglectis iis curationibus, quae haud proxime, sed per ambages, ut ita loquar, roborant, ipsius methodi modum agendi consideraveris; protinus exploratum habebis, rebus iis, quae et proxime roborant, haudquaquam vi corporis aliquid addi, sed vel partium compagem firmari, vel permanentem organis digestioni inservientibus praeberi stimulum, quo fiat, ut, vi vegetativa idoneo modo incitata, melius corpus et nutriatur et semet liberet iis rebus, quae offensurae sunt functiones naturales. Pleraque omnino, quae proprio sensu roborantia dicuntur, digestionis vires adeo augent, ut e bono chylo sanguis rite mixtus paretur, vires etiam vegetativas hactenus firmant, ut secretio, ad musculorum actionem necessaria, naturaliter peragatur, consumtio quoque seu ablatio adsiduam rationem ad appositionem servet. (*inst. phys.* §. 80. 316.)

E quibus efficitur, quomodo differat haec methodus tum ab adstringente tum ab incitante. Quippe illa cohaerentia solummodo augetur; haec vis sen-

sifera tantum sollicitatur, ut vividius semet exserat. Quodsi vero remedia roborantia simul in vim sensiferam agunt, *tonicorum* nomen accipiunt, quia naturalem tonum partium augere solent. Alia vero, his fere opposita, vim sensiferam potius deprimunt, ut per longius actionum intervallum reparatio virium promtius contingat. (*inst. phys.* §. 68.)

b. *Indicantia.*

116.

Principem locum in indicantibus huius methodi meretur debilitas vera, seu defectus vis, qua functiones corporis rite peragantur. Eam autem adesse, tum ex morbi historia, tum e caussis remotioribus, maxime ex ingenio morbi popularis, tum denique e symptomatibus scienter ac studiose comparatis cognoscimus. Quodsi enim sanguinis profusiones aut alia profluvia praecesserint morbum, eum a sanguinis penuria originem ducere atque verae debilitati tribuendum esse persuasum habemus, maxime cum symptomata congruunt.

117.

Dein verum quidem est, inaequabilem vis sensiferae distributionem, sicut a debilitate vera differt, ita et per se nequaquam hanc curationem exigere. (*inst. path. gen.* §. 56. 57.) Quid quod

saepius, si tonica simul sunt remedia, casum habet eorum usus, cum irregularem incitationem vis nerveae valde augere soleant. Neque tamen eo minus, cum fluctuationum earum fons in intemperie gangliosi systematis quaerendus sit, roborans methodus, si idoneus fit selectus remediorum, salubriter mutare gangliorum principum vim consuescit, ut aequabiliter iterum per nervos imponderabilia distribuantur. A victus etiam ratione et animi quiete ac hilaritate exspectare licet vel aequabilem conductionem vel idoneam rationem consumtionis et appulsus.

118.

Quodsi efficientiae ipsius imminutio cum torpore vis sensiferae iuncta est, solet haec, quam Brownii adseclae debilitatem indirectam barbara voce nuncupare consuerant, ab incitatione praegressa morbosa vel a fortiorum stimulorum actione originem ducere. (*inst. path. gen.* §. 60.) Id autem valetudinis adversae genus non roborantem tantum, quam late patet, methodum, sed incitantem etiam et stimulantem requirit, quoniam, quae efficientiam ipsam auctura sunt, prius agere nequeunt, quam vis sensiferae torpore sublato. In apotherapia hac plerumque utendum est indicatione, praesertim post morbos graviores malignosque, qui vim sensiferam magnopere adfecerunt: quanquam interdum convalescentes nonnullorum organorum teneritate, ea ac

sensu eo acuto laborent, ut incitantia aegrius ferant.

119.

Vis vegetativae debilitas indicat omnino etiam roborantem methodum, sed, cum plerumque vis sensifera sero aboleatur, magis etiam incitata sit (*inst. path. gen.* §. 63.), cavendum est utplurimum a tonicis, quae proprie ita dicuntur et ab incitantis methodi connubio. Tum nutritio tum oxygenis in pulmonibus confectio promovenda est, tum etiam idonea ratio absorbtionis intestinalis et cutaneae restituenda. (*path. gen.* §. 62.)

120.

Universalia, aequabilis, *ἄτυφερος* diuturnaque debilitas, omnibus organis infesta, etiamsi per se in sanitatem haudquaquam abeat, in praeceps tamen dare aegrum non solet, nisi maior in singulis organis discrepantia adfuerit, aut destructas esse nobiliores partes patuerit. (*inst. path. gen.* §. 64. 65.) In illa diuturna labe palmaria est regula, roboranti methodo praemittere vis sensiferae incitationem fortiorem, febrem etiam excitare et metasyncrisin moliri, ut tandem roborans methodus rite adhiberi possit.

121.

Quibus generatim decursis patet etiam, quae morborum classes roborantem methodum magis vel minus exigant.

Quodsi febrium primo meminerimus, intermittentes poscunt methodum roborantem, dum simplices sunt, nec cum inflammationibus aut sordibus biliosis compositae, quoniam ex atonia viscerum et inaequabili virium conductione originem ducunt. (*path. spec.* §. 38.) Nec deserenda haec methodus est, cum sordes gastricae ex longiore febris mora nascuntur: utique commendanda etiam in morbis febrium pedissequis, qui ex eadem atonia et stasibus abdominalibus ordiuntur. (*path. spec.* §. 39.) Si quis vero tumores viscerum aliasque febrium intermittentium sequelas resolvente methodo adgreditur, is caussam eam amovere nequit.

Quod attinet ad febres remittentes, methodus haec, si tempestive adhibetur, utilissima est. Sed in popularibus morbis, maxime qui in typhum proclives sunt, nec initium postulat hanc indicationem, nec is morbi status, ubi vis sensifera magnopere fluctuat, nec is, qui in perniciem ruere aegrum prodit. Tempestive confugimus ad roborantem methodum, cum imminuta energia cum minore vis sensiferae incitatione iuncta est. Itaque, si febris semet manifesto remiserit, fractam tamen efficien-

tiam produnt pulſus debiles, molliores, ſenſus ipſius aegroti, motuum impotentia oculorumque languor. Neceſſe eſt, abſit ſitis intenſa, abſint dolores pertinaces, ſpiritus difficultas, deliria, aeſtus internus, anxietas et trux oculorum obtutus. Convelli tamen membra, per ſe haud contrarium eſt huic curationi, niſi e ſociis ſymptomatibus inſignem vis ſenſiferae incitationem cognoveris.

122.

Praeſtantiſſimum praebet adminiculum haec methodus in curanda pravitate humorum, quae in putredinem vergit, acutus fuerit morbus ſive longus. Siquidem principem eius vitii cauſſam dicimus vis vitalis infirmitatem (*path. gen.* §. 94), quam cum protinus nonnulla contagia producant (*ib.* §. 140.), popularium morborum contagioſorum curatio roborantibus quoque et tonicis remediis ſaepe perficitur. Quinetiam diuturni morbi, in putredinem aut aliam humorum depravationem vergentes, roborantibus tonicisque ipſis optime curantur. Probe tamen obſervandum eſt, torporem vis ſenſiferae cum efficientia deficiente adeſſe debere, ſi putredini tonicam methodum opponimus; itaque e pulſibus languidis, mollibus, exilibus, ex oculorum obtutu ſtupido, e voce tremula et clangoſa, e ſenſuum torpore, ſoporibus continuis, mentis adiaphoria, humorum denique profuſionibus per ſudores, alvum et urinam,

eum cognoscimus statum, qui tonica requirit. Ubi contra continuo desipit, aeger aut insomnia turbatur, ubi dolores internarum partium saeviunt pulsusque sunt concitati et duri, prius vis sensiferae incitatio tollenda est.

123.

Inflammatio quamvis per se curatione hac potius augeatur quam minuatur, est tamen species quaedam, debilitate producta, quae in gangraenam vergit et ulcera maligna comitatur. (*path. spec.* §. 148. 169. 180. 184.) In hac, circumspectissime cognita, roborans methodus unicum praebet adminiculum: maxime si decrepitam senectutem, cachecticum habitum, caussas praegressas summopere debilitantes, dolorum absentiam et febris validae, celerrimum progressum gangraenae aut ulceris, viriumque prostrationem in praeceps ruentem animadvertimus. Ita etiam agendum in morbis exanthematicis, si lividus aut niger color exanthematum, lipothymiae frequentes, pulsus exiles et languidi, pallor frigusque totius corporis exhaustas vires et vis sensiferae torporem signant. Inflammationes diuturnae, quae ulcera interna comitantur, tum demum hanc curationem indicant, cum febris vel nulla vel mitissima est, cum profusiones humorum, sopores et caloris defectus torporem vis sensiferae produnt. In phthisi praesertim ulcerosa delectus remediorum

huc pertinentium necessarius est, cum, quae nutriunt et victus rationem complectuntur, multo tutius adhibeantur, quam quae simul tonica sunt.

124.

Dolores diuturni per se nunquam hanc methodum postulant, nisi morbi iis iuncti habitum depravaverint, vires infregerint naturae et longam produxerint infirmitatem, maxime viscerum abdominalium. Arthritici adfectus, dum atonici sunt, nullis stipati activis doloribus articulorum (*path. spec.* §. 454.), roborante methodo optime curantur, licet etiam hic in victus ratione maior fiducia collocanda, quam in tonicorum usu, quae saepe impetum humorum in organa nobilia periculosum cient. Qui in rheumaticos dolores proni sunt, diuturna debilitate conflictati, roborante methodo maximeque diaeta vires confirmante saepe liberantur.

125.

Morbi spastici roborante methodo tum demum tractantur, cum nutritionis labes, viscerum torpor et vasorum abdominalium spasmos saepe recurrentes excitant. Id praesertim in hystericis adfectibus contingit, qui sedantibus quidem ad tempus leniuntur, sed penitus fugari nequeunt, nisi vel totius corporis constitutio emendetur, vel viscerum abdominalium torpor tonica methodo, praesertim victus ratione,

amoveatur. Quid quod ipsa epilepsia, aliis omnibus remediis resistens, roborantibus nonnunquam, cortice peruviano, glandibus quernis etc. fugata esse fertur.

126.

Profluvia sanguinis aliorumve humorum, si a laxitate pendent vasorumque torpore, salubriter tonicis simulque adstringentibus curantur, quamvis circumspectione opus sit propter vim irritantem, qua ea remedia facile impetum humorum augent. Itaque e. g. in dysenteria diuturna, postquam dolores spasmique sopiti fuerint, expedit confugere ad tonicam roborantemque methodum, qua penitus saepius debellatur.

127.

Denique et in stasibus si a laxitate oriuntur magis confert haec methodus quam resolvens proprie dicta, quae vires saepe magis infringere solet. Maxime vero confugiendum est ad hanc methodum, dum colluvies pituitosa viscera abdominalia infestat, in qua cum vermes nidulari consuescant, anthelminthica etiam virtute pollere roborantia patet. Quin calculi generationem avertunt, e muci coagulo utplurimum orti.

c. *Contraindicantia.*

128.

Gravissime et constanter prohibetur praestantissima haec methodus fallaci eo statu, qui ex oppressione virium nascitur. (*path. gen.* §. 48.) Is cum speciem verae debilitatis nonnunquam prae se ferat, magnopere refert, caussas praegressas, morbi historiam praesentiaque symptomata curiose comparare, ut, uter adsit status, appareat. Nonnunquam per experimenta haec comperire opus est. (§. 3.) Siquidem sordium gastricarum praesentia et turgor etiam criticus, sanguinis impetus aliorumque humorum ita vires pessumdare videntur, ut, qui rudis est in doctrina et usu, facillime decipiatur. Purgantibus nonnunquam, sanguinis missione, vomitu excitato fallax ea debilitas ocyus tollitur, quam dum roborantia exhibueris.

II.

Quodsi quoque compertum habemus, veram adesse debilitatem, si sordes tamen simul urgent aut obstructio alvina, humorum denique impetus, haec obstacula prius removenda sunt, quam ad ipsam curationem confugeris. Actio enim medicaminum eorum impeditur colluvie humorum, facileque nocent augendo stimulos.

129.

Magni dein est momenti, vis sensiferae incitationem aut nimis inaequabilem dispensationem, ut contraindicans huius methodi contemplari. Accessus febriles in se confluentes, calor continuus, inflammatio activa, spastica partium constrictio prohibent omnino hanc curationem, ni eae conditiones adsint, quas (§. 123—125.) perstrinximus. In haemorrhoidario morbo, arthriticis, hystericis adfectibus, febribus continuis perquam noxius est roborantium effectus, quod praesertim abusus in Brownii schola docuit.

130.

Nec negligenda est naturae efficacia, quae saepe oppressis viribus utitur, ut salubre aliquid moliatur. Dolores et spasmi, febres etiam interdum auxilia praestantissima sunt ad restituendas vires, quibus cum roborantem opposueris methodum, naturae molimina turbabis. Sunt caussarii, qui per arthriticos insultus aut per spasmos etiam vires facilius recuperant, quam cum roborantem adhibueris methodum. Accedit, varios morbos diuturnos toti corporis constitutioni eam labem adferre, ut, digestione labefactata, nullum remedium neque vulgaria nutrimenta ferri possint. Quid enim mulieri sexagenariae, quae maiorem vitae partem in spasmis aliisque nervosis degit adfectibus, quaeque iam eo redacta est,

ut ventriculus, praeter selecta quaedam alimenta, nihil ferat, quid ei mulieri roborantia imperaveris? Naturae potius committenda est, levanda symptomata, sensibus blandiendum; curatio autem perfecta ex arte nunquam speranda. (§. 5.)

d. *Indicata.*

a. Victus ratio.

131.

Quodsi uspiam praestat victus rationem remediis, quae officinae largiuntur, anteferre, certe in hac id opus est curatione perficienda. Namque, cum ipsa corporis compages ac efficientia mutandae sint, fieri id multo minus remediis potest, quippe quae plerumque transeuntem stimulum addant, aut, si permanentem etiam, si ex ipsis utique aliquid in corporis compagem abit, multo minus in suam naturam convertere id potest corpus, quam et alimenta et aërem ambientem; multo insignius agere debet animi temperies et corporis exercitium, quam omnia artis adminicula. Haec etiam potius adiuvant actionem earum rerum, quae e victu salubri proficiscuntur.

Id tamen ex toto monendum, neutiquam eamdem victus rationem cuivis debilitatis gradui aut speciei conferre; sed caute distinguendam esse eam,

quae febres acutas comitatur, ab ea, quae in intermittentibus adest; longe alio modo tractandam esse eam, quae in convalescentibus ex acuto morbo superest, quam quae cachexias stipatur: denique peculiari modo studendum est, ut in nervosis adfectibus diuturnis victus ratio vires conservet et augeat.

132.

Nutrimenta, quae vulgus roborantia vocat, haud cuivis apta sunt. Generatim vero sedulo eligenda sunt leviora digestuque facillima: valentiora vero a sanis duntaxat ferri possunt. Dandum tamen, ut Hippocrates iam praecepit, aliquid est consuetudini, ut nec agricolae prohibeas valentiora, quibus adsuevit, nec tenerae mulierculae imperes quae miles gregarius aut auriga ferunt. Notandum etiam aliud Coi senis praeceptum: „Paullo deterior „et potus et cibus, iucundior autem, eligendus potius quam meliores sed ingratiores.“ *) Igitur et in his indulgendum est aegri cupiditati, ni plane noxia appetiverit. **) Denique ex toto cavendum est,

*) Aph. 2, 38. Τῷ σμικρῷ χεῖρον καὶ πόμα καὶ σιτίον, ἥδιον δὲ, τῶν βελτιόνων μὲν αηδεστέρων δὲ μᾶλλον αἱρετέον.

**) Aret. curat. diut. lib. 2. c. 6. Πολλὸν δὲ μέζον ἐπὶ τουτέων ἔστω αἱ τοῖσι κάμνουσι χάριτες, καὶ τὸ καθαρῶς ἅπαν δρᾷν καὶ ταῖσι ἐπιθυμίῃσι ἕπεσθαι τὸν ἰητρὸν, μὴ μεγάλα βλάπτοντα· ἄριστον γὰρ τόδε, ἢν μὴ κάρτα ὠφελεύντων ὄρεξις ἥκῃ.

ne alimenta remediis ullo modo contraria sint, aut haec in aegri damnum mutent; si quis e. g. aegro hydrargyrosin duranti fructus horaeos aut acida permiserit.

133.

Discrimen nutrimentorum e vegetabilibus animalibusque in diaeta aegrorum magni momenti instar habet, siquidem carnium proclivitas in putredinem eo minus subigitur a stomacho, quo debilior est eius vis, aut quo magis est intenta in alios fines. (*path. gen.* §. 137.) Itaque, qui febribus laborant, abstineant a carnibus, iusculis valentioribus ipsisque ovis. Quo magis continua est febris, eo severius est prohibenda animalis diaeta, eo magis sola sufficiat ptisana, cuius exhibendae varios modos pro varia morbi indole nemo curiosius Hippocrate praecepit. Quodsi vero semet remiserit febris, viribus etiamnum labantibus, addendum aliquid est nutritioni: namque tenuissimus victus aeque offendit aegrum sanitatisque restitutionem impedit, ac valentissimus.

Neque tamen vegetabilis victus ubivis saluberrimus putatur. Cum enim facilius acescat, diuturna stomachi infirmitas leviores potius carnes poscit quam legumina aut fructus horaeos, quibus acrimonia ventriculi acida et flatus facillime generantur. Instinctui plerumque obediendum est; si enim aeger

carnes

carnes respuit aut horret, nocere etiam solent; si vinum concupiscit, utile etiam id utplurimum erit. (§. 28.) Denique et convalescentibus carnes potius imperandae sunt, quod celerius nutriunt plantis.

134.

Sed magna carnium huic fini idonearum est differentia. Convalescentibus nil utilius ac iucundius venatione et avibus, quae volatu fidunt: quae si assae comeduntur, digestionem adiuvant et corpus firmant. Qui nec has mandere carnes possunt, iusculis nutriuntur e carne vitulina aut gallinacea, quibus oryza, hordeum decorticatum, allia etiam et petroselini, portulacae, dracunculi, sanguisorbae folia adduntur. Saluberrimae partes quaedam animalium iuniorum, thymi glandulae et mesenterii vitulini, quae etiam, elixae cum succo citri, encrasicolis et pane triticeo miscentur. Febribus impliciti aut morbis diuturnis confecti gelatina animali nutriuntur, quae e cornu cervi raso aut pedibus vitulinis cocta cum additamentis gratis exhibetur. (*pharm.* §. 31.) Amphibiorum caro, viperarum maxime et lacertarum debilitati aptissima, quae cachexias comitatur, diureticas simul habet et diaphoreticas vires. (*ib.* §. 32.) Iuscula etiam e limacibus parata alibi iam (*ib.* §. 32.) commendavimus.

Carnes ſale fumoque conditae quamvis in morbis acutis prorſus interdicendae, expediunt tamen in laxitate ſtomachi diuturna.

135.

Lac etiam optimis adnumeratur nutrimentis (*pharm.* §. 35.), maxime humanum et aſininum, quod utrumque, intimo connubio ſaccharinae ſubſtantiae et albuminoſae inſigne, confert praeſertim tabe confectis. Salubrius fit aqua Selteranâ aut Geilnavienſi aut alia, quae acidum carbonicum continet, mixtum. Salubrius quoque lac ebutyratum et ſerum lactis dulce: in profluviis ſanguinis utiliſſimum ſerum lactis aluminatum. (*pharm.* §. 285.)

Lacti ſimilia ſunt ova, quae ſi e gallinis petita, recentia aut molliter cocta eduntur, leve nutrimentum praebent. Aliorum tamen pullorum cohortalium, Tringae etiam vanelli, licet dapes lautas praebeant, aegris tamen ob pinguem indolem minus conferunt: inſignem digeſtionis vim poſcunt coctione durata.

Piſcium carnes ocyſſime putreſcunt, hinc minus commendandae ſunt aegrotis, prohibendae omnino, ſi febre laborant. Salubriores ſunt Eſox lucius, Cyprinus barbus, C. caraſſus; Perca fluviatilis et lucioperca; Salmo fario, trutta et alpinus; Gadus etiam lota. Ob adipis copiam prohibendi

Cyprinus Carpio, brama, Salmo Salar, Cottus gobio, Muraena anguilla et Petromyzon fluviatilis; ob valentissimam carnem marini et acipenseres.

136.

E vegetabilium partibus, ut leviter nutriatur corpus, praeferenda sunt cerealium semina, avenae praesertim et hordei excorticata; fagopyri etiam et Festucae fluitantis, e quibus iuscula parantur: dein panis vel triticeus vel secalinus. E farre secalino puls conficitur, tabidis commodissima: pariter utilis quoque medulla Cycae circinnalis et bulbi orchidum. (*pharm.* §. 26.) Solani tamen tubera, amylo ditissima, vel penitus prohibenda sunt aegris, vel in diuturnam infirmitatem servanda.

Plerisque aegris commodissima sunt legumina tenera, phaseolorum, pisorum lotique tetragonolobi, semina etiam ipsa, dum liquorem amnii sacchariuum continent. Qui si iam concrevit in albumen amylumque, neutiquam idonea sunt semina, quia flatus excitant. Pariter levia et grata praebent alimenta radices Dauci Carotae, Scorzonerae, Tragopogonis et Sisari, cum intima mixtio saccharinae substantiae et mucilaginis digestionem iuvet ac alvum molliat. Huc etiam turiones asparagi, lupuli, Crambes maritimae; surculi etiam Podagrariae aliarumque herbarum, Brassica quoque gongylodes,

praesertim botrytis, referenda sunt.* Minus confert Brassiça sabellica et selenisia aut sabauda: Brassica vero Napobrassica, capitata, viridis et rubra; rapae; radices Apii graveolentis, Petroselini, ipsa etiam Spinacia oleracea vel plane prohibeantur, vel cautissime in diuturnis morbis permittantur.

In fructibus horaeis, cerasis et prunis siccatis iterumque coctis, dein ficubus et uvis, pomis borstorfianis et cavilleanis, fragis etiam et moris princeps locus est tribuendus. Alii fructus vel flatus gignunt, ut malum armeniacum aut pyra; vel nimis calorem ligant, ut persicae; vel magis adstringunt, ut baccae myrtilli et vitis idaeae. Quibus quamvis uti possis in aliis adfectibus, firmare tamen corporis vires iis haud licet.

137.

Potus, quo corporis vires firmandae sunt, eo valere debet, ut digestionis vires leniter sollicitentur, excretiones rite serventur. Aquae purae admiscendum est vinum generosum, vel huius paucula vascula bibenda. Vina gallica leviora, praesertim rubra clarissima et fragrantia, huic fini aptissima sunt. E cerasis etiam coctis aut pomis borstorfianis cum vino, saccharo et aromatibus gratioribus sorbitiones parantur delicatae, quae plerisque aegris optime conferunt. Cerevisia haud admittenda, nisi febre peni-

tus ſilente, niſique probe parata ſit, clara, lupulo bene condita et facillime per urinam tranſeat.

138.

Aër purus praeſtantiſſimum offert auxilium ad firmandas vires ſanitatemque reſtituendam. Studioſe igitur ventilanda ſunt cubicula aegrorum: aër purus continuo admittendus: protinus ut e morbo revaluerint aegri, ſub dio degere, ſi temperies id permittit, diſcant. Aëre montano gaudere, ſi poſſint, inſigne virium robur inde percipient. Temperies aëris frigidior, indoles ſiccior et ſerena multo utilior eſt aeſtuoſa, humida et nebuloſa.

139.

Magnopere iuvat exercitatio corporis, qua muſculi firmantur, digeſtio promovetur, oxygenis paratio in pulmonibus acceleratur. (*path. gen.* §. 178) In variis autem eius ſpeciebus praecipiendis, plurimum dandum eſt et conſuetudini et vitae generi, tum etiam aetati, ſexui, aegritudinis denique ſpeciei et gradui. Imbecillimi aegri, diuturnis malis impliciti, geſtationem et vectionem in curru ferunt. Equo vehi vires magis exercet, animum reddit hilarem aërisque acceſſui multiplici favet. Navigatio, maxime per maria temperatiora, in diuturnis malis ſtudioſe commendanda eſt. Quodſi vires ſuffecerint, ſubdialis inambulatio, armorum tractatio, venatus,

saltatio, ludusque varii, qui sub dio fiunt, commendantur. Eruditis hominibus declamatio et vocis exercitatio magnopere confert, quod quidem praesidium nemo uberius atque scientius Antyllo tractavit. (*Oribas. coll. lib.* 6. c. 7 — 10.)

140.

Appetitiones animi declinationesque quantum faciant ad valetudinem adversam producendam, olim uberius exposuimus. (*path. gen.* §. 162. s.) Itaque medici est, in id omnes industriae ingeniique nervos intendere, ut animus aegrotorum quietus sit, et, si fieri potest, etiam hilaris. Huc confert imprimis fiducia, quam aeger in medico collocat, quam hic quidem meretur ἀπαρακλητοποιήσει (§. 18.), humanissima sedulitate, nulloque praetermisso studii aut officii genere, quo benevolentiam suam et desiderium opem ferendi probare possit. Magnopere interest, cautissimum esse in praedictione formanda, qua ne terreatur aeger cavendum. Si exitium instat, id ita praedicendum est, ut hominem sapientem et Christianum decet. Religionis nostrae, quae humanitatis triumphum sistit, praeceptis utendum, ut animi aerumnis terroribusque fessi vires erigantur eoque vertantur, unde solatium verum auxiliumque omne petendum.

Nec negligenda adfectuum salubrium excitatio, quae etiam musicae artis ope contingit; antiquissi-

mo more, incantationibus mollibusque carminibus morbos fugare, id praeprimis probante. Contra omnem morbi dolorem Avicenna dulcem suadet cantilenam. Et Asclepiades in furore aliisque mentis morbis adhibendum esse praecepit cantum duplicem: phrygium, qui iucundissime excitaret animum prae moestitia furore correptum, alterum doricum, gravem eum et compositum, qui iuvet puerilibus cachinnis exsultantes. (*Cael. Aurel. chron. lib.* 1. *c.* 5.)

141.

Denique et somno utendum est, ut vires recreentur. Qui si potest absque narcoticis cieri quietus, mirum est, quantum eo addatur viribus, ut et crises perficiantur et convalescentes citius in sanitatem redeant.

β. Medicamenta.

142.

In remediis primum certe locum martialia obtinent, quae vero contraria fere statui febrili, in diuturna duntaxat et cachectica infirmitate adhibenda sunt. Ubi laxitas fibrae simul est corrigenda, ubi calefaciendum corpus, sanguinis mixtio depravata curanda, rubor cruoris augendus est, ibi martialia reliquis remediis praeferenda sunt: de quorum delectu alibi (*pharm.* §. 353—365.) praecepimus.

Sequuntur remedia extractiva amara, (*pharm.* §. 171.) quae praecipue ventriculi vires firmant, humorum digestioni inservientium mixtionem emendant stasesque resolvunt. Itaque praeferenda sunt in debilitate febrili atque inaequabili virium nervosarum dispensatione: commendanda etiam in colluvie pituitosa et verminosis adfectibus.

Dein remedia balsamico-adstringentia, quae et tonica dicuntur, maxime suadenda sunt, ubi infirmitas maior cum laxitate et atonia adest. E quibus cortex peruvianus reliquis palmam praeripit. (*pharm.* §. 200.) Eorum omnium usum in superioribus indicavimus.

Denique et acida mineralia energiam systematis sanguiferi potenter augent, vi sensifera minuta, quod e deposito oxygene exponere poteris. (*pharm.* §. 262.)

CAP. IV.

DE METHODO INCITANTE.

a. *Modus agendi.*

143.

Quodsi ea, quae de ratione corporis organici ad res externas (*phys.* §. 62.), de ortu morborum dyna-

mico (*path. gen.* §. 6.), de actione remediorum generatim (*pharm.* §. 5.) praecepimus, universim intelliguntur; negari nequit, omnem praesidiorum, quae ars offert, actionem vel magis vel minus stimulantem esse, eo saltem tendere, ut, limitata protinus vis sensifera sese exserat. Qua quidem generali lege solutae sunt eae res, quae duntaxat limitant vim, aut quae mechanicas fibrae dotes ita mutant, ut cohaerentiam minuant. (*pharm.* §. 6. 7.) Ab eo autem loquendi usu latissimo recedimus, si incitantem methodum habemus peculiarem, qua vis sensifera vel totius corporis, vel systematis alicuius aut partium singularum ita sollicitatur atque lacessitur, ut, quae obdormiverit, expergiscatur; quae deses ac iners, suscitetur; ut et efficientia ad valetudinis secundae normam redire possit. Quibus cum sufficienter pateat discrimen roborantis methodi ab hac, monendum etiam, nec evacuantem ullam methodum, etiamsi ex incitatione vis sensiferae saepe proficiscatur, huc referendam esse.

144.

Cum per se hac methodo vires neutiquam augeantur, exsertione duntaxat aut manifestatione vis sensiferae increscente, transire eum effectum liquet. Est tamen longa et continua fere series incitantium rerum, ordiens ab iis, quae fugacissimo modo stimulant (spirituum aethereorum exemplo) pro-

ducta in eas, quae fixo permanenteque modo vires lacessunt (earum exemplo, quae resinam habent.) Hae locum primitus adfectum potius sollicitant, in alia minus agunt; fugacissima vero incitamenta per nervorum imperium totius corporis potita vim sensiferam ubique proliciunt. Est autem id singulare in omni incitantium actione, virium functiones accelerari quidem sed nullo modo fortiores in se fieri, sensationes igitur ocyssime contingere vividioresque esse motusque omnes crebriores, neque tamen ipsam efficientiam robustiorem fieri.

145.

Itaque contingere solet, ut lacessita vis eo citius semet remittat atque vel ad debiliorem redeat actionem, quo fugacior est incitatio, quoque ocyus transit. (*phys.* §. 66.) Haec quidem remissio vel protinus in energia ipsa animadvertitur, vel post temporis aliquod spatium in vi sensifera. Hinc fit, ut musculorum actio decrescat, maxime in peculiaribus organis post stimulantium nonnullorum usum, camforae exemplo et digitalis aut kali etiam carbonici. (*pharm.* §. 98. 165. 273.)

Quibus accedit, virium intensitatem imminui secessu aquae et humorum aucto. (*phys.* §. 36. 52.) Atqui pleraque incitantia tum demum salubriter agunt et effectus speratos producunt, cum perspirationem

cutaneam leniter promovent, quod de camfora, digitali, hydrargyro etiam et stibio notissimum est. Qua perspiratione cum discidium humorum increscat, eliminatur omne id, quod antea vires sollicitarat, ipsa etiam conductio imponderabilium facilior fit et magis regularis. Hic autem agendi modus perquam memorabilis est, quod nimirum incitantia, quo magis fugacia sunt, eo melius et tutius inaequabilem vis sensiferae distributionem ad ordinem sanitatis reducunt; valerianae exemplo et spirituum aethereorum: quoniam horum effectus brevi tempore transit in remissionem, perspiratione aucta.

146.

Quamlibet, quae vere roborant adduntque aliquid ad corporis compagem, incitantibus proprie adnumeranda non sint; ea tamen, quae alterum vis vitalis momentum, energiam, privatim lacessunt, stimulare omnino merito dicuntur. Opium enim, quo nervorum energia augetur, minime tamen roborat, sed in praestantissimis militat incitamentis. (*pharm.* §. 232.)

147.

Magni tamen momenti instar habet discrimen systematum organorumque, quae peculiariter incitante methodo adficiuntur. Vita cuiusvis organi peculiaris (*phys.* §. 13.) ac specificus modus, quo ex-

ternae res eorum organorum vim sollicitant, (*phys.* §. 52.) nullibi magis clarescunt, quam in incitantium eorum actione. Quodsi enim cantharides et scilla et digitalis renes et vesicam specifico modo adficiunt; hydrargyrum vasa absorbentia et capillaria; cutim Viola tricolor, sulfur et stibium; pectus et asperam arteriam senegae radix; resinosa saponacea ventriculum adoriuntur.

Neque earum rerum, quae idem systema aut organon adgrediuntur, eadem est et una actio; siquidem et kali carbonicum et galbanum et ammoniacum in vasa absorbentia agunt et capillaria; longe tamen alio modo ac hydrargyrum. Quanam autem ratione id exponendum sit, haud liquet; medici tamen est, sedulo indagare id discrimen, ut, quemnam effectum peculiarem quodvis remedium incitans exserat, patescat. Maxime vero notanda differentia eorum, quae, nervorum organicorum vim sensiferam eliciendo, motum sanguinis accelerant caloremque animalem et earum rerum, quae nervis cerebralibus blandum, gratum fugacemque stimulum impertiendo, actiones systematis sanguiferi magis sedant et componunt.

148.

In quibus antithesis organorum et antagonismus cum consensu haud negligendus est. Quodsi etiam

polarium elementorum antithesin minus advertimus, utpote minus clarum, sed hypotheticum, (*phys.* §. 72.) cuivis tamen patet arteriarum venarumque antithesis, intercedente systemate capillari, utpote indifferenti. Notissima est nervorum musculorumque antithesis, e praedominio alterutrius momenti, quo vis vitalis constituitur, exponenda: quae, si ad stimulantium quorumdam peculiarium actionem applicatur, ad id fere redit, ut, vi sensifera fugaci modo incitata et conductio et consumtio imponderabilium augeatur, quo facto musculorum contractiones irregulares compescuntur. (*path. gen.* §. 259.) Tali quidem modo non est, cur dubitemus, incitantia plura antispastica virtute vigere, moschi exemplo et valerianae.

Nec negligenda est alia organorum cutaneorum et internorum antithesis, qua fit, ut incitatis illis, haec minus vivide, minus etiam turbulenter agant. Hactenus caustica, vesicatoria eaque, quae exanthemata proliciunt, interdum componere turbas viscerum videntur.

b. *Indicantia.*

149.

Generatim haec methodus vis sensiferae torpore indicatur. Quem ut rite cognoscas, ut sedulo ratio-

nem utriusque momenti, quo via vitalis constituitur, gradum torporis et tempus morbi discernas, omnes intendere nervos ingenii et intellectus oportet. Siquidem, ubi resoluti penitus sunt nervi, quivis, vel rudis ab omni scientia, perspicit, stimulantium opus esse; ubi vero, inaequabili virium dispensatione vigente, vis sensifera vergit quidem in torporem, sed nondum penitus est prostrata, curiose delectus incitantium instituendus est. Fugacia eaque, quae blandissimo modo nervos sollicitant, ut aequabiliter imponderabilia conducantur, praemittenda sunt; sequi debent, quae fixiori modo peculiaria organa adficiunt.

150.

Incitans igitur methodus in auxilium vocanda est in febribus acutis, dum citra inflammationem activam et saburram virium languor cognoscitur pulsibus exilibus, irregularibus et debilibus, sensuum hallucinationibus, somno turbato insomniis, aut soporibus; tum calor neutiquam adest continuus, sed crebri horrores, aut frigus etiam totum corpus exercet; dum cutis sudoribus madet haud levantibus, dum urina turbida est alvusque vel liquida vel etiam stricta. Nequaquam obstant spastici motus varii, subsultus tendinum et deliria, si modo haec mitia fuerint: namque et in moribundis cum summo

languore virium haec ſymptomata iungi cuivis notum eſt.

Multo fortius poſcuntur incitantia, cum pulſus ſunt molliores iuſto et undabundi, cum temperiei nulla viciſſitudo accidit, ſoporibus continuis aeger vexatur, oculi caligant, auditus aliique ſenſus hebeſcunt, cum tremores corpus quovis motu exercent. Tum ad validiora eſt confugiendum incitantia, quae vero, ſi energia omnino peſſumdata eſt, ſola haud ſufficiunt, ſed tonicis et roborantibus iungenda ſunt.

151.

Indicantur incitantia, ſi naturae vires criſin molientes, infirmitate aut vi morbi impediuntur. Ea cauſſa rite cognita et ſedulo diſtincta ab oppreſſione, ſatius eſt, incitante methodo generali adhibita, naturae potius viribus ſuscitatis committere, quid molitura ſint, quam hanc vel illam criſin protinus ſuscitare. (§. 30.) Sic exanthemata, ſi quae iuvabunt; ſic ſudores, urinam, alvum etiam et vomitum ciet ipſa natura; ſic pus benignum in ulceribus malignis producit, dummodo incitante methodo ad id ſtimulatur. Pleraque eiusmodi remedia, quibus tributa eſt vis, vel hanc vel illam proliciendi excretionem, generatim potius ſtimulant vaſa capillaria, unde neque myrrha puris generationem proxime, ne-

que hydrargyrum salivae cursum promovere credibile est, sed incitatis vasis capillaribus modo hanc modo illam producere excretionem.

152.

In morbis diuturnis incitantem methodum non solum nervorum resolutiones indicant, sed maxime languor reproductionis, e vis sensiferae labe proficiscens. Hinc in hydrope praeprimis, si vasorum absorbentium torpor accusandus est, incitans methodus eligenda est, qua et excretiones augentur et absorbtio promovetur. Scorbutus, a depravata sanguinis paratione pendens, peculiaribus tractatur incitantibus, quae et digestioni et sanguinis boni confectioni favent. Scrofulae incitantibus iis curantur, quae glandulas vasaque absorbentia privatim adficiunt, ut laxitas eorum organorum tollatur.

153.

Morborum diuturnorum curatio eo saepe tendit, ut, vi sensifera inaequabiliter distributa, haec in normam redeat, quod excitata ea nonnunquam optime succedit. (§. 145.) Itaque in innumera fere malorum caterva, quae stases abdominales sensiferaeque vis per ganglia abdominalia fluctuationem excipit, prodest peculiaris methodus incitans, quae vel vasorum abdominalium actionem auget, vel impetum humorum versus organa quaedam peculiaria suscitat. Ita in

arthri-

arthritide anomala aconitum et guaiacum, dulcamara etiam et ammonium agere videntur. In imperanda vero hac methodo incitante magnopere interest, victus rationem ita instituere, ut faveat activis naturae medicatricis moliminibus: alioquin enim vires prius labascunt, quam salubres effectus producant.

154.

Gravissima est incitans methodus in atonia viscerum abdominalium, quae et colluviem pituitosam et vermium congeriem et flatus et calculi generationem producit. In his omnibus remedia quae adhibentur, ad incitantem potissimum methodum reducenda sunt. Permanente tamen distinguuntur stimulo, quo suscitatae vires pituitae et resolvendae et educendae pares sunt. Lithontriptica inprimis et physagoga methodus huc fere redit.

155.

Vis sensiferae intentio, si ab inaequabili eius dispensatione pendet, tantum abest, ut irritantis methodi usum prohibeat, ut etiam magis et fortius imperet. Sed circumspectissime est aegritudinis genus, et tempus indagandum, ne exasperetur malum, quod omnino debellari potest hac methodo, si tempestive adhibetur. Plurimi quoque interest, delectum instituere eorum remediorum, quae specifico

modo et hactenus incitare valent, ut inaequabilis virium dispensatio cesset. Sic hydrargyrum muriaticum mite in inflammationibus passivis adhibitum omnino stimulat vasa absorbentia: nullum tamen aliud remedium incitans ei substitui potest. Kali causticum stimulare ecquis negaverit: eo tamen modo nervorum organicorum fines sollicitat, ut consumtionem imponderabilium accelerent, eaque ratione spasmi sileant. (*pharm.* §. 274.)

156.

Hinc et profluvia, quamvis vasorum fines utplurimum incitatos agnoscant, stasibus tamen saepe aut laxitate saltem truncorum sustinentur, aut ab inaequabili virium dispensatione pendent. Quibus omnibus merito opponitur incitans methodus. Hinc cinnamomi cortex in sanguinis profluviis, arnicae flores in dysenteria, digitalis in variis eiusmodi profusionibus expediunt.

157.

Quanquam oppressio virium humoribus aut aliis rebus materialibus effecta incitantem methodum prohibet, gravissima tamen est, si vel virus animale vel contagium nondum totam humorum massam depravavit, ut suscitatae vires semet liberare ab iis possint venenis. Ammonium causticum contra viperae morsus utilissimum nescio possitne alio modo. ex-

poni. Multo vulgatior est vini usus protinus ut aliquis contagio infectus est: et, qui febris flavae contagio inquinantur, si modo hydrargyri muriatici mitis grandiorem copiam sumunt, ilico saepe revalescunt. (*Mawe's Reise in das Innere von Brasilien*, p. 8.)

c. *Contraindicantia.*

158.

Impotentia motuum et sensuum obfuscatio, quae obstacula excipit, tantopere nonnunquam urgent, ut verae infirmitatis speciem prae se ferant. Huic autem oppressioni, tum symptomatum comparatione tum praecipue caussis praegressis et historia morbi cognoscendae (*path. gen.* §. 48.) incitantem opponere methodum nefas est, cum stimuli opprimentes necessario augeantur.

Nihilominus monendum est, incitantem methodum, quamvis haud indicata sit, ad tempus tamen et in oppressione virium levamen adferre, cum, quaecunque adfuerint caussae, virium exsertio tamen augeatur. Itaque in lipothymia aut nervorum resolutione, humorum colluviei tribuendis stimuli fugacissimi, aqua Lucii aut ammonium causticum revocant ad tempus saltem vires, etiamsi perfecte curandus sit morbus remediis iis, quae humores elimi-

nant. Curatio enim ſymptomatica, cui adnumeranda eſt haec incitans methodus, ſaepe neceſſaria eſt, cum vel urgent ſymptomata vel cauſſa materialis ignota eſt. (§. 43. 44.) Accedit, quod paullo ante monui (§. 157.), nonnunquam incitantia ipſa paria eſſe, quibus materies morboſae evacuentur.

159.

Aliud, pariter grave, contraindicans exiſtit, ſi efficientia ipſa iam vere proſtrata eſt, ubi nequaquam ſperandum, fore, ut ſuſcitata vi ſenſifera efficientia refocillari poſſit. Quinetiam magis infringuntur vires, ſi continuo laceſſuntur, neque aliquid earum robori additur. Itaque ex hiſtoria morbi, ſymptomatibus comparatis et cauſſis praegreſſis gradus debilitatis efficiendus eſt. Si vero is cognoſcitur, qui incitante methodo tolli nequit, his remediis addenda ſunt roborantia et tonica. Cum arnicae floribus et radice ſerpentariae cortex peruvianus iungendus eſt, ſi in febribus nervoſis, dyſenteria maligna aut aliis eiusmodi morbis energia iam nimis labefactata eſt.

160.

Inaequabilis vis ſenſiferae diſtributio, ſaepiſſime debilitatis ſpeciem prae ſe ferens, haud facile irritantia poſcit, niſi adeo fugacia ſint, ut intentio iis producta ocyſſime in remiſſionem tranſiens reſtitutio-

nem normalis distributionis pedissequam habeat, (§. 153.) Gradus is aut ratio huius intemperiei quibus prohibetur incitans methodus, cognoscitur plerumque e duritie pulsuum, ariditate cutis, aestus continuitate, doloribus internarum partium adsiduis, anxietate, desipientia feroci atque continua, e truci oculorum obtutu et lotii flammeo colore. Quorum symptomatum si pauciora adfuerint, fugacissima quidem incitamenta, quae sensus mulcent, proficua saepe sunt, nocentissima vero, quae fixiori stimulo exaestuant et turbas nervorum organicorum augent.

161.

Sedulo cavendum est, ne naturae vires et molimina medicatricia incitante methodo perturbentur. Eum errorem gravissimum committunt, qui vel negligunt oppressionem virium crisium praeviam (§. 26.); vel regulam auream, susque deque habent: ἃ δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ, ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων (aph. 1. 21.). Sic pervertunt naturae molimina, qui, si forte alvi profluvium molitur, incitatione generali potius diaphoresin producere satagunt.

162.

Ex toto autem praeceptum valet: Qui morbo ipsi et caussis efficacibus medetur, vires etiam optime servat, et incitat. Superest saepe etiam post

morbos superatos debilitas insignis, quae incitantibus nonnunquam magis exasperatur, si status morbosus organi nobilioris remanet. Ita nonnunquam longe alienis methodis vires suscitamus, si caussis eae curationes contrariae sunt. Adstringentia incitant, si laxitas fibrae; mollientia, si durities partium et rigiditas; sedantia ipsa, si nimia vis sensiferae incitatio activitatem minuit.

d. *Indicata.*

163.

Nulla profecto alia curatio tam curiosum praesidiorum delectum exigit, quam haec, cum insignis adsit differentia remediorum, quorum alia alio modo agunt; plurima specifico modo organa peculiaria adficiunt; alia vim sensiferam nervorum, alia motricis fibrae receptivitatem lacessunt. Qui haec rimaturus discrimina probe delectum instituit, optime medetur. Experientia autem et pharmacologica scientia id examen instituendum est, nec opinationibus fidendum, quas scholae forte de polarium elementorum ratione comminiscuntur.

164.

A generalibus incitamentis ordientes, aëris primum temperies obvia est, quae dum increscit, totius corporis vim sensiferam potenter auget. Quan-

tae sint caloris vires in suscitanda ea vi, uberius exposuimus. (*path. gen.* §. 125.) Eo igitur utimur ad restituendam vim sensiferam, si nervi forte resoluti sunt, aut si vasa absorbentia et capillaria inertia muneribus suis haud rite funguntur. Veteres iubebant in paralysi sole corpus torrendum vel paroptesin e carbonibus, vel curationem, quam Graeci φοινιγμὸν appellitabant, arena litori vicina, quae sit sole ignita, ut circumtecta gremio foveret aegrotantem: imperabant etiam in lavacro igneo usum flabrorum. (*Cael. Aurel. chron.* lib. 2. c. 1.) Igne et recentiores saepius utuntur, cylindris e moxa accensis, quibus pertinacem interdum nervorum resolutionem tollere licet. In hydrope quanta sit fomentorum calidorum utilitas, cuivis innotescit: in eodem morbo clibani aut furni aestus non vulgo soli sed medicis etiam commendabilis videtur.

Quae calorem augent mechanico modo, frictiones maxime panno laneo, urticatio etiam, acupunctura, qua Iaponiae incolae utuntur, flagra ipsa in usum vocanda sunt, ubi membra integra resoluta sunt. Themison plagis ferulae caedendas partes resolutas imperabat. *Cael. Aurel.* l. c.

165.

Magnum praebet electricitas adminiculum, ut vis sensifera suscitetur. Id vel maxime de positiva

electricitate, e conductore fasciculis radiantibus prorumpente valet: haec enim pruritum, punctionis sensum et aestus, dolores, succussiones vel partium singularum, vel totius corporis producit. Attrahuntur versus irritatam partem humores, maculis rubris, congestionibus ipsisque inflammationibus obortis. Id fieri oxygene in ea electricitatis forma praevalente probabile est. (*path. gen.* §. 132.) Neque tamen et negativa electricitas, e τριπτηρίῳ seu pulvino fricatorio, elicita, sine stimulantibus effectibus est: namque pulsus accelerati, dolores aucti et secretiones promotae inde interdum observatae fuerunt. (*Kühn's Zusätze zu Deiman über Electr.* p. 64.) Quod Böckius explicare studet ex oxygenis e corpore evocati aeque stimulante vi, ac dum corpus ingrediatur. (*Beytr. zur Anwend. der Electr. auf den menschl. Körper*, p. 21.)

Quodsi vero electricitatem adhibituri sumus, morbi genus gradusque corporis ante omnia caute definiuntor. Cum enim vis sensifera fortiter eo stimulo lacessatur, consideranda est utriusque momenti, quo vis vitalis constituitur, ratio. In morbis diuturnis potius, quam acutis ad hoc praesidium confugiendum est, quamquam febres intermittentes ipsique rheumatismi acuti huic methodo interdum cedere soleant. (*Kühn's Zusätze zu Deiman*, p. 169. 308.)

Ita autem administranda est haec curatio, ut a mitioribus speciebus inchoemus, neque prius concussiones ope lagenae Kleistianae in usum vocemus, quam corpus adsueverit huic stimulo, mitioribus aliis incassum tentatis. Balneo electrico, quo, nulla elicita scintilla, atmosphaera electrica eum circumfundere iubetur, incipimus: ventus electricus sequitur, quem afflamus parti cuidam speciali, ope bacilli directoris recurvi, cuius apex pyrulo ligneo instructus est. Scintillarum elisio his valentior est methodus; sellae separatoriae imposito aegro admovetur elicitor bacillus, obtecta prius parte pannis laneis aut sericeis. Qui, quo crebrius parti admovetur, eo blandior est stimulus; fortior, quo longiora intercedunt temporis spatia. Succussus tandem electricus eo conducit, ut, circulo rapido electricitatis utriusque excitato fortissime pars affecta feriatur. Requiritur lagena Kleistiana, vel cum conductore iungenda, vel, si fortius et velocius impraegnanda est, ita collocanda, ut tegumen alterum cum conductore, alterum cum τριπτηρίῳ ope catenularum cohaereat. Ex hac vero duobus bacillis ita elicitur electricitas, ut, altero cum altero tegumine iuncto ad extremam partem applicito, altero scintillas ex altera extrema parte provocemus.

Circumspectione vero opus est, ut evacuationes liberae serventur et promoveantur, sicut id in omni incitante methodo. (§. 145.)

166.

Galvanismus, seu electricitas heterogeneis corporibus semet contingentibus elicita, cum omnes electricitatis, quae machina provocatur, effectus edat, magni quoque pendendum esse in incitanda vi sensifera probabile est. Bischofii quoque et Grapengiesseri, Schuberti et Waltheri Landshutensis studiis magnopere commendata est haec curatio; modus eam adhibendi commendatus ab Osiandro, Weinholdio et Westringio. Neque tamen experientia docuit, vel fortiorem praebere vel tutiorem stimulum electricitate machinis elicita.

167.

Magnetismo, quem artifex tractibus illis suscitat, sensum organicum mirifice exigi et hactenus incitari, ut et clarus fiat, et instinctu actiones salubres producat et crises etiam spasticis motibus turbulentas, olim (*phys.* §. 396. f.) docuimus: unde nonnulli nostrae aetatis medici in desperatis casibus, ad eam methodum confugiendum esse suadent. Cum vero morbus potius sit, quam status peculiaris; cum, quid effici possit iis turbis, incertum sit; cum id tamen persuasum habeamus, corpori hominis imprimi eam mobilitatem sensiferaeque vis perturbationem, ut diuturna saepe sequatur aegritudo adversa: abstinendum potius est hac intuta methodo.

168.

Potentissimum animi imperium in functionibus corporis regendis cogit nos atque compellit, ne unquam mentis dotes, ingenium et proclivitates in morbis curandis negligamus. Intentio animi languentis et marcentis ad studia, ad adfectus laetos erigentesque gravissimum praebet praesidium, quo torpor vis sensiferae tolli potest. Quid quod ira ipsa et terrore nervorum resolutionis sanatae meminerunt auctores.

Ipse denique concubitus eximium praebet incitamentum, quo diuturnae aegritudines, maxime e languore mentis et adfectibus tristibus ortae tolli possunt.

169.

In medicamentis incitantibus dispescendis obvia prima est classis fugacium et volatilium, hydrogene abundantium, seu fragrantium seu etiam graveolentium. Haec nervos cerebrales adficiendo toti nervorum imperio blandum impertiunt stimulum, ut et vividius agere et perturbationes cessare possint. Spiritus aetherei primum merentur locum: nominanda dein, quae oleo aethereo scatent, moschus et valeriana: quibus denique vinum rhenanum succedit. Haec in principibus. Pariter sedant ac incitant. (§. 156.)

Alia his ſunt debiliora, ad refocillandas vires in animi deliquiis vel ad diaphoreſin promovendam utilia: lavandulae exemplo et ſambuci. In aliis oleum aethereum minus blandum eſt, nervos vaſorum organicos fortiter incitat, atque exaeſtuat: quorum infinita iterum eſt varietas; aliis magis fugacibus et blandioribus, ideoque magis ſedantibus, olei cayeput, caſtorei, aſae foetidae, et cinnamomi exemplo; aliis fixioribus, ſtomachum ſalubriter et inteſtina incitantibus, flatus pellentibus, calorem augentibus totiusque corporis activitatem. His accenſenda ſunt aromata et bitumina.

170.

Oleorum aethereorum ut magna eſt varietas, ita gradatim tranſeunt in reſinas, accedentibus ad oleum aethereum oxygene, extracto amaro fixioribusque particulis. Camfora cum iis, quae finitima ſunt, hinc oleis aethereis proxima eſt; illinc balſama naturalia, quae tandem in reſinas abeunt. Illa potentiſſimo ſtimulo vim nervorum organicorum ſenſiferam evocat, in cutem derivat atque ab aliis organis, maxime renibus et partibus genitalibus deflectit. Haec vero vaſa capillaria organorum ſecretioni dicatorum peculiari modo ſuscitant, ut et urinam moveant et puris generationi faveant.

171.

Balſama ſenſim in reſinas abeunt, mediis quibusdam corporibus, oleo aethereo pariter et reſina ac extracto amaro ſcatentibus. Serpentariae radix huc pertinet et guaiacum. Haec fortius irritando et fixius, nervos organorum ſecretioni inſervientium ſollicitant.

Adnumerari his etiam poſſunt cruciferarum virtutes, oleo aethereo acri et principio nondum ſatis cognito tribuendae. (*pharm.* §. 109.) Satis fixum praebent et localem partibus ſtimulum, quo et eroditur cutis et inflammationis ſpecies excitatur. Ingeſta autem tum ventriculi vires erigunt, tum ſecretionem promovent.

His proxime accedunt reſinoſa ipſa; quorum alia fortiſſimo ſtimulo tunicam ventriculi et inteſtinorum mucoſam exagitant, ut pituita et ſi quae ſordes adfuerint naturalibus oſtiis evacuentur, et, communicata cum aliis partibus incitatione, vaſorum abſorbentium et capillarium actio augeatur et totum ſyſtema nervoſum ſalubriter erigatur. (*pharm.* §. 129.) Alia reſinoſa volatiliora in remotas agunt partes, ut et ſecretiones in pectoris organis promoveant, Senegae exemplo (*pharm.* §. 160.), et lotium pellant, ut ſcilla (*pharm.* §. 162.) et in cutem agant, ut Aconitum (*ib.* §. 163.). Alia denique, kali cauſtico forte adiuncto, exedere partes potius ſolent inflam-

mationemque localem producunt. Quibus cortex mezerei, euphorbium, ipsaeque cantharides adnumerantur.

172.

Insigne est discrimen, quod haec potissimum remedia et fossilia arteque parata intercedit. Horum, quae flagrantiae capacia sunt, suo plane et, quodvis singulari modo corpus incitat; fortissimo et fere universali phosphorus; multo blandiori, tum in tunicam intestinorum mucosam tum in ambitum corporis agente, sulfur; fugaci autem et universali, quo et turbae nervorum sedantur, kali sulfuratum et ὑδροθεῖον.

His proxima sunt alcalina, maxime ammonium carbonicum, quae universalem nervis organicis praebent stimulum, fortissimum autem pura aut caustica, quae et exedere partes solent. Blandissimum vero stimulum localem excitant sapones, quibus vasa indifferentia ad promovendam secretionem absorbtionemque sollicitantur.

Similem fere saponi effectum habent sales neutri, quamvis magna sit eorum varietas. Incitans nitri vis, quae et casum interdum recipit et calorem attrahens, longissime differt a natri sulfurici vi stomachum sollicitante, ab ammonii muriatici effica-

cia resolvente, ab ammonii succinici et acetici virtute diaphoretica.

173.

Tandem metalla laudanda sunt, in quibus hydrargyrum oxydulatum tutius reliquis remediis vasa absorbentia et capillaria stimulat, ut functiones restituantur: stibii vero oxydula in cutem potissimum agunt atque ab aliis organis vim deflectunt. Barytes etiam muriaticus suo et peculiari modo eadem organa indifferentia adficit.

Cap. V.

DE METHODO METASYNCRITICA.

a. *Modus agendi.*

174.

Non dubito peculiari modo tractare hanc methodum, quamvis haud ignorem, magnam eius partem reduci posse ad methodum stimulantem, seu incitantem. Sed cum informatio alia sit, saepe etiam ita instituatur, ut nullo modo simpliciter incitetur corpus vel singulae eius partes, suam omnino sectionem poscere videtur.

Fuit autem nomen *μετασυγκρίσεως* a Thessalo, ut videtur, primo effictum, ut signaret curationem,

qua τὰ συγκρίματα, five αἱ συγκρίσεις, e quibus corpus conflatum exiſtimabatur ac conſtitutum, mutarentur atque ratio penitus novaretur. (*Gal. de ſimpl. med. facult.* lib. 5. p. 66.) Συγκρίματα autem dixerunt veteres Eleatici, quos ſequutus eſt Aſclepiades Bithynius, átomorum, ſeu corpuſculorum inſecabilium rationes. (*Galen. de elem.* lib. 1. p. 47.) Itaque μετασύγκρισιν etiam *recorporationem* Caelius Aurelianus vertit: et Aſclepiades, methodi quidem inventor, ſed nomen, a methodicis ſectatoribus uſurpatum, nondum adhibens, hanc curationem θεραπείαν dixit φιλοπαράβολον, quam Caelius Aurelianus minus apte *temerariam* interpretatus eſt et periculoſam.

175.

Quodſi recedimus ab antiquo illo commento methodicorum, atomorum nimirum rationem poſſe et debere hac methodo novari et plane mutari; id tamen perſuaſum habemus, medici eſſe officium, ut totam corporis conſtitutionem mutet, eamque reddere ſatagat, quae et deſtructioni reſiſtere et ſalubria moliri poſſit.

Fieri id autem duplici modo poteſt; vel lento modo ac ſuavi, ut victus ratione, habitatione, moribus penitus mutatis, aliam plane virium rationem producere ſtudeat; vel celeriter ac fere turbulenter, ubi

ubi plerumque incitans methodus hactenus augetur, ut finis peculiaris amplius haud propositus sit, sed universalis potius, motibus sensibusque turbulentis excitatis mutandam esse corporis constitutionem.

b. *Indicantia.*

176.

Necessaria autem est haec curatio in gravissimo quovis morbo et pertinaci, qui, vi vitali infestus, indicationem caussalem eludit. Ibi quoquo modo et φιλοπαραβόλως tentandum esse et periclitandum, ut, quid natura faciat aut ferat, cognoscatur. Quodsi enim latent caussae, aut si incitans vulgaris methodus vel tonica haud sufficiunt; quid superest, quam corporis constitutionem mutare? [n]

177.

In diuturnis morbis, ab arthritide vaga, fluxibus abdominalibus et inaequabili vis sensiferae distributione natis, in lue etiam venerea, scorbuto et variis cachexiis mentisque praesertim morbis unica nonnunquam spes perfectae curationis collocanda est in mutata victus ratione. Habitationis enim permutatio, itinera, navigatio, studiorum et negotiorum aliena plane indoles perferte nonnunquam curant morbos, conamina omnia medicorum eludentes.

nem permutare eos adfectus monuimus. (*path. gen.* §. 167.)

Magnopere prodest saepe frigus, quo irritabilitas seu contractilitas fibrarum augetur, vi sensifera in aliis partibus sopita, in aliis vero accumulata. Itaque balnea frigida in febribus nervosis ac scarlatina merito laudanda sunt, quia non solum nimiam vis sensiferae activitatem minuunt et adstringunt (§. 91.), sed mutant etiam virium rationem veramque metasyncrisin producunt. *). Hinc quoque imbrium actio salubris exponenda, quam in febre flava Iacksonius (*on the fevers of Iamaica*, p. 349.), in hygrophobia incipiente Morgagni (*de sed. et causs. morb. ep.* 8. n. 32.) observarunt.

Utiles etiam hoc potissimum nomine sunt succussus electrici, ope lagenae Kleistianae producti, quos fortissima incitatione et mutatione potius virium (§. 165.) metasyncrisin moliri arbitror.

*) *Galen. meth. med.* lib. 10. p. 148. Ἐπειδ' ἐν μὲν τῷ ψῦξαι καὶ ὑγρᾶναι τὸ κῦρος τῆς θεραπείας ἐστὶν, ἅπασι δὲ τοῖς ψυκτικοῖς βοηθήμασιν ἐφεδρεύει βλάβη διὰ τὴν ἰσχνότητα τοῦ σώματος, ἀναγκαῖον οἶμαι γίγνεσθαι τὸ τοῦ Θουκυδίδου· δράσαντάς τι καὶ κινδυνεῦσαι. Οἷς μὲν γὰρ ἑτέρα μὲν οὐχ ὑπάρχει τῆς σωτηρίας ὁδὸς, ἡ δὲ οὖσα μόνη σφαλερὰ καθέστηκεν, ἀναγκαῖον οἶμαι τούτοις ἐστὶν, ὁμόσε τοῖς δεινοῖς ἰέναι· οὐ μὴν οὐδὲ τὸ σφάλμα θανατῶδες οὐδ' ἀβοήθητον.

182.

Vesicatoria, cum magnam cutis partem sensuque acuto praeditam contegunt, neque secretionem abunde augent, metasyncritice agunt. Eorum enim ope pervicaces nonnunquam morbi acuti fugantur. Simili modo agit aqua frigida guttatim ex alto delabens, qua nervorum resolutorum vires potenter restituuntur. Ignis etiam et ustio, παρόπτησις veterum et ἡλίωσις, aut insolatio eumdem effectum producunt.

Magna emeticis inest vis ad metasyncrisin moliendam, dummodo uberius haud evacuent, sed succutiant potius ac commoveant viscera. Quibus et adnumeranda sunt nausea arte producta, (*path. gen.* §. 247.) et connubia hydrargyri cum sulfure stibiato, (*pharm.* §. 331.) ipsa unguenta mercurialia. (*ib.* §. 318.) Hinc et ebrietatis usum in abigendo contagio et curanda febre nervosa inchoante trahendum esse puto. (*Eph. nat. cur. dec.* 1. *ann.* 3. *o.* 145. *Fr. Hoffm. opp. vol.* 5. p. 352.)

Denique arsenicum, si quando profuit, suscitata vi sensifera totius corporis metasyncrisin moliri, supra (*pharm.* §. 352.) statuimus. Simili modo agere et cuprum sulfurico - ammoniatum (*pharm.* §. 348.) et argentum nitricum in morbis rebellibus (*pharm.* §. 312.) probabile est.

Cap. VI.

DE METHODO SEDANTE.

a. *Modus agendi.*

183.

Quodsi nimiae virium intentionis ortum studiose perpendimus, haud unam eamdemque caussam adesse, mox animadvertimus, sed plerumque quidem inaequabilem vis sensiferae distributionem. Quae vero variam originem habens, mox in systematis gangliosi, praecipue abdominalis, dispositione vel congenita vel acquisita; mox in stimulorum necessariorum absentia, profluviis praegressis, animi abiectione aerumnisque; mox in incitamentis valentioribus mechanicisque rebus, quae vim sensiferam nimis lacessunt quaerenda est. (*path. gen.* §. 57. *f.*) Quibus efficitur, sedantem methodum versari generatim in restituenda aequabili imponderabilium distributione, quod fieri potest variis modis.

184.

Primum igitur sedat, qui incitamenta peregrina morbosaque amovet, sive humorum adsit colluvies et acrimonia, sive mechanice nervi obsideantur, sive aestus nimius corpus exercuerit; unde evacuantia, sanguinis missio, antiphlogistica demum optime sedare consuescunt.

Dein sedat, qui materialem caussam inaequabilis per nervos abdominales conductionis e medio tollit. Stases enim vasorum abdominalium saepenumero in caussa sunt si nervorum perturbationes nascuntur. (*path. gen.* §. 84.) Itaque resolvens methodus, eaque quae naturalem sanguinis menstrui cursum promovet, magni saepe est momenti, ut tumultus nervorum compescantur.

Tertio sedat, qui teneritatem fibrae, inaequabilis distributionis comitem, roborante methodo curat. Hinc, si evolutionis periodos stipatur, si a nutritionis defectu nascitur, si longos morbos gravioresque aut humorum cladem excipit vis sensiferae perturbatio, roborans methodus, maxime, quae victus rationem complectitur, utilissima est. (§. 124. 125. s.)

Quarto sedat, qui incitamenta auget iisque nova addit, ea tamen, quibus viae facilius aperiantur, quaeque diaphoresi faveant. (§. 145.) Itaque incitans methodus, praesertim, quae fugacissimis utitur remediis (§. 169.) magnum praebet adminiculum, quo vis sensiferae perturbationes cohiberi possint.

Quinto sedat, qui humectat, lubricat et mollit fibram aridam, duram et nimis strictam: quae indoles quamvis minus caussa sit, quam effectus vis sensiferae perturbatae; magnopere tamen sedantem curandi rationem adiuvat. (§. 102.)

Sexto et proxime quidem ac proprio sensu sedat, qui momenti utriusque, quo vis vitalis constituitur, rationem laesam restituit, quod utplurimum suscitato fit ac erecto momento irritabili, simul tamen minuta vi sensifera, (*pharm.* §. 227.) Id a narcoticis proprie sic dictis exspectari potest, Kali sulfuratum his accensere non dubito.

Novissime sedat, qui consumtionem imponderabilium auget adeoque accumulationem minuit, quod proxime fieri alcalinis, supra (*pharm.* §. 272.) posuimus. Forte et zinci oxydum et bismuthum nitricum et cuprum sulfurico-ammoniatum simili modo agunt.

185.

Quodsi ab iis recesseris, quae et dispositionem et caussas occasionales inaequabilis imponderabilium conductionis tollunt, proxime sedant, quae fugacissimo stimulo secretiones augent et excretiones; tum quae consumtionem imponderabilium promovent; novissime, quae momentum irritabile erigunt, ut vis sensifera decrescat. Cum autem per somnum arceant rerum externarum impulsus, quiete distribuatur vis sensifera, momentum irritabile placide restituatur, in somno quaerenda est insiguis sedandi vis, quae in omnibus vis sensiferae perturbationibus egregie valet, (*phys.* §. 386.)

186.

Cum duobus potiſſimum modis vis vitalis exſerat actiones, ſenſu nimirum motuque, doloribus etiam et ſpaſmis irregularis ac nimia vis ſenſiferae intentio patet. Quae doloribus opponitur, ſedans methodus, *anodyna*; *antiſpaſtica* vero dicitur, quibus ſpaſmos debellare ſtudemus *). Quarum utramque generali hac ſedantis methodi denominatione comprehendi poſſe, perſuaſum habemus.

b. Indicantia.

187.

Cum dolores, deliria et ſpaſmi ſymptomata ſint, ſymptomaticae curationis emolumenta atque neceſſitas etiam in hanc methodum cadunt. (§. 43. ſ.) Symptomatica tamen curatio complectitur praecipue proximam actionem in alterutrum facultatis vitalis momentum, qua compeſcuntur turbae. Qui vero incitamenta amovet morboſa aut peregrina; qui fibrae diſpoſitionem roborante methodo curat; qui ſtaſes reſolvit abdominales et impetum humorum cohibet, is in cauſſas potius agere quam in ſymptomata dicendus eſt.

*) Veteres tamen antiſpaſtica dicebant, quae ἀντίσπασιν, i. e. revulſionem efficiunt.

188.

Dolores, etiamsi saepius saluberrimi sunt, exigunt tamen sedantem methodum et anodynam, proprie sic dictam, si in tantam glifcunt atrociam, ut naturae molimina pervertant. Intentio enim summa, quam adferunt, placidam virium directionem impedit, osculaque ductuum excretoriorum obstringit, ut nulla coctio, crisis nulla contingere possit. (*path. gen.* §. 271.) Coctionem igitur promovere, crisin praeparare saepius melius nequimus, quam adhibita sedante, anodyna et antispastica methodo.

189.

Dolores pariter ac spasmi sedantem methodum poscunt, si, nobilioribus organis infesti, periculum augent. Ecquis enim dolorem capitis atrocissimum aut spasmos, impetum humorum versus encephalum vehementissimum adferentes desipientiam denique ferocem, tollere medicamentis non studuerit! Maxime, si praecesserit dispositio eius organi ad virium oppressionem: ibi enim periculum in mora esse, cuivis patet.

190.

Dolores, deliria et spasmi exigunt methodum proxime iis oppositam, si vires ocyssime infringunt, quod praesertim de spasmis tonicis valet. Hi enim, tetani exemplo, toti corpori infesti, tantam virium

proftrationem adferre folent, ut brevi exitium adferant. (*path. fpec.* §. 522.) Nec clonici fpafmi fine noxa funt, dum cauffa nervis principalibus infefta, capitalem reddit morbum, quod hygrophobiae exemplum oftendit. (*ib.* §. 533.)

191.

Infigniter urgent dolores et fpafmi, fi metus exiftit aliorum morborum eos excepturorum. (*Cf.* §. 45.) Id de epilepfia, chorea S. Viti, tuffi etiam convulfiva, quamvis per fe minus periculofis, valet; in paralyfes, mentis praefertim aegritudines ipfamque fatuitatem infanabilem aut apoplexiam abire. (*path. fpec.* §. 527. 543.) Afthma convulfivum in hydrothoracem (*path. fpec.* §. 588.) et phthifin pituitofam abit. (*ib.* §. 619.) Id et de defipientia praeprimis valet. Itaque Galeni praeceptum: τὸ ἤδη γεγωνὸς ἰητέον, τὸ δὲ ἐσόμενον κωλυτέον, ftudiofe exfequi oportet.

192.

Protinus tollere et dolores et fpafmos fedantibus remediis opus eft, fi morbi natura ipfa vel plane nos latet, vel adeo infuperabilis eft, ut nulli cedat curationi perfectae. Satius tunc eft, mitigare fymptomata, levare moleftias, virium perturbationem proftrationemque avertere, quam periclitari in curatione inutili. (§. 46.) In morbis graviffimis, conatus medicorum eludentibus, nil fupereft, nifi

dolores compescere, spasmos cohibere, ut placidius vel mors consequatur.

193.

Indicatur haec methodus, si diuturnae spasticae constrictiones absorbtionem impediunt, unde stases oriuntur glandularumque tumores, quibus tollendis nulla alia methodus aptior est. Conii maculati ipsiusque Laurocerasi praestantissima haec est virtus.

c. *Contraindicantia.*

194.

Curationi, quae, remotis incitamentis superatisque obstaculis nervorum turbas sedat, nihil fere repugnat, nisi impedimenta curationis perfectae. (§. 15.) Quae vero proxime agit in momenti utriusque, quo vis vitalis constituitur, ratione, prohibetur saepe, et maxime quidem, si adsunt materiales eiusmodi caussae: impetus humorum, plethora, humorum corruptio: mechanica quoque irritamenta, quae omnia prius arcenda sunt, quam ad ipsam sedantem methodum abiveris. Satius enim est caussis mederi, quam symptomata suffocare, mox reditura, si caussam intactam reliqueris aut morbi indoles eadem manserit. Capitis dolores atrocissimi in typhi initio multo tutius fugantur frigido lavacro, hirudinibus

appositis et acidi muriatici sorbitione, quam iis remediis, quae proxime dolores sedare dicuntur.

195.

Contraindicantur remedia anodyna, si effectus secundarii eorum plus detrimenti adferunt, quam primarii commodi. Cum opium ventriculi vires sufflaminare, digestionem offendere, alvumque segnem reddere, impetum vero versus caput magnopere soleat augere; abstinere eo opus est in infantibus iisque hominibus, qui ante iam laborarunt iis adfectibus, qui facile ex opii usu augescunt. Impedire tamen noxios eos effectus possumus idoneis additamentis, hydrargyro muriatico miti aut radice ipecacuanhae.

Quodsi morbum etiam excitant narcotica, Belladonnae exemplo; dispiciendus est detrimenti inde nati gradus, qui si minor sit morbo praegresso, audaciter est sequenda haec curandi ratio; si maior, deferenda. (§. 7.)

196.

Gravissimum est huius methodi contraindicans, e salubribus naturae moliminibus petitum. Quae cum saepissime dolores adferant spasmosque, hos qui praepostere sedat, naturae nutibus spretis, coctionem impedit crisesque pervertit. Ab eo vitio se-

dulo cavendum est, etiamsi aegri doloribus cruciati, cohibitionem anxie poscant. Medicus, naturae minister, nunquam impune leges almae matris perfringit.

197.

Si teneritas fibrae defectusque nutritionis merito arguuntur, et superflua est haec methodus et eo potissimum nomine nociva, quod etiam magis infirmet vires, ideoque, nutritione labefactata, caussam augeat. Multo tutius est, victu uti idoneo, vitaeque rationem, habitationem hominumque consortium mutare, ut constitutio plane alia fiat, quam ad tempus tantummodo sopire tumultus. Hystericis mulieribus hominibusque, qui arthritide anomala laborant, nil aeque saepius prodest, quam itinera, aëris puri montanique usus, fontium medicatorum balneorumque frequentatio. Haec igitur auxilia redeunt fere ad roborantem methodum (§. 125. 138. 159.) et metasyncrisin (§. 177. 178.)

d. *Indicata.*

198.

Gravissima praesidia, quae nunquam negligenda sunt, sola saepe sufficiunt, quaerenda sunt in victus ratione. Qui enim incitamenta omnia et externa et interna vitare valet, is melius doloribus obviam

it ſpaſmisque, quam dum largas ingerit opii aut belladonnae aut aliorum eius farinae remediorum copias.

Aëris uſus ſereni, puri, tranquilli, nec nimis aeſtuoſi nec nimis frigidi; cubiculi temperies idonea; lectorum poſitus et compoſitio, quae nullo modo ſtimulos augere poſſit: exercitatio modica: vectio in curru aut equo: itinera iucunda: frictio quoque et mollis membrorum contrectatio: animi quies et ab omnibus perturbationibus immunitas: cibi digeſtu facillimi, blande nutrientes, nullo modo incitantes: potus ſenſus quidem mulcens, ſed ab omni irritante indole alienus: en maximam partem earum rerum, quibus dolores ſpaſmique ſedandi ſunt.

199.

In ſomno conciliando cura omnis omneque ſtudium collocandum, quod et diaeteticis remediis et amoto quocunque incitamento externo optime fit. Cavendum, ne lux nimia oculos feriat *), ne pictae forte in parietibus imagines **), ne coena lautior, vini aliorumque incitantium potus, ne occupationes brevi ante ſomnum mentem perturbent, ne veſtimenta cubitoria, ſtragula vel culcitae nimis exae-

*) Hipp. vict. acut. 400. Κατακλίνειν ἐς ζοφερὰ οἰκήματα.

**) Aret. curat. acut. 1, 1. Ἐρεθιστικὸν τοιχογραφίη.

ſtuent aut duritie offendant. Facillime in ſomnum ire folet, qui aëre libero gaviſus fuerit, qui corporis exercitatione feſſus, qui alvum liquidam, ſaltem haud obſtructam habet, qui brevi ante ſomnum lectione vel auditione, nullo modo perturbante fatigatus eſt, qui denique ſonos auſcultat uniformes. *) Nonnunquam ſufficit, eodem corporis ſitu decumbere et quam minime volvere corpus, ut quies ſomnusque accedant.

200.

Sedari inſultus ſpaſticos in iis, qui diſpoſitione ad ſomnambuliſmum gaudent, admotione palmarum, praeſertim praecordiis, aut tractione earum paullo remotiore a corpore, digitis extrorſum verſis; partisque etiam cuiusdam dolores et ſpaſmos compeſci, admoto ſaepius margine palmae inferiori, molliterque inferiore verſus tracto, in ſuperioribus docuimus. (*phyſ.* §. 395.) Huic magnetiſmi artificialis

*) Aret. cur. acut. lib. 1. c. 1. Ὕπνου δὲ ἀγωγὴ ἑκάστου καὶ τὰ ξυνήθεα· ναυτίλῳ μὲν ἡ ἐν ἀκάτῳ κατάκλισις καὶ ἐν θαλάσσῃ περιφορὴ, καὶ αἰγιαλῶν ἦχος καὶ κυμάτων κτύπος, ἀνέμων τε βόμβος καὶ θαλάσσης καὶ νηὸς ὀδμή· μουσικῷ δὲ ἔτι ἐθισμὸς αὐλῶν ἐφ' ἡσυχίῃ, ἢ ψαλμὸς λύρης ἢ πηκτίδος, ἢ μελέτη παίδων σὺν ᾠδῇ· διδασκάλων δὲ νηπιάχων μύθων προσομιλίη· ἄλλοισι δὲ ἄλλα ὕπνου θελκτήρια.

ficialis applicationi laudes ſuae derogandae ſunt, nec extendendae ad alias tractationes, quae caſum recipiunt. (§. 167.)

201.

Omni cura vero ſtudendum, ut calor nimius minuatur, ut molleſcat cutis, ut impetus ſanguinis decreſcat et alvus laxetur. Quibus perpetratis, quies ſaepe in acutis morbis, remiſſio ſpaſmorum, deliriorum et dolorum ſequitur. Coctionis praeparatio, eaque curatio, quae εὔροα facit ſpiracula, optima ſaepenumero eſt ſedans methodus.

Quod cum nec humectante methodo nec antiphlogiſtica perfici poteſt, lex eſt in acutis morbis, ad fugaciſſimos ſtimulos valerianae, ſpirituum aethereorum et moſchi confugere; quibus cutis functiones reſtitutae turbas nervorum ſaepe ceſſare iubent. Et ipſi fortiores ſtimuli, oleorum aethereorum et camforae, quin etiam cantharidum cuti impoſitarum, quarum opus omnino eſt, ſi dolores ſpaſmique ſingularum partium cum pulſuum mollitie et cutis laxitate uniuntur, dolores tamen et deliria et ſpaſmos compeſcunt.

202.

Ad ipſa autem narcotica confugiendum eſt, ſi momentum vis vitalis irritabile labaſcit, vi ſenſifera

nimis lacessita; nulla tamen praesente caussa materiali. Itaque opio utimur potissimum, si continuae vigiliae, deliria, nervorum distentiones cum pulsibus spasticis, exilibus, irregularibus, cum cute arida pallida, lotio etiam turbido aegrum male habent. Anxietas incredibilis cum alvi profluviis aut vomitu irrito nullo prorsus remedio adeo tuto cohibetur, quam opio, cui zincum oxydatum aut hydrargyrum muriaticum mite admiscetur.

Belladonna et conium et laurocerasus citra febrilem statum eos spasticos adfectus fugant, quibus stases producuntur.

203.

Longe alia vis est acidi carbonici, quod perturbationes solummodo nervorum gastricorum, vomituritionem et cardialgiam compescit, caloremque nimium et bilis corruptionem impedit. (*pharm.* §. 265.)

Alcalina consumtionem imponderabilium in musculis accelerare eoque modo spasmos arcere videntur. (*pharm.* §. 273. 274.)

Tandem et zincum oxydatum et bismuthum nitricum et cuprum sulfurico-ammoniatum, celebratissima antispastica, incitamento peculiari videntur vires suscitare, ut morbosam intentionem cessare opus sit.

Cap. VII.

De methodo antiphlogistica.

a. *Modus agendi.*

204.

Cum in calore nimio minuendo ligandoque et in impetu ſanguinis cohibendo haec methodus verſetur, quodammodo cohaerere cum methodo ſedante atque cum ipſa humectante et molliente (§. 102), facile perſpicitur. Namque ſanguinis nimius impetus exponi nequit, niſi ex inaequabili vis ſenſiferae, quae per nervos organicos in vaſa conducitur, distributione nimiaque eius vis intentione. (*path. gen.* §. 76.) Sedantem vero methodum verſari generatim diximus in reſtituenda aequabili vis ſenſiferae diſpenſatione. (§. 183.) Quod cum contingat amotis incitamentis; caloris etiam, incitamentis vulgatiſſimis accendendi, amotio ſedantis methodi ſpecies eſt.

205.

Itaque haud uno eodemque modo antiphlogiſticam methodum agere patet. Refrigerat enim primum, qui calorem ſenſibilem cogit vaporibus formandis inſervire: quod cum contingit, neceſſario calor ſenſu percipiendus minuitur, capacitate aucta. (*phyſ.* §. 303.) Hinc perſpiratione cutanea et pulmonali increſcente corpus refrigeratur.

Dein refrigerat, qui res ingeri et ad corpus applicari iubet, quibus calor vincitur atque ligatur. Quod acidis fieri, salibus neutris, frigore demum ipso, notissimum est.

Refrigerat, qui incitamenta circuitus minuit et e medio tollit. Hinc, si sordes primarum viarum evacuantur, si dolores mitigantur, si animi adfectus compescuntur, si victus tota ratio ita instituitur, ut nova incitamenta circuitus gigni nequeant, aestus nimius minuitur.

b. *Indicantia.*

206.

Exigi hanc curandi rationem, si aestu nimio corpus exercetur, exploratum habemus. Necessitatem vero huius methodi perspiciet, qui secum perpenderit, nimiam virium intentionem, aestu manifestam, pervertere molimina naturae salubria, coctionem ac crisin impedire, et in praeceps nonnunquam aegrum dare, ni eam minuamus. (Cf. *phys.* §. 250. *path. gen.* §. 30. *therap. gen.* §. 29.)

Hinc non solum in inflammationibus activis, dum nondum successiones instant, sed in febribus exanthematicis aliisque ardentibus, continuis, ante ἀκμὴν, et in ea ipsa, magni momenti est, methodo antiphlogistica uti, ut naturae vires a turbis nimias

intentionis deflectantur et crises praeparentur. Eadem enim commoda, quae de humectante methodo et molliente laudavimus, (§. 102.) etiam de hac praedicari possunt.

207.

Nec ad febrium acutarum curationem haec methodus duntaxat commodanda est, sed ad diuturna etiam mala, quae nimia vis sensiferae per calorem intentione exasperantur, inflammationibus obortis vel spasmis vel deliriis etiam. Haec symptomata nonnunquam optime tolluntur refrigerante methodo, dummodo compertum habeamus, calori nimio tribuenda ea esse.

c. *Contraindicantia.*

208.

Quae supra iam de detrimentis methodi humectantis dicta sunt. (§. 104 — 107.), optime et ad hanc methodum applicantur.

Nocet enim, si, neglectis caussis et virium ratione, soli caloris minutioni studemus, ubi caussas incitantes prius amovere et vires firmare expedit. In febrium malignarum progressu haud continuanda est methodus antiphlogistica, ne vires prosternantur.

Cum negari nequeat, in calore ipso salubris aliquid esse, cuius ope molimina naturae perficiantur,

(§. 106.) caloris eius critici indoles curiose investigetur, ne praepostere supprimatur. Verissimum enim est Galeni effatum: „si perfecta quies futura „est, oportere magnam et validam adfectionem prae„cedere solutioni.“ *) Et antiquus auctor ait: „Ae„stum et ardorem extremum continere aegrum ad „certum temporis terminum, donec, quae fluere „debent, coquantur et crassiora fiant.“ **)

d. *Indicata.*

209.

Aestus nimius tutissime minuitur, dum cavemus ab omnibus rebus, quae incitare vasa sanguifera valent. Itaque victus rationem, quae sedantem methodum adiuvat, partim et hic commendare licet. (§. 198.)

Curiosissime renovandus est cubiculi aër, ne vel inquinetur vel nimis excalescat. Sicut enim experientia docuit, aëre corrupto magnopere incitari febres, ita aërem purum, ob oxygenis adfinitatem

*) Galen. de dieb. crit. lib. 1. c. 1. Χρὴ, εἰ μέλλοι βεβαίως παύεσθαι, μέγα τι καὶ ἰσχυρὸν νόσημα προηγεῖσθαι τῆς λύσεως.

**) Hipp. de veteri med. Καῦμα καὶ φλογμὸς ἔσχατος κατέχει μέχρι τινὸς, μέχριν ἂν τὰ ῥεύματα πεφθῇ καὶ γένηται παχύτερα.

erga calorem (*pharm.* §. 258.), mitigare aestum febrilem compertum habemus. Ita et necesse est, stragulis vestimentisque uti cubitoriis, quae minus valeant exaestuare.

Ciborum potuumque et ipsorum medicamentorum insignis vis est, calorem augendi: itaque in his commodandis omnis cura adhibenda, ne ullo modo aestum producant. Levissimis utendum est cibis vegetabilibus, potibusque humectantibus (§. 111.), quique dum leniter alvum ducunt et lotium, calorem minuere valent.

Animi nimia intentio mentisque perturbationes sedulo vitandae, quibus mirum est, quantopere systematis sanguiferi vis sensifera saepe accendatur.

Somnum conciliare saepe prodest, ut calor minuatur: eo enim placari vitae functiones sanguinisque praeprimis impetum sedari exploratum habemus. (*phys.* §. 384.)

210.

Sanguinis impetus, quo aestus cietur, vario modo minui potest. Sine ambagibus id fit venae sectione, aut si topicus aestus nobiliorum partium urget, hirudinibus vel scarificatione. Compescitur tamen etiam sanguinis impetus localis salibus metallicis et plumbi et hydrargyri, qui tum constringere vasa minima tum absorbtionem augere valent.

Plumbum igitur aceticum (*pharm.* §. 341.) et hydrargyrum muriaticum mite (*ib.* §. 325.) praestantissimis antiphlogisticis adnumeranda sunt.

211.

Magnum est huius methodi adminiculum in excretionibus promovendis quaerendum. Tum enim amoventur iis incitamenta morbosa, tum, aucta meatuum pervia indole, humorum in vapores transitus augetur, quo facto calor decrescere debet. Itaque et alvus mollienda est et laxanda, lotii fluxus promovendus, cutis demum hactenus mollienda est, ut perspiratio increscat. Quod cum opio nonnunquam et balneis tepidis perficiatur, quanta his insit vis antiphlogistica, patet.

212.

Id eximie saepe iis contingit, quae calorem attrahunt ac ligant. Quibus oxygenes ac acida merito adiudicantur, unde et acida mineralia aqua diluta et vegetabilia sorbere et sales etiam neutros, nitrum maxime; blandiores etiam, kali aceticum et tartaricum, tartarum natronatum, et boraxatum, tartarum depuratum et natrum sulfuricum, aquae copia idonea solutos propinare opus est.

SECT. III.

DE HUMORUM MUTANDA VEL COPIA VEL INDOLE.

CAP. VIII.

DE DIRECTIONE HUMORUM MUTANDA.

a. *Modus agendi.*

213.

Ducere humores in aversam partem, maxime vero ab internis ad externa vocare, a superioribus ad inferiora, saepe necessarium est, cum morbi vi nobiliora organa interdum ita obsideantur, ut capitalis fiat morbus, ni hac methodo succuratur. *Revellere* autem, seu ἀντισπᾷν, ex antiquissimis temporibus dicitur, qui in contrariam partem ducit, si quae, quorsum non debent, feruntur; si autem, quorsum decet, his aperit vias, ad quas quaeque vergit materies *). Idem et ἀποκρούεσθαι, s. *repercutere*, ab uno loco in varia dispellere vocabant **). Ratione loci,

*) Hipp. epid. lib. 6. s. 2. p. 1170. Ἀντισπᾷν, ἢν μὴ, ᾗ δεῖ, ῥέπει· ἢν δὲ ὅπη δεῖ, τουτέοισι δεῖ στομοῦν, οἷως ἕκαστα ῥέπει.

**) Galen. simpl. med. fac. lib. 5. p. 63.

in quem illiciuntur humores, dicebatur ἕλκειν, *trahere*, *derivare*.

214.

Id autem artis praesidium, ut et vetustatis auctoritate sanctum et quotidiano usu comprobatum, ita gravissimis nititur praeceptis et physiologicis et pathologicis. Cum enim stimulos sequantur humores, a stimulis localibus etiam pendere impetus humorum s. congestiones, certum est. (*path. gen.* §. 77.) Cum praeterea stimulorum duorum eumdem organismum occupantium alter duntaxat possit actionem suscitare, alter vero, plerumque debilior, supprimatur aut frangatur (*phys.* §. 71.); artis praesidia eo praecepto fulciuntur, quae stimulo artificiali iubent morbosum supprimere. Accedunt leges antitheseos, adsociationis et sympathiae (*phys.* §. 72 — 74.), quibus nexus organorum stabilitur, quo utimur, dum, altero incitato atque secretione eius aucta, in altero supprimitur et aboletur morbosa activitas.

His igitur potissimum legibus nitimur, si directionem humorum convertimus in alia loca, quam quae, morbi vi compulsa, petunt. Consensui et sympathiae praecipue studendum est, ut, quaenam loca cum adfectis, vel nervorum vinculis vel simili fabrica cohaereant, pateat. Antagonismo etiam et antithesi opera danda est, ut ad convenientia loca illiciantur, quae nobiliora obsident.

215.

Morborum universalium conversio in locales, utilissima saepe, dum natura eo vergit, hac ratione perpetranda est. Quodsi enim, decrescente iam universali incitatione, chemicam efficaciam, apertis viis, quod πορoκοιεῖν Galenus vocabat, augemus, secretionesque novas separare studemus, (*path. gen.* §. 30.) omnino cessat morbus universalis.

b. *Indicantia.*

216.

Necessariam esse revulsionem s. ἀντίσπασιν, atque ad alia loca ἕλξιν s. derivationem, cum nobiliora organa vi morbi obsidentur, per se patet. Oportet tamen distinguere humores irruentes variasque eorum vias observatione cognoscere, ut, quo vergant, quibusque locis vel attrahendi vel evacuandi sint, efficiatur. Sanguinis impetus vel caput vel pectus obruens venae sectione; secretiones morbosae in tunicis viscerum mucosis ad cutis mucosum rete trahuntur; colluvies aquosa in tunicis serosis vel lotio vel sudoribus tollitur.

217.

Itaque in inflammationibus revulsio tentanda, dum singula tantum organa obsidet, dum in tunicis mucosis viscerum sedem habet, quas liberatum iri-

ſpes eſt, ſi in externis tunicis mucoſis ſimiles ciemus adfectiones. Rheumaticae igitur et catarrhales inflammationes huic methodo potiſſimum cedunt.

Nec inutilis eſt ea curandi ratio, ſed ſumme proficua in iis inflammationibus, quae et ortum et moram vis ſenſiferae, quae in nervis organicis reſidet, inaequabili diſtributioni debent, ſeu nervoſis. Ibi enim, incitatis locis ſecretioni dicatis, ſeparatisque ope chemicae efficaciae adauctae (§. 215.) non ſolum revellitur inflammatio a nobilioribus organis, ſed univerſalis morbus etiam decreſcit.

Magnopere demum urget neceſſitas ejus methodi, ſi inflammationes ex adfectu cutaneo ſuppreſſo, exanthematibus, ſudoribus ulceribusque repulſis originem duxerunt. Nihil tum ſupereſt, niſi revellere et ducere humores ad priſtinum locum.

218.

Similia indicantia in variis aliis febribus valent. Si quid enim nobiliora organa obſidet, quod vel antea cutem occupaverat, vel facile in cutem ducitur, eo vocare decet. Febres omnes, quae rheumaticis aut catarrhalibus ſtipantur adfectibus, aut quae παλίμβολοι ſeu vagae ac variae ſunt, μεταβολαῖσι curari, ſeu iis mutationibus, quae revulſione nituntur, antiquum eſt praeceptum *). Hinc φοινιγμοῖς

*) Hipp. epid. lib. 6. ſ. 6. p. 1190.

et veſicatoriis aliisque id genus epiſpaſticis febres curamus non ſolum rheumaticas et catarrhales, ſed nervoſas etiam, dummodo incitatio univerſalis haud adeo conſpicua fuerit.

Tempeſtive autem adhibemus hanc curationem, vel protinus in initio, ſi nondum penitus formatus morbus omnem infeſtaverit organiſmum, aut in decremento, maxime vero poſt coctionis ſigna, ubi ſemet remiſit univerſalis incitatio.

219.

Profluvia ſanguinis aliorumque humorum revellente methodo curantur, ſi ex aliis profuſionibus orta plura adferunt damna, quam e quibus nata ſunt. Sic haemoptyſis ex haemorrhoidibus aut menſtruo ſanguine repercuſſis orta, revocandum eſſe ſanguinis impetum verſus priora loca urget. Pariter etiam alvi profluvia ipſaque dyſenteria revulſione curantur, ſi e ſuppreſſa perſpiratione cutanea nata ſunt.

Praeterea neceſſaria ſaepe eſt revulſio, ſi profluvia adfectione nervorum ſuſtinentur; quae ſi παλίμβολος eſt ac modo huc modo illuc vergit, cohiberi poteſt, cum in organo minus ad vitam neceſſario ſeceſſum chemicum per auctam ſecretionem promovemus, ut dynamica intentio ceſſet. (*path. gen.* §. 30.)

220.

Morbi doloribus ſtipati revellente methodo curantur, ſi dolores, quibus ſalubris aliquid ineſt et critici, ob errorem naturae aut infractionem, in idoneis locis haud perficiuntur, neque in ſeceſſum humorum ac morboſas ſecretiones abeunt. Auxilium ferre naturae expedit, ut devia rurſus in rectum tramitem revocetur. In arthriticis adfectibus vulgatiſſimum eſt praeceptum: revocandum eſſe morbum ad articulos, ſi quid ex iis in interna viſcera abſceſſit: alii etiam dolores nobiliorum partium ſilent, cum articularis morbus idoneo modo decurrit.

221.

In ſpaſticis adfectibus revulſio tentanda eſt, ſi ex adfectibus cutaneis aut perſpiratione naturali ſuppreſſis orti nobiliores partes obſident. Excitata rurſus ſcabie repercuſſa ſpaſmi ſilent ex ea nati. Sic tetanus, qui in tropicis regionibus e refrigerio oritur, iisdem remediis curatur.

Spaſmi tamen et ab hac cauſſa alieni, ἀντισπάσει ſaepenumero rite curantur, dum ſperandum eſt, fore ut aucta per revulſionem chemica efficacia, intentio dynamica morboſa ceſſet. Salivatione epilepſiam ſolvi haud novum eſt: nonnunquam et purgantibus curata fuit: ſaepius etiam ulceribus et uſtione,

quam veteres iam Graeci et Arabes magnopere laudarunt.

222.

Pari ratione et mentis morbi revellentibus curantur: praecipue vero, qui e cutaneis adfectibus repercussis ortum duxerunt, scabiei insitae exemplo, qua melancholiam fugatam esse meminimus. Idem morbus, ex impetu sanguinis aliunde caput irruentis natus, venaesectionibus tollitur. (*Aret. cur. chron.* lib. 1. c. 5.)

Nec absonum est, excitatis per alia organa humorum secretionibus sensorium commune liberare. Hinc purgantia fortiora, vesicatoria etiam et quae exanthemata proliciunt, in melancholia commoditates plures imo sanitatem adferre compertum habemus.

223.

Tandem et in variis cachexiis utilissima est revulsio, dum vel incipiens ulceratio viscerum destructionem eorum minitatur, vel colluvies adest aquosa aut lymphatica, dum nondum firmata est, aliorsum movenda. In phthisi incipiente fonticuli, cortex mezerei cuti impositus, provocata per unguentum e tartaro stibiato scabies, salivatio ipsa nonnunquam profuerunt. (*Portal mém. sur la nature et le traitement de plus. malad. vol.* 2. p. 75.) In hydrope

incipiente expediunt interdum purgantia, salivatio, exanthemata arte excitata.

224.

In omnibus morbis natura ipsa nos docet productis morbis localibus, quam gravis sit ac necessaria haec curandi ratio.

Inflammationes pectoris natura solvit miliaribus aliisque exanthematibus, erysipelate etiam et diarrhoea (*path. spec.* §. 243); dysenteria cum rheumatismis alternat, ut cessantibus his illa oriatur, curetur vero soluto rheumatismo: eadem vicissitudo exanthematum rodentium et dysenteriae observatur. (*ib.* §. 411.) Arthritidem naturae ope penitus solvi, haemorrhoïdibus alvique profluviis diuturnis, docuimus. (*ib.* §. 457.) Morbos etiam spasticos, epilepsiam praeprimis et hystericos adfectus similibus naturae adminiculis solvi exploratum habemus, ut et ulcera sponte orta et alvi profluvia in epilepsia salubria sint.

c. *Contraindicantia.*

225.

Quae quanquam verissima, plures tamen admittunt exceptiones. Primum enim in hoc consilio nihil antiquius et gravius, quam naturae nutibus obtem-

temperare: quo haec vergit, eo humores dirigendi sunt. (§. 31.) Itaque hac abutitur methodo, qui ad libitum plane humores dirigit, neglecta naturae proclivitate, neglecto popularium morborum ingenio. Nonnunquam tamen et ipsis naturae nutibus haud protinus obtemperandum est, siquidem natura molitur saepius, quod artis imitationem respuit. (*path. spec.* §. 572. *therap. gen.* §. 30.)

Peccat contra hanc regulam, qui, secretione quadam, quae forte salubris est, repressa, aliam, a naturae viis alienam suscitare studet.

226.

Dein prohibetur haec methodus, quamdiu universum corpus incitatione nimia occupatur. In febris acutae vigore et incremento eo minus haec ratio adhibenda est, quo minus semet febris remittit, quoque magis intenditur totum corpus. Differenda igitur est haec methodus in id tempus, ubi, decrescente morbi vigore, natura ipsa proclivitatem ostendit ad adfectus locales.

Pariter etiam inflammatio et dolor et spasmus, quo vehementiores sunt, quoque magis universum corpus in consensum trahunt, eo minus revellente methodo tractantur. Arthritidis activae insultus sibi potius committendus est, quam revulsio tentanda.

227.

Abutitur etiam hac methodo, qui uno eodemque modo revellere humores varios aut derivare ſtudet. Siquidem ingens eſt diſcrimen inter blandiſſimum modum, fluxum menſtruum interceptum vaporibus calidis balneisque pedum tepidis reſtituere ac inter eum, qui ſcarificationibus aut remediis violentis draſticisque adſicit ſanguinem. Expedit, naturam aegroti, morbi ingenium viriumque rationem ſedulo comparare, priusquam modum ac rationem revulſionis indicaveris.

d. *Indicata.*

228.

Fortiſſimum revellentium remediorum Galenus vocabat venaeſectionem, cui ſententiae quanquam haud omnino adſtipulamur, ſatis tamen commodum habemus adminiculum, ut ſanguinis impetus ex aliis locis in alia dirigatur. In contentionem olim venit acerrimam vis ſectionis venarum loco adfecto proximarum, ad dirigendum ſanguinis curſum. Namque, qui Hippocratem ſequebantur, prope a loco inflammato, venas cubiti ſecare in pleuritide conſuerunt; qui Aretaeum, (*curat. acut. lib.* 1. *c.* 10: *κρέσσων γὰρ ἀπωτάτω ἄγειν.*) Archigenem (*Aet. tetr.* 2. *ſerm.* 4. *c.* 68.) et Arabes, e remotiſſimis locis ſanguinem mittere maluerunt. Quam litem, ſeculo decimo

fexto celeberrimam ita optime compofuit Argenterius (*comment.* 3. *in Galen. art. med.* p. 415. 420.), ut primum difpiciendum effe doceret, unde impetus fanguinis in inflammatione venerit: proximam autem eius partis, unde irruerit fanguis, venam fecandam effe: fi vero proxime a loco ipfo adfecto fanguinem miferis, magis etiam attrahes fanguinem. Quod nullibi manifeftius eft, quam in ophthalmiis. Qui enim hirudines prope ab oculo adfecto admoverit, mox animadvertet, inflammationem oculi graviorem fieri; multo leviorem vero, imo mox folvi, fi e remotis locis fanguinem miferit.

Itaque in vena fecanda omnino refert, locum eligere, cum incifio venae liberiorem adfluxum fanguinis producat: delectum vero venarum ipfarum merito negligimus, utpote cum fanioribus anatomiae cognitionibus haud congruum. Pariter et de fcarificatione et de hirudinibus indicandum, quibus omnino revellitur fanguis a partibus iis, in quas praeter naturam irruit. Maxima autem vis revellendi ineft fcarificationi, quam ἐγχάραξιν Graeci vocitabant, tum ad inflammationem a loco nobiliori avocandam, tum ad rheumaticos etiam impetus avertendos, tum demum ad reftituendum menftruorum fluxum et haemorrhoïdum. Egregiam habet haec methodus vim ad inftaurandam cutis functionem normalem, fi diuturnis laborat exanthematibus; maioribus noftris

ſatis commendata, a noſtrae aetatis medicis perpetam neglecta.

229.

Praeſtantiſſimis antiſpaſticis adnumeranda ſunt emplaſtra et unguenta e cantharidibus; quae, dum inflammationis ſpeciem in cute cient, ſecretionem incitant et per conſenſum ac antagoniſmum pravae ſecretioni in nobilioribus partibus finem imponunt. (*pharm.* §. 149.) Unde proficua maxime ſunt in inflammationibus rheumaticis et paſſivis, in doloribus et ſpaſmis eidem cauſſae tribuendis. Poſſunt etiam impetum ſanguinis a capite avertere, ſi e cauſſa nervoſa ortus fuerit: ubi ſatius eſt ea a cute amovere protinus ut φοινιγμὸν excitarunt, priusquam veſica ſero depravato repleta nata fuerit.

Revulſioni inſerviunt et epithemata e radicibus Armoraciae, ſeminibus Sinapis et Capſici (*pharm.* §. 154.), maxime, ſi ſecretionem cutaneam augere minus in animo eſt, quam, cute irritata, loca nobiliora liberare.

230.

Magna revellendi vis ineſt purgantibus, quod Galenus de attrahente verſus inteſtina facultate intellexit *). Incitatis inteſtinis attrahunt omnino humo-

*) Galen. de ſimpl. medic. fac. lib. 5. p. 64. Πάντα γὰρ ὅσα καθαίρειν κατέλεξα, δύναμιν ἑλκτικὴν ἔχει.

res aliorſum ruentes, eosque a nobilioribus organis revellunt. Hinc maximi uſus ſunt in diuturnis morbis a colluvie ſeroſa ortis; in melancholia ipſa capitisque et oculorum adfectibus, a pravorum humorum impetu ortis; in menoſtaſia, ubi ad reſtituendum menſtruum fluxum omnino aliquid conferunt; in morbis cutaneis, ut revellatur a cute, quidquid pravam patitur ſecretionem. Quantopere iuvent plurimas alias aegritudines, Hamiltonius uberrime docuit. (*obſerv. on the utility of purgative medic. in ſeveral diſeaſes, Edinb. 1806.*)

231.

Quemadmodum frigoris vis eſt maxime repercutiens, contractis partibus; ita calor, expanſis vaſis ipſisque humoribus, potenter attrahit. *) Utriusque facultatem adhibemus in graviſſimis deliriis, quae typhum comitantur, dum aquam frigidam capiti repente infundimus, reliquum corpus vero aqua calida fovemus. Lotio autem manuum pedumque calida praeſtantiſſima eſt ad avocandum e ſuperioribus partibus ſanguinem.

*) Galen. l. c. p. 63. Ἕλκει μὲν γὰρ ἀεὶ τὸ θερμὸν, ἀποκρούεται δὲ τὸ ψυχρόν.

CAP. IX.

DE MOTU SANGUINIS HUMORUMQUE ACCELERANDO.

a. *Modus agendi.*

232.

Motus humorum omnis cum a mutua actione fluidi contenti et vasorum continentium pendeat, augendus est et accelerandus iis rebus, quae vicissitudinem utriusque momenti confirmant, vasorumque vires inprimis excitant. Itaque, si ob laxitatem partium solidarum motus humorum tardatur, adstringente; si ob duritiem et siccitatem, molliente; si propter energiae defectum, roborante; si e vis sensiferae torpore, incitante utimur methodo; si denique spasmis forte vasa constricta sunt, paregorica et sedans methodus exigitur. Quibus efficitur, quam varia sit ratio, qua finis huius methodi obtinetur.

233.

Cum stases seu stagnationes dicamus motus humorum iusto tardiores, *resolvere stases* est motus humorum stagnantium accelerare. Itaque de resolventis methodi variis et saepe sibi contrariis modis idem sentiendum. Stases autem eae cum vel in venis, vel in vasis absorbentibus, vel in capillaribus vasis

et in ipsis glandulis praecipuam habeant sedem, in haec omnia organa agi, cum stases soluturi sumus, saepius quoque solam absorbtionem promoveri, quae lam est. (*Cf. path. gen.* §. 80 — 84.)

234.

Exoluit autem nostris temporibus informatio illa resolventis methodi, quae mechanice eam agere comminisceretur. Maiores enim nostri, acicularum figuras in salibus fingentes, incidere hos et findere spissos humores crediderunt; cui commento, quamvis id vulgo medicorum etiamnum placeat, nemo tamen favebit, qui corporis oeconomiam rite cognitam habet.

b. *Indicantia.*

235.

Motus tardior cum frequentissimus sit, huius methodi etiam amplissimus est campus, plurimisque morbis aptus, qui e stasi humorum originem ducunt.

Quamlibet in arteriis loci inflammati et vasis capillaribus motum esse acceleratum non dubitem, tardiorem tamen motum sequi inflammationem, nuper e Thomsonii investigationibus curiosis (*lectures on inflammation. Edinb.* 1813. p. 80. in *Meckels*

Arch. für Phys. 1. p. 446.) didici. Itaque et in discutienda inflammatione, maxime si localis fuerit, resolventem adhibemus methodum.

236.

Frequentissima autem sedes stagnantis sanguinis humorumque est in vena portarum, eiusque ramis viscera abdominalia perreptantibus. Quae cum in plurimis morbis accusanda sit, enumerare libet eos, in quorum curatione potissimum resolvendae sunt eae stases abdominales.

Et primum quidem febres intermittentes eae, quae, magis compositae, e stasibus abdominalibus originem ducunt, resolvente methodo tractandae sunt; (*path. spec.* §. 37.) quamvis haec in simplici eo morbo damni plus quam emolumenti adferat. Febres catarrhales et rheumaticas, dum frequenter recurrunt, ex eadem nasci dispositione docuimus (*ib.* §. 63. 73.), hinc resolvente methodo recte intellecta optime debellantur. Febris lenta nervosa, quae saepe ex atonia viscerum abdominalium et stasibus originem ducit (*ib.* §. 86.), insigne accipit adminiculum ex eadem curandi ratione.

Exanthemata chronica, inprimis scabies et herpes, curari saepius nequeunt sine resolvente methodo, cum e stasibus abdominalibus ortum ducant. (*path. spec.* §. 363. 368.)

Sanguinis profluvia, maxime haemorrhoïdum fluxus et metrorrhagia, interdum ex eadem caussa nascuntur, (*ib.* §. 394, 398.); unde eadem methodus non raro prodest. Frequentius vero sanguinis menstrui suppressio cum stasibus abdominalibus cohaeret; itaque restituit eum fluxum, qui tardum sanguinis motum per vasa abdominalia accelerare potest. (*ib.* §. 441.) In fluore albo curando saepissime stasium ratio habenda est, cum quibus consistit. (*ib.* §. 435.)

In arthritide anomala ejusque sequelis ratio praeprimis stasium est abdominalium habenda, cum omnis malorum caterva cum hoc viscerum statu cohaereat. (*ib.* §. 459.)

Nec adfectuum nervosorum curatio saepius aliena est. Quippe apoplexia (*ib.* §. 493.), epilepsia (*ib.* §. 530.), hypochondriaci inprimis et hysterici adfectus (*ib.* §. 551.); mentis etiam morbi, maxime melancholia (*ib.* §. 566.) ex illo potissimum fonte manant.

Denique in cachexiis curandis inquirendus praeprimis est status viscerum vasorumque abdominalium torpidus, cum quo et colluvies hydropica et phthisis pituitosa ac tuberculosa et scrofulosi adfectus frequenter cohaerent.

237.

Quae sedes stagnationum quanquam frequentissima sit, alia tamen, et satis quidem vulgaris in vasis absorbentibus et glandulis quaerenda est. Earum partium torpor aut spastica constrictio hydropibus et scrofulis atque rachitidi occasionem praebet, quibus igitur resolvens methodus opponenda est.

c. *Contraindicantia.*

238.

Quae si probe perpenduntur, comparata inprimis cum modo agendi exposito (§. 232 — 234.); nescio an unquam, indicantibus rite stabilitis, aliquid huic methodo contrarium esse possit. Neutiquam enim uni curandi rationi adhaeret, qui resolvendas esse stases sibi proponit; sed modo robur amissum restituit, iam laxas partes adstringit aut duras mollire studet, nunc vim sensiferam incitat, mox spasmos sedare satagit: iam metasyncrisin molitur, si labes diuturna est et pervicax; denique interdum ἀντίσπασιν in auxilium vocat, ut, aliorsum directo humorum cursu, nova suboriatur incitatio.

239.

Circumspectionis tamen curiosae opus est in stasibus inveteratis, ne solvantur humores, qui facile

in praviſſimam corruptionem mutari poſſunt. Sicut id praeceptum vel maxime in ſcirrhoſa glandularum duritie valet, ita et commendandum eſt in iis ſtaſibus, quae per multos iam annos moratae aliter mutari nequeunt, quam in aegrorum perniciem.

§40.

Aliud eſt damnum e male intellecto curationis huius conſilio naſcens. Qui enim medicamentis, quibus ſpeciatim vim reſolventem tribuimus, morbos diuturnos adſiduo agitat, ſolidarum partium compagem diutino incitantium uſu infirmabit, teneritatemque adeo augebit, ut ſpaſtici adfectus ſaepenumero ſequantur hanc curationem.

Proſpiciendum etiam eſt impetui ſanguinis in alias partes, qui non raro cum ſtaſibus iunctus eſt. Temere congeſtiones exaſperat, qui vel reſolventibus, quae incitant, vel iis, quae roborant aut adſtringunt, ſtaſes diſcutere conatur. Sic haemorrhoïdum curſus nimius, ſic ipſae metrorrhagiae medicamentis reſolventibus in peiorem indolem vertuntur, niſi rationem habueris congeſtionum verſus eas partes; niſi inprimis plethorae commotae obviam iveris. Itaque obſtacula huius curationis prius removenda ſunt, quam ipſam adhibueris.

d. Indicata.

241.

Ex iis, quae modo dicta sunt, liquet, quam late pateat curationis huius utilitas, quantaque sit praesidiorum varietas.

Princeps autem regula esto: Victus rationem et in hac curatione instituenda multo plus valere, quam medicamenta, tum quia toti corporis constitutioni, mutata penitus victus ratione, aliud impertitur ingenium, tum quia vires, medicamentis, quamvis idoneis, continuo sollicitatae atque infractae, victus ratione servantur.

242.

Exercitatio autem corporis motusque vel activus vel passivus optimum est auxilium, quo motus humorum acceleratur. Frictio tumorum, praesertim medicamenta per strigilim instillata (*Cels.*) in hydrope, oedematibus et scrofulis optimum saepe offerunt auxilium. Nihil aeque iuvat hypochondriacos aliosve, stasibus abdominalibus laborantes ac equitatio: itinera et navigatio magnopere prosunt. (§. 139. 198.)

243.

Cum et in cibis magna vis sit, eligendi sunt, quos Celsus e medica materia dicebat, simplices,

concoctu faciles, sine aromatibus exaestuantibus parati. Vitanda iuscula carnium nimia, quae mollire potius et relaxare stomachum solent. Commendanda sunt legumina iuniora, seminibus liquorem amnii adhuc continentibus, radices Dauci, Sisari, Tragopogonis, Scorzonerae, ceteraque vegetabilia, quae supra (§. 136.) in roborante diaeta collocavi. Pariter et de carnibus et lactis usu iudicandum. (§. 134. 135.) Insignis vero vis et ovis recentibus et sero lactis inest, quibus stases abdominales solvantur.

244.

In potibus eligendis vinum gallicum rubrum, leve, fragrans ceteris praeferatur; quod cum aqua miscendum, si forte nimis exaestuat. Vitandi liquores spirituosi, vina acida, theae potus, coffeae etiam largus: prohibenda cerevisia, nisi lupulo bene condita ac fermentationem diu iam passa.

245.

Quod medicamenta ipsa attinet, praecipue commendanda sunt, quae extractiva parte vel dulci vel amara gaudent. Illa, radicis graminis exemplo, blandissime solent stomachum et intestina agitare, ut motus humorum acceleretur. (*pharm.* §. 41.) Haec simul roborant potentiusque incitant. Succi recens expressi Taraxaci, Fumariae, Marrubii, Car-

dui benedicti, Trifolii fibrini, Centaurii minoris, aliarumque herbarum tertio tempore fumti, quibus interponitur ferum lactis, elixiria etiam roborantia, magnam habent vim ad folvendas etiam diuturnas ftafes. Si defunt fucci recens expreffi, extracta earum herbarum iungenda funt, pro varia partium folidarum adfectione vel cum fedantibus, (Afa foetida praeprimis et Caftoreo) vel cum refinofis acribus volatilibus (Chelidonio maxime maiori, radice Saponariae et ftipitibus Dulcamarae) vel cum fapone aut ferreis medicamentis.

246.

Clysmatum ufus quotidianus in his morbis magnas noftra memoria obtinuit laudes. Coquuntur autem e variis herbis, quae vel mollire duntaxat tractum inteftinalem valent fpafmosque fedare, vel leniter etiam incitare ac roborare. Si ftricta funt inteftina, fpafmisque agitatur aeger hypochondriacus, e furfuribus cum feminibus Lini, herbis Verbafci, Althaeae, Mercurialis aut Malvae, additis etiam oleis blandis; fi vero vifcerum vaforumque torpor vincendus eft, ex herbis Taraxaci, Millefolii, Fumariae, Cardui benedicti, Trifolii fibrini etc., additis falibus neutris blandioribus, kali tartarico et acetico, clyfmata componuntur. Nonnunquam prodeft, et balfamico-adftringentia, ut radicem Caryophyllatae, et aethereo-oleofa, ut corticem Cafcarillae, adiungere.

Quodsi his remediis alvus et intestina saepius eluuntur, emolumenta plura e proxima admotione eorum ad loca adfecta nascuntur: namque saepius et in intestinis crassis sordes immobiles haerent et in ramis venae portarum haec intestina perreptantibus stases quaerendae sunt. Praecipua vero spes collocanda est in effectu, quem in nervis intestinalibus producunt, quique facillime ad reliquos nervorum plexus propagatur.

Haud tamen negandum est, clysmatum usum quotidianum atque diu continuatum, si e solis mollientibus rebus componuntur, intestina nimis mollire ac debilitare, unde satius est et roborantia addere et clysmatum usum per aliquod tempus interrumpere.

247.

Roborantia, balsamico-adstringentia et ipsa martialia in usum vocanda sunt, quoties torpor viscerum laxitasque vasorum abdominalium praevalent, cum pituitosa colluvie, flatibus continuis et fluore albo: vitanda tamen in teneritate partium et spastica dispositione. Corticem peruvianum aut glandes quernas magnopere prodesse experientia docuit. Aquae etiam soteriae martiales merito commendantur in ea diuturna laxitate, quae in cachecticum abitura est statum. In ferri ipsius praeparatis officinalibus praestantiora ceteris ad hunc finem obtinendum sunt

ferrum tartarisatum, malicum etiam et aceticum, aut muriaticum cum baryte muriatico.

248.

Saepius tamen incitantibus, quae proprio sensu ita dicuntur, maior fides habenda est. Eorum autem nonnulla specifica sunt, hydrargyri praesertim muriatici mitis exemplo, quod parvis dosibus exhibitum, systematis absorbentis torporem tollere, absorbtionem potenter promovere et stases glandularum reserare valet. Barytes etiam muriaticus eidem fini inservit.

Nec sine insigni laude dimittendum stibium, cuius oxydula, hydrogeni sulfurico nupta, egregiam habent et fere specificam vim ad incitandum motum vasorum lymphaticorum et capillarium. Sulfur stibiatum aurantiacum, sapo stibiatus, calcaria sulfurato-stibiata, stibium quoque sulfuratum nigrum, in omnibus eiusmodi morbis utilissima sunt: potentissimum connubium stibii cum hydrargyro in pilulis Plumerianis.

Mitior est, neque minus salubris sulfuris usus, quo, maxime si thermis adhibetur, potenter stases et abdominales et systematis lymphatici solvuntur.

Blandum stimulum praebent sapo medicatus et fel taurinum, quae utiliter cum asa foetida et extractis

tractis amaris ad diuturnas ſtaſes abdominales reſolvendas exhibentur.

249.

Peculiari vi incitante vaſa abſorbentia gaudet kali carbonicum, quo ad tumores lacteos et hydropicos discutiendos utimur: potentiora ſunt et kali et natrum cauſticum, maxime vero ammonium. (*pharm.* §. 277.)

In ſalibus neutris inſignis ſpes collocanda eſt. Alii enim, kali aceticum et tartaricum, tartarus natronatus et boraxatus, blandiſſimum impertiunt incitamentum viſceribus abdominalibus, ut et teneris proſint hominibus. Validius agit ceteris ammonium muriaticum, quo egere in ſtaſibus pituitoſis reſolvendis fere nequimus.

250.

Quodſi torpor adeſt inſignis, nec extimeſcimus ſtimulorum fortiorum ancipitem forte uſum, graveolentia, ut ammoniacum, galbanum ipſumque opopanacem adhibemus, maxime ad accelerandum vaſorum uterinorum infimique abdominis uſum. Tunc etiam vel vomitoriis ſtudemus potenter incitare vaſorum ſyſtema; vel purgantibus fortioribus inteſtinorum vaſa ita laceſſere, ut ſuppreſſus ſanguinis curſus reſtituatur: cui fini apta eſt Aloë, radice

Hellebori, gummi Cambogiae ipſumque Elaterium caute adhibitum.

251.

Quodſi vero ſpaſmis conſtricta ſunt vaſa, eamque ob cauſſam motus intercipitur, e narcoticis eligenda ſunt, quorum virtutem ſolventem uſus docuit: Conium maculatum inprimis in morbis ſyſtematis lymphatici, Lauroceraſus in pervicacibus abdominis ſtaſibus. His tamen ne nimium fidatur, cavendum, cum continuatus uſus torporem adferre ſoleat.

Cap. X.

DE HUMORIBUS EVACUANDIS.

Art. I.

De ſanguinis miſſione.

a. *Modus agendi.*

252.

Quamquam ſanguinis miſſionem in cauſſis morborum numerantes, detrimenta eius alibi (*path. gen.* §. 147.) iam perſtrinxerimus; hic tamen intereſt, modum agendi ſine therapeutico conſiderare.

1) Et primum quidem vulnus, quod venae infligimus, haud ſine momento eſt. Agit id incitamen-

ti loco, unde et derivare et revellere ope venae sectae possumus. (§. 228.)

Dein detracto sanguine, habitualem et necessarium quidem stimulum, quo partes solidae omnes continuo incitandae sunt, minuimus et amovemus. Quo stimulo, si, congesto sanguine in nobilioribus organis, vires solidarum partium oppresserit, detracto, liberatur efficacia, ut ad functiones normales redeat. Si autem vel reiteratur, vel nimia copia educitur sanguis, incitamento necessario detracto, efficacia labascit, protinus vi sensifera magis incitata (*path. gen.* §. 54.), ut et teneritas augeatur et dispositio ad spasmos oriatur et secretiones, maxime bilis, pervertantur et motus sanguinis praeter naturam acceleretur, volumen eius pandatur, plethora spuria subnata. (*path. gen.* §. 73.) Denique vero cum energia vis sensifera ipsa prosternitur, ut musculorum vires hebescant et nervorum, nutritio turbetur et totum corpus in cachexiam pronum fiat.

Itaque, si quando sanguinis missio artis praesidium sistit, contingit id, tum incitamento derivato aut revulso; tum liberatis partibus ab opprimente sanguinis irruentis incitamento; tum denique momento vis vitalis irritabili infirmato, si quando id nimis lacessitum est.

b. *Indicantia.*

253.

Solent, qui de ſanguinis miſſione agunt, eam praecipere in plethora vera, quam e nimia vis vitalis energia cum vere abundante ſanguinis copia proficiſci ſtatuunt. Cum vero rationem potius laeſam eſſe inter copiam ſanguinis et partium ſolidarum vim, diſſidium adeſſe inter ſanguificationis facultatem et conſumtionem ſanguinis, probaverimus (*path. gen.* §. 71.), nequaquam plethora per ſe, etiamſi vera fuerit, ſanguinem mittendum eſſe iubet. Namque, quamvis ſanguini aliquid detrahatur, minuitur tamen ſimul vis vitalis, amiſſaque cruoris portio facile reſtituitur. Itaque Galeni praecepto potius obtemperandum: „Satius eſt abſtinere, ne vis vitae „ſolvatur quam ſanguinem mittere, etiamſi ſanguis „abundet." (*comm.* 1. *in Hipp. de vict. acut.*) Melius eſt, penum minorem ſanguini parando praebere, exercitatione autem corporis conſumtionem generati ſanguinis promovere, quam vires ſanguine miſſo debilitare.

254.

Nihilominus plethorae ea ratio, quam commotam diximus, quaque, irruente ſanguine in partes nobiliores, hae obruuntur, ut functiones pervertan-

tur ac ſupprimantur, veriſſime et urgentiſſime indicat venae ſectionem.

Quod ut rite intelligatur, neceſſitasque venaeſectionis luculenter pateat, diſpoſitio et cauſſae praegreſſae ante omnia conſiderandae ſunt. Si quis enim vegeta aetate floret, cibis valentioribus nutritus, bonaque digeſtione conſpicuus eſt, iam vero ex aeſtu inſolito aut frigore in inflammationem incidit, aut ſi apoplexia e ſuppreſſo fluxu menſtruo in muliere naſcitur, αἱμόφοβος eſto, qui ſanguinem non detraxerit.

Maxime vero popularium morborum ingenium lucem foenerare valet. Vernum tempus, inflammatoria conſtitutio poſcunt venaeſectionem, niſi graviora repugnent. Id vero popularium morborum ingenium cum, *novae febris ingreſſu*, ſaepius ſtatim haud innoteſcat, neceſſarium eſt interdum experimentum in ſanguinis miſſione cautiſſime inſtituendum. (§. 3.)

255.

At vero accidit nonnunquam cauſſas latere: unde, quae nec unquam negligenda ſunt, ſymptomata in cenſum veniunt. Solent pulſum plenum fortemque ut indicans ſanguinis mittendi praedicare: non deſunt etiam, qui eo uſque ſanguinem detrahendum eſſe praecipiant, donec pulſuum haec indo-

les semet remiserit. Quod praeceptum quamvis ex toto taxandum sit, si modo reliqua respondent; nequaquam tamen curatio haec ad pulsuum eam indolem finienda est. Non raro enim pulsus mollissimi sunt in vera pulmonum inflammatione, (*path. spec.* §. 259.) in apoplexia, quae sanguinis missionem etiam atque etiam poscit, pulsus intermittentes sunt. (*ib.* §. 486.) Cognitis rite caussa et morbi indole, curandi ratio neutiquam deferenda est ob pulsum oppressum: contingit enim saepius in altum denique extolli, postquam sanguinis debita copia evacuata fuerit.

256.

Sanguinis e vena missi indoles ac proclivitas in secessum particularum propiorum habetur indicans repetendae huius curationis. Quo densior enim est crusta phlogistica, eo magis urgere dicitur venae sectio. Quod quamvis generatim negare haud audeamus, ex iis tamen, quae de fortuitis caussis crustae phlogisticae monuimus (*path. gen.* § 90.), efficitur, tantum abesse, ut in hac sanguinis missi indole acquiescere possimus, ut potius et sine ea sanguinem mittere et, si quando post nimios corporis motus orta fuerit crusta phlogistica, cavere a repetitione eius debeamus.

257.

Ut, quae generatim dicta sunt, singulatim illustrentur, *inflammatio* primum indicat sanguinis missionem, si vere activa fuerit, si febre comitata, si organa vitalia occupat, si, recens orta, nondum proclivis est in successiones, si corpus robustum male habet et e suppressis cursibus sanguinis orta est, si popularis morbi ingenium activam eam signat. Pulsui minus fidendum, quam symptomatum gravitati, doloribus in pneumonia atrocibus, spiritus difficultati, anxietati et pectoris oppressioni. Saepe in morbi ipsius augmento, si pulsus etiam exiles sunt et contracti, si facies pallet, membra frigescunt, aegerque summam queritur debilitatem, repetitis venaesectionibus salus recuperatur, dummodo compertum habeamus, inflammationem vere esse activam et popularem constitutionem nequaquam esse adversam. Animi defectiones per se deterrere nequeunt, cum saepius ex obrutis partibus nobilioribus originem ducant. Qui sedentes sanguinis missionem absque animi deliquio haud patiuntur, dum cubant, multo maiorem sanguinis copiam animose fundunt.

Nec nimis anxie caussis inhaerendum, si gravitas symptomatum ac periculum pluris habenda sunt. Si quis enim, vino lustrisque confectus hepatis inflammatione corripitur, summa inflammationis vehementia febrisque continuae atrocia omnino nos cogit

ad venaesectionem, quamvis caussae praegressae vires vitales potius infregerint. Qui frigus debilitantibus adnumerant caussis, reiicient forte venaesectionem in magnis frigoris conclamati noxis, ubi tamen prodesse meminimus.

Nec temporis morbi nimis curiosa ratio habenda est. Generatim quidem monitum valet, quo praecocius in inflammationibus sanguis mittatur, eo meliorem praestare effectum; sed absonum esset, intra dierum aliquot limites constringere hanc curationem, cum saepe et in progressu inflammationis symptomata omnia praesto sint, quae sanguinis missionem indicant.

Solent quidem inflammationes rheumaticae originis ac catarrhalis alienas putare a sanguinis missione: nec repugnamus, si vere passivae sunt. Attamen vidimus in catarrho epidemico, qui ex oriente 1782, 1788 et 1803 per totam fere Europam grassabatur, (*path. spec.* §. 58.) pulmonum inflammationes nonnisi venaesectione posse compesci. Idem valet et de rheumaticis inflammationibus, quae interdum hactenus ardente et continua febre stipantur, ut sanguinis missio fere unicum sit auxilium.

Nec dissuadeant medico hanc curationem symptomata forte biliosa, quae ad inflammationem, praecipue pulmonum accedere solent. (*path. spec.* §. 240.) Ea enim, a violentia inflammationis nata

minuuntur et evanescunt, si sanguinis impetus arcetur.

258.

Haudquaquam opus est, vera ubique adsit inflammatio, dummodo impetus sanguinis functiones necessarias supprimat et periculum minetur.

In typho ipso epidemico et contagioso, quamvis initio larva inflammatoriae febris indutus observetur, ubi anceps, imo magnopere noxia est venaesectio, obveniunt tamen casus, ubi, propter habitum aegri summe plethoricum, impetum sanguinis versus encephalum periculosum necessaria est haec curatio. Ita omnino fuit in eo typho, quem post clades Gallorum teterrimas in Russia et Germania 1813 per totam Germaniam observavimus.

Nec febres putridae omnino alienae sunt ab hac curatione, cum initio saepe ardentes sint et inflammatoriis simillimae (*path. spec.* §. 99.). Itaque et protinus in initio utilissimam esse venaesectionem Jacksonius (*on the fevers at Iamaica*, *p.* 223.) et Pringlius in febre castrensi, dummodo robustus fuerit aeger et initium febris inflammatoriae simile, (*diseas. of the army*, *p.* 270.) observarunt. Nec in peste ipsa taxanda est venaesectio, dummodo sanguis in nobilia loca irruens periculum minetur. Sic Russelius neque bubonum, neque aliorum forte exanthe-

matum eruptionem adversam esse huic curationi statuit. Metuisse se refert initio a pulsus remissione et debilitate mox post venam sectam periculosa symptomata, sed postea invenit, hanc pulsus debilitatem necessario cohaerere cum ipso morbo, neque praecocius accidere, si vena secetur, quam si haec omittatur curatio. (*von der Pest*, tom. I. p. 171.)

Febres intermittentes interdum, si verno tempore et favente epidemica constitutione subcontinuae fiunt, impetu sanguinis caput aut pectus vehementer obruente, aut si ex haemorrhoïdibus menstruoque fluxu suppressis originem ducunt, nonnisi sanguinis missione ad sanitatem perducuntur. (*Stoll rat. med. vol.* 4, *p.* 493.)

Ita et in exanthematicis febribus tanta interdum est sanguinis nobilia organa obruentis vehementia, ut, ni cohibeatur, non solum exanthematum eruptio et perfectio impediatur, sed summum etiam periculum nascatur. Scarlatinae autem curatio multo tutior nostris est temporibus, ex quo hanc medelae rationem simul cum antiphlogisticis remediis apte adhibere didicimus. Et in ipso secundario morbo, leucophlegmatia calida, praesidio est venaesectio, cum a partibus nobilibus capitales avertat inflammationes.

259.

Sanguinis profluvia indicant venaesectionem, si vel ex orgasmo universali orta partes vitales infe-

ſtant, vel a ſuppreſſis aliis originem ducunt. Sic in haemoptyſi ſanguinem mittere opus eſt, ſi homines ea laborant aetate florentes, ſanguinis abundantiam alioquin iam perpeſſi; ſi e vulnere aut percuſſione thoracis ſanguinis profluvium ortum eſt; ſi interceptus eſt fluxus haemorrhoïdalis aut ſanguinis menſtrui curſus. Ipſa metrorrhagia poſtulat nonnunquam ſanguinis miſſionem in feminis robuſtis, quae iampridem ſanguinis abundantia laborarunt.

260.

In dyſenteria populari proficuum imo expeditiſſimum interdum praeſidium peti e ſanguinis miſſione patet, ſi vernales epidemias conſideraveris. Hae enim utique in inflammationem pronae, paucas ſanguinis meri deiectiones adferunt, ſummos vero dolores, tenſionem abdominis dolentiſſimam, ſitim exſtingui neſciam, aliaque eiusmodi ſymptomata, quae ni inflammationis praeſentiam, magnam tamen proclivitatem ad eamdem notant. (*path. ſpec.* §. 413.) Puerperae, e lochiorum interceptione, in eumdem morbum incidunt, nec averti exitium, niſi ſanguine audacter miſſo, poteſt.

261.

De morbis nervoſis per ſanguinis miſſionem curandis magna eſt contentio. Magnopere fallacem arbitror indicantium vulgarium catervam, quae in apoplexia

ex habitu petuntur. Namque, qui faciem venasque sanguine turgentes solummodo crederent sufficere, ut sanguis mittatur, nesciisse videntur, cum eodem externarum partium turgore posse vel serosam ventriculorum cerebri colluviem vel verum vasorum collapsum una adesse; contra vero, cum inundatione encephali cruenta interdum pallorem faciei iungi. (*path. spec.* §. 488. 491.) Itaque potius ad caussas praegressas, ad diathesin aegri et aetatem respiciendum est, si tuto hanc administrare curationem cupiveris. Aetate enim confectos plerumque sanguinis ipsius colluvie apoplecticos fieri, ideoque sanguinem mittendum esse, praesertim si ante e naribus stillaverit, compertum habemus.

262.

Quamvis morbi spastici utplurimum sanguine detracto exasperentur, in variis tamen capitalis instat impetus sanguinis in organa vitae praeposita, quem avertere vena secta fas est. In tetano, „si „plurima fuerit in venis plenitudo phlebotomiam ad„hibebat Asclepiades in ipsa vehementiae summitate.“ (*Cael. Aur. acut. lib.* 3. *c.* 8.) Adsentitur Hillarius, cum inflammationis metus saepius adsit. (*Krankh. von Barbadoes*, p. 282. 283.) Epilepsiam methodici sanguinis missione temere adhibita curare satagebant: (*Cael. Aur: chron. lib.* 1. *c.* 4.) et ipse cautissimus Aretaeus, propter gravissimum sanguinis impetum in

caput, venas secandas esse iubet: prohibens tamen, ne ad animi deliquium usque sanguis mittatur: πρόκλησις γὰρ τοῦ πάθεος λειποθυμίη (*Aret. cur. chron. lib.* 1. *c.* 4.). Nostris utique temporibus iugularium venarum sectio in morbi comitialis insultibus perniciosis salutaris existimatur.

263.

Quinetiam melancholia, etiamsi incauta sanguinis missione ita exasperatam vidimus, ut in maniam capitalem abiret, haud penitus tamen huic curationi repugnat. Siquidem nascitur saepius e lochiis, haemorrhoïdibus, menstruo sanguine suppressis: natura ipsi medetur haemorrhoïdum cursu, varicibus ruptis aliisque sanguinis fluxibus. Hinc e pristinis inde temporibus (*Aret. cur. chron. lib.* 1. *c.* 5.), si e similibus caussis natus fuerit morbus, venam audacter secare medici consuerunt.

264.

In hygrophobia defendi posset venaesectio, quod nervorum tunicas inflammatas deprehendimus. (*path. spec.* §. 535.) Nec sine exemplo antiquitatis anceps haec est curatio, cum iam Eudemus eam administraverit. (*Cael. Aur. acut. lib.* 3. *c.* 16.) Ob pulsum fortissimum Hartleyus iam intra paucos dies centum et viginti uncias sanguinis detraxit, sine omni alio remedio, nisi balneis frigidis adhibitis,

quo facto aeger perfecte convaluit, etiamsi iam pathognomica adfuissent morbi symptomata. (*Leske's Ausz. aus philos. Transact. vol.* 2. *p.* 265.) Ad lipothymiam usque Petersius sanguinem detraxit, additis remediis antiphlogisticis. (*ib. vol.* 3. *p.* 187.) Tiltonii (*Medic. Comment. von Edinb. vol.* 6. *p.* 448.), Hillarii (*Krankh. von Barbad.* p. 318. 324.), Nugenti (*Vers. über die Wasserscheu*, p. 10.), Bartonii (*med. and phys. journ. vol.* 14. *p.* 123.) aliorumque nuperiorum experientia salubris effectus huius curationis in tam capitali morbo confirmatur.

265.

Num in phthisi pulmonali sanguinem detrahere expediat, deliberatione indiget. Namque, quamdiu florida est, dolores sunt acuti, febris subcontinua, habitus plethoricus; cum maxime intercepti sunt sanguinis fluxus, saluberrimum est hoc praesidium, quo saepe avertere ulcerationis initium possumus. In progressu vero morbi, volumine sanguinis panso et plethora spuria orta fallitur saepius medicus, detractoque sanguine vires infirmat.

Tandem et in hydropibus prodest venam secare, si venarum turgor compresserit vasa lymphatica, eoque modo absorbtio impedita est. (*path. spec.* §. 578.) Itaque iam Hippocrates (*vict. acut.* p. 405.), si anni tempus, aegri aetas et constitutio id iusse-

fint, venam brachii in hydrope secat. Et Io. Actuarius (*meth. med. lib.* 4. c. 7.), si menstruus fluxus aut haemorrhoïdum suppressi fuerint, eamdem suadet curationem, quae in hydrocephalo etiam utpote ex inflammatione oriente, interdum initio proficua fuit.

ε. *Contraindicantia.*

266.

Utilissima haec curandi ratio quot quantasque sanitati noxas adferat, in superioribus (*path. gen.* §. 147.) exposuimus. Inde sequentium contraindicantium veritas elucebit.

Primum autem damnanda omnino sanguinis missio, quae sine urgentibus indicantibus administratur. Etenim, ut cum Aretaeo loquar, *τὸ αἷμα ἐστὶ τῆς φύσιος ὁ χῶρος καὶ ἡ τροφή*, seu, ut nos saepius iam probavimus, est et stimulus universalis, necessarius ac habitualis, quo partes omnes indigent, functiones suas rite perpetraturae: est et alimentum atque materies, e qua omnes alii humores parantur. Itaque sanis interdicenda est sanguinis missio, quam nonnulli ad praecavendos morbos commendant. Tantum autem abest, ut morbi epidemici ea curatione avertantur, ut potius, infractis viribus et receptivitate aucta, multo citius hominem corripiant. Negari nequit, si verno tempore aër incalescit, san-

guinem humanum etiam in maius pandi volumen, venas turgere, capitis saepe dolores, cordis palpitationes oriri, quibus adfectibus mederi se posse nonnulli existimant, si sanguinem miserint. Satius autem esset, alimenta vitare, quae corpus faciunt, potus, qui exaestuant, exercitationibus corpus fatigare, ut partes solidae firmentur.

Sunt caussarii homines, stasibus abdominalibus tardoque sanguinis per venam portarum motu laborantes, qui, dum praeprimis sedili indulgent, palpitationibus cordis, pulsu pleno et forti, capitis aestu et doloribus variisque id genus adfectibus conflictantur, quos sanguinis missione compescere credunt. Multo tutius ii consulunt sanitati, si corpus exercent et resolvente methodo utuntur.

Gravidae etiam creduntur, propter cessantem menstruum fluxum, plethora laborare, cui per phlebotomiam minuendae studendum sit. Quanquam non inficiamur, in robustis mulieribus, quae et sanguine abundant et epulis delectantur, venaesectionem quandoque utilem esse ad praevertendum partum difficilem ipsamque peritonei inflammationem: multo frequentius tamen nocet, detracto fetui alimento, unde pallidi imbecillesque infantes gignuntur. (*Thebesius in nov. act. nat. cur. vol.* 1. *obs.* 15. Cf. *path. gen.* §. 147.).

267.

Dein probe cavendum eſt, ne levamen, ſtatim poſt venam ſectam ſentitum, tanti credatur, ut curatio ea ſalutaris habeatur. Id enim ſatis vulgare eſt, humorum evacuationes, etiamſi haud indicatae fuerint, levaminis tamen nonnihil protinus adferre, quoniam liberantur partes ſtimulo obſidente. Contra vero venaeſectio, etiam urgentiſſime indicata, ſaepe nihil levaminis adfert, priusquam repetita fuerit.

268.

Repugnat venaeſectioni aetas infantilis, quoniam τὰ αὐξχνόμενα πλεῖστον ἔχει τὸ ἔμφυτον θερμὸν, πλείστης οὖν δεῖται τροφῆς. (*aph.* 1. 14.) Nec facile ſenibus, niſi neceſſitas urgeat, vena ſecanda, quoniam naturaliter ſanguinis copia aetate decreſcit.

Clima etiam aeſtuoſum omnino adverſarium eſt venaeſectioni, unde veteres, qui in Aegypto medicinam et fecerunt et docuerunt, maxime Chryſippus Cnidius, Eraſiſtratus et Strato Berytius, hanc curationem penitus rejecerunt.

269.

Virium ratio circumſpectiſſime conſideranda eſt, ſi venam ſecare in morbis volueris. Inflammationes enim mere pa[illegible] ab inaequabili vis ſenſiferae distributione ortae, tantum abeſt, ut vena ſecta tol-

lantur ut potius in peſſimos exitus perducantur. Sic etiam inflammatio, quae ad cachecticum ſtatum accedit, neutiquam hac curatione tractanda eſt.

270.

Morborum ingenium cautiſſime diſpiciendum eſt, ne fallacia ſymptomatum nos ad perverſam ſeducat curationem. Bilis aliorumque humorum turgor impetum ſanguinis ſaepe verſus nobiliora organa pellit, qui longe alia curatione ac venaeſectione tollitur. In febribus nervoſis et morbis ſpaſticis orgaſmus inſignis tantum abeſt, ut ſanguine detracto cohibeatur, ut ſpaſmi plerumque magnopere exacerbentur ea curatione. Itaque cautiſſime examinanda eſt ratio ſpaſmorum et nervoſorum adfectuum, cum eos nonnunquam tamen ex inflammatione aut orgaſmo ſaltem proficiſcentes omnino poſſis ſanguine e vena miſſo debellare. (§. 271. ſ.)

271.

Tempus morbi praeprimis attentionem meretur. Inflammatio ſi iam in ſucceſſiones proclivis eſt, ſi ſuppurationi proxima aut ipſi ulcerationi, nequaquam ſanguinis miſſione tractanda eſt, ſed quae creſcit, viget et in *ἀκμῇ* verſatur. Ibi caute adminiſtrata transitum in reſolutionem ſeu diſcuſſionem optime promovet.

272.

Copia sanguinis e vena mittendi morbi ingenio et gravitati, virium etiam rationi respondeat. In inflammationibus activis, violentis; in apoplexia gravissima duodecim aut viginti uncias detrahimus; minorem copiam in morbis, qui haud tantopere urguent, aut ubi viribus magis parcendum est. Sic sex aut octo unciae in febribus nervosis sufficiunt.

Quodsi minor copia exigitur, hirudines etiam apponuntur, quarum binae, si esuriunt, unciam unam sanguinis sorbere consueverunt. Sex igitur, octo aut duodecim requiruntur, ut e. g. encephalitis in febre nervosa instans avertatur.

Art. II.

De mutandis, quae praeter naturam in primis viis haerent.

a. *Generatim.*

273.

Chemicas omnino mutationes earum rerum contingere, quae vel praeter naturam et humoribus gastricis et intestinalibus, ciborumque reliquiis generatae, vel quae ut peregrinae in stomachum et intestina ingestae sunt, nemo negabit. Etenim et acoris primarum viarum subactio ope absorbentium al-

calinorum terreorumque, et bilis concretae solutio, maxime vero venenorum curatio absque chemica mutatione cogitari nequit. Ita autem in ventriculo primisque viis haerent, ut proxime eas attingere medicamenta possint.

Alia vero sunt morbo vel caussis praegressis producta, quae sordes dicuntur, tum e ciborum reliquiis tum ex ipsis humoribus inquilinis generatae. Eae haudquaquam mutantur, nisi ratione virium has partes regentium mutata. Coctionem complectitur haec curatio, seu modum, quo sordes firmiter parietibus adhaerentes nimisque secum cohaerentes ad evacuationem proclives redduntur. Quae quidem dynamica methodus nequaquam negligenda est in ipsa chemica mutatione, utpote quae saepe simul a debilitate aut perturbatione vis digestivae pendet.

b. De succi gastrici pravitatibus corrigendis.

274.

Duplici potissimum modo succus gastricus corrumpitur; vel acescit, vel putrescit. Utrumque vitium vel ex ingestis, quae acorem aut putredinem gignunt, vel e perturbata nervorum gastricorum efficacia exponendum est. Plerumque vero, etiamsi e ciborum qualitate lucem accipiat, comitatur tamen acrimonia acida saltem et graviditatem et arthri-

tidem anomalam et hystericos adfectus ac hypochondriacos, ut perinde sit, quid comederint aegri. (*path. gen.* §. 248.) Putredinis autem ortum fere semper a vitiata virium ratione nasci, monuimus. (*ib.* §. 94.)

275.

Itaque, si pyrosi adficitur aeger, occurritur quidem tempestive magnesia, kali carbonico et natro, calcaria etiam e lapidibus cancrorum conchaturumque testis. Saepissime tamen haec non sufficiunt, cum ilico recurrat acor, ut vegetabilia in eum prona comesta fuerint. Addenda igitur sunt ea, quae fugacissimo stimulo sedant, aut incitant etiam vires stomachi, ut regularis moderataque actio nervorum restituatur. Olea aetherea fragrantia, fructus et radices ea continentes (calamus aromaticus, fructus carvi, coriandri, nux moschata: Chenopodium ambrosioides; Mentha crispa et piperita) multo tutius acrimoniam succi gastrici acidam domant, quam terrae et alcalina. Amara quoque (fel taurinum, centaurium minus, carduus benedictus etc.) et balsamico - adstringentia (Thea Bohea, radix caryophyllatae, ipseque cortex peruvianus) utiliter ad eumdem finem adhibentur. Hystericis mulieribus confert plerumque asa foetida aut castoreum cum felle taurino.

276.

Putredo succi gastrici, quae initium febrium putridarum constituere solet, chemicam omnino admittit curationem. Carbonem enim (*pharm.* §. 300.): acidum carbonicum, in fontibus medicatis naturaliter contentum, aut e rebus fermentantibus, potione Riveriana et mixtura Hulmiana eliciendum (*ib.* §. 265.); acida alia vegetabilia, tamarindorum maxime et citri, quibus nonnulli sales neutros, et ipsum culinarem admiscent, (*ib.* §. 287.) putredini chemico modo resistunt. Quod et de mineralibus contendi posset, ni dynamica eorum, maxime acidi muriatici, actio magis conspicua esset. Ipsis etiam acidis vegetabilibus, ut melius in vires agant easque refocillent, admiscentur leniter aromatica. Mixtura sulfurico-acida et elixirium acidum Halleri saepe multo potentius putredinem arcent, quam acida simplicia.

c. *De concrementis bilis solvendis.*

277.

Calculos biliarios ex atonia viscerum digestioni inservientium et torpore venae portarum oriri probavimus. (*path. gen.* §. 111.) Neque tamen eo minus chemica eorum mutatio contingit, si intestini duodeni partem eam occupant, ubi proxime in eos agere medicamenta possunt. Oleum terebinthinae

eum aethere sulfurico mixtum peculiari, ea vi gaudere, ut calculos huius generis solvat, iam monuimus, (*pharm.* §. 119.) Idem et de spiritu terebinthinae cum spiritu nitrico - aethereo mixto valet.

d. De peregrinarum rerum et venenorum sontica qualitate compescenda.

278.

Peregrina, quae praevalente quodam elemento noxios effectus producunt aut destruunt etiam partes vitales, ita generatim tractanda sunt, ut tum sontica eorum indoles protinus corrigatur, tum partes custodiantur, tum denique quam ocyssime eiiciantur. Ultima quidem indicatio ubique locum obtinet, si statim post ingestas eas res ad aegrum accedimus. Custodiuntur partes mucilaginosis, gelatinosis et albuminosis, oleosis etiam et lacte uberrime ingestis. Haec etiam sola sufficiunt ad subigendos acrium resinarum effectus.

279.

Oxyda metallorum et sales eorum ingesti, iis vincuntur, quae oxygeni libero resistunt. Ei autem fini inserviunt praeprimis sulfur, kali sulfuratum, calcaria sulfurata et liquor ammonii sulfurati, thermae praeprimis, quae sulfur continent. Haec omnia et plumbi et hydrargyri oxyda optime reducere

ſomticosque effectus arcere valent. Stibii quoque oxydulati connubia cum ſulfure utriusque metalli oxydati noxiam qualitatem emendant. Noviſſime et ferrum in morbis ab hydrargyroſi ortis conferre obſervatum eſt. (*pharm.* §. 355.)

Arſenico contrarius eſt ſapo medicatus; narcoticis venenis reſiſtunt acida, praeſertim vegetabilia, quae igitur largis doſibus aceti, fructuumque horaeorum ingerenda ſunt. Iis autem, quae acido boruſſico ſcatent, ammonium mederi, nupera Vindobonenſium medicorum experimenta docere videntur.

e. *De flatibus pellendis.*

280.

Flatuum, ſeu ſpirituum in inteſtinis collectorum ortum e ſuppreſſis aut labefactatis inteſtinorum viribus expoſuimus. (*path. gen.* §. 248.) Hinc igitur, quanquam haud plane negemus, chemico modo poſſe flatus coërceri, ea tamen curandi ratio tum multo plus negotii facit, tum generationem ſpirituum novam praepedire nequit. Gas carbonicum, ſi quando in ſtomacho inteſtinisque elicitur, magneſia uſta et aqua calcis; gas hydrogeneum carbonibus; gas oxydatum azoticum calcaria potenter abſorberi dicuntur. Quae remedia, ſi forte eum effectum producunt, nunquam tamen tanta

copia ingeri possint, ut omne flatuum volumen absorbeant.

Multo satius est, caussas spirituum intra intestina collectorum amovere, eoque modo flatus ipsos pellere. Sordium copia ingens, quae saepe vires intestinorum supprimit, ut flatus gignantur, iis educenda est, quae alvum moliuntur, admixtis, quae spasmos sedare leniterque firmare intestina possunt, Rhei radix cum aromaticis, calamo maxime aromatico; sales neutri cum infuso chamomillae; tartarus depuratus cum cortice aurantiorum egregie saepe opitulantur. Clysmata praecipue prosunt ex aromaticis, alvum mollientibus et spasmos sedantibus composita.

Quodsi hernia constricta est, mechanicis prius et idoneis aliis remediis ea constrictio laxanda est, quam ad flatuum ipsorum curationem processeris.

281.

Quae dicuntur *physagoga*, aut barbare, *carminativa*, pleraque aromatica sunt, oleo aethereo extractoque amaro praegnantia, quae tum suavem fugacemque nervis impertiunt stimulum, quo spasmi tolluntur, tum roborant intestina, ut inaequabilis vis sensiferae distributio cesset. Celeberrima sunt cortices aurantiorum; fructus cardamomi, coriandri, carvi, foeniculi, phellandrii; herbae menthae

piperitae et crispae, Melissae, Chenopodii ambrosioidis; radices calami aromatici, angelicae et zedoariae; ipsa etiam graveolentia, asa foetida, castoreum, valeriana, millefolium et absinthium. Quin etiam fugacissimus stimulus spirituosorum spirituumque aethereorum, si torpent intestina, flatus pellere valet.

Externis quoque irritantibus expelli posse flatus, si pertinaciter regenerantur, patet e moxae usu apud Iaponiae Chinaeque incolas, quo colicas flatulentas citissime et tutissime curant. (*Hallmann in Thunberg diss. bot. vol.* 1. p. 170.) Veteres cucurbitas siccas abdomini imponere, recentiores etiam emplastra vesicatoria adhibent, ut torpor intestinorum tollatur. (*Medic. Comment. v. Edinb. vol.* 9. 1. p. 82.)

f. *De vermibus enecandis.*

282.

Quamlibet haud inficiemur, nonnullis remediis inesse aliquid specifici, quo vermes intestinales interimantur; stanni limati exemplo, extracti nucum iuglandum et seminum santonici; pleraque tamen anthelminthica eo potissimum valent, ut intestina incitando, pituitam solvant atque educant, quae vermium, maxime lumbricorum, sedes est; non-

nulla etiam spasmos simul compescunt aut robur partium augent, quo nova pituitae generatio impeditur. Insignes ferrum meruit laudes, pares fere cortex peruvianus, quorum neutrum, nisi firmatis intestinis, agere potest. Gummi contra cambogiae, aloë, hydrargyri praeparata pituitam educunt, vermibusque eripiunt alimentum. Asa denique foetida, valeriana oleumque animale, quae nonnulli specifica habuerunt, spasmos sedare, adeoque normalem restituere virium rationem valent.

g. *De coctione promovenda.*

283.

Cruda dicebantur maioribus nostris ea, quae perversa quidem secretione generata partibus tamen continentibus adeo firmiter adhaerere videbantur, ut naturae vi minime possent educi, sed incitamento suo praeternaturali etiam magis turbarent vires spasmosque adferrent. Hinc Galenus impactos dicebat et ut ita quis dicat incuneatos eiusmodi humores. *) Coctionem autem vocabat mutationem eam, ope naturae virium perfectam, qua ad *σύμμετρον κρᾶσιν*, ad mitiorem et tenuiorem aut spissiorem etiam indolem converterentur. Ea igitur mutatio versatur tum in

*) De causs. sympt. lib. 3. c. 5. *Ἐμπεπλασμένος καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἐσφηνόμενος ὁ λυπῶν χυμός.*

demta acrimonia, tum in attenuato eo, quod nimis cohaeresceret, tum in conspissando, quod nimis tenue esset et fluidum *).

Quodsi nos, generatim hanc informationem stabilientes, cruditatem diximus deflexum summum a normali virium aequabilitate, coctionem autem, inclinationem morbi, seu remissionem eam, qua sensim aequabilis virium ratio restituitur (*path. gen.* §. 120.); coctionem etiam sordium ita promovemus, ut molliente methodo et humectante nimiam fibrarum tensionem tollamus faciamusque *εὔροα* omnia, quibus natura aliquid educere potest; ut sedante methodo spasmos, remissioni contrarios, compescamus; ut incitantibus denique secretionem corrigamus. Itaque, quam varia sit haec curandi ratio, patet.

284.

Coctio sordium gastricarum et intestinalium saepe sola methodo antiphlogistica, humectante et molliente perficitur, si sanguinis orgasmus, febris valida cum cute arida, lingua sicca et partium omnium solidarum magna intentione iungitur. Venaesectio-

*) Hipp. de prisc. med. p. 15. Πέσσεσθαι καὶ μεταβάλλειν, καὶ λεπτύνεσθαι καὶ παχύνειν, δια πολλῶν εἰδέων καὶ παντοίων. . . Ὅσῳ ἂν πλέοσι μίσγηται, τοσούτῳ ἠπιώτερα καὶ βελτίονα.

nem ipſam praemittere in plethoricis, febribusque ad inflammationem pronis, opus eſt." Ad haec potiones refrigerantes, acidulae aut e ſalibus neutris, parca doſi exhibitis, proſunt. Sufficit ſaepe kali aceticum aut tartaricum aqua pura ſolutum exhibere. (§. 201. 210.)

285.

Coctio ſordium gaſtricarum, dum ſpaſmi corpus infeſtant, promovetur nauſeoſis, ſeu exiguis doſibus eorum, quae vomitum cient, praeſertim ipecacuanhae, cui addere pauxillum opii iuvat. His quoque adnumeranda ſunt, quae fugaciſſimo ſtimulo remiſſionem adductura ſunt: ſpiritus aetherei, radix valerianae. Denique etiam zinci oxydum et moſchum et opium ipſum, prout aegritudinis ratio ſingula poſtulat, in auxilium vocanda ſunt.

286.

Quodſi tenax humorum indoles cum inertia ſtomachi et inteſtinorum iuncta eſt, fortiora reſolventia: ammonium muriaticum, ammoniacum, extracta amara adhibenda ſunt, quibus demum tonica roborantia adduntur. (§. 149.) Tota autem methodus, quae ſtaſibus reſolvendis par eſt, huic quoque fini apta invenitur. (§. 251. ſ.)

Abutuntur tamen hac methodo, qui negligunt naturae nutus. Cum enim huc vel illuc vergit, eo

potissimum ducendi sunt humores, ne unquam repugnemus naturae.

Art. III.

De vomitu ciendo.

a. *Modus agendi.*

287.

Generalem vomitus expositionem cum in superioribus (*path. gen.* §. 247.) perstrinximus, patet, his succussibus violentis, non solum brevissima via eliminari stomachi contenta et intestini duodeni, sed e ductibus etiam choledochis et pancreatico exprimi, si quae ibi abundant, et omnia viscera sub hypochondriis sita valide agitari, stases referari et motum praeprimis per venam portarum accelerari. Diximus, nisibus vomitum comitantibus impetum sanguinis versus pectus et caput augeri; validis musculorum abdominalium motibus nervorum etiam distentiones nasci; nisibus denique violentis rumpi posse vel vasa vel membranas.

288.

Therapeutice vero vomitum contemplaturos decet emolumentorum memores esse, quae praecipua producere haec curatio potest. Et primum quidem motus ille antiperistalticus finem imponere solet nimiae peristaltici motus contentioni, unde diarrhoeae

diuturnas sistere valet. Dein excretio saburrae gastricae via fit brevissima, qua vitatur damnum, e longinqua ductione per tractum intestinalem nascens. Multo citius igitur, si quae peregrina et venenata in stomacho intestinoque tenui sedent, expelluntur, multoque tutius, quam id per alvum fieri potest. Succussus etiam salubres sunt, ut toti motricium fibrarum compagi alia impertiatur temperies, ut ex agitatae torporem vasorum tollere, spasmos quoque in remotis partibus sedare, secretiones promovere possint. Hinc minus frangere vires solet vomitus quam alvi ductio; hinc resolventem pariter ac sedantem methodum adiuvat, ipsamque metasyncrisin.

b. *Indicantia.*

289.

Indicatur vomitus, et urgentissime quidem, si peregrina, quae natura subigere nequit, et venena, maxime narcotica, in stomacho et intestino forte tenui haerent. Quodsi forte adfuerint, quae alioquin prohibere possint hanc curationem, in hoc tamen casu vel postponenda sunt, vel, si fieri potest, removenda, cum necessitas vomitus summa sit. (§. 58. 59.) Si narcotica venena, opium et belladonna, ingesta sunt, exhibitum promtissime emeticum non solum brevissima via expellit, quod nociturum est,

ſed agitato ſyſtemate nervorum effectibus narcoticorum ſerioribus reſiſtit.

290.

Paullo difficilius paucis verbis exponitur neceſſitas vomitus, dum ſordes primas vias occupant. Quodſi manifeſto ira aeger excanduit, aut ciborum vel potuum copia ſe ingurgitavit, extemplo vomitum ciere magnopere expedit: expedit etiam, dum popularis morbi ingenium ſordes bilioſas aut pituitoſas turgentes ſignaverit, dum naturae nutu ſalutaris vomitus praeceſſerit, aut nauſea ſaltem continua indicaverit cum aliis turgoris ſordium ſignis, vomitum ſalubrem futurum. Id vel maxime contingit ſub ipſo morborum initio, ſi nondum forma evoluta eſt, ſi ſymptomata praeſentia cauſſarum effectibus manifeſtis adnumeranda ſunt. Quodſi vero in morbi progreſſu, ex adfectionibus organorum digeſtioni inſervientium ſordes naſcuntur, eaeque turgent, vomitu quidem tolluntur, ſed augetur ipſo vomitu adfectio organorum: hepatis maxime inflammatio, quam ſaepenumero turgor bilis ſequi ſolet. Nonnunquam etiam ex inaequabili virium diſtributione in progreſſu morbi ſordes naſcuntur, quibus idonea quidem interdum ſunt emetica, licet et augere inaequabilem virium diſpenſationem poſſint.

291.

Magna eſt vomitus arte exciti utilitas in ſtaſibus reſerandis et motu ſanguinis humorumque per venam portarum accelerando. (§. 260.) Adiuncta ſunt commoda e temperie nervorum gaſtricorum ſplanchnicorumque nata. Unde in febribus intermittentibus, ipſisque malignis et comitatis inſignis ſpes eſt in vomitu collocanda, quem praecipue ſulfur ſtibiatum aurantiacum tartarusque ſtibiatus producunt.

Hinc magna eſt derivanda efficacia emeticorum in adfectibus diuturnis ſtaſes abdominales excipientibus. In phthiſi pulmonali, pituitoſa et tuberculoſa expeditiſſimum eſt, vel ipecacuanham vel ſulfur ſtibiatum ita exhibere, ut modo nauſeam iam vomitum ipſum cieant. Cuprum ſulfuricum et ſulfurico - ammoniatum Britanni in ea phthiſi, quae ipſis vulgatiſſima, exhibent, ut et ſtaſes abdominales reſolvant et metaſyncriſin moliantur.

Hydrops, qui ſaepe ſpontaneis vomitibus cedit, emeticis etiam interdum fugatur, ſi e ſtaſibus abdominalibus ortum duxit. Praxagoram iam vomitum iuſſiſſe non ſolum ieiunum, verum etiam poſt veſpertinum cibum, in hydrope, memorat Caelius Aurelianus. (*chron. lib.* 3. c. 8.) Et recentiores nonnulli ſcillam potiſſimum eo conſilio adhibent, ut vomitum cieat.

In menostasia et fluore albo, qui hanc excipit, ex abdominis stasibus derivandis repetitus emeticorum usus saepe magnopere iuvat.

Quid quod in ipsa haemoptysi, quae alioquin ex toto vetat emetica (§. 308.), si e stasibus ortum ducit, vicaria forte haematemeseos excretio, Praxagoras iam (*Cael. Aurel. chron.* lib. 2. c. 13.) nostris temporibus Stollius et Dömlingius emetica egregium usum praestare docuerunt.

292.

Magna est insuper vis vomitus arte excitati ad incitandas vires, ut crisin moliantur, sive per cutim id fiat, sive per vias aëriferas, sive per renes et vesicam. In febribus praeprimis lentis nervosis aut versatilibus eo consilio potissimum exhibentur, ut torpidae vires sollicitentur, crisisque, qua natura vergit, promoveatur. Metasyncritico et antagonistico modo agunt, ut lacessito stomacho caput liberetur blandaque sequatur perspiratio.

Nuper etiam rheumatismum acutum ita curare ausi sunt, ut, vomitu ineunte morbo producto totius corporis ambitus incitaretur, atque perspiratio cutanea suppressa restitueretur.

Pari ratione utilis est vomitus arte excitatus in febribus exanthematicis, ubi virium torpore impedi-

tur exanthematum eruptio ac perfectio. Unicus saepe vomitus sufficit, ut naturae vires erigantur ac crisis necessaria per exanthemata consequatur.

293.

Nec sedans virtus emeticorum negligitor. Explicanda ea est ex alieno stimulo, quem haec remedia stomacho impertiunt, quoque morbosa incitatio compesci potest. (§. 203.) Utile maxime est id consilium, cum spasmi e stasibus abdominalibus originem ducunt: quod cum in hystericis adfectibus et hypochondriacis locum obtineat, utilissima saepe esse in iis emetica patet. Omnium etiam medicorum testimonio probatur eorumdem remedium usus in epilepsia, vel ante poroxysmum datorum, vel exiguis et repetitis dosibus exhibitorum, quo facto sedare tumultus ex inaequabili virium dispensatione ortos consuescunt. In eclampsiis infantum Chalmersius (*von den Krankh. in Südkarol.* 1. p. 74.) nil utilius praedicat emeticis e tartaro stibiato paratis. Confirmat usum in eodem morbo Richterus. (*med. und chir. Bemerk.* p. 132.)

Utilissima profecto emetica sunt in tussi convulsiva, ubi non solum pituitam tenacem expellunt, sed alium impertiunt stomacho stimulum, cui morbosus cedit, stases etiam resolvunt, si quae adfue-

rint. (*Remer's Annal. der klin. Anst. zu. Helmst.* 1. p. 359.)

294.

Quamvis generatim inflammationibus repugnare videtur emeticorum usus (§. 308.); sunt tamen variae inflammationum species, vel e sordibus biliosis ortae, vel a solutione spontanea, ob vires naturae perturbatas aut fractas, alienae. Iis auxilium ferre emeticis haud dubitamus.

Sic, cuius auctoritatem nulla delebit aetas, Stollius in ipsa pneumonia, quae popularem morbum biliosum sequeretur, emetica summa proficua invenit, cum post eorum denique usum et sputorum coctio et dolorum mitigatio et crises perspiratione absolvendae contingerent.

In angina membranacea emetica saepe prodesse, vel inde elucet, quod vomitu saepe membranas illas morbosas salubriter eiici meminimus. (*path. spec.* §. 228.) Testimoniis Crawfordii, Withersii (*Bemerk. über die Fehler beym Gebr. der Arzneym.* p. 95.), Smithii (*memoirs of the med. soc. of Lond.* vol. 6. p. 74), Lentinii (*Beytr.* 1. p. 306, 3. p. 195.) aliorumque insignis usus eius methodi ad solvendas membranas confirmatur.

295.

In dysenteria quanta sit emeticorum utilitas, neminem latet. Invertunt directionem motus, quo intestina laborant, ut, quae deorsum continuo tenderet, iam sursum contingat: expellunt, quae forte adsunt sordes, spasmos, quibus conflictantur intestina, sedant, et cutis functiones suppressas ad normam redire cogunt. Praestant id omnino, dum exiguis dosibus, ne abundans sequatur expulsio, exhibentur; quae virtus maxima est radicis ipecacuanhae.

Pariter iuvare et in diarrhoeis diuturnis supra iam monuimus. (§. 288.).

296.

Nec sine laude dimittenda est haec curatio in variis eclysibus, maxime in apoplexia, vel serosa, vel e consensu e sordibus biliosis oborta. Sic et in amaurosi, quam Schmuckerus ex ira subitaneam observavit, quaeque interdum e stasibus existit abdominalibus, prodest emeticum exhibere, ut vel sordes eliminentur vel stases abdominales solvantur atque nervi splanchnici alienum excipiant stimulum.

In insaniae genere, quod longius spatium recipit, seu melancholia, Celsus iam suadet vomitum ciere. Magnae doses emeticorum, ut torpor virium tollatur, stases etiam atrabilariae solvantur, a pluribus recentioribus, Perfecto inprimis et Buchhavio,

commendantur. Exiguis autem et repetitis dosibus, ut sola nausea oriatur, prodesse omnes consentiunt.

v. Contraindicantia.

297.

Prohibetur haec methodus primum cruditate sordium, in morbo iam formato. Quodsi enim nondum paratae sunt sordes ad evacuationem, si potius impacae haerent plicis intestinorum, si nimis tenaces sunt aut acres, prius naturae adminiculo et artis praesidiis coquendae sunt. (§. 283 — 285.) Excipiendum tamen initium morborum nondum formatorum, et a manifestis caussis ortorum, ubi brevi post iram aut ciborum vorationem nimiam emetica praesentanea praestant commoda. Excipienda etiam peregrina et maxime venena, quae coquere natura et mutare nequit, quorum igitur expulsio urguet.

298.

Dein contraindicat plethora, et impetus sanguinis in nobiliora irruentis. Qui congestionibus versus caput et pectus laborant, aegre ferunt vomitum; vitandus igitur, ni urgeant indicantia. (§. 294. 296.) Hinc igitur gibberi seneaque decrepiti, in apoplexiam proclives, haud sine graviore molestia vomere solent; saepe quoque pessime inde habent.

Nec gravidae, maximè tertio menſe, ubi in abortum ſunt pronae, facile vomunt, niſi urgeat neceſſitas.

299.

Alvi obſtructio pertinax prohibet vomitum, cum impetus ſanguinis in pectus et caput ea magnopere augeatur. Itaque alvus prius eluenda eſt, quam vomitum cieamus.

Hernia adflicti, ſi conſtrictio annuli aut incarceratio metuenda eſt, vel vitare vomitum, niſi in praecipiti ſint, vel fulcire περιζώμασι aut ipſa manu, dum vomunt, partes adfectas debent.

300.

Virium ratio et naturae molimina ex toto obſervanda ſunt. Interdum enim ſpaſmi validi cardiam ita conſtringunt, ut vomitus facile conſequi nequeat, niſi prius ſpaſmi ſedentur. Ubi iam intentae ſunt vires, in acceſſibus febrium et veſpertino tempore, haud facile vomitus ciendus, ſed dum febres ſemet remiſerint et matutinis horis.

d. *Indicata.*

301.

Delectus emeticorum ſtudio ſummo inſtituendus eſt, prout citius vel tardius, mitius vel fortius vo-

nitum concitare effectusque secundarios promovere cupimus. Ad mitiora et quae cito agunt, referuntur aqua tepida, larga copia ingesta, titillatio etiam pharyngis ope plumae. Mitioribus quoque accensenda radix ipecacuanhae, quae et spasmos sedare et perspirationem augere solet. (*pharm.* §. 146.) Sulfur stibiatum aurantiacum et vinum stibiatum in blandioribus nominanda, quae simul stases potenter solvere et mitigare spasmos valent.

Fortius emeticum praebet tartarus stibiatus, ocyus ceteris agit, alvumque simul ciet. Hoc etiam potentius agunt zincum sulfuricum et cuprum sulfuricum, maxime commendanda, si venena narcotica ventriculum obsident.

Minus tutae sunt radices asari, bryoniae, hellebori albi, herba gratiolae etc., quippe quae spasmos potius concitant et quandoque ventriculum inflammant.

Art. IV.

De alvo ducenda.

a. *Modus agendi.*

302.

Mire varius est agendi modus eorum, quae hoc capite comprehenduntur. Etenim alia sunt, quae

duntaxat obstacula amovent, alvum comprimentia, unde, si sicca est et constricta intestinorum compages, et olea et aqua tepida, qua alvus eluitur, ipsaque sedantia alvum ducere possunt.

Alia sunt, parum remota ab his, quae, dum calorem nimium ligant, constricta vasa strictosque aperiunt ductus excretorios: hac blanda excretione per totum tractum intestinalem promota alvoque liquata aestum minuunt, revellunt mitissime ab aliis organis, adeoque normalem restituere virium distributionem valent. *Laxantia* haec dicuntur, extractis plantarum dulcibus aut saponaceis, salibus etiam neutris mitioribus vegetabilibus comprehensa. Haec quoque, exiguis dosibus adhibita, coctionem promovere et stases resolvere valent.

Tandem, quae significantius *purgantia* dicuntur, principio resinoso saponaceo gaudent, quo potenter et diu vellicant intestina, motum peristalticum fortiter augent, ut et expulsio sordium eorumque, quae in intestinis continentur, contingat et sensus intestinorum augeatur et adliciantur humores potentius ex aliis partibus ac revellantur. Solent etiam, quae fortius alvum ducunt, absorbtionem cutaneam augere, ut corpus gravius fiat post purgationem et contagium facilius suscipiatur.

303.

Itaque patet, haudquaquam in intestinis solis huius curationis actionem finiri ac circumscribi. Irritato enim tubo intestinali, corporis longitudinem fere sexies superante, cum toto corpore communicatur ea incitatio, ut sensus torpentes motusque suscitentur, absorbtio augeatur et in diuturnis morbis salubris nonnunquam agitatio sequatur.

Sed ipsa ea irritatio, ut salubris esse potest, ita, propter secretionem auctam, corruptioni humorum ansam praebere solet. Etenim adlecti continuo humores non possunt non corrumpi, ut repeti alvi ductio debeat. Quod quam noxium sit, vel e debilitate patet, quam necessario adfert continuata tanti tractus incitatio et humorum copiosa excretio.

304.

Inficiari quidem nequit, varia remedia, quae huc pertinent, peculiari ac specifico plane modo partes adficere, ut singularium etiam humorum adfluxus sequatur, sicut rhei radix speciatim bilem corrigere solet et evacuare, hydrargyrum vero muriaticum mite pituitosos humores; haud tamen generatim adstipulari possumus veterum sententiae, quae cuivis fere remedio suos tribueret humores, quos e corpore educeret.

b. *Indicantia.*

305.

Generatim quidem statuimus, in quocunque morbo alvum esse liberam servandam, cum ingens ille tractus merito dicatur organum depurgatorium, quo ad normam valetudinis secundae agente, orgasmus febrilis mitigetur et congestiones deriventur. Hinc vehementia febrium minuitur, coctio promovetur, metastases impediuntur, quamdiu alvus libera manet et aperta. Cui quidem fini inservit methodus humectans et antiphlogistica, clysmatumque applicatio, si intra nychthemeron alvus non cessit.

306.

Laxantia speciatim indicantur sordibus. Sed studiose investiganda est sordium ortus et indoles, priusquam evacuationem moliamur. Sydenhami effatum: „Nihil novum est, variis in febribus sordes „generari," gravissimum est, et, rite observatum, impedit nos, quominus eas sordes educamus, quae in progressu morbi, tanquam eius effectus, nascuntur.

Itaque sordes protinus indicant laxantia, si a caussa manifesta, ciborum reliquiis etc. ortae, deorsum tendunt. Id autem cognoscimus lingua sordibus obducta, appetitu deficiente, oppletionis sensu in

praecordiis, turgore abdominis et borborygmis, proclivitate etiam in alvi fluxum, cum torminibus forte, tenesmo et lumborum doloribus iuncta.

Indicant quoque laxantia sordes, si popularis morbi ingenium eo vergit, ut saburra intestinalis generetur. Dum regnat febris biliosa, ipsae inflammationes intercurrentes optime solvuntur alvo liquida et bilem corruptam educente. Hinc naturae nutus observandi, imitandique in epidemiis, ut quo vergat, eo moveantur humores.

307.

Laxantia, cum sordibus indicantur, praeferenda sunt emeticis, si natura potius deorsum quam sursum movet saburram; si impetus sanguinis versus nobilia organa, si gibber pectoris, hernia incarcerationem minitans aut alia emeticorum contraindicantia (§. 297 – 300.) adsunt.

Praeferenda laxantia ipsis purgantibus, si sordes adsunt, quoties fibra stricta, tensa et sensu acuto praedita repugnat usui irritantium fortiorum, quod tum in febrilibus morbis, tum, ubi spasmi vigent aut nimiae siccitas adest, contingit. Sic in alvi obstructionibus pertinacibus, cum morbo cachectico iunctis, noxas non paucas subinde purgantia adferunt, prosunt vero laxantia blandiora. Ubi cum alvo adstricta sanguinis profusio per vasa haemorrhoi-

dalia vel adeſt vel metuitur, vitanda ſunt probe purgantia, utpote quae impetum ſanguinis exaſperant; praeferenda laxantia blandiora, quae utique mitigare ſanguinis curſum poſſunt.

308.

Laxantia enim indicantur, ſi ſanguis vel humores in partem nobiliorem irruentes revellendi ſunt. Leniter enim incitato tractu inteſtinali et ſecretionibus auctis, incitatio morboſa aliarum partium pergere nequit. (§. 219.) Itaque in inflammationibus topicis, levioribus, maxime ophthalmiis, ipſoque eryſipelate, conducunt ſaepius laxantia, dummodo protinus in initio exhibeantur, priusquam plures partes in conſenſum trahantur. Quodſi etiam orgaſmus ſanguinis hominem ita adficit, ut impetus verſus nobiliores partes metuendus ſit, laxantia adhibita, antiphlogiſtico modo agunt. (§. 211.)

Eodem conſilio apta ſunt laxantia, dum aliae eaeque moleſtae adſunt excretiones, quas ſiſtere cupimus. Sic ptyaliſmus, ſudores profuſi, ipſaque modum excedens puris excretio optime mitigantur laxante methodo, quae a partibus adfectis humores revellit. Eidem fini idonea ſunt in exanthematibus, quae vulgo ſaneſcunt, ſi laxantia remedia alvum probe duxerint.

309.

Ad apotherapiam interdum laxantia exiguntur, si sordes per morbum generatae adsunt. Hae enim, si remanent, secretiones alias etiam depravant, ut metastases facile consequantur. Itaque convalescentibus e graviori morbo, praesertim, qui e variolis supersunt, exhibenda sunt laxantia, ut reliquiae morbi elimineutur, metastases autem praevertantur.

310.

Purgantia ipsa, fortiori et diutino stimulo intestina incitantia, idonea sunt, ubi vis sensifera torpet. Itaque in statu ἀπυρέτῳ, si sordes adsunt pituitosae aut atrabilariae tenaces, intestina vero languent, alvusque eam ob caussam obstructa est, utilia sunt.

Praeferenda etiam laxantibus sunt, si in morbis diuturnis incitamento egemus fortiori, quo vis sensifera suscitari, secretiones etiam et absorbtiones potentius agitari, adeoque et incitatio salubris et ipsa metasyncrisis (§. 171. 182.) produci potest. Itaque in hydrope praeprimis et aloë, et gummi Cambogiae, helleborus etiam et ipsum elaterium interdum proficua sunt, dummodo exploratum habeamus, a mero torpore vasorum absorbentium glandularumque ortum ducere. Hinc etiam usus purgantium in melancholia exponendus est.

e. *Contraindicantia.*

311.

Tam salubris atque late patens huius methodi usus haud impedit, quominus noxas plures adferre possit. Namque primum monitum est, qui valetudine secunda gaudet, nullis egere nec laxantibus nec purgantibus, quae forte ad praecavendos morbos sumuntur. Tantum enim abest, ut hunc effectum producant, ut potius et debilitatis, per stimulum intestinorum viribus, et attractis, per secretionem auctam, pravis humoribus, sanitati noceant et, absorbtione cutanea aucta, contagium etiam facilius suscipere corpus cogant. Hinc iam Erasistratus purgantium usum in febribus intermittentibus et arthritide anomala taxavit, quod noxii humores attrahantur, qui ante non aderant. (*Cael. Aurel. chron. lib. 5. c. 2. Galen. de venaesect. adv. Erasist. Rom. p. 15.*)

312.

Prohibetur haec methodus excretionibus aliis salubribus et a naturae providentia excitatis, quae et pervertuntur et impediuntur hac curatione. (§. 308.) Plurimi morbi acuti penitus solvuntur blanda et universali perspiratione cutanea, etiamsi alias et peculiares experiantur crises. Illa igitur nequaquam impedienda est vel laxantibus vel purgantibus,

unde in apotherapia illa (§. 309.) instituenda cautissime procedendum, ne metastases oriantur, quas praevertere cupimus. Eruptio exanthematum, si necessaria est, variolarum exemplo et morbillorum, impeditur alvo cita, quae revellit humores a cute naturaeque ideo molimina perturbat.

313.

Nocent laxantia et purgantia, dum vires infractae sunt: namque debilitatem insigniter augent. Probe tamen distinguendus est virium languor, ex oppressione ortus, qui comitari potest sordium abundantiam turgoremque. Ubi vera adest debilitas, vel morbi diuturnitate, vel stimulorum violentia aut absentia etiam producta, vitantor laxantia et purgantia, quae maxime abdominis viscera infirmare solent. Hinc in febribus nervosis, intermittentibus etiam et arthritide atonica noxia sunt haec remedia.

314.

Contraria ei curationi est teneritas fibrae, vis sensiferae augmentum, proclivitas ad spasmos et inflammationes, quae omnino augentur his remediis. Purgantia inprimis offendunt infantum constitutionem: nec alvus eorum ducenda, nisi blandissimis laxantibus et oleis. In enteritide et peritonitide puerperali prosunt quidem quandoque, quae alvum leniter exonerant, sed tum demum, cum composita est

est inflammatio cum sordibus biliosis manifestis atque cum adhibentur, quae simul antiphlogistica sunt: e. g. hydrargyrum muriaticum mite. Sedulo tamen vitanda omnia purgantia, proprie sic dicta.

315.

Nocent purgantia, imo et laxantia, ubicunque sordes e morbo productae tutius removerentur caussis sublatis. Id in febrium intermittentium progressu contingit, ubi e febris ipsius natura ac indole sordes generatae ei demum methodo cedunt, quae caussam febris proximam tollit. (*path. spec.* §. 39.) Idem et in variis febribus acutis accidit, quae linguam sordidam saepe comitem habent aliaque saburrae indicia, neutiquam vero indicant purgantem methodum, sed quae caussae contraria est. Experientia docet, methodo laxante perperam adhibita continuo novam generari saburrae colluviem, imo ipsam interdum accedere humorum putredinem, ni citius ea exhibueris, quae morbi indoles poscit.

d. *Indicata.*

316.

Blande laxantia sunt vel generatim humectantia (§. 110. 111.), vel quae miti quodam acido praegnantia calorem attrahunt et constrictionem tollunt. Succi herbarum recens expressi et quae resolventia

diximus (§. 245.), serum lactis inprimis, pruna cocta et pulpa tamarindorum cum manna electa huc pertinent. Quibus si olea adduntur, blandissima praesto sunt remedia, quae obstructionis caussas vulgares tollere et alvum ciere possunt.

Paullo potentius agunt sales neutri: primum vegetabiles, kali tartaricum et aceticum, tartarus depuratus, natronatus et boraxatus: dein sulfur: post sales neutri minerales: natrum maxime sulfuricum, magnesia sulfurica, natrum denique phosphoricum. Eorum vires et effectus suo loco speciatim indigitavimus.

317.

Purgantia sunt folia sennae, radix rhei, ialappae, hellebori etiam nigri: gummi Cambogiae, colocynthides, scammonia, aloë et elaterium. Quibus omnibus hydrargyrum muriaticum mite palmam praeripit.

Art. V.

De lotio pellendo.

a. *Modus agendi.*

318.

Urina naturaliter aquosorum humorum abundantiam, azotici praeterea copiam et salium phos-

phoricorum educi, in superioribus (*phys.* §. 291, 292.) monuimus, unde necessitas eius excretionis et salubritas in morbis ilico patet. Acutorum enim plerorumque morborum ea solutio est, ut quae generata morbi violentia erant, hac potissimum via eliminentur, quod naturae molimen imitari artis est officium.

Nec negligenda est renum cutisque antagonismus, quo fit, ut aqua potissimum renes petat, vapores per cutem excernantur: unde alternare solet natura utramque secretionem, ut, promota hac illa sileat: quod imitari etiam artis est.

319.

Quodsi igitur urinae flumen liberum promovetur, primum serosorum humorum (τὸ ὀῤῥῶδες Galen.) copia minuitur, quod calori minuendo et incitationibus morbosis mitigandis inservire potest. (*phys.* §. 303. 350. *path. gen.* §. 20. 21.) Deinde iisdem humoribus elementa animalia secedunt, quae, in corpore remanentia, magis incitare possent partes solidas: familiari hoc renum diverticulo utitur natura, ut morborum per suas aetates provectorum sordes emungat.

320.

Magna etiam est et gravissima diureseos actio, quae revulsionem humorum ex aliis locis complec-

titur. Si qui enim humores serosi et lymphatici in telae cellularis textibus accumulantur, hac potissimum via possunt eliminari, nisi peculiaribus conceptaculis inclusi sint.

Vasorum denique absorbentium vis augetur hac pariter excretione ac reliquis omnibus.

b. *Indicantia.*

321.

Indicatur igitur diuresis primum lotii flumine intercepto aut iusto parciori. Id quidem tum in acutis morbis tum in diuturnis non raro eo potissimum nocet, ut calor augeatur, incitatio increscat, adeoque crises salubres impediantur. Dum cruditas febrium acutarum viget, lotium et parce fluere et turbidum esse consuescit; qui humectantibus et antiphlogisticis sorbitionibus urinae fluxum auget, cruditati finem imponere coctionemque praeparare potest.

322.

Idque eo magis necessarium est, quo maior quibusdam morbis peculiaris inest proclivitas, lotio critico terminari. Febres intermittentes, scarlatina, febris nervosa acuta solent, etiam post alias crises, absolvere tamen indicationem lotio ubertim fluente eaque secum rapiente, quae morbi mora genita fue-

rant. Popularis morbi ingenium sedulo indagandum est, ne haec proclivitas negligatur.

323.

Indicatur diuresis excretionibus aliis nimiis aut colluvie serosa intra conceptacula telae cellularis, quae, revulsis huc humoribus, sisti possunt. Sudores nimii, ob antagonismum cutis renumque, huic fluxui cedunt. Colluvies autem serosa et lymphatica, quae vel libera est intra telam cellularem, vel, postquam perfrixit, orta, neque cum viscerum labe iuncta, neque in atoniam universalem prona, diuresi tollitur.

324.

Necessaria quoque diuresis, si in renibus aut vesica mucus vel arenulae, seu ea sedent concrementa, quae lithiasin minantur. A laxitate renum et torpore orta haec incitantibus cedunt, quae secretionis excretionisque vim in iis diverticulis augent.

c. *Contraindicantia.*

325.

Generatim quidem in febrium curatione abstinendum est a diuretica methodo cum natura hanc excretionem haud molitur, cum crudus etiamnum est morbus, nec idonea humorum aquosorum copia

renes petit. Quod si accidit, ea saltem imperanda sunt, quae obstacula removere et copiam humorum per lotium excernendorum augent; sed vitanda ea, quae proxime renes stimulant. (Ἃ δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ, ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων.)

326.

Dein, quae proxime renes et vesicam incitant, vitanda sunt; si haec organa iam vel inflammata, vel exulcerata, vel alio incitamento adfecta sunt; Abstinendum igitur a diuresi in hydropibus, cum renes forte iam labem contraxerunt.

Denique etiam liquet, hanc excretionem nocituram esse, cum vires iam defecerint; nulla enim excretio arte excita tentanda est, priusquam, sufficerint vires, inquisiverimus. (Ὁκοίη ἂν ἡ φύσις ἢ τοῦ μέλλοντος ὑπομένειν, ἐς τοῦτο ἄγειν.)

a. Indicata.

327.

Multa sunt, quae haud proxime diuresin movent, sed obstacula potius tollunt et materiem suppeditant, qua renes ad excretionem indigent. Haec, tum in victus ratione sita, tum in curandi ratione generali, tutiora sunt propriis diureticis, neque facile contraindicantia patiuntur.

Obſtacula, quae libero lotii flumini contraria ſunt, in ſpaſmis ſaepenumero verſantur: quod plerumque in morbis nervoſis contingere ſolet. Itaque fovendae partes mollientibus et ſedantibus; alvus eluenda; oleo delibuendum infimum abdomen et perinaeum. Potiones e mucilaginoſis humectantibus exhibendae: maxime vero ſpiritus nitrico - aethereus, qui fugaciſſimo ſtimulo ſpaſmos ſedare et diureſin ita promovere ſolet.

Alia obſtacula quaerenda ſunt in nimio aeſtu febrili et incitatione vaſorum ſanguiferorum. Quibus occurrimus antiphlogiſtica methodo, ipſaque ſanguinis miſſione.

Quodſi tenaces adſunt humores, ſi ſtaſis abdominalis accuſanda eſt, iuvat reſolvens methodus, quae, ſi expedit, etiam lotium pellere conſuefcit. Ita laxitas cum tenacitate iuncta roborantibus, uvae urſi exemplo, tollitur. Sed victus rationem ſimul ita adminiſtrare expedit, ne acidum uricum, quo mucus congelaſcit, generetur, potiones quoque leviter diureticae commendandae.

328.

Optime diureſin promovemus, aucta humorum aquoſorum copia. Id fit humectante methodo; maxime proſunt aquae ſoteriae acidulae, quae acidum carbonicum continent, fons Selteranus, Geilnavienſis, Kiſ-

ſingenſis etc. Eodem conſilio commendanda balnea et humidus aër. Potiones quoque acidulae, e fructibus horaeis paratae: tartarus depuratus: acidum tartari aqua dilutum: acida alia ipſaque mineralia: vinum rhenanum, praecipue vero moſellanum egregiam habent virtutem diureticam.

329.

Ipſa quod attinet diuretica, quae peculiari modo renes et veſicam incitant, ſecretionique et excretioni favent, alia ſunt mitiora, ut herba petroſelini, quae infuſa et cocta, absque ulla graviore irritatione diureſi favet. Kali etiam carbonicum et ſales neutri et hydrargyrum muriaticum mite ita urinam cient, ut aeſtum ſimul compeſcant. Ubi cum muci concrementis acidum uricum praevalet, arenulis in lotio apparentibus, magneſiam carbonicam ſumme proficuam invenit Brandius. (*Gilb. Ann.* 50. p. 178.)

330.

Potentiora ſunt, quae reſinoſo principio ſcatent: radix praeſertim rhei, ſcilla, digitalis purpurea, Viola tricolor, baccae Iuniperi, balſama naturalia, noviſſime cantharides. Ad haec confugiendum eſt in atonia organorum diuturna, in muci colluvie et laxitate inſigni: vitanda autem in omni ſtatu febrili.

Art. VI.

De methodo diaphoretica.

a. *Modus agendi.*

331.

Perſpirationem cutaneam et ſudorem, quomodo differant, quamque graves ſint excretiones, in ſuperioribus (*phyſ.* §. 274. ſ. *path. gen.* §. 119.) praecepimus. Id tamen hic repetendum eſt, per nullum fere organon in tot morbis impura humorum elementa, morborum vi generata, excerni, quam per cutem; cuius ratio vel ex ingenti vaporum copia (*phyſ.* §. 272.) vel ex ambitu cutis, inſignique conſenſu, cuius ope cum plerisque organis nectitur, elucet.

Id tamen protinus praecipiendum eſt, et perſpirationem cutaneam et, qui maxime e laxatis ductulis excretoriis declarandus eſt, ſudorem a mediocri quadam vaſorum ſecernentium efficacia naſci, quae etiamſi arteriarum maiorem incitationem, capillarium tamen et ductulorum eam remiſſionem ſupponat, ut excerni ſuperflua elementa cum humoribus organicis poſſint. (*phyſ.* §. 273.) Id etiam vulgaris confirmat obſervatio de pulſibus mollioribus, magis rhythmum ſervantibus, qui ſudores criticos praecedere ſolent. (*path. gen.* §. 252.)

Haec arteriarum incitatio sudores praeprimis antecedens, si remediis producitur, aeque utilis esse ac noxia potest. Incitans enim methodus, quae diaphoresin saepenumero habet sequelam, quanta commoda adferat, quot etiam damna, in superioribus (§. 149 — 162.) uberrime docuimus. Itaque et diaphoretica methodus, ni caute administretur, et orgasmum augere et vires pariter erigere ac perturbare potest, cutisque functiones abnormes aeque tollere ac nova vitia producere.

332.

Sed praecipue ratio est habenda incitati systematis cutanei, propulsorum eo humorum et evacuatorum; quo facto tum revelluntur humores ab internis partibus, tum corpus liberatur incitamentis molestis et exaestuantibus, ut refrigeretur etiam post sudores (§. 205. 211.), tum aequabilis vis sensiferae distributio restituitur, quae occlusis spiraculis cutaneis turbata erat.

Si quae sanguinis elementa praedominantur, si acres praesertim humores sunt, perspiratione cutanea et sudoribus blandis ea acrimonia eliminatur, purgantur humores atque sanguis normalem recuperat mixtionem: unde *haematocathartica* haec remedia dicta sunt. Sed nequaquam hactenus intelligendum id est, quasi omnia sanguinis proclivitas ad corrup-

tionem omnisque humorum acrimonia sudoribus excitatis curari possit. Peculiares solent humores id singulare habere, ut, perspiratione continuo aucta, purgentur; quod usu solummodo discendum est.

Quanquam denique contagia interdum vaporibus cutaneis dispergantur et e corpore diffugiant, haudquaquam tamen licet, nisi natura ipsa viam nobis monstret, methodo diaphoretica hunc in finem uti.

333.

Insignis antagonismus cutanei systematis et renum, illius et tractus intestinalis ita agit, ut perspiratione aucta et sudoribus profusis sistantur excretiones nimiae in illis visceribus. Nec negligenda est similis cessatio colluviei aquosae in tela cellulari. Itaque utiliter agit haec curandi ratio ad restituendum aequilibrium tunicarum mucosarum serosarumque, exhalationis et absorbtionis, internae et externae exhalationis.

b. *Indicantia.*

334.

Indicatur primum haec methodus suppressa perspiratione, quae ex inquinamentis cutis, ex ariditate spasmisque eius, ex ingenti febrium vehementia

nascitur, facileque cognoscitur aspritudine cutis et siccitate, pulsuum duritie rhythmoque laeso, raucitate vocis et oculi indole arida. Tum in acutis morbis, tum in diuturnorum initio et decursu perspirationem restituere expedit, etiamsi aliae curationes exiguntur, ut hac potissimum via natura molimina sua perficere possit. Sic maximi interest, in syphilitici ipsius morbi curatione protinus balneis aliisque rebus, quae perspirationi favent, spiracula cutanea aperire, antequam hydrargyro utamur: idque ipsum iuvat ita exhibere, ut diaphoresin potius moveat quam alias excretiones.

335.

In acutis morbis naturae nutus saepe nos cogunt ad sudores proliciendos. Febres enim variae, intermittentes, catarrhales, rheumaticae, exanthematicae, inflammatoriae, nervosae: dysenteria ipsa: tum quoque adfectus chronicorum malorum, arthritici et spastici terminantur fere naturae adminiculo per sudores, qui saepe peculiari odore ostendunt singularem accidere humorum secessum, quo facto et apertis oscillis cutaneis remissio gravioris incitationis contingit. Qui quidem naturae nutus sedulo studioseque observandi et imitandi sunt. In febribus acutis instituenda est haec curatio, cum, aegritudine per aetates suas provecta, pulsus molliores sunt, febris semet remisit, ipseque mador in axillis indicat,

naturae congruam esse hanc evacuationem. In decremento utplurimum morbi atque post alias crises, hoc velut complementum accedit. Nonnunquam tamen, perturbatione graviore praegressa sudoribus profusis omnis morbus brevi decernitur; quod si rite observatum fuerit, magnopere interest, succurrere naturae consilio idque perficere, quod ipsa molitur.

336.

Quodsi morbus nondum formatus est, statim in initio saepe suffiaminatur, si contagium forte studemus perspiratione aucta eliminare, aut, si e perfrigerio ortus, ilico sudoribus profusis restituere normalem cutis functionem studemus. Quod priori praecepto minime repugnare, patet vel e comparatione eorum, quae de vomitu in morbi initio nondum formato diximus. (§. 290.) Febrem castrensem malignam hoc modo statim initio in fugam versam esse, Pringlius saepe expertus est. (*diseases of the army*, p. 290.) Gregorius id praeceptum generatim iniungit. (*elem. of pract.* §. 102.)

337.

In variis adfectibus cutaneis prodest perspirationem cutaneam promovere, ut remissio ea contingat, quae aequabilis virium distributionis adeoque normalis secretionis restitutionem attrahit. Febres quidem

exanthematicae, si essentialis est et necessaria exanthematis eruptio, melius curantur, obstaculis diapnoes cutaneae remotis quam ea methodo, quae proxime cutem stimulat. Sed in exanthematibus diuturnis et ἀπυρέτοις summe proficua est diaphoresis, ut interceptae functiones cutaneae restituantur. Quid quod ipsi sudores profusi, ob ingentem totius vasorum systematis incitationem salubri corporis mutationi producendae pares sunt, ni exanthemata internis caussis sustinentur. Remedia etiam incitantia tum demum optimo effectu coronantur, cum perspirationem liberam producunt et ipsos sudores eliciunt. (§. 145. 165.)

338.

In morbis ab arthritide anomala ortis magni est momenti diaphoresin elicere, siquidem et devius impetus versus interiora ea revocatur iterum ad ambitum et restituitur normalis functio cutanea, si continuo servatur vaporum per cutem exhalatio. Pleraque remedia, in ea aegritudine laudata, ut guaiacum, aconitum, aquifolium, sulfur etiam stibiatum et Rhododendron chrysanthum, finem tum demum consequuntur, si diaphoresin iugiter promoverint.

339.

In morbis spasticis diuturnis utilissima est methodus diaphoretica, ut, remissione hac oborta

aequabilis restituatur vis sensiferae dispensatio et consumtio imponderabilium augeatur. Natura ipsa id docet, terminatis accessibus morborum eorum per sudorem foetidum: pleraque etiam remedia paregorica tum demum optimum producunt effectum, cum ἐκπιέζειν faciunt corporis, aut vel vapores cutaneos servant, vel ipsos sudores proliciunt. (§. 201.)

340.

Denique prodest haec curandi ratio in variis morbis tunicas mucosas serosasque ipsamque telam cellularem adfligentibus. Consensus et antagonismus, qui cutem intercedit aliaque organa, necessariam reddit hanc excretionem, ut aequilibrium absorbtionis et exhalationis revocetur. Hinc in cachexiis, maxime hydropicis magnopere prodest, sudores prolicere, dummodo aliae graviores caussae, viscerum labes aut venarum turgor vasa absorbentia comprimens, defuerint. Ita et in morbis hydrargyroli productis utilissima est diaphoresis ipsorumque sudorum provocatio, ut nimia exhalatio et solutio humorum hydrargyro producta cessent.

c. *Contraindicantia.*

341.

Tot commoda huius methodi non impediunt plurima detrimenta, quae, dum perperam administratur, cieri solent.

Et primum quidem in initio formati iam morbi acuti, dum cruda sunt omnia, insigniter nocet naturam cogere ac compellere ad excretionem, quam, sibi commissa, haud moliretur. Neque sinamus nos irretiri ortu febrium e perfrigerio, indole earum catarrhali seu rheumatica: possunt ea quidem averti sudoribus (§. 336.), et, dum aetates suas percucurrerunt, spontaneis sudoribus terminantur. (§. 335.) Sed τὰ πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ.

342.

Obstat huic curandi rationi orgasmus sanguinis eiusque abundantia et impetus in nobilia organa, si ea remedia elegeris, quae proxime incitant systema cutaneum. Turbantur enim vires et pervertuntur, sanguinis impetus augetur functionesque organorum vitalium supprimuntur. Quod ex iis iam patet, quae de detrimentis incitantium generatim monuimus. (§. 160.) Hinc in inflammatoriis morbis, in febribus continuis, in arthritide activa, quamdiu impetus insignis viget, noxia sunt diaphoretica proprie sic dicenda.

343.

Quodsi natura aliam molitur evacuationem, noxium est hanc perturbare provocata diaphoresi. (§. 161.) In febribus biliosis proficua est alvus liquida,

quida, quam praepoſtere ſiſtimus, dum ſudores arte prolicere audemus. Solent quidem et vomitus et diarrhoea, ſi κριτικῶς exiſtunt, ſudoribus levantibus terminari; ſed nihil anticipare debet medicus, neque intempeſtive agere.

344.

Nocet diaphoreſis, ſi primae viae ſordibus ſcatent, ſi alvus obſtructa eſt et ſtaſes vaſa abdominalia occupant. Quodſi urget eius excretionis neceſſitas, prius removenda ſunt obſtacula; alvus mollienda, ſordes educendae, ſtaſes reſolvendae, priusquam in cutem agatur. Maxime noxia ſunt diaphoretica, quae proxime cutem adficiunt, ſi putrida illuvies primas vias occupat. Haec enim nonniſi augeri et in ſanguinem ipſum intrudi poteſt incitantibus iis adhibitis, quae diaphoreſin movent.

345.

Denique et viribus proſpiciendum eſt. Robur enim corporis nulla alia fere evacuatione magis infringitur et exhauritur, unde et in morbis acutis abſtinendum eſt ab hac curatione, ſi vires proſtratae ſunt, et in cachexiis diuturnis, cum iam in praecipiti eſſe aeger videtur.

d. *Indicata.*

346.

Satius est, obstaculis remotis, naturae nutibus promotis et victus ratione idonea diaphoresin producere, quam incitantibus fortioribus compellere naturam ad sudores, quibus vires et perturbantur et infirmantur.

Obstaculis removendis inserviunt, quae cutis inquinamenta tollunt, ῥυπτικὰ Galeno dicta: balnea nimirum tepida, lotiones et vestimenta lanea, pura.

Alia obstacula, et frequentissima quidem, spasmos complectuntur, inaequabili virium dispensatione obortos, quos amovemus fugacissimis incitamentis, moscho, valeriana, spiritibus aethereis; vel ipsis narcoticis, opio, hyoscyamo; vel nauseosis, ipecacuanhae praeprimis radice, parcis dosibus exhibenda et sulfure stibiato aurantiaco aut vino stibiato. Haec etiam ita agunt, ut sordes, si forte adsunt, solvant et educant.

347.

Alia proxime in vasa cutis capillaria, quae perspirationi praesunt, ita agunt, ut vel laxent ea vel incitent. Huc praeprimis fomenta sicca, unctiones cutis, quae oleis aethereis, aqua Lucii, reginae hungaricae aut coloniensi, tartaro etiam stibiato et balsamo sulfuris fiunt, sinapismi et vesicatoria ipsa

pertinent. Electricum quoque flumen proxime in cutem directum perſpirationem augere ſolet.

348.

Tandem ea advocanda ſunt quae vaſorum ſyſtema incitant, minus tamen cor et truncos, quam ramos in vaſa capillaria abeuntes. Haec igitur vapores augendo calorem ſimul minuunt. Praeſtant id fragrantia, infuſum florum ſambuci; ſales quidam neutri, maxime ammonium aceticum et liquor ammonii ſuccinici; ſulfur etiam et graphites, maxime vero camfora. In vaſa maiora ſimul agunt et calorem ſimul ita augent, ut nonniſi in ſtatu chronico adhiberi poſſint, reſinoſa acria volatilia, ut guaiacum, aconitum, ſtipites dulcamarae; tum balſama naturalia et aromatica, radices praeprimis ſerpentariae et angelicae, quae, ſi febris ſemet remiſit, utique in morbis etiam acutis ſumme proficua ſunt. Denique hydrargyrum muriaticum mite cum ſulfure ſtibiato, camfora et opio mixtum, quae quidem mixtio in ſtatu chronico perquam utilis eſt, ut incitetur corpus, metaſyncriſis moveatur et ſudores provocentur.

349.

Victus ratione promovere diaphoreſin oportet; calore cubiculi lectique mediocri; animi quiete et ſorbitionibus analepticis leniterque diapnoïcis! coſ-

feae, si nihil obstat et theae. Multum etiam interest, in matutinas differre horas hanc excretionem, ne ciborum forte digestio turbetur: indusia denique et vestimenta cubitoria mutare, si sudoribus madent.

Art. VII.

De sputis promovendis.

a. *Modus agendi.*

350.

Membrana mucosa bronchia intus obvestiens, glandulisque muciferis pertexta, naturaliter praeter vapores mucum etiam secernit, quo lubricae eae viae servantur. (*phys.* §. 200.) In glandulis bronchialibus similis latex secernitur, sublividus tamen, cum muco tenui illius membranae interdum mixtus. (*ib.* §. 201.) Haec quidem muci copia augetur variis morbis, praesertim catarrhis et inflammationibus eorum organorum: pervertitur etiam muci indoles: additur nonnunquam pus aut sanies, si vomica iuxta est, aut suppuratio membranam mucosam corripit: additur denique sanguis, si impetus eius in pulmones adest. Ea omnia *sputorum* nomine comprehenduntur: quae et in sanis hominibus, dummodo paullo laxiores sint glandulae muciferae, quotidie screatu aut levissima tussicula efferuntur.

351.

Non novum eſt, variis morbis ſputorum eiectionem ſalubrem eſſe. Namque et ambitus ingens eius membranae et conſenſus cum tunica mucoſa externa ipſaque, quae inteſtina obducit, et neceſſitas remiſſionum, ſi laxatis ductulis excretoriis humorum copia educitur, id exponit. Itaque naturae conſilium ars imitatur, dum obſtacula liberae huius excretionis removet, ſpaſmos tollit, inflammationem mitigat, praeſertim dum ſyſtema cutaneum ad normam ſanitatis revocatur. Namque diaphoreſis leniter ſervata egregio eſſe adminiculo ſolet, ut ſputa promoveantur.

Finem ſperatum quoque attingimus, ſi, ubi mucus deficit, tunicam mucoſam aridam humectamus, lubricamus et mollimus; denique, dum adeſt mucus, ſed eiici ob laxitatem partium nequit, finis potimur, ſi incitantia ea exhibemus, quae ſpecifico modo tunicam mucoſam adficere et ad motus congruos irritare valent.

b. *Indicantia.*

352.

Indicatur autem haec methodus primum, ſi morbi catarrhales et pectorales ea viarum ſiccitate laborant, ut mucus naturalis deficiat, ut criſis igi-

tur, quam natura moliri solet, consequi nequeat. In catarrho pulmonum epidemico (*path. spec.* §. 59.), in pneumonia rheumatica (*ib.* §. 248.), notha (*ib.* §. 251.), in asthmate, hydrothorace, phthisi denique tuberculosa aridae saepius viae aëriferae necessariam reddunt hanc curandi rationem.

Sed maxime circumspiciendae sunt morborum aetates, ne properemus excretionem, quam natura nondum molitur. Nihil vulgaiius est, quam in initio et ipso vigore pneumoniae arescere vias aëriferas; has igitur praepropere exagitare, mollire et ad excretionem stimulare temerarium est, cum naturae molimina pervertantur. In progressu morbi, si repente forte exarescit aspera arteria, atque sputis, quae arte efferrentur, suppressis functiones pulmonum turbantur et sufflaminantur, properato opus est, ut sputa restituantur. Sic et in morbis diuturnis pectoralibus, ubi sicca sunt haec organa, in caussam inquirendum est, qua sublata optime sputa restituuntur.

353.

Sputa provocare opus est, si mucus quidem adest, sed nimia copia adeoque tenax, ut ipsis partium viribus eiici nequeat, ut opprimantur igitur viae aëriferae. Id et in catarrho inveterato, et in phthisi pituitosa et in hydrothorace, in senibus etiam

languore virium confectis accidere consuescit. Urget saepe necessitas huius curationis, si suffocationem haec muci colluvies minatur. Nec potest nisi iis remediis, quae proxime incitant tunicam mucosam, haec excretio promoveri.

354.

Denique et puris collectio intra vomicam et secretio morbosa eius in tunica morbosa indicat sputorum promotionem; si vicina bronchiis maioribus vomica est, si matura est et prona ad rumpendum; si denique puris adsidua generatio e laxitate potius pulmonum quam ex inflammatione vegeta nascitur.

e. *Contraindicantia.*

355.

Sicut aliorum humorum propulsiones aetatibus morborum respondere debent, ita in hac praeprimis, quod iam ante (§. 352.) monuimus, nihil praecipitandum est. Contraindicatur enim cruditate morborum, catarrhi et inflammationum initio eaque vehementia, quae secessum humorum impedit.

356.

Prohibetur etiam, si sanguis, pus et sanies aut mucus etiam tenax parenchyma ipsum pulmonum occupant, unde haud facile in bronchos maiores eii-

ci possunt. Plaga pulmonibus inflicta, sanguis pulmones inundans nequit hac methodo educi: neque pus, quod intra pleuram et pulmonum superficiem sedat, empyemate oborto: neque lympha in hydrothorace peculiaribus conceptaculis contenta.

Nec, ubi evacuare licet sputa, soli huic eiectioni insistendum est, cum, continuata hac methodo, facilius laxitatem pulmones eam contrahant, ut nova continuo sputa gignantur.

d. *Indicata.*

357.

Optime sputa prolicimus, si impedimenta amovemus. (§. 351.) Itaque coctio generatim promovenda est, spasmi mitigandi sunt, sordes primarum viarum solvendae et eiiciendae, diaphoresis leniter sollicitanda; impetus denique sanguinis vehemens revellendus est, ut vasa capillaria liberius agere et transitum humorum secretorum faciliorem reddere possint.

358.

Si mucus naturalis deficit, viae aëriferae exaruerunt, lubricantia requiruntur, quae licet pro tempore tantummodo opitulentur, in tussi tamen sicca et pervicaci utilissima sunt. Pasta althaeae, glycyrrhi-

za, gummi arabicum, saccharum et oxymel, iuiubae et siliquae dulces, passulae maiores et minores, ipsum denique cetaceum, caute adhibita, nec diu continuata, optime sputa promovere solent.

359.

Si secretio ipsa promovenda est et stimulandae viae aëriferae, radicem Iris florentinae, fructus foeniculi et anisi, sulfur stibiatum et aurantiacum et rubrum et ammonium muriaticum adhibemus. Specifico modo agunt Asa foetida, radix enulae, ammoniacum, scilla, benzoë, myrrha et radix senegae; quae in diuturnis malis pectoris variam utilitatem praebent, sicut id in pharmacologicis uberius docuimus. Prodest etiam inhalare vapores coctarum plantarum mollientium et oxymellis, ut et lubricentur partes et si qua adest vomica in bronchos maiores depleatur.

Cap. XI.

DE HUMORUM CURSIBUS PRAETERNATURALIBUS REGENDIS AUT COMPESCENDIS.

Art. I.

De sanguinis profusionibus cohibendis.

360.

Quamvis curatio haemorrhagiarum perfecta varia est pro varietate caussarum (*path. spec.* §. 374.); quamvis inprimis ratio est habenda activae aut passivae virium indolis et inaequabilis earum distributionis (*ib.* §. 369. 370.); opus tamen est, quamvis sanguinis profusionem, si nimia fuerit, si exhausta vita praecipitatura est aegrum (*ib.* §. 373.) ei obviam ire eaque imperare, quae vel mechanico modo, vel chemico vel etiam dynamico, vasa minima rupta aut laesa contrahere, thrombum sanguinis producere eaque ratione sanguinem cohibere valent.

361.

Haec quidem prima indicatio perficitur iis rebus, quae ad loca profluvii adhibita citam vasorum contractionem adstringendo producunt. Maxime necessariae in haemorrhagia e laceratis, vulneratis aut alio modo laesis vasis, summe etiam utiles in haemorrhagiis, quae laxitatem et atoniam vasorum, ut caussam

agnoſcunt; caſum tamen recipiunt in activis ſanguinis profluviis iisque, quae ex inaequabili virium diſpenſatione, e ſpaſticis vaſorum aliis locis conſtrictionibus, et ex incitamentis morboſis exiſtunt. Vidimus enim (§. 86. 87.) adſtringentia incitatione aucta ſaepius nocere et teneritate partium atque ad ſpaſmos proclivitate vetari. Itaque Hippocratis dictum: ἐς τὰ ἔσχατα νουσήματα αἱ ἔσχαται θεραπεῖαι ἐς ἀκριβείην κράτισται probe tenendum eſt.

Frigus ad id optimum praeſidium eſt. Aqua glacie mixta, ipſa glacies et nix partibus cruorem effundentibus, vel vicinis appoſita; ſales etiam neutri, ammonium praeprimis muriaticum, natrum ſulfuricum et muriaticum aqua ſoluta et aceto mixta commode imponuntur parti. Quid quod ipſe ſal culinaris ingeſtus ita creditur ſanguinis profuſiones ſiſtere, ut frigus ſubitaneum producat. (*pharm.* §. 287.) Ad quem finem etiam nitrum exhibemus, quod, ne noxium ſtimulum moveat, in ſpiritu frumenti ſolvunt. (*Selle de curand. hom. morb.* p. 584.)

Simili modo et acida agunt, in quibus alumen et extus applicitum, et intus ſumtum cum mulcentibus et mucilaginoſis paſſivas haemorrhagias optime ſaepius ſiſtit. Huc et acidum ſulfuricum pertinet, quod ſpiritu vini mixtum, in aqua Rabelii vel elixirio acido Halleri praeſidiis egregiis ad ſanguinis profuſionem ſiſtendam adnumeratur. Acido etiam

phosphorico suae tribuuntur laudes. (*pharm.* §. 266.) Optime acida cum narcoticis iunguntur: acidum praeprimis sulfuricum cum tinctura opii, si spasticae simul adsunt constrictiones vasorum remotiorum.

Alcohol contrahente vi topice applicitum nonnunquam epistaxin saltem feliciter cohibet.

Plumbum aceticum eodem consilio adhibetur, quod cum opio interne datum nuper laudes meruit; sed anceps est remedium, quod nonnisi in maxime ancipiti casu experiri licet. Cuprum sulfuricum et aqua styptica ex eo parata similia praestant.

Nec negligenda sunt, quae mechanice agunt. Compressio vasorum per digitos et torcularia; turundarum, spleniorum gradatorum, linteorum carptorum, quae catechu, boletum fomentarium, bovistam, sarcocollam, et kino aut alia excipiunt adstringentia; maxime vero gummi arabicum et tragacanthae cum adstringentibus mixta sanguinis profusiones e naribus saltem, dentium evulsionem sequentes aut topicas alias sistere possunt. Quae ubi applicantur, studendum est, ea loco ei, unde sanguis proruit, immittere, ne, fonte iugiter manante, irrita sint conamina. Quodsi igitur e naribus cruor profunditur, suadent intestinum suillum siccatum ita naribus indere, ut per illius extremam partem apertam infundi possint haematostatica.

362.

Quodsi activa fuerit haemorrhagia, febre stipata; e suppressis aliis haemorrhagiis orta; in homine plethorico, robusto obvia; pulsibus fortibus et plenis iuncta; opera danda est, ut orgasmus sanguinis compescatur, cordis arteriarumque activitas nimia minuatur, ne continuo inde sanguis in loca adfecta irruat. Id quidem praesidiis iis, quae sanguinem minuunt, revellunt et aestum nimium compescunt, perficientes circumspectionis tamen opus habemus, ne, quae huic quidem vitio apta sunt, alium statum attrahant, aeque noxium, debilitatem nimirum vasorum, qua pariter haemorrhagiae sustinentur. Sanguinem mittendum esse in haemorrhagiis activis, supra (§. 259.) docuimus. Simul tamen victus ratio antiphlogistica eaque remedia, quae orgasmum minuere valent, (§. 209. 210.) adhibenda sunt.

Hinc maxime quies, securitas et silentium, ut cum Celso loquar, commendanda sunt. Cubiculi aër sit frigidiusculus; culcitae plumeae et vestimenta cubitoria calida vitentur. Incumbat aeger stragulis e crinibus equinis aut stramine factis: soluta sint membra a vinculis et vestibus arctioribus. Lucis nimia incitatio prohibenda: sonitus omnis arcendus. Ubi haemoptysi aut epistaxi laborat, situm servare iuvat erectum: si nimia ex utero est sanguinis profusio, supina cubare, genubus contractis, aegra de-

bet. Magnopere prodest, a cibis potibusque exaestuantibus et irritantibus abstinere: sufficit sorbitiones propinare ex oxymelle, acido sulfurico diluto cum syrupis; acidulas etiam ex acido tartari, tartaro depurato, e fructibus horaeis; nitri demum solutionem cum gummi arabico et mucilaginosis.

363.

Ad haec, in omni haemorrhagia caussis irritantibus removendis studendum est. Mulieres, metrorrhagia laborantes, ea non liberantur, nisi, dum parturiunt, placenta solvatur (*path. spec.* §. 400.), dum partum iam enixa sunt, grumi e secundinis residui educantur. (*ib.* §. 401.) Quodsi neque parturiunt, neque gravidae sunt, polypi uteri, scirrhi, steatomata, inversio uteri et procidentia respiciuntor: quae vitia nisi curaveris, haemorrhagia omnia medentium conamina eludet.

In aliis haemorrhagiis sordes saepe primarum viarum, stases abdominales, vermes etiam accusantur, quibus sanguinis impetus excitatus tum demum quiescet, cum caussas illas removeris. Alvus adstricta, qua orgasmus saltem sustinetur, clysmatibus mollientibus curanda est.

364.

Super haec, ut perfecta haemorrhagiae curatio instituatur, inaequabilis virium dispensationis ratio

habenda est. Haec saepenumero ea est, ut truncorum maiorum ratio ad ramulos minimos laesa sit: habitualis profecto dispositio ad haemorrhagias et aneurysmata. (*Matani et Weltin in Lauth. script. de aneurysm.* p. 324. 483.) Sic varices interni haematemesin producunt. (*path. spec.* §. 383.) Frequentior hac ratio laesa est inter vasorum sanguiferorum systema et vasa capillaria, quae consumtura sunt sanguinem; unde a rheumatismo, perfrigerio, functione cutis perturbata, haemorrhagiae nascuntur. His succurrendum est iis, quae vasorum capillarium functionem restituunt, perspirationem promovent et aequabilem imponderabilium distributionem. Proficua sunt emetica parvis dosibus exhibita, praecipue radix ipecacuanhae, quae cum opio iuncta utilissima est ad haemoptysin et metrorrhagiam, si inaequabilem virium dispensationem sequuntur. Camforam etiam et liquorem ammonii succinici aut radicem valerianae exhibent.

Huic praecipue casui idonea est Digitalis purpurea, quae arteriarum maiorum vim minuit, dum vasorum capillarium functionem restituit. Itaque tum tincturam eius, tum pulverem cum aequali portione hydrargyri muriatici mitis et opii in sanguinis profusionibus insignem praestare usum compertum habemus.

Huc et ipsum opium referimus, quod, excitato momento irritabili arteriarum, vim sensiferam minuere, statuimus. (*pharm* §. 230. 231.) Tincturam opii praesentanea saepe sistere commoda, si sanguinis profusiones e spasticis exsistunt constrictionibus, certum est. Oleum hyoscyami coctum cum gummi arabico parem praestare usum nupera docuit experientia.

Externe denique adhibentur, quae vasa capillaria incitant aut stimulos in cutem revellunt. Lavacra pedum e cineribus clavellatis, sinapi aut e kali caustico; cucurbitulae in epistaxi occipiti impositae; vesicatoria in haemoptysi scapularum interstitiis applicita, in metrorrhagia etiam in femoribus collocata, ita tamen, ut praeter rubedinem cutis nullam diuturnam seri secretionem excitent: haec saluberrimo consilio adhibentur.

365.

Tandem verae atoniae et laxitati saepius obviam eundum est, quae tum in scorbutica diathesi tum in putridis febribus, tum etiam in mulieribus, quae a menstruis defici incipiunt, accusanda est. Firmanda sunt vasa, totique corpori aut parti saltem adfectae robur restituendum, quod, veterum consilio, fit deligatis membris: utilis quidem interdum administratio, sed saepe irrita. Satius est acida mine-

mineralia cum cortice peruviano; tincturam praecipue cinnamomi exhibere in metrorrhagia, quae ex atonia vasorum originem ducit. Martialia quoque nonnunquam prosunt: ferrum praeprimis sulfuricum, et liquor stypticus Loosii. (*pharm.* §. 362.)

In scorbutica diathesi et putrida acidum carbonicum expeditissimum est, vel in potione Riveriana aut mixtura Hulmiana, vel in aqua Selterana et Geilnaviensi exhibitum, vel externe in rebus fermentantibus applicandum. Acida itidem mineralia proficua sunt, cum vino et spiritibus aromaticis; cortex peruvianus, kino denique et catechu.

Art. II.

De cohibendis aliis profluviis.

366.

Quodsi alii humores praeter naturam effluunt, primum dispiciendum est, curationem admittant, sive secus. Nonnulla enim profluvia, a natura excitata, morbos potius solvunt quam efficiunt: ideoque salubria sibi committenda sunt: diarrhoeae exemplo et ptyalismi, urinae quoque largo fluxu, quibus morbi acuti non raro indicantur. Et in ipsis diuturnis morbis, quamdiu affluit aliquid, vel praeter naturam generatum, melius sese habere solet aeger, quia ipsae stases non raro profluviis

folvuntur et vis fenfiferae inaequabilis distributio tollitur: fluoris albi exemplo, qui nonnunquam levat symptomata morborum chronicorum, ad quos accedit: fudoris foetidi exemplo, qui in hominibus cacochymicis liberat corpus a morborum graviorum ortu.

367.

Quodfi vero nimius fluxus eft, fi vires infringit et nutrientes partes fimul educit, opus eft curationem adhibere. Fit id autem primum cauffis materialibus, feu incitamentis, quae vel topice vel per confenfum humores proliciunt, e medio fublatis. Diarrhoea a vermibus orta aut a fcybalis duris, filet, dum hae cauffae vincuntur aut amoventur. Blennorrhoea a viro venereo orta neceffariam facit contagii fubactionem. Ptyalifmus ex hydrargyrofi natus, hydrargyri egeftionem aut correctionem exigit.

Maxime vero inquirendum eft in primarum viarum et vifcerum abdominalium ftatum. Illae enim fordibus fcatentes, haec ftafibus laborantia faepius profluvia per confenfum producunt, quae prius non ceffant, quam eas cauffas fuftuleris.

368.

Dein meminiffe iuvat, ex inaequabili vis fenfiferae difpenfatione interdum profluvia manare. Fit

id manifesto in hystericis et hypochondriacis, tum etiam in febribus nervosis, ubi sudores, alvi profluvia et ptyalismus nonnunquam e spastica pendent partium contractione aut alia virium intemperie. Medicamenta, quae fugacissimum praebent stimulum, sufficiunt nonnunquam, ut diarrhoea, dysenteria et alia profluvia sistantur.

369.

Hinc etiam revellentem methodum adhibemus in profluviis tollendis, si ex aliis profusionibus orta plura adferunt damna, quam e quibus nata sunt. (§. 219.) Tentanda etiam revulsio, si, cognito partium consensu, spes est fore, ut, lacessita vi partis alius, sileant hae profusiones. Sic sudores profusi in statu cachectico quiescere solent, alvo excitata; ptyalismus enervans vel sudoribus vel alvo prolicitis cessat.

370.

Tum oppugnanda est debilitas et laxitas, qua profluvia sustinentur. Saepius tolluntur incitantibus firmioribus, quibus vasa laxata fortiter lacessita contractionem producere coguntur. Sic balsama naturalia blennorrhoeam curare videntur; sic arnica diarrhoeam ipsamque dysenteriam diuturnam; sic aqua calcis easdem et diabeten.

Quodsi nutrientis facultatis infirmitas accusanda, roborantia ipsa, melius nutrientia in adminiculum vocanda sunt: quae in diuturnis profluviis summe necessaria sunt. Diabeten meminimus corticis peruviani, lichenis islandici et animali victu tandem debellatum esse, cum aliis omnibus remediis resisteret.

371.

Cum omnia haec conamina irrita sunt, cum mere localis adest laxitas, quae humores ad profusionem cogit, adstringentia eliguntor, quae vel proxime in locum adfectum agunt vel consensu eum ita mutant, ut vasa contrahantur, robore restituto. (§. 83.) Catechu et kino, plumbum aceticum et tormentilla necessaria saepe sunt, ut alvi profluvia, blennorrhoea et similes profusiones sistantur: sed cauto opus est, ne regulas (§. 85 — 87.), quae prohibent adstringentium usum, laedas.

Art. III.

De regendis et restituendis sanguinis cursibus, qui natura fiunt.

A. De menstruorum cursu evocando vel restituendo.

372.

Generalis est curatio, in plurimis muliebribus morbis administranda, quae menstruum sanguinis

cursum vel evocat, vel, si interceptus est, restituit. In therapia igitur generali locum obtinet.

Primum autem dispiciendum est, admittat is status omnino curationem, sive secus. Namque, si femina concepit et fetum gestat; si vel iunior est vel senior, quam ut naturalis ille sit sanguinis cursus, absonum est eum prolicere. Itaque protinus aetas indaganda est et graviditatis signa sedulo examinanda.

Dein generatim monendum, haudquaquam omni tempore evocandum esse sanguinis menstrui cursum, multoque melius cedere, si temporibus iis fixis, ubi consuevit fluere, id moliamur. Itaque vel naturae molimina exspectanda vel scifcitanda sunt ex aegrota tempora cursus illius consueta.

Postremo in puellis, eum cursum nondum expertis, si molimina adsunt graviora, examinandae sunt partes verendae, ne, si occlusum forte est ostium (*path. gen.* §. 102.), si pravus uteri situs (*ib.* §. 224.), si scirrhus aut polypus (*ib.* §. 108. 311.), quod manu potius ferramentisque curandum est vitium, suscipiamus.

373.

Quibus praemissis, si puellae sunt nondum eum cursum expertae, si graviora patiuntur, colicos dolores, spasmos, lipothymiam; inquirendum protinus

est in sanguinis forte abundantiam, quae minuenda est tum venaesectione, tum hirudinibus ad verendas partes aut ad femorum internam partem appositis, tum victus ratione tenui et remediis antiphlogisticis. (§. 209. 210.)

Alia est caussa, et frequentior quidem nostra aetate in opulentioribus: evolutio nimirum corporis inaequabilis, ad quam spasmi accedunt. (*path. gen.* §. 37.) Huic caussae opponuntur stimuli fugaces, spiritus aetherei, radix valerianae, ipecacuanhae etiam exiguis dosibus cum opio. Sed evolutioni etiam moderandae operam dare necesse est, quod victu et exercitatione, itineribus etiam et vitatis omnibus stimulis abnormibus, perficitur.

Dein viscerum abdominalium status examinandus est. Nihil frequentius accidit, quam puellas, ab infantia inde cupediis, epulis et comessationibus adsuetas, aut ita educatas, ut librorum lectionem et artificia muliebria praeferre discerent corporis exercitationi, dum pubescunt, abdominis ambitu praeter naturam aucto, stases pati abdominales, vermibus conflictari aut frequentibus sordibus. Vermes quidem enecatos propellere, saburram educere expedit; sed multo curiosius est status abdominalis curandus; quod iterum victus ratione ad leges artis instructa optime fieri, supra monuimus. (§. 241. f.)

374.

Nonnunquam tamen corpus cetera bene constitutum atonia quadam partium verendarum laborat, qua fit, ut sanguinis copiam eam secernere nequeant. Contingit id in mulieribus, quae fluorem album passae, aut quae aerumnis et morbis praegressis infirmae sunt. Quodsi generalis haec adest sanguinis penuria, ad roborantem methodum, maxime victus rationem nutrientem (§. 131. s.) et ad moderationem animi perturbationum refugiendum est. Si vero localis adest laxitas et atonia, stimuli topici in auxilium vocandi sunt, quibus tum calor externus, tum fumigationes e balsamicis et aromaticis, succino praeprimis, tum graveolentia, ammoniacum, asa foetida, millefolium, tum resinosa acria purgantia, hellebori exemplo, aloës et gratiolae, adnumerantur.

375.

Denique magnopere interest, spasmorum vim in retinendo eo cursu cognoscas. Namque protinus ut perfrixit femina, sistitur: terrore etiam et aliis caussis intercipitur. His opponenda sunt balnea tepida, pediluvia, radix ipecacuanhae tum et, quae fugacem stimulum praebent, radix valerianae, olea aetherea, liquor ammonii succinici etc.

B. De haemorrhoidum fluxu restituendo.

376.

Fluxus haemorrhoïdalis quamvis valetudinem adversam semper supponat, levare tamen symptomata praegressa solet: ideoque suppressio haud sine noxa contingit.

Duplex autem suppressio accidit. Vel enim, citra dispositionem, e caussa manifesta, refrigerio, terrore aut corporis intentione nimia, cursus ipse subito intercipitur: vel, quae diutius iam fluxerant, e dispositione spastica, e stasibus abdominalibus, ex arthritide accedente, cessant.

377.

Discrimen id probe servandum est. Namque passiones e subito interceptis haemorrhoïdibus fluentibus natae multo graviores sunt, multoque magis urgent medici auxilium, quam quae e dispositione potius lenta ortae sunt. Illae saepe aegrum praecipitant impetu sanguinis nobiliora organa petente: colicis doloribus inflammatoriis, cordis enormitate repente orta, apoplexia etiam et inflammationibus viscerum.

Itaque, ubi urgent symptomata ex intercepto repente fluxu nata, sanguis omnino mittendus est ex inferioribus (§. 254.), exhibenda, quae leniter alvum ducunt et caloris stimulum adimunt, tartarus

depuratus et sulfur praecipitatum. Tum iuvant, quae spasmos debellatura sunt: radix ipecacuanhae parvis dosibus cum opio; interdum cum hydrargyro muriatico miti; radix valerianae, extractum hyoscyami, stibium etiam sulfuratum. Nec negligendum est kali sulfuratum, cuius sedans indoles indies magis comprobatur. Denique caute revellentia adhibenda sunt; alvus eluenda irritantibus resinosis, maxime aloë; aut, si nimiam extimescimus incitationem, asa foetida cum oleis, sapone et castoreo.

378.

Quodsi vero haemorrhoïdum fluxus lente cessat, e dispositione aut ex accedente morbo adfini, cautissime procedendum est, nec prius tentanda revocatio, quam exploratum habemus, passiones graviores ex ipso intercepto fluxu pendere, neque diutius iam eum cursum quievisse. Namque tum superfluum, ni noxium, erit, eum arte prolicere.

Plerumque autem inquirendum est in stases abdominales, sine quibus raro is status contingit. Solvendae sunt victu iisque praesidiis, quae supra (§. 241 — 251.) indicata sunt. Dein debilitas nutritionis vincenda est roborantibus (§. 131. s.): torpor vero et laxitas partium adfectarum adstringentibus et incitantibus, quibus speciatim aloën, myrrham, ferrum sulfuricum et helleborum accensemus.

CAP. XII.

DE SECRETIONUM CORRECTIONE.

379.

Acrimoniam humorum tollere, putredini obviam ire et pus benignum producere proxime nequimus, nisi prius virium ratione mutata. Namque et generatim potentiam nervorum in secretionibus mutandis, maximeque nervorum gangliosorum sensum organicum eas moderantem et Galvanicarum actionum cum secretionibus similitudinem probavimus. (*physf.* §. 247. 249.) Tunc vero caussam pravitatis humorum in virium ratione turbata quaesivimus: (*path. gen.* §. 94. 95.) suppurationem denique benignum ab activitate quadam mediocri vasorum pendere praecepimus. (*path. spec.* §. 163.) Hinc nec de acrimonia corrigenda, nec de putredine arcenda, nec de suppuratione promovenda, velut de peculiaribus methodis, sermo esse potest.

380.

Quodsi enim acrimoniam humorum secretorum animadvertimus, sive ea in humoribus gastricis et intestinalibus, sive in cutaneis adsit, protinus inquirendum est, adsint stimuli, qui vel topice vel consensu organa secretoria adeo incitent, ut in secretis humoribus elementa polaria praevaleant. Proxime

in loca secretioni dicata agunt contagia, quae amovere aut inertia reddere oportet: vesicatoria ocyssime saepe secretiones pervertunt: unguentum e tartaro stibiato pustulas variolarum similes producit. Similibus stimulis morbosis e medio tollendis opera danda est. Hinc et diaphoretica methodus utilis est ad acrimonias humorum cutaneorum tollendas. (§. 337. 338.)

In remotis, sed consensu nexis partibus stimuli haerent, qui secretiones pervertunt. Nihil vulgatius est, quam saburram et vermes, praecipue vero stases abdominales corruptionem humorum in ambitu corporis producere, ut curare hanc acrimoniam nequeas nisi laxantibus aut purgantibus (§. 308. 310.), resolvente etiam adhibita methodo. (§. 236.)

381.

Sed virium ratio et magis generatim habenda est. Siquidem e debilitate diuturna vis reproductivae pleraeque proficiscuntur humorum acrimoniae, unde roborans methodus praestantissima est. (§. 122.) Hanc adiuvare, atque, ubi torpet vis sensifera, secretiones optime promovere possumus, methodo incitante. (§. 152. 153.)

Quodsi vero vires inaequabiliter distribuuntur, quae praecipua est caussa depravatorum humorum,

revulsio tentanda est (§. 223.), aut sedans etiam methodus, quae fugacibus incitamentis agit. (§. 193.)

382.

Unica est methodus, acrimoniam humorum proxime domans, quae succi gastrici acorem aut putridam indolem, exhibitis absorbentibus vel acidis compescit. (§. 274. 275.) Haec et proficua esse potest, ubi saburrae acidae stimulo humores cutanei depravantur, quod consensu fit. Dein in ulceribus saniosis et carcinomatosis arcere acrimoniam chemicis reagentibus possumus: acido carbonico, aqua calcis et pulte e dauci carotae radicibus parata.

383.

Putredo arcenda est primum evacuatis iis rebus, quae facilius, si vires defecerint, putrescunt. Hinc, si sordes putridae adsunt, laxantia prosunt acidula. (§. 308.) Nec in scorbuto absonum esse, leniter alvum ducere, Blanii testimonio et Kortumii.

Dein vel maxime interest, glandulas ita firmare, ut, subigendo eo, quod in putredinem vergens a vasis lymphaticis attrahitur, pares reddantur. (*path. gen.* §. 95.) Fit id potissimum ita, ut, vel orgasmo nimio minuto, modica quaedam consequatur actio; vel, si torpet vis reproductiva, incitante methodo haec suscitetur; vel denique, si inaequabilis adest

virium distributio, hae ita componantur, ut medio criter et ordine quodam normali agant.

384.

Itaque patet, *antisepticam* methodum saepe reduci ad antiphlogisticam, maxime cum febres putridae ingenti orgasmo incipiunt. (*path. spec.* §. 99. *therap. gen.* §. 206.) Sed cavendum est, ne ultra tempus summi orgasmi producatur. (§. 208.)

Utilissima est incitans methodus ad putredinem arcendam, si vis sensifera torpet. Acida mineralia, camfora et arnica summe phosphorus denique et vesicatoria proficua sunt, si cum pulsibus languidis extrema in frigus vergunt, si febris haud valida est, si sudoribus viscidis diffluit cutis.

Quodsi vero spasmi adsunt et dolores, inflammationem minantes, fugaces potius stimuli eligendi sunt, qui remissionem producunt, normali secretioni idoneam. Radix valerianae, spiritus aetherei, moschus et oleum animale eximie saepe antiseptica sunt, si ille status adest.

Denique si labes organorum nutritioni dicatorum putredini occasionem praebet, roborantia expeditissima sunt. Quod tum in scorbuto, tum in febris putridae eo gradu valet, ubi nondum penitus prostrata vis sensifera nulla tamen adest nimia inci-

tatio. Cortex peruvianus potentissimum est antisepticum, si cum victus ratione idonea iungitur.

385.

Puris blandi secretio proxime promoveri nequit, nisi vel stimulis praeternaturalibus remotis, vel teneritate partium ac nimia incitatione per mollientia et sedantia minuta, vel incitata etiam validius partium adfectarum totiusque corporis vi reproductiva.

Itaque ulcera curaturum decet ante omnia stimulorum externorum et internorum, quibus secretiones perturbantur, accessum cavere eosque amovere. Aëris contactus, caloris nimii et frigoris noxae vitandae sunt. Sanguinis nimius impetus vitandus: hinc pedes ulceribus diuturnis deturpati elatius ponendi sunt: exercitatio membrorum frequens vitanda. Maxime vero victus ratio ita moderanda est, ne potus exaestuantes, cibi dyspepti et acres ingerantur; ne animus perturbetur. Somno providendum est, ne continuis vigiliis vires aegroti pervertantur. Deligatio sit nec nimia frequens nec arctior iusto. Unguenta et emplastra irritantia sedulo prohibenda, nisi torpor partium ea exigat.

In ulceribus externis sufficiunt pulvilli et linamenta carpta e blandis succis expressa aut cerato simplici illita: quibus et aër arcetur, et medioctis activitatis gradus servatur.

386.

Quodsi vero ulcus est inflammatorium, si margines dolent et rubent, puris generatio impeditur nimia incitatione, ut pauca sanies aquosa secernatur vel plane siccum sit ulcus; antiphlogistica necessaria est curatio. Laxantia prosunt; utiliter imponuntur mollientia, ipsaque aqua tepida, quam Kernius nuper nimis generatim commendavit. Ad dolores sedandos proficiunt oleum hyoscyami expressum et fomenta e seminibus lini et herbis malvae, althaeae etc.

387.

Si vulnus contra marginibus torpidis, flaccidis cingitur, si sanies copiosa effluit, carnes luxuriant et spongiosum aliquid surgit; stimulantia et adstringentia prosunt. Aqua calcis reliquis fere palmam praeripit: tum deligatio arcta: involutio membri: Baytonii methodus emplastris adhaesivis ulcera diuturna constringendi: putamina nucnm iuglandum, cortex ulmi et salicis: demum saturnina in usum vocanda sunt, si colluvies saniei cum sensus torpore et flacciditate ulceris iungitur.

Ubi carnes luxuriantes ex hac caussa adsunt, ni iisdem cesserint remediis, zincum sulfuricum et oxydatum, aerugo, hydrargyrum oxydatum rubrum et muriaticum corrosivum, argentum nitricum etc.

kali causticum adhibenda sunt. Calli iisdem remediis vel compressione etiam, nisi nimis obduruerint, vel incisionibus, maxime vero tartari stibiati solutione tolluntur.

Circumspiciendum tamen, vires totius corporis nutritivae erigantur: quod tum nutriente diaeta, tum roborantibus et incitantibus fit, quibus et corticem peruvianum, et lichenem islandicum, myrrham etiam et aquam calcis adnumeramus.

388.

Quodsi denique stimulo specifico morboso ulcera lacessuntur, huic opponenda ea, quae usus docuit. Syphilitica ulcera hydrargyrosi; scabiosa sulfure et zinco sulfurico; scorbutica acidis curanda sunt.

SECT. IV.

DE EUTHANASIA PROMOVENDA.

389.

Medici officium est, non morbos solummodo perfecte curare, sed lenire dolores, levare gravissima symptomata, ipsius denique mortis inevitabilem accessum ita moderari, ut, quantum fieri potest, terminus vitae minus molestius sit. Medicus enim huma-

humanitatis minister, humano animo artem exerceat oportet.

390.

Mortis autem facies varia est tum pro natura morbi, tum pro varia aetate, tum pro ratione cultus et educationis, religionis et institutionum publicarum. Qua caussarum varietate liquet, mortis lenimina mox esse in potestate medici, mox vero nulla ipsi patere.

Namque, ut primum morbi differentias consideremus, et generatim (*phys.* § 102.) et speciatim in variarum aegritudinum expositione indicatas, pluribus morbis si ad extrema ventum est, anxietas animique terrores familiares sunt. Quodsi ii e doloribus proficiscuntur immanibus, hos lenire necessarium est: e. g. in carcinomate uteri. Quodsi anxietas e suffocationis metu et colluvie intra fistulam spiritalem pendent, leniter solventia et anodyna propinare expedit.

Quodsi vero cruciatus ingentes lenire nequimus, quaeritur, an medicum deceat, narcoticis mortem accelerare? Cautissimus Aretaeus (*curat. acut. lib.* 3. c. 5) etiamsi generatim id, ut humanitatis legibus adversum, prohibeat, addit tamen nonnunquam, si praevideat medicus cruciatus haud evitabiles diu duraturos, somnolentia promota mor-

tem leviorem reddere debere. *) Utique exploratum habemus, regulas generales praescribendas haud esse, sed cuiusvis cordati medici conscientiae committendum, quanam ratione ineluctabilem mortem remediis narcoticis et promovere et lenire licitum ducat.

391.

Id autem generatim monendum esse ducimus, aegrotorum plurimorum anxietatem ex incertitudine potius pendere, quam e mortis ipsius certae terroribus. Itaque medicum oportet, si morbi exitus letalis exploratus est, eum ita annunciare, ut humanum virum decet: ne incertitudinis perturbationibus diutius aeger crucietur. Namque magni refert, aegrum posse tempestive res suas curare, liberorum sorti providere et testamentum nuncupare.

392.

Mortis terrores non raro ex institutionibus publicis, civilibus et religiosis pendent, quarum effectum amovere medico saepius haudquaquam licitum est. Quodsi enim religionis ministri Deum iracundum et haud facile propitium sermonibus suis exhibent; si *μετάνοιαν* difficillimam reddunt, et aeternis

*) *Θέμις δέ κοτε προγιγνώσκοντα σάφα τὰ παρεόντα, ὡς οὐ φύξιμα, κάρηβαρέῃ νωθρῇ εὐνᾶσθαι.*

terrent poenis infernalibus; quid mirum, aegrotos in his educatos religionis horroribus, mortis accessu immaniter terreri? Satius est profecto nullam profiteri religionem, atque, ut rudis quisque homo, coecum fatum subire, aut, ut Turcarum gens, nil nisi voluptates sensus mulcentes exspectare, quam talem, quae ultima vitae momenta acerbissima reddit.

393.

Si homo, rationis suae recte compos, ea, quae mortem sequuntur, secum reputans, ambigit, dormiturus sit animus post obitum, sive somniaturus, ex hac ipsa dubitatione nascitur metus somniorum. *) Cum nemo unquam redierit ex incognita illa regione, ratio humana sibi commissa, etiamsi plurima testentur, animum esse immortalem, nihil tamen certi de statu animorum post mortem habet,

*) — — — — — *To die — to sleep;*
To sleep! Perchance to dream: ay, there's the rub:
For in that sleep of death what dreams may come,
When we have shuffled off this mortal coil,
Must give us pause.

SHAKSPEARE: *HAML. act.* 3. *scen.* 1.

Socrates, si somnus sit mors, nullum somnium extimescebat, (*Plat. apol. Socrat.* p. 16.) Καὶ εἴτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς εστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων, μηδ' ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος.

ut et Socrates ipſe finem apologiae hunc faciat: Ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις· ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ, πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

Niſi igitur Deus nobis per Ieſum Chriſtum ſpem aeternae vitae et fiduciam largitus fuerit, metus et terror miſeros nos ubique anxerint ac ſollicitaverint. Hanc religionem, ut humanitatis triumphum, ut ſummum Dei beneficium, venerari, diligere ac eius praecepta et promiſſa cuivis eorum capaci moribundo commendare, ut mors minus acerba reddatur, officii eſt tum ſacerdotum tum etiam medicorum. Namque in his ſaepe aegri multo maiorem collocant fiduciam, quam in ipſis ſacerdotibus.

Prodiit
Rudolphopoli,
ex typographeo Froebeliano.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICINAE FORENSIS.

LIPSIAE ET ALTENBURGI,

SUMTIBUS F. A. BROCKHAUS.

1816.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICAE.

TOMUS VI.

PARS SECUNDA.

MEDICINA FORENSIS.

LIPSIAE ET ALTENBURGI,

SUMTIBUS F. A. BROCKHAUS.

1816.

CONSPECTUS.

Introductio.

Sect. I.

De iure natorum.

Cap. I. De monstris.

Cap. II. De hermaphroditis.

Cap. III. De abortione criminosa.

Cap. IV. De partu legitimo.

Cap. V. De infantis nece.

I. De vita infantis dubia.

II. De mortis genere, quo infans decesserit.

Sect. II.

De iure vulneratorum et occisorum.

Cap. I. De laesionum letalitate.

Cap. II. De veneficiis.

Cap. III. De autochiria.

Cap. IV. De eruendis aliis mortis speciebus.

Sect. III.

De iure sexuum.

Cap. I. De iure virginum.

Cap. II. De iure coniugum.

A. Impotentia virilis.

B. Sterilitas feminarum.

Cap. III. De mentis aegritudinibus.

INSTI-

INSTITUTIONES

MEDICINAE FORENSIS.

INTRODUCTIO.

1.

Medicinam forenſem diximus (*introit.* §. 7.) comprehenſionem rerum, quibus medicus in foro et ad lites diiudicandas utitur. Sicut enim ad regendam civitatem remque publicam adminiſtrandam medicarum rerum ſcientia exigitur, quas *medicina publica* complectitur; ita, ut leges obſerventur, cauſſae dicantur ac ius exerceatur, ſaepe eſt opus medicarum cognitionum, quas neque a iudice, neque a cauſſidico expectaveris, a medico ſolo ſuppeditandas. Eos medicos civitas quaevis bene adminiſtrata conſtituit, ut cognitionum medicarum auxilia impertiant iis, qui ſaluti publicae provident, civitates regunt et leges cuſtodiunt.

2.

Cum variarum rerum medicarum comprehensionem sistat haec doctrina, disci nequit, nisi ab homine disciplina medica, omnibusque doctrinis ad medicinam pertinentibus rite imbuto. Itaque et finem facit totius disciplinae medicae: et iuris studiosus aut consultus idoneo modo eam capere nequit, nisi totum medicarum doctrinarum ambitum rite cognoverit. Id autem, cum nostrae aetatis doctrina medica amplissima sit, cumque pluribus nitatur aliis cognitionibus, fieri fere nequit, ni si quis, Conringiano ingenio pollens, adolescentiam omnem et iuvenilem aetatem in studiis adeo disparibus consumserit. Itaque et irrita putamus et superflua eorum conamina, qui vel iuris studiosos in his rebus erudire gestiunt, vel Alberti aut Valentini aut Masii etiam nupero exemplo libros edunt, quibus iureconsulti utantur ad dirimendas lites et solvenda dubia forensia.

3.

Quodsi quaestionum medicarum ad res forenses pertinentium solutio nec a iudice nec a caussidico expectanda est, sed a medico, quem eum in finem civitas constituit; pariter opus est et hic abstineat ab omni quaestionum legalium tractatione: neque, si de mentis indole scisscitatur, quaerat, qui-

nam sint hominis heredes: neque, si de vulneris letalitate quaestio existit, quinam fuerit animus eius, qui hominem sauciaverit aut necaverit. Sed simpliciter et ingenue inquirat in ea, quae medicus scientia sua exponere potest. Egregie id perspexit magistratus patriae, cum anno 1790. d. VIII. Martii sanciret, medicis publicis cavendum esse ab omni interrogatione rei ac ab omni quaestione legali; nihil eorum esse, nisi medicas res eruere, nullo personarum respectu habito. Similiter iudicat magistratus bavaricus (*Anmerk. zum Strafgesetzbuch für das K. Bayern*, B. 2. p. 14. f.)

Nihilominus necessarium quandoque est, ut, priusquam medicus quaestiones suas inchoet, a iudice obtineat primam interrogationem, ut, quid speciatim inquirendum sit, pateat.

Varii auctores perhibuerunt, medicum sine cognitione principiorum in iure valentium finem aut scopum examinis vel scrutinii a se instituendi intelligere non posse. Quod etiam si verissimum sit, et, quatenus imputari possit cuipiam factum, medicus scire debeat, curiose tamen insistendum est σωφροσύνῃ, quae, eruendis medicis rebus acquiescens, abstinet ab alienis iuris quaestionibus.

4.

Quodsi eos limites officii, quo medicus publicus fungitur, rite constitutos agnoscimus, alio ta-

men modo se habet cum collegiis medicis et facultatibus, quae, cum a iudicibus arbitri advocentur, ex universae caussae informatione tantum iudicare valent. Itaque praeter necis vestigia et res medicas debent et inquirere in omnia, quae dilucidare caussam et iudicium iuvare possunt. Medicus publicus aut dissector testis vices gerit: ad collegia vero medica commentarii actorum integri mittuntur, quaestioque saepe duplex proponitur; altera e corpore delicti, altera ex aliis argumentis, locorum temporumque rationibus diiudicanda. Quodsi enim infans statim post partum culcitis impositis suffocatus fuerit, corpus infantis nulla profecto certa monstrat praegressae necis signa: ubi vero rea libere confitetur, hanc infanti mortem a se illatam, sufficiunt signa, alioquin dubia: ubi arbitri e commentariis actorum confessam ream noscere debent.

5.

Nonnulli etiam contendunt, et iudici et caussidico necessariam esse medicinae forensis cognitionem, ut iudicare de medici consilio possint. Id autem de forma tantum consilii valet: namque ipsam materiem diiudicare nemo potest, nisi qui omnibus doctrinis medicis imbutus est. Quodsi e. c. de veneficio quaestio nascitur, scrutinium medici an rite secundum leges chemiae et doctrinae medicae institutum

sit, iudex nullo modo decernere potest. Soli formae consilii adhaeret, in qua si nihil peccatum fuerit, vel ipse, vel defensor, si etiamnum dubitant, id consilium ad magistratum medicum mittunt, ut de indole scrutinii iudicium ferat.

Si defensor, ut reum excuset, in latebras neglectae explorationis cadaverum absolutae semet conicit, audiendus non est, quoniam, dum confessus est et convictus maleficus de veneno exhibito, superfluum est caput aperire, ut forte apoplexiae vestigia deprehendantur. (*Platner quaest. med. for.* 23. 24.)

6.

Scrutinium medicum forense fiat necesse est in foro: id est, iussu iudicii; praesente aliquo, quem iudex aut magistratus ad eum actum misit; fiat denique a medico, cui fides publica a magistratu commissa est. Iussu iudicii quaestio instituatur, ne privatorum hominum odia vel studia ius pervertant. Praesentia viri, quem iudex aut magistratus delegavit, necessaria est, ut actus legitimam habeat formam et solemnem.

Patriae leges sanciunt, et iudicem et scribam, qui tabellas quaestionis calamo excepturus sit, praesentes esse debere: nec actuarium solum sufficere,

nisi iudice aegrotante, urgente necessitate ac advocato alio scriba. (*Allg. Criminalrecht für die preuss. Staaten*, 1. §. 46.) Quodsi vel actuarius solus, vel solus iudex adfuerint, ordinaria cognitio haud sequitur, sed *nullum* habetur iudicium. (*ib.* §. 43.)

Denique cuivis medico haudquaquam licet a iudice excitari, cum, in Germania saltem, medicis singularibus commissa est a summo magistratu cura salutis publicae et rerum forensium. Neque tamen eo minus licet etiam iudicem, si quis alius medicus legitimus in peculiari quadam quaestione famam sibi acquisivit, eum advocare, aut ita eum adhibere, ut medico publico opem ferat ac hunc doctrina sua experientiaque adiuvet. Laudandus igitur iudex aut caussidicus etiam, si, cum vel de graviditate dissimulata vel de caussis divortii quaestio existit, praeter medicum publicum advocat etiam obstetricium virum, dummodo hic usu pariter ac doctrina insignis sit. Sacramento singulari ad hunc actum adigitur extraneus is medicus, aut iureiurando eo obstringitur, quod in officio adeundo praestiterat. (*Cf. allg. Criminalrecht für die preuss. Staaten*, 1. §. 145—148.) Eodem iure patrio chirurgis legionariis aut etiam iis, qui cohortem quingenariam curant (*Bataillons-Chirurgus*), eadem dignitas tribuitur, quae medicis publicis. (*ib.* §. 148. 160.).

7.

Medicus publicus, cui ab iis, qui civitatem regunt, et salus publica et quaestionum forensium decisio committitur, emineat inter alios medicos tum doctrinae ambitu et eruditionis, tum ingenii acumine; tum amore honesti verique, tum humanitate, sedulitate, candore animi ceterisque virtutibus, quae bonum virum faciunt et decent. Doctrinae ubertas necessaria est, cum haud vulgaris anatomiae vel subtilioris cognitio, chemiae etiam, physiologiae reliquarumque disciplinarum medicarum exigatur.

Sed theoria medica haud sufficit, nisi adaptata ad leges. Itaque has cognoscat medicus: tamen iuris peritum esse debere haud inde fluit.

Ingenii acumen singulare requiritur in variis quaestionibus forensibus dilucidandis, praesertim in morbis simulatis et dissimulatis eruendis. Virtutes animi si ubivis hominem faciunt et ornant, medicus publicus iis egere eo minus potest, quo magis de honore, opibus et prosperitate civium agit. Itaque, etiamsi doctrinae prodigium sit, si lucri cupidini, simultatibus, impudicitiae indulget, si religionem despicit negligitque conscientiam, satius est, talem virum abigi a foro quam attrahi.

8.

Ut magistratuum iudicisque mandatis obtemperet, opus est, medicus libellum componat, quo

memoriam omnium rerum, quas in homine vivo aut mortuo invenerit, comprehendat. Eo libello, quem *visum repertum* aut *consilium* etiam vocitant, clare, distincte et succincte, sine ambagibus et minutiarum studio tradat, quaecunque magistratum aut iudicem ductura sunt ad iudicium ferendum. Is libellus ne memoriter, scrutinio iamdiu peracto, conscribatur: sed, dum vel secatur cadaver, vel inquiritur in hominis vivi statum, memoria saltem brevis a scriba forensi calamo excipiatur, e qua deinde medicus publicus libellum componat iudicialem.

In eo libello necesse est memoriae tradantur ea omnia, quae enodare quaestionem valent, omissis iis, quae nihil ad rem faciunt. Quod, quam arduum saepe sit, quantumque saepe ingenii acumen et doctrinae maturitatem exigat, paucis dici nequit. Haud ad rem pertinent laesiones vasorum nervorumque omnium, variaeque res, quae ambiunt hominem vivum mortuumve, sed nullam habent efficaciam ad quaestionem legalem dilucidandam.

9.

Quod ad formam eius libelli attinet, haud properante nimis calamo, sed curiose omnique sedulitate ita conscribatur, ut, si fieri potest, quaestionis decisio clarescat. Quodsi ambiguum est iudicium,

contraria argumenta iuxta ponantur, ut cuivis artis perito pateat, nullum de eo casu arbitrium valere.

Quamvis praecepta doctrinae artisque leges sedulo observari opus est, abstineat tamen medicus publicus ab omnibus opinationibus, quae, certo haudquaquam experimento suffultae, iudicium magis confundere valent quam elucidare. Ambages omnes omittat nihilque scribat, nisi quod res exigit.

Ordo rerum libello consignandarum naturalis est. Exordium ducendum a mandato magistratus aut iudicis, a persona aut cadavere scrutandis, quae describuntur; laesiones omnes aut res inquirendae enumerantur; experimenta referuntur instituta; tum demum iudicium fertur, argumentis additis, quae e doctrina petuntur. In his quidem argumentis quanquam scriptorum celeberrimorum auctoritas haud plane negligenda est, neutiquam tamen argumentorum defectui praetendenda est ulla auctoritas.

Scriptionis genus sit planum, ab ostentatione eruditionis et apparatu scholastico alienum. Vernacula lingua concipiatur, quae, licet facile peregrinis voculis egeat, si vulgari captui proniores sunt, has tamen etiam recipit.

10.

Medici forensis est, ex artis suae principiis omnia eruere, quae quaestiones legales obscuras solvere valent aut errores etiam fugare. Hinc, si e veterum medicorum ratiociniis natas opiniones et leges falsas deprehenderit, auctoritatem legum haud pluris aestimabit, quam saniora doctrinae medicae aut physicae praecepta. Quodsi partus octimestris, Hippocraticorum auctorum arbitrio minus vitalis habetur, quam septimestris, erroneum hoc praeceptum nullo modo a medico forensi statuendum est.

11.

Ordo autem rerum tractandarum, cum vinculo quodam idoneo destituantur, naturalis est, ut a progenie inchoaturi, quaestiones legales solvere studeamus, quae tum aetati cuivis tum sexui vel communes vel peculiares sunt.

SECT. I.

DE IURE NATORUM.

CAP. I.

DE MONSTRIS.

12.

Cum omne ius, quo utimur, vel ad perſonas pertineat, vel ad res vel ad actiones (*Digeſt. lib.* 1. *tit.* 5. *l.* 1.), prima quaeſtio exiſtit de infantum natorum humana vel perſonali conditione.

Homo dicitur in iure, cuicunque mens rationis capax in corpore humano contingit: perſona autem homo, ſtatu civili praeditus.

Itaque quaeritur, infans quando humanae ſpeciei abiudicandus ſit? ut nec ſacro Chriſtianorum

lavacro imbui fas sit, nec hereditatis iura tribui, nec alimenta praeberi.

13.

Ad hanc quaestionem veteres Iurisconsulti ita respondent, ut liberos non dicant, qui contra formam humani generis, converso more, procreentur; veluti, si mulier monstrosum aliquid aut prodigiosum enixa sit. Partum autem, qui membrorum humanorum officia ampliaverit, inter liberos connumerari debere. (*Digest. lib.* 1. *tit.* 5. *l.* 14.) Tales partus ostenta vocant; id nempe ita dicitur, quod contra naturam nascitur, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quae naturae contraria est. (*Digest. lib.* 50. *tit.* 26. *l.* 38.)

14.

Itaque et ipsa humanae naturae definitio et veterum Iureconsultorum decreta monstra habent, quae mente rationis capaci egent: haec enim princeps humanae naturae praerogativa. Mentem autem eam deesse in recens natis duntaxat e defectu cerebri efficitur: namque aliae omnes notae ambiguae sunt, cum nec similitudo formae cum brutali momenti peculiaris instar habeat, nec de mente infantis recens nati, sana futura sit sive secus, aliud valeat iudicium, quam e cerebri praesentia. Vana igitur et inania eorum

conamina, qui hic quidem loci uberius de sede animae disputantes eam in universo corpore collocant, aut, cum spiritus sit, a corporea indole alienus, nulli parti propriam declarant. Quae licet in se prorsus vera sint, ad forenses tamen quaestiones haud pertinent; firma superstite veritate et inconcussa, quod claritas perceptionum, iudicii formatio et libertas voluntatis, ut humanae naturae πλεονεκτήματα, ne cogitari quidem possint sine encephali normali fabrica. (*inst. phys.* §. 366.) Itaque nec Ploucquetus audiendus, qui monstra declarat eos fetus, quorum cranium et facies cum brutorum consentiat. (*Über die physischen Erford. der Erbfähigk. des Kindes.*, p. 129.) Fabulosa enim pleraque, quae huc referuntur, e Liceto, miraculorum anilium collectore, petita. Nec ossium cranii defectus, dummodo cerebrum integrum sit et normale, qualem Zwingerus observavit (*Eph. nat. cur. cent.* 7. *obs.* 73.), ad forensem monstrorum significatum trahendus.

15.

Monstra vera, humano iure privanda, hactenus acephala, ut cerebro cerebelloque careant, continuam seriem sistunt, quae incipit ab iis, quorum ossa cranii basilaria solo periosteo et integumentis communibus teguntur, deficiente omnino quovis encephali vestigio, quale exemplum Penada refert

(*saggio* 1. *d'osservaz.* p. 57.) Progreditur series ad eos fetus, qui cerebri loco massam cellularem fungosam gerunt, tum ad eos, quorum encephalus nonnisi vesicas sistit, prima eius organi rudimenta, denique ad illos, qui substantia medullari, sed confusa, nec in discretis organis figurata gaudent. His omnibus abiudicanda est humanitas, quanquam bene nutriti videantur.

Id enim peculiare habent acephali, quod cum totum corpus gangliis regatur, sicut animalium inferiorum corpore (*inst. phys.* §. 362.), partium aliarum nutritio saepe modum excedat, pili abundanter in aliis locis crescant, ut et totum pilosum observaverit Bangius (*coll. havn. vol.* 1. *p.* 92.). Sed eam ipsam ob caussam antitheses necessariae ad vitam animalem superiorem haud evolvuntur, unde et ossa plerumque mollia et musculi sint gelatinosi motuumque fere incapaces.

16.

Plerumque praecoces sunt partus, atque, licet vivant, vitam tamen protrahere ultra aliquot dies, ultra septimanam saltem nequeunt. Lac quidem sugunt, sed continuo sopore et nervorum distentionibus opprimuntur: interdum iris est immobilis, pulsus fere nequeunt percipi, totum corpus continuo friget et caeruleo colore tingitur. (*Klein monstr. acephali hist.* p. 12.)

17.

17.

Cuinam caussae ortus eorum monstrorum acephalorum tribuendus sit, ambigitur. A violentiis externis oriri vix credibile: hydrocephalo exedi cerebri substantiam valde dubium (*inst. phys.* §. 362.): itaque ex impeditis potius evolutionis progressibus deducenda sunt. Cum e gangliis dorso adiacentibus et e medulla spinali encephalus sensim evolvatur, ut hunc et appendicem medullae spinalis habuerint veteres (*inst. phys.* §. 363.); cum nunquam encephalus adsit, deficiente medulla spinali (*Meckels Handb. der menschl. Anat.* 1. p. 351.); sunt potius rudimenta pristinae formae, quae in vesicis et massa fungosa, cerebri vices gerente, observamus. Tota igitur vi a mere organica, tantopere remota est ab omni humana indole, ut nec animalis omnino dici possit.

18.

Itaque veri acephali, seu fetus, qui omni encephali vestigio carent, nec humani iuris participes sunt, nec personae habendi. Hinc minime in societatem Christianorum sacri lavacri ope suscipiendi: hinc nec heredes esse possunt, nec testamenta eorum partu rumpuntur. Alimenta autem iis detrahi, vel omnino enecari superflua est crudelitas, cum nunquam ultra aliquot dies vitam protrahere possint.

Quodsi vero encephalus adest, licet cum deformitate ossium aut partium aliarum, ostenta iureconsultorum sensu nuncupanda, filiorum ius derogandum non est. Namque nescimus, possitne evolvi mens humana. Itaque et ii et hydrocephalo nati omnino sacro Christianorum lavacro imbuendi sunt, heredes esse et testamenta rumpere possunt.

19.

Multo difficilior est quaestio de *bicipitum* aut *bicorporum* fetuum iure. In statu enim civili quaeritur, duae sint personae, qui capite duplici praediti sunt; baptizandi sint seorsim et suo uterque iure gaudeat. Ad eam quaestionem solvendam inserviunt accuratiores fetuum eorum investigationes.

Plerique fetus bicipites, quorum amplissimam historiam doctissime nuper conscripsit Meckelius, collega clarissimus, (*de duplicitate monstrosa.* Hal. 1815.) ita formati sunt, ut coaluisse geminos appareat: unde defectu potius evolutionis peccasse quam excessu videantur. Namque, etiamsi capita et humeri seorsim normalem monstrant formam, thorax tamen et abdomen hactenus unam constituunt massam, ut et cor unicum imperfectum sit, cavitate unica praeditum, et, si duo adfuerint, alterum tamen altero perfectius sit. Rarissima sunt exempla a Schweikhardo (*Beschr. einer Missgeburt.* Tübing.

1801.) et Sigwarto (*Histor. gemell. coalit.* Tübing. 1769.), descripta, ubi utrique fetui suum esset cor et perfectum. Alia vitia, a formatione impedita, vulgaria sunt: labium leporinum, spina bifida, diverticula intestinorum, coalitus canalis intestinalis cum vesica urinaria. Anteriora abdominis integumenta deficere ipsaque generationis organa, Penchienati observavit. (*Mém. de Turin*, 1788. p. 37.) Cetero frequentiora esse sexus sequioris, quam masculi, rarissime utrumque sexum separatum, observationibus edoctus, idem Meckelius statuit. (l. c. p. 14. 21. 22.)

20.

Nec is gemellorum coalitus caussae mechanicae tribuendus est, cui Treviranus tribuere studuit. (*Biol. tom.* 4. p. 443.) Sed cum hereditarium sit id vitium, cum in eadem familia saepius recurrere, ex eadem muliere modo haec monstra iam alio modo deformes fetus gigni observatum fuerit; liquet, e vis formativae potius defectu aut impedimentis vitiisve necessario fluere.

21.

Itaque duae sunt personae, si cerebrum in utroque capite cum omnibus sensuum organis perfectum est, confluentibus duntaxat partibus inferiori-

creditos, e Paulli Aeginetae et Ulpiani inde temporibus, fabulis potius adnumeramus, etiamsi Ackermannus ante undecim annos exemplum veri hermaphroditismi invenisse se contenderit. (*Infantis androgyni historia.* Ien. 1805.)

25.

Omnia, quotquot interius cognoscimus, hermaphroditorum exempla dispescimus in *androgynorum* et *gynandrorum*: illorum, qui cum mares sint, minus tamen evolutas gerunt partes: penem haud apice foratum, sed subtus, aut plane impervium, scrotum divisum, media parte fissa, meatu vaginam mentiente et vel in saccum coecum, speciem uteri prae se ferentem, vel dum urethra vera esset, in vesicam ipsam urinariam ducente; testes nonnunquam reconditos, aut ad annulum abdominalem appressos. Gynandrae vero feminae mares simulant, clitoride in penis molem excrescente, nymphis propendulis et vaginae ore clauso.

Hanc autem differentiam primus, ni fallor, statuit Leonidas Alexandrinus (saec. forte IV.), ex quo Paullus Aegineta mutuatus est: (*lib.* 6. *c.* 69.) et Aly Abbatis filius (*theor. lib.* 9. *c.* 54.). Unde et Avicenna iam (*can. lib.* 3. *fen.* 20. *tr.* 1. *c.* 43.) bene monuit, vera haud videri, quae de utriusque sexus partibus genitalibus aequalibus in eodem homine

narrentur: alterum membrum semper altero esse debilius. Hinc Iureconsulti veteres, Ulpianus et Paullus, (*Digest. lib.* 1. *tit.* 5. *l.* 10. *lib.* 22. *tit.* 5. *l.* 15.) hermaphroditum censuerunt eius sexus aestimandum esse, qui in eo praevaleat.

24.

Est autem caussa huius turpitudinis in impedita embryonis evolutione quaerenda. Namque in embryone, quo propior est origini, eo minus sexuum discrimen animadvertitur: prima utique forma muliebri proxima est. (*Meckels Handb. der menschl. Anat.* 1. p. 56. *Rosenmüller* in *Abhandl. der phys. med. Soc. zu Erlang.* 1. p. 100. *Autenrieth* in *Reils Archiv*, 7. p. 110.) Itaque, etiamsi masculus fuerit fetus, divisio partium et diductio externa, muliebrem speciem adfectans, penis imperforati similitudo cum clitoride, testium occultatio superesse possunt. Veteres etiam, qui omnes partes masculas externas cum internis muliebribus easdem haberent, facillime transitum sexuum statuebant. (*Huarte examen de los ingenios*, c. 15. p. 373.)

25.

Androgyni gynandris frequentiores, dum nascuntur, propter scrotum, testium expers, in speciem nympharum divisum et parvitatem mentulae, saepe

imperforatae, pro puellis habentur. Hi, inter puellas educati, possunt, vel dum pubescunt, vel serius etiam, ipso sanguinis fluxu corripi e parte, quae vulvam mentitur, ut menstruorum cursui obnoxii dicantur; possunt virum admittere, cum scroti rima nonnunquam in saccum coecum ducat. Simul tamen visi sunt non solum erectionem pati, et clitoridi familiarem, sed pollutiones etiam nocturnas, quin alias feminas fecundarunt; corruperunt saltem, si forte ob testiculorum minorem evolutionem genitura penuria adesset.

26.

Huc omnino trahendae narrationes de *genometabole*, ut Malacarnius nuncupavit, seu sexus muliebris mutatione in virilem: cuius rei antiquissimum habetur exemplum, quod Hippocraticus auctor (*Hipp. epidem. lib.* 6. *f.* 8. *p.* 1201.) de Phaëthusa Abderitana muliere narrat. Dicitur quidem ea, cum maritus exulasset, a menstruis defecta, virile corpus obtinuisse et barbam; id vero sine genitalium partium mutatione contigisse exploratum habemus. Evidentius vero huc pertinent exempla a Plinio (*lib.* 7. *c.* 4.) relata: Casini puerum e virgine factum, iussuque aruspicum in insulam desertam deportatum: Arescontem Argivum, cui nomen Arescusae fuisset, qui nupserit viro, cum seipsum virginem crederet, mox barbam et virilitatem provenisse uxoremque du-

xisse. Ipse Plinius se vidisse refert in Africa L. Cossicium, civem Thydritanum, nuptiarum tempore in marem mutatum. Similia exempla, quorum unum Laodiceae a se ipso visum, enumerat Phlegon Trallianus (*de reb. mirab. c.* 6 — 9. *p.* 64 — 70. *ed. Franz.*). In iis memorandus est Antiochenus, qui, Claudio Imp., cum pubesceret, post magnos cruciatus, ex virgine iuvenis factus est.

Nuperis temporibus eiusmodi androgyni observati fuerunt a I. Bauhino (*apud Schenck obs.* p. 520.), Paraeo (*opp. lib.* 24. *c.* 5.), Amato Lusitano (*cent.* 2. *hist.* 39.), Boëthio (*misc. nat. cur. dec.* 1. *ann.* 2. *obs.* 252.) et Claudero (*ib. dec.* 2. *ann.* 3. *obs.* 75.). Scientius tamen maioribus suis Morgagnius inspexit hermaphroditi crediti cadaver, cuius urethra fissa et ita aperta esset, ut credulis imponeret, tanquam vulvae species. (*de sed. et causs. morb. ep.* 67. *n.* 6.) Multo speciosiorem casum penis imperforati pro clitoride habiti, fissi scroti in formam vulvae, unde et sanguis proflueret, Arnaudius observavit. (*über Hermaphrod.* p. 18. 32.) Memoratu dignissimum quod idem narrat exemplum filiorum eiusdem matris, qui omnes pene imperforato gauderent, unde manifestum est, e nulla mechanica caussa, sed e vis plasticae vitio proficisci eas deformitates.

Celebratissima sunt quaedam nostrae memoriae exempla. In Norvegia ancilla, quae aliam im-

praegnaverat, licet testes haud externi essent, virum tamen se esse pollutionibus ante e tribus foraminibus penis inferioribus prodidit. (*Tade's Iourn. vol. 8. P. 4. p. 423.*) Morgagniano simile exemplum stitit Michael Anna Drouart, qui pro hermaphrodito ante hos quinquaginta annos habitus fuit. (*Delius in fränk. Samml. B. 1. p. 150. B. 7. p. 398.*) Simillima etiam, urethrae nempe fissae, testiculorum tamen externe conspiciendorum exempla retulerunt Hesselbachius (*Salzb. med. Zeit.* 1808. *II.* 335.) et Wittmannus. (*ib.* 1809. I. 292.) Minus scienter descripsit Baillieus, e Stoveri ore, hermaphroditum, virum certe, cum testiculi adessent, sed fisso scroto et pene imperforato: mammae praesentes credebantur feminam prodere, quamvis et hae turgescere in viris non raro soleant. (*Samml. für pract. Ärzte*, B. 20. p. 459.) Brandii exemplum etiam clarum est, qui, frenulo penis, quod occulerat eum, discisso, virilem formam restituit. (*Neue Samml. für Wundärzte* St. 22. p. 2.) Duorum denique androgynorum meminimus, qui nostra memoria hactenus exagitarunt medicos, ut feminae perperam haberentur, qui profecto mares essent: Adelaïs nimirum Previllia et Derreria Berolinensis. Illius descriptionem a Giraudio factam si legeris, haesitaveris de sexu pronunciando, cum de utero et menstruis, testibus tamen et mammarum defectu sermo sit. Sed pars quae uterus dicebatur, nil fuit, nisi saccus coecus, in

quem rima ſcroti promearet: menſtruorum autem curſus potius haemorrhoïdibus tribuendus erat. (*Oſiianders neue Denkw.* B. 1. St. 2. p. 246.) Similis fuit Derreria Berolinenſis, ab Hufelandio, Murſinna et Martenſio pro femina habita, quam virum eſſe Starkius optime probavit. (*Neues Archiv.* B. 2. p. 552.)

27.

Gynandrae rariores. Realdus Columbus diſſecuit olim mulierem, cuius clitoris in penis molem ſuccreverat, anguſtata vulva. (*de re anat. lib. II, c.* 15.) Clitoridem ingentem cum vagina clauſa Parſonius obſervavit. (*Philoſ. transact.* vol. 47. p. 142.) Similem caſum legimus apud Baillieum. (*Anat. des krankh. Baues*, p. 241.) Nuperrimum exemplum memorat Burdachius. (*Anatom. Unterſuch.* Heft 1, p. 40.)

Poſſe etiam quandoque, haud providis ſaltem, imponere prolapſum uteri, qui mentiatur membrum virile Homius teſtatur. (*Rooſe's Beytr. zur gerichtl. AW.* B. 2. p. 214.)

Itaque in infante recens nato ſi ſexus dubius eſt, obſtetricibus mulieribus haud committendum eſt arbitrium, ſed medicus, fabricae gnarus, accitus probe inveſtiget partes. Quodſi teſtes deficiunt, utique ambiguum manet iudicium, donec pubeſcere

incipiat. Tum in androgynis genarum mentique pubes, vox hircitalliens, testium vel proventus, vel, dum remanent, cupido rei venereae aut ipsae pollutiones nocturnae virilitatem testantur. Contra gynandras produnt eadem aetate mammae turgentes, menstruorum cursus, pelvis amplitudo et femorum positus. Matrimonio has haud capaces esse res ipsa docet: androgynos vero uxorem ducere minime rarum est.

28.

Neutri sexui adnumerantur, qui sine omni partium genitalium vestigio nascuntur. Ii sunt vel acephali, vel plane imperfecti, vesica urinaria fissa aut intestinis cum vesica in cloacam avium aut amphibiorum coalitis. Rarissime ultra aliquot dies vitam protrahunt, ideoque a baptismo abstinendum, nec, dum acephali sunt, personarum iure frui possunt.

Sed neutri etiam sexui accensendi esse videntur, quorum testes haud evoluti omnem virilitatem adimunt, ut nec barba prodeat, nec rei uxoriae cupido nascatur, cuius anomaliae exemplum narrat Homius. (*Roose's Beytr.* l. c. p. 217.)

CAP. III.

DE ABORTIONE CRIMINOSA.

29.

Vita, qua fetus gaudet, variis distinguitur gradibus. Siquidem, quo origini est propior, eo magis tota eius vita exseritur ac manifestatur in nutritionis functione, celerrimoque incremento, silentibus interea vitae sensiferae motuumque arbitrariorum effectibus, (*phys.* §. 540.) Nec in musculari fibra duplicitas illa telae cellularis et partis fibrosae necessaria ad efficientiam (*phys.* §. 309.); nec in cerebro discrimen corticis dispicitur atque medullae: unde merito haec fetus vita cum inferiorum animalium vita componitur. Simulac vero, medio fere graviditatis tempore, i. e. post viginti fere hebdomadas (*phys.* §. 545.) antithesis nascitur, quae nervos intercedit et musculos, horumque velamentum cellulare et meditullium fibrosum; motus incipiunt fetus, a quibus altioris vitae vestigium derivandum est. Protinus ut infans in lucem editur, et aura spirabilis oxygene suo novum stimulum praebet, quo antitheses necessariae evocentur, et sensuum actiones et motus liberiores et ventriculi actio ceterarumque functionum totidem sunt novi plane stimuli, quibus aequabiliter agentibus vitae verae humanae summa minutatim elicitur.

Itaque his physiologiae argumentis docemur, fetum quidem a primo inde formationis initio vi-

vere: humanam tamen vitam prius inchoare non posse, quam in lucem editus fuerit; quanquam maior sit probabilitas vitae huius futurae, dum motus singulares illos edere coepit.

30.

Abortum dicimus partum ante septimum mensem elisum: quodsi intra septimum et nonum mensem editur, partus praecox appellatur: quanquam veteres quidam acutius magis quam verius distinxerint.

Iam vero, cum fetus sit futurus homo, vitaque sua, licet inferiore, fruatur, necis crimen omnino et mulieri, quae vi vel medicamentis partum abegit, vel alii mulierem ita tractanti, ut aboriatur, irrogatur. Lege id iam Mosaica sanctum (*Exod.* 21. 22.), ubi, cum sine noxa abortaverit mulier, viros, qui rixati percusserint mulierem, pecunia mulctandos esse, statuitur. Ulpianus (*Digest. lib.* 48. *tit.* 8. *l.* 8. *tit.* 19. *l.* 39.) legem tulit; si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit, eam in exilium mittendam esse. Quanquam ad legem Falcidiam (*Digest. lib.* 35. *tit.* 2. *l.* 9.) moneatur, partum nondum editum hominem dici non posse; alio tamen loco (*Digest. lib.* 1. *tit.* 5. *l.* 7.) statuitur: qui in utero sit, perinde

ac si in rebus humanis esset, custodiri debere, quotiens de commodis ipsius partus quaeratur.

Codex Carolinus (*art.* 133.) distinguit vivum fetum et nondum vivum: si ille abactus sit, capitis damnandam esse ream; si vero nondum vivus fuerit, consulendos esse legum peritos. Magni igitur erat momenti, ut forensis illa quaestio de vita fetus dirimeretur, ad quam solvendam cum medici dissensionibus potius et controversiis responderent, quam clara expositione, animationem fetus fere a tempore motuum seu a graviditatis medio inde ducere consuerunt et legum latores et iudicia. Namque, quem Hippocratici auctores (*de nat. pueri*, p. 238) statuerunt terminum, triginta post conceptionem femellae et quadraginta duorum dierum post masculi conceptionem, ubi διαρθροῦται et πῆξιν accipiat fetus, nimis brevis iudicibus visus est.

Itaque et patriae leges sanciunt: (*Allg. pr. Gesetzb. Th.* 2. *Tit.* 20. §. 985. 986.) si abortionis poculis abegerit mulier partum intra graviditatis priores triginta septimanas, annis duobus aut sex in ergastulum mittendam esse: quodsi id factum fuerit ultimis mensibus, annis octo aut decem ergastuli damnandam esse. Similes poenas decernunt bavaricae leges: (*Strafgesetzb. für das K. Bayern, Art.* 172.)

31.

Iam igitur medici publici est officium, si partus vere abactus fuerit, inquirere in caussas, quae culpa mulieris ipsius aliorumve abortionem fecerint, sive id consilio doloque evenerit sive culpa. Quandoquidem scimus, opportunitatem adesse memorabilem saepe ad sanguinis ex utero profusiones (*path. spec.* §. 397.); tertio inprimis gestationis mense conspicuam, (*ib.* §. 399.), quae vel per se abortionem producere potest; mulierem, quae post cursum, saltum aut leves plagas abortavit, minus eapropter quam ob praecipuam opportunitatem in id malum incidisse statuimus.

Quae opportunitas si haud adfuerit, in caussas praegressas inquirendum est, sive vi egerint, unionem fetus matrisque seiuncturae, sive id impetu sanguinis versus uterum concitato effecerint. Thoracum nectilium arcta constrictio, labores graviores, coitus iusto frequentior et violentior, plagae aut casus vehementiores illuc: huc emeticorum, errhinorum purgantium drasticorum actio pertinet. Potest etiam sanguinis missio iusto crebrior a pedum venis aliquid conferre.

Medici publici est, nexum caussarum cum abortione investigare, quae si brevi tempore post admissas caussas consecuta est, suspicionem movet, consilio culpave egisse.

32.

32.

Si quaestio iudicialis exiftit, aborta fuerit vere mulier, curiose inquirendum est in signa praegressi partus, quorum singula ambigua sunt, omnia vero iuncta evidentiam faciunt. (§. 126 f.) Et primum quidem versatur in sanguinis profusione, quae abortionem sequi aut praecedere solet, a menstruorum fluxu et aliis metrorrhagiae speciebus rite, nonnunquam tamen aegerrime, distinguenda. (*path. spec.* §. 398.) Quodsi vero per tres aut plures menses menstruorum cursus cessaverit, subito iterum post vim externam et caussas exaestuantes cum moliminibus et doloribus parturientium erumpens, suspicio movetur in feminis aetate florentibus, abortionem simul accidisse. Vero erit similior haec suspicio, si, postquam a menstruorum cursu deficeretur mulier, phaenomena ea nascerentur, quae in utero gestare signant. (§. 122 — 125.) Tum vel maxime mammae pertractandae sunt, quae si turgescunt lacte vero, nec sero aut lympha aquosa, de abortione praegressa neutiquam fere dubitatur. Neque omittendum partium verendarum examen; tumor enim externarum partium, vaginae laxitas, osculi uterini mollities nec perfecta occlusio, praecessisse abortum notant. Cetera signa, plicae praesertim et rugae abdominis, ambigua sunt, cum in mulieribus, quae pluries iam pepererunt, naturaliter existant.

33.

Quodsi exploratum est, mulierem abortasse, medici publici est, diiudicare, consulto id factum sit et crimine, an fortuito? Prior autem quaestionis pars iterum in duas dilabitur, ipsius mulieris culpa id contigerit an alius? Si inveniuntur indicia remediorum drasticorum, eorum maxime, quae famam quamdam eius flagitii habent, sabinae praesertim, croci, lauri aliorumque valide irritantium, interrogandum est, an ilico post sumtas eiusmodi res colici sint exorti dolores, molimina exstiterint, quae abortionem praecedere solent. Nam, si diu post hausta eiusmodi pocula abortus contigerit, aliis etiam caussis, interdum fortuitis, tribuendus est. Quodsi uspiam, in hac profecto quaestione solvenda, circumspectione opus est, ne vel crimen impune maneat, vel innocens poenam habeat.

34.

Necessaria est aetatis, qua abortus gaudet, determinatio; quae plerumque probabilis, ambigua tamen interdum est, neque ad dies, sed ad hebdomadas duntaxat finiri potest. Qui de hac re iudicium laturus est, evolutionis leges probe noscere debet.

Quodsi enim ante quartam septimanam partus eliditur, ovum solum est, nubecula in limpido latice

apparente, villisque numerosis cincta facie, qua utero adhaeret: cruenta saepe inest seu vasculosa et carnea massa. (*phys.* §. 533.) Quarta autem septimana, cum ovum gallinacei molem aequat, formati iam fetus vestigia dispiciuntur: gyrinorum similis, caudatus est, vesicula umbilicali instructus: formicam fere mole aequat. Sexta hebdomade, cum anserini molem ovum habet, fetus apis magnitudine, caput ingens, oculorum vestigia punctiformia, tubercula quatuor loco manuum pedumque monstrat. Medullam spinalem et cor manifesto in pellucido fere corpusculo dispexeris. Interea pondus magnopere increscit, ut Wrisbergii fetus decem hebdomadum tres drachmas pondere aequaret, longitudo duos pollices. Tertio mense iam digitum longus esse solet, placenta evolvitur, pedes manusque. Quarto mense sex aut octo pollices longus, uncias duas aut quatuor pondere aequare solet. Quinto aut sexto duodecim pollices longus est, duodecim uncias pendere, membrana tamen pupillaris adhuc adesse solet. Septimo mense in masculo fetu testes descendunt, in utroque crines prodeunt: pondus aequat tres aut quatuor libras.

35.

Nec aliena est de mola quaestio. Quodsi enim mulier haud-nupta, post graviditatis signa, tertio, quarto aut quinto mense enixa fuerit congeriem ve-

ficarum, pedunculis uvarum more cohaerentium, five facco communi inclufarum, five ope maffae carneae nexarum, aquam limpidam continentium, fufpicio eft, eam concepiffe, e degenerata placenta eam congeriem natam fuiffe atque in quadam vefica fetus marcidi veftigium repertum iri. (*path. fpec.* §. 601.) Molae vero carnofae farcomata potius nuncupanda funt, vel etiam polypis adnumerandae, neque conceptionis praegreffae fufpicionem movent.

36.

Atrociter peccatur, fi maturior partus a matre ipfa aut ab obftetrice enecatur, priusquam fpiritum duxerit. Fieri id ferunt potiffimum a flagitiofa obftetrice, dum vel acum aut mucronem capiti infligit, aut caput ita comprimit, collum vel funiculo umbilicali vel laqueo etiam hactenus conftringit, ut mors neceffario fequatur. Quod crimen a iurata obftetrice haud quidem exfpectandum ut caveatur, patriae leges ftatuunt, feminae haud nuptae partui, praeter obftetricem, honeftam aliam mulierem adftare debere. (*Allg. Gefetzb. für die pr. Staaten*, Th. 2. Tit. 20. §. 911.) Bavaricae leges vinculis et ergaftulo mulctant mulierem, quae fetum nondum in lucem editum vi et confulto enecat. (*Strafgefetzb. für das K. Bayern.* art. 171.)

Cap. IV.

DE PARTU LEGITIMO.

§. 37.

Gravissima est quaestio iudicialis, partus praecox, i. e., qui ante ratum a natura terminum editur, aut serotinus, i. e., qui post eum terminum editur, legitimus sit, an hereditatem consequatur, testamentum rumpat etc.?

In qua quidem quaestione solvenda primum e physiologia et observatione repetenda est sententia: naturaliter gestari partum novem menses, seu ducentos septuaginta tres aut octoginta etiam dies, licet aliquot dierum spatio praecocius aut tardius partus contingere possit, (*phys.* §. 548.) Quodsi tum hoc termino a conceptione signa externa maturi fetus congruunt, nihil obstat, quin legitimum declaremus partum.

§. 38.

Maturitas fetus cognoscitur tum e pondere et longitudine: illud sex utplurimum libras civiles germanicas, haec pollices duodeviginti aequare solet: quanquam multa et graviorum et maiorum fetuum exempla occurrant. Dein necesse est, totum corpus vera epidermide firminscula glabra et incarnata obtegatur, crines in capite, in digitis ungues prodie-

rint; funiculum umbilicalem etiam oportet robustum esse. Maturus infans, qui et sanus est, protinus ut in lucem editur, eiulatu cubiculum implet, membra vivide movet, meconium mittit et ad sugendum instinguitur.

Haud maturum esse fetum cognoscimus tum e pondere et longitudine multo minoribus, tum e cuticula tenerrima, subrugosa, praesertim in facie, quae fatiscere pressa aut fricta videtur, tum e crinium defectu, unguium tenerrima et quasi membranacea indole, tum denique e funiculi umbilicalis tenuitate cognoscimus. Accedit, in pueris testes ante septimum mensem in abdomine haerere; infantes eiusmodi sine clamoribus aut eiulatu cubare, semper dormire, nullos membrorum motus edere, nec oculos aperire nec sugere posse. Quae signa si concurrunt, partum esse praecocem atque immaturum, docent.

39.

Quanquam persuasum habeamus, infantem, qui maturitatis signa prodit, haud posse praecocem atque vel septimestrem esse vel etiam iuniorem; id tamen pariter exploratum est, quod quotidiana docet observatio, infantes a debili et aegritudinibus obnoxia matre editos, aut quorum nutritio aliis caussis impedita fuit, tanquam immaturos gigni, quamlibet per

ratum tempus ac debitum gestati fuerint. Itaque decet medicum publicum, priusquam de legitima infantis indole iudicium ferat, inquirere in tempus ipsum graviditatis, ut constet, matris aegritudine an peculiari debilitate nutritio impedita fuerit.

40.

Iam quaeritur a iudicibus, partus praecox, i. e. qui ante nonum mensem eliditur, legitimus sit, possitque vitam protrahere.

Missa antiquorum sententia iam diu abrogata de octimestris partus maiore vitalitate quam septimestris (*Geschichte der Arzneyk.* 1. p. 476. 477.); non dubitamus, partum septimestrem, aut qui ducentos dies gestatus fuerit, legitimum declarare, si modo signa praecocis et haud maturi infantis ostenderit. Alioquin enim, si maturus est, necesse etiam est, ratum terminum attigerit. Patriae autem leges, si modo in matrimonio legitimo partus fuerit editus, et septimestrem, dum quoque maturus editur, legitimam matrimonii prolem habent. (*Klein's Ann. der Gesetze in pr. Staaten*, 7. p. 114.). *)

*) Τὰ ἑπτάμηνα γόνιμα γίνεται πρῶτον, ἀσθενῆ δὲ τὰ πολλά. Τὰ δὲ ὀκτάμηνα περὶ μὲν Αἴγυπτον καὶ ἐν ἐνίοις τόποις δύναται ζῆν· ἐν δὲ τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα τόποις ὀλίγα πάμπαν σώζεται. (*Arist.* hist. anim. 7. 4.)

41.

Alia quaestio est, partus, qui ultra ratum tempus, i. e. ultra ducentos octoginta dies protractus dicitur, pro legitimo habendus an spurius sit et fraudulenter suppositus? Ea quaestio, in posthumorum iure praeprimis agitata, ita solvenda esse videtur, ut, retardari omnino nonnunquam posse partum ad trecentos fere et decem forte dies partum statuamus. Similem terminum et patriae leges volunt. (*Allg. Gesetzb. für die pr. Staaten*, B. 3. §. 19.)

Sed necesse est, in caussas simul peculiares inquiramus, quae moram illam insolitam producere consuescunt. Etenim aegritudines, aerumnae et aliae caussae debilitantes vires naturae adeo infringere possunt, ut aliquot etiam septimanas post idoneum tempus partus edatur. Cuius rei certissimi testimonia exstant in commentariis fide satis dignis (*Abh. der med. chir. Akad. zu Wien*, 1. p. 108. *Stark's Archiv*, B. 2. St. 3.) Nec haesit summum patrium iudicium in pronuncianda sententia pro partu gemellorum etiam, qui trecentos et duos dies post conceptionem sequutus fuisse perhibebatur. (*Klein's Ann.* 11. p. 297.): nec facultas medica Lipsiensis in defendendo partu undecimestri. (*Platner. quaest. med. for.* 6.) *)

*) Ἔνιαι δ' ἐπιλαμβάνουσι καὶ τοῦ ἐνδεκάτου μηνός. (*Arist. hist. anim.* 7, 4.)

Sed, qui ultra trecentos et decem fere dies nascuntur, merito spurii censentur. (Klein's Ann. 1. p. 291.) Mortuos quidem fetus diutius gestari, certum est; sed de his quaestio forensis nulla existit.)

42.

Huc etiam de *superfetatione* quaestiones pertinent. Potest enim vidua, praegnans a marito relicta, quae rato tempore fetum enixa est, post aliquod tempus alium fetum excludere, qui sitne a marito generatus ideoque legitimus, dubitatur.

Superfetare mulierem posse, antiqua credulitas facile tulit: (*Arist. hist. anim.* 7, 5. *Plin.* 7, 11.) licet iam Plinius gemellos distinxerit, Vopiscos appellatos (ἐπισθίους), qui utero retenti nascerentur, altero interemto abortu. Hos nupera doctrina plane reiecit, si alter nimirum fetus debilis esset et alter perfectus, eodem tamen partu editi, eiusdem coitus proles habentur. Nec, si abortus editur tertio mense, rato denique tempore partus maturus, hi aliter nati esse videntur. Potest enim alter gemellorum perire, altero superstite. Neque vivi gemelli, si, spatio aliquot horarum paucorumve dierum semet sequuntur, superfetationem testantur.

Sed negandam tamen haud prorsus esse superfetationem, in superioribus (*phys.* §. 548.) monui.

mus: neque utero duplici ea, si unquam contigerit, tribuenda, cum Cunestrini studio inventa sit simplicitas ovarii tubaeque cum uteri duplicitate. (*phys. ib.*) Sed, cum partus maturi mense aut longius distant, qualia exempla Hallerus (*elem. phys.* vol. 8. p. 464 f.) collegit, superfetationem veram accidisse, nulli dubitamus.

CAP. V.

DE INFANTIS NECE.

I. *De vita infantis dubia.*

43.

Ardua de nece infantis recens nati quaestio et saepe intractabilis naturaliter in duas diducitur:

Vixerit nimirum infans in partu, an iam ante mortuus sit?

Quodsi vivus in lucem editus fuit, vi dolo illata an naturaliter vitam amiserit? aut culpae matris et adstantium mors tribuenda sit?

Infanticidium autem, de quo quaesitores iudiciarii interrogant, strictiori significatu dicitur delictum matris haud nuptae, inter partus clandestini angores vitam infanti vivo adimentis. Quodsi enim

legitimum infantem mater in matrimonio vivens interemerit, haud infanticidium, ſed parricidium; vocatur: parricidio etiam aequale putatur crimen, ſi illegitimum quidem infantem, nec tamen recentem ſed poſt nychthemeron a partu enecaverit. (*Pr. Geſetzbuch*, *Tit.* 20. §. 887. 913. *Klein's Grundſ. des peinl. Rechts* §. 345.)

44.

Itaque ad medicos confugiunt et iudices et quaeſitores, ut, vita gavisus fuerit infans, cum in lucem ederetur, comperiant: nam in partum mortuum ſaevitia nullo modo punitur. Id autem e veſtigiis vitae praegreſſae in corpore exanimato infantis divinari poſſe creditur.

Neque in monſtrorum necatores animadvertitur, ſi acephala fuerint ideoque humanitatis expertia. (*Glück Comment. über die Pandect.* vol. 2. p. 64. *Feuerbach's Lehrb. des peinl. Rechts*, §. 207.)

45.

Quorum veſtigiorum princeps fere atque palmarium habetur pulmonum per ſpiritus ductos mutatio. Nituntur autem, qui huic teſtimonio fidem habent, ſententia Galenica, vitam ſine ſpiritus ductione eſſe non poſſe, nec aſpirare poſſe infantem aut reſpira-

re aërem, nisi qui vivat,*). Ea autem sententia quamvis ex toto quidem negari non possit, occurrunt tamen omnino exempla vitae, quae sine respiratione et circuitu sanguinis per pulmones protrahitur. Quodsi enim vel foramen ovale inter utrumque cordis atrium apertum manet, vel cordis septum haud rite formatur, vel etiam aorta utrique ventriculo adaptata est, (*path. gen.* §. 201.) vita omnino fruitur infans, neque tamen omnis omnino sanguis venosus per pulmones pellitur, ut ibi oxydatus in arteriosum abeat. Etiamsi igitur pulmones suo munere haud perfungantur, vita tamen omnino fruitur infans.

Dein credibile est, cum nervos pulmones potissimum e medulla spinali accipiant, posse etiam spirituum ducendorum officium contingere sine vita sensifera ea, quae humano juri idoneum reddit infantem. Itaque et monstra acephala, humano jure destituenda (§. 18.) et hydrocephalos, vitam aegerrime protracturos, spiritus tamen ducere per aliquot tempus quid est quod vetet?

46.

Pulmonum functio, eaque effecta earum mutatio creditur aliter locum obtinere non posse, quam

*) Galen. de loc. aff. lib. 6. p. 214. Πεπίστευται ἀχώριστον εἶναι τοῦ ἀναπνεῖν τὸ ζῆν, τοῦ τε ζῆν τὸ ἀναπνεῖν, ὥστε καὶ τὸν ζῶντα πάντως ἀναπνεῖν καὶ τὸν ἀναπνέοντα πάντως ζῆν.

edito iam in lucem fetu atque absoluto hactenus partu, ut abdomen etiam penitus vinculis materni uteri solutum sit. In quo tamen perhibendo egregie falli priores Idenae (*Gedagten om het dryven en zinken der Longe.* Leeuward. 1759.) et Croezeri (*Ontwerp van de eerste Inademing.* Groen. 1740.) nuperae etiam observationes Fickeri (*Beytr. zur Arzneyw. Heft.* 1. *p.* 130.), Schmittii (*neue Vers. und Erf. über die Lungenprobe*, *Wien* 1806.), Osiandri (*Denkwürd.* 1. *p.* 67. *Salzb. med. Zeit.* 1809. *vol.* 2. *p.* 27.), Sieboldii (*Ann. der Entbindungsk.* 1. *p.* 100.) et Thilenii (*Loder's Journ. vol.* 4. *p.* 638.) probant. Ii enim vagitum infantis uterinum toties irrisum semet audire meminerunt. Posse autem fetum in utero ipso spiritus ducere tum demum rationi non repugnat, cum aquae, quibus prius innataret, diffluxerunt, os eius ita ad uteri os et vaginam conversum est, ut facilius, latius aperto uteri ore, auram ducere externam valeat.

47.

Alia nascitur difficultas e variis exemplis, ubi infans vel debilis vel cito enecatus unam duntaxat vel alteram aspirationem perfecit, qua pulmonum vasorumque mutatio ea, quam repetita spirituum ductio efficit, nequaquam perpetratur. Ecquis enim statuerit, prima eaque imperfecta aspiratione statim foramen ovale claudi, ductum Botallianum obliterari,

pulmones adeo pandi, ut tota vesicularum compages aëre externo impleatur, vasa omnia turgescant et directionem mutent, atque omnis omnino sanguis penitus oxydetur! Haec utique sensim ac minutatim mutantur, unde, si statim post primos spirituum ducendorum conatus infans trucidatur, mutationes eae impeditae partimque duntaxat absolutae sunt. Itaque fides habenda est clarissimis auctoribus, qui pulmonum mutationes haud contigisse per debiles eos ac paucos conatus experti fuerunt. (*Eph. nat. cur. cent.* 1. 2. *obs.* 121. *Loder progr. de pulmonum docimasia. Ien.* 1779. *Becker in medic. Wochenbl.* 1786. *n.* 29. 30. *Scholl de subsident. pulmon. Tubing.* 1786. *Kiefer de docimasia pulmonum. Ien.* 1788. *Mendel in Hufelands Iourn. B.* 32. *Preu in Salzburg. med. Zeit.* 1806. *vol.*, 3. *p.* 446.) Quarum observationum nonnullae quidem in infantibus praecocius iusto natis, ac fere septimestribus institutae negotii plurimum facessere nequeunt, quod immaturitatis testimonia clara essent. Non desunt tamen et maturorum infantium casus, quorum pulmones per debilissimam aspirationem parum aut nihil mutati essent. (*Schenk in Hufeland's Iourn. B.* 28. St. 3. p. 97. Per quatriduum vixerat et spiritus duxerat et vero etiam eiulaverat puella, cuius pulmones tamen in aqua subsederunt.)

48.

Quaenam autem sint pulmonum mutationes per spiritus ductos effectae, dispiciendum est. Et primum quidem aëre aspirato pulmones leviores redduntur, quod levius pondus duplici modo probari consuescit: vel natatione in aqua, vel ratione ad pondus reliqui corporis. Prius experimentum *docimasia pulmonum hydrostatica*, alterum *Ploucquetiana* vocatur.

Quod primam docimasiae speciem attinet, negari nequit, pulmones et integros et in frusta sectos aquae innatare, si omnino ac perfecte aërem pluries aspiraverint. Quae functio cum imperfecte perpetrata fuerit, vel in media aqua haerent vel omnino subsidunt. (*Iäger in Loders Iourn. vol.* 3. *p.* 572.)

49.

Ut hoc autem scrutinium instituatur, oportet prius pulmones e thorace exemtos ita invertere manuque suspensos per aliquantulum temporis tenere, ut e fistula spiritali effluat, quidquid humorum forte in pulmonibus haeret. Quo facto vas sumendum est, neque angustum neque planiusculum, ut facili negotio pulmones libere natare possint: pedem saltem diametros transversalis et longitudinalis aequet. Id implendum est aqua pura frigida fluviatili aut pu-

teali: cocta enim aqua ut egelida minus commoda est: impura fallax. Pulmones cum corde protinus haud iniiciendi sed imponendi sunt aquae ac hactenus circumferendi in aqua, ut, quamnam altitudinem servent, observari possit. Tum separato corde soli pulmones, dein alter lobus post alterum, denique secandum viscus in frusta, quae eodem modo aquae, interim denuo depurgatae, immittenda; simul tamen, dum secatur, observandus est strepitus, quem sectio facit, animadvertendae bullae aëreae erumpentes aut spuma dimissa aut pravitas etiam pulmonum et vitiosum aliquid iis inhaerens.

Quodsi igitur summae aquae pulmones et integri et in frusta secti innatant; leviores esse aqua efficimus. Eam autem levitatem inde derivamus, quod haud omnis omnino aër respiratione e pulmonibus expellatur, sed vel in minimis lobulis et vesiculis pulmonalibus copia eius supersit. (*physſ.* §. 212.) Quodsi vero haud perfecte perpetrata fuerit functio, ut in solos ramos fistulae spiritalis penetraverit, necesse est, pulmones minus leves superficiem haud petere, sed vel in media aqua haerere vel fundum etiam petere. Cum anteriores et inferiores pulmonum partes, dexter etiam lobus prius et affluentius aëre tumescant (*physſ.* §. 207.); saepius etiam contingit, pulmonum partes dexteras et anteriores magis aquae innatare quam sinistras et posteriores.

50.

50.

Itaque strenue adfirmanda est vita infantis nati, cum pulmones sani, integri et in frusta dissecti, superficiem petunt: ambiguum est iudicium, cum, qui sani sunt ceteroque bene constituti, in media aqua haerent, aut cum frusta duntaxat singula superficiem petunt.

Iam vero quaeritur, putredine eius visceris levitas ea effici possit? Ad quam quaestionem ita respondemus, ut primum moneamus, si quando computruerint pulmones, totum iam corpus infantis tabo diffluere, cum ultimo fere loco corruptio id viscus adfligere soleat. Itaque id ab ea caussa pendere, nunquam ambiguum est. Dein Hebenstreitius iam bene monuit, pulmones eiusmodi natare duntaxat in aqua tabo spurca, dumque nondum expressum id est, quod levitatem facit. Quodsi vero pura adhibetur aqua, tabum etiam exprimitur e pulmonibus, qui ante superficiem peterent, iam subsidere necesse est. Nec color pulmonum, quem infra probationi commendabimus, putredine ita mutatur, ut fuscus eorum, qui nondum spiritus duxerunt, in roseum aut pallidum vertatur. Itaque egere possumus experimento, quod Roosius suadet, ut reliquis visceribus aquae impositis observetur, subsidant an supernatent: eo enim modo explorari, an et pulmones putredine attollantur. Superfluum id

arbitror, cum pulmones putridi longe alio modo se habeant.

51.

Alia exiſtit difficultas ex inflatis pulmonibus.

Quaeritur enim, ſi unquam arte aër in pulmones infantium mortuorum inflatur, an eadem levitas eaedemque pulmonum mutationes contingant, quae naturale pulmonum officium ſequuntur? Credibile id videtur, ſi praecipue experimentorum Galloiſii nuperrimorum (*Le Gallois expér. ſur le princ. de la vie*, p. 248.) meminerimus, qui in mammalibus, capite praeciſo, per aërem in fiſtulam ſpiritalem viciſſim inflato et emiſſo, potuit imitari motus thoracis alternos ipſosque reiterare cordis motus, nullo tamen excitato calore animali. Sic iampridem Büttnerus (*vom Kindermord* §. 53. *Obductions - Zeugn. n.* 72.) pulmones infantis, quem mortuum peperiſſe atque, ut reſuſcitaret, aërem inflaſſe retulerat mater, ſubpallidos vidit, obſervavit etiam in media aqua haerere. Cui accedit Schmittii teſtimonium, qui per inflationem non ſolum pulmones ad natationem cogi, ſed ſpumam etiam ſtrepitumque e diſciſſis elidi pectusque ipſum elevari experientia edoctus refert. (*Neue Verſ. und Erſ. über die Lungenprobe, Wien.* 1806.) Nec aliena ſunt Iägeri experimenta (*Salzb. med. Zeit.* 1796. vol. 3. p. 55.), qui ſtre-

pitum eumdem et levitatem pulmonum aëre inflatorum animadvertit.

His quidem infringeretur atque omnino corrueret pulmonum docimasia, si, quod protinus post mortem violentam Galloisius effecit, vasa pulmonum sanguifera hac inflatione replerentur. Id autem neutiquam fieri, per se credibile est, ipsaque experientia firmatur. (*Büttner l. c.* p. 374. *Augustin's Archiv für Staatsarzneyk.* 1. p. 51.) Hin etiam ut infra patescet, pondus pulmonum haud increscit eo artificio, ut et Ploucquetiana docimasia, si unquam, in hoc casu plus valeat quam hydrostatica.

Non defuerunt, qui totum hoc argumentum nusquam in rerum natura occurrere, sed esse potius opinationem autumarent, cum mulier, quae infanticida sit, nunquam usura sit hac arte, ut infantem servet. At vero sunt omnino eiusmodi exempla, a Büttnero et Augustino memorata. Neque enim infanticida fuerit, quae hoc fecerit, sed medici est, in corpore infantis inventi id discrimen probe indagare, si mulier confessa fuerit, se infanti post partum exanimi aërem inflasse.

52.

Accedimus ad aliud docimasiae genus, quod a Ploucqueto nomen habet. Nititur id pondere pulmonum per aërem aspiratum circuitumque sanguinis

aucto. Siquidem persuasissimum habemus, aspiratione sanguinem irruere pulmones, ibique, oxygeno evoluto potius quam ex atmosphaera attracto, densari (*phys.* §. 216.); sequitur inde, pondus pulmonum omnino increscere debere, si cum pondere totius corporis comparetur. Credidit auctor huius docimasiae, si pulmones infantis maturi, qui nondum spiritus duxerit, quindecim drachmas pependerint, pulmones eiusdem infantis, qui aërem attraxerit, triginta drachmas pendere: rationem autem illius ad totius corporis pondus esse 1 : 70, huius 2 : 70. (*Ploucquet comment. in proc. crim. sect.* 2. §. 109. *Loders Iourn. vol.* 2. p. 379.)

Iamdudum animadversum est in hanc docimasiam, nec sexus discriminis rationem esse habitam nec profusi ex abrupto forte funiculo umbilicali sanguinis. (*Metzger in Loders Iourn. vol.* 2. p. 141.) Ad hanc autem obiectionem Iägerus recte respondit, si unquam sanguinis profusionibus intermortuus fuerit infans, parem κενεαγγίαν esse totius corporis ac pulmonum similem ponderis rationem servare. (*Iäger de vita neogoni*, p. 38.)

Sed, quod maximi est momenti, nec Haartmannus invenit (*Stockh. acad. handl.* 1799. *tom.* 20. p. 40.), pondus pulmonum pariter increscere aut minui cum vario totius corporis pondere: nec Struvius, cuniculis ad ea experimenta adhibitis, constan-

tiam ullam rationis obſervavit (*diſſ. de docimaſia pulmonum Ploucquetiana. Hal.* 1802): nec Schmittius, qui egregie in his experimentis deſudavit, confirmatas vidit Ploucquetianas rationes.

Itaque haud tanti aeſtimanda eſt haec docimaſia, quin hydroſtaticae, quanquam nec ipſi ab omni ambiguitate alienae, praeferatur.

53.

Graviſſimum tamen eſt conſilium, haud ſoli pulmonum ponderi, vel ſpecifico vel abſoluto, fidendum eſſe; ſed reliquarum etiam mutationum, quas ſpirituum ductio producit, ſedulo rationem habendam.

Perfecte perpetratum eſſe pulmonum munus, et inde collegeris, ſi pericardium a pulmonibus obvelatur, his non totum duntaxat thoracem implentibus ſed eum etiam in maiorem amplitudinem diducentibus. Quod quamvis egregie probet, perfunctos eſſe ſuo officio pulmones, poſt imperfectum tamen huius functionis exercitium haudquaquam valet. Namque in cadaveribus infantum, qui vel in partu vel brevi poſt eum deceſſerant, Schmittius ſemper pericardium duntaxat partim a dextro pulmone obtectum invenit. Nec in infantibus, qui nunquam ſpiritus duxerant, totum pericardium nudum reperitur.

Alia est vasorum pulmonalium facies in iis, qui spiritus duxerunt ac in iis, qui eius functionis expertes sunt. Circa turgidas aëre vesicas pulmonales vario modo flectuntur ac protenduntur, cum collapsa sint in iis, qui nondum aërem traxerunt. Quod utique egregium esset signum, dummodo facile et ubique dispici posset. Sed aeque arduum est, hanc vasorum mutationem observare, ac coloris, qui fuscus est in pulmonibus, qui nondum spiritus duxerunt, transitum in pallidum aut incarnatum eorum, qui perfecte munus perpetrarunt. Plures enim gradus adsunt, a maiore vel minore functionis perfectione pendentes.

54.

Ut de vita infantis recens nati certiores fierent, nonnulli confugerunt ad vesicae urinariae statum. Cum enim lotii missio partim arbitrio perficiatur (*physs.* §. 237.); iuvantibus inprimis musculis abdominalibus, dum respiratur e pulmonibus aër excitatis (*ib.* §. 289.); evidentissimum arbitrati sunt testimonium praeviae respirationis vacuitatem eius conceptaculi; plenitudinem autem testari infantem mortuum in lucem editum fuisse.

Quae sententia quam temere pronunciata sit, e sequentibus patet. Etenim frequenter accidit, infantes haud protinus, ut partu editi sunt, lotium mit-

tere, sed post horas etiam, dum balneo immittuntur. Itaque deterrima quaeque accidere possunt, priusquam lotium miserint. Dein Halleri testimonio credimus (*elem. phys.* vol. 8. p. 368.), et fetuum vesicam interdum vacuam esse; atque Roosii (*Beytr. zur gerichtl. Arzneyk.* 1. p. 50.), infantes, qui manifesto exanimes in lucem editi sint, vesicas habere posse inanes. Potest enim forte comprimi abdomen mortui infantis, ut lotium reddatur.

Similis est ambiguitas meconii alvo missi.

55.

Alii, Hebenstreitio duce (*anthropol. for.* p. 319.) in sugillationibus externis fiduciam collocant, quas sine vi illata et vita infantis praegressa fieri non posse existimant.

Equidem autem nec vitam infantis post partum necessariam, nec vim illatam posse e sugillationibus certo colligi arbitror. Hesselbachium memini in fetuum mortuorum vertice sub pericranio saepius invenire eiusmodi sugillationes, ubi nulla vis esset illata. (*Vollst. Anl. zu gesetzmässigen Leichenöffn. Würzb.* 1812.) Quas cum nunquam in infantibus post partum mortuis invenisset, quaestionem proposuit, possintne eiusmodi vitia mortis partui iam praeviae testimonia esse. Accedit Halleri auctoritas, qui

in plerisque cadaveribus infantum recens natorum, in theatrum anatomicum Gottingense apportatorum sugillationes in capite observavit. (*Vorles. über gerichtl. Arzneyw.* vol. 2. tom. 2. p. 9.) A constringente vi, quam et collum et os uteri in caput infantis exercent, oriri easdem vero haud absimile est. (*Büttner vom Kindertm.* p. 152.)

Sugillationes quoque post mortem nasci videmus a putredine; frequentes, cum praegressae fuerint febris putrida et variolae malignae, aut cum nimia opii copia adhibita sanguinis tenuitas et dissolutio effecta est. (*Bose in Waitz Samml. akad. Schrift. zur gerichtl. Arzneyw.* vol. 1. P. 4. p. 105.)

Dein et stringens funiculi umbilicalis vis, qui collum obvolveret, manu interea forte faciei aut capiti appressa, sine ulla externa vi, suffusiones excitare potest.

Denique caute distinguendae sunt verae sugillationes a naevis: illae enim verum cruorem in vasa et cellulas effusum habent: hi vero elatam etiam cuticulam et aspritudine deformem. (*Bateman von Hautkrankh.* p. 469.)

56.

Fetum iamdiu ante partum mortuum esse, vulgo colligitur e foetore aquarum; rugosa, collapsa,

lurida aut livida cutis facie; e cuticulae secessione, quae tamen contingere potest etiam in infante vivo, vel propter morbos cutaneos vel compressionem etiam per partum violentiorem. (*Iäger in Schlegel coll. opusc. ad med. for.* vol. 5. p. 47. *Henke's Abh. aus der gerichtl. Med.* 1. p. 31.) Itaque circumspectissime iudicandum est de vita infantis ante et post partum.

II. De mortis genere, quo infans decesserit.

57.

Iam vero, si docimasia pulmonum hydrostatica ceterisque signis probatioribus credibile est, infantem in partu et post eum vixisse, quaesitores iudicesque e medico publico sciscitantur, naturaliter obierit infans, an culpa vel dolo matris aliorumque interemtus fuerit?

Haec autem quaestio eo difficilius solvitur, quo pauciora saepe de rebus, quae partum clandestinum comitarentur, comperta habemus. Contingit saepenumero puellas, moribus cetero innocentes, a perditoribus ludificatas, ignominiam sibi voluntariam consciscere nolle, fatendo graviditatem, quam saepe ignorant. Hae, ut angoribus et torminibus partui praeviis corripiuntur, nesciae, quid sibi velint haec

mala, latrinam petentes, haud opinato saepe fetum elidunt, qui, impactus lapidibus, sive cloacae immersus, sive ex alto lapsus, abrupto funiculo umbilicali vario modo enecatur. Nec desunt exempla, ubi praescia omnino partus mulier, eumque naturaliter absolvens, simulac angoribus defuncta est, vel in somnum profundum aut comatosum incidit, vel in statum, quo neque ad cogitandum, neque ad agendum libere mentem erigere potest. Itaque culpa quidem, non dolo, infantes interficiuntur.

58.

Quod cum mortis genus ad reae excusationem obtenditur, medici est decernere; possitne puella graviditatis, praesertim primae, inscia esse? Statuenda sit partus ipsius ignoratio? Possitne parturiens ita a se exire, ut mentis non compos sit, neque libere agere valeat? Possit denique fieri, ut, vel intermissa funiculi umbilicalis deligatione, vel lapsu infantis in solum durum vel in latrinam interimatur?

59.

Quodsi defensio reae petitur ex inscitia graviditatis partusque instantis, iudicium proficiscatur necesse est ab ingenio, moribus et valetudine reae. Etenim puella vix nubilis, blanditiis nefarii hominis

corrupta, seducta illius sponsionibus, nil noxae e primo coitu secuturum, gravidam se esse haud credit, quoniam signa nescit. A menstruis defectam se esse queritur forte, sed morum sanctimonia et immatura iuventus etiam alios impediunt a criminatione. Accedit, nonnunquam symptomata vulgaria graviditatis, nauseam, vomituritiones, imo ipsos fetus motus a media inde gestatione aut deesse penitus aut minus sentiri.

Partus ipsius prima symptomata vix a tenesmo vehementi differunt, cum quo novae in his negotiis puellae saepissime ea confundunt. Itaque mirum non est, latrinam petere, in qua partus perire potest.

Dein, quanquam mulieres ad meretriciam turpitudinem iamdudum abiectae, ut deprecentur crimen, saepe fingere lipothymiam in partu soleant: excusationi omnino locus est, si cetera congruunt. Namque, ut pauca ex innumeris adferam exempla, Tulpio narrante (*lib. I. obs.* 10.) mulier praegnans, hysterica passione conflictata, inscia partum edidit, derogans adhuc fidem amicis id uno ore adseverantibus. Ab eadem caussa ignorantiam partus profectam esse in adfini ipsius idem refert, quae simul visu privata fuerit. Similes casus memoriae tradiderunt Harvaeus immortalis (*de gener. anim.* p. 358.) et Pechlinus (*lib.* 1. *obs.* 80.); Smellieus ex epilepsia

natam esse eam torpedinem, ut inscia partum absolveret mulier. (*Collect. of preternat. cases in surgery*, vol. 3. p. 184.); Haenius etiam ex apoplexia (*Rat. med.* vol. 3. p. 243.); Christiens e comate cum eclampsiis (*Kühns phys. med. Iourn.* 1801. p. 670.); Roosius e syncope (*Loders Iourn.* 1. p. 132.); Platnerus denique e somnambulismi specie (*quaest. med. forens.* 40.). Alio loco iam (*path. spec.* §. 500.) de asphycticarum partu egimus. Itaque in puella bene morata et haec excusatio nullo modo legibus naturae adversaria est.

Posse et mulierem, haud primiparam, atque sibi consciam, partum elidere perfectum in ipsa latrina, atque id plane ignorare, egregium docet testimonium Kleinii. (*Harles Iahrb. der teutschen Med.* B. 3. Heft 1. p. 48.)

60.

Neglectam funiculi umbilicalis deligationem culpae adnumerandam esse, exploratum habemus, quam caussantur, ubi a se exierint aut asphyxia correptae fuerint. Controversia de necessaria funiculi umbilicalis deligatione ita composita esse videtur, ut statuatur, haud quidem ubique letiferam esse negligentiam talem, sed, aliis etiam rebus faventibus, posse omnino sanguinem inde ita profundi, ut κενεαγγία letalis sequatur. Nunquam consilii est, e sola deliga-

tione funiculi aliam necis caussam praetendere: potuerat enim funiculus vinciri, postquam sanguis omnis amissus esset: neque e neglecta deligatione ilico hoc mortis genus colligendum est, cum et aliae simul caussae adesse possint.

Quodsi infans tenellus debilior iusto est nec sanguine abundat, ex omissa funiculi deligatione multo minus periculi derivandum est.

Memorabile etiam est temporis discrimen. Quodsi enim in ipso partu abrumpitur funiculus, priusquam novas vias sanguis sibi muniverit, assuetus e placenta fontem accipere, multo maiorem casum habet, quam cum iam aliquoties infans spiritus duxerit, novae igitur viae sanguini patuerint.

Quo propius ab umbilico funiculus abscinditur, eo probabilior est sanguinis profusio ex eodem letalis, unde et longitudo eius funiculi probe notanda est.

Abruptus nec deligatus funiculus, qui longe ab umbilico propendet, ab sugillationibus stagnante etiam sanguine refertus est, minorem necis culpam suggerit, quam abscissus.

Cum funiculus umbilicalis collapsus est et flaccidus, corpus etiam male nutritum et marcidum, haud facile ex illo profusio sanguinis letalis orta fuit, sed fetus iam in utero sanguinis penuria laborasse vi-

detur. Quod vitium si non adest, neque aliae laesiones, si abscissus est prope ab umbilico funiculus, si corporis pallor, vacuitas cordis, atrii praesertim anterioris et maiorum vasorum accedunt, probabilis est mortis caussa ex hac profusione.

61.

Alia est necis caussa, culpae saepius versa, nonnunquam autem dolosa: suffocatio, quam praetendunt, quae insciae in lectis peperisse fatentur. Ei autem mortis species, ubi vel culcitarum moles vel submersio in aqua cloacae aërem arcuisse a pulmonibus functionemque eorum impediisse creditur, in partu ipso et brevi post eum per se haud sine difficultate conceditur, cum nulla sit necessitas, cur sanguis, per pulmones transire prohibitus, priores legere vias per foramen ovale et ductum arteriosum nequeat. Maxima autem nascitur difficultas, si quando in cadavere infantis manifesto apertos eos meatus deprehendimus. (§. 44.)

Quodsi vero iam clausi sunt ii ductus, si in cordis atrio dextro, vena cava et arteriis pulmonalibus cruor magnopere turget; si et pulmones lividi et fistulae spiritalis ramuli sanguine spumoso abundant; si vasa meningum et sinus scatent eodem cruore, aut utriusque visceris vasa rupta etiam inveniuntur; toto corpore livido et maculis cruentis

foedo: tunc omnino efficitur, apoplexia interemtum esse infantem aut impedito sanguinis circuitu.

Eius autem mortis variae esse caussae possunt. Namque debilitas infantis et spastici adfectus, a frigore forte orti, nonnunquam brevi post partum eum ita enecant, ut sanguinis motus eodem modo intercipiatur, ac si strangulatus aut suffocatus esset. Organica vitia congenita, enormitas cordis, thymi, hepatis; coalitus vasorum pulmonalium et bronchiorum; polypi, et alii tumores pulmonibus vel pericardio adhaerentes motum cordis praepedire sanguinisque circuitum per pulmones prohibere valent. Haec igitur vitia probe distinguenda sunt.

62.

Harvaeus iam monuit (*de gener. anim.* p. 356.), obstetricibus expertis haud ignotum esse, conceptum aliquando integrum, membranis illaesis, excludi. Quae membranae nisi demantur, os infantis obtegentes, mortem consciscere per aspirationem impeditam, visae sunt. (*Scherf in Kopp's Iahrb.* 5. p. 338.) Itaque sola vel matris culpa, vel obstetricis absentia, ea mors consequitur.

Alia est, quam Schmittius urget (*neue Vers. und Ers. über die Lungenprobe*, p. 248.), mortis caussa; funiculi umbilicalis in partu praevii compressio, quam

vel os uteri vel crura mulieris parturientis, nervorum distentionibus forte agitatae, efficere possunt. Quod cum contigit, omnia fere suffocationis signa, maxime turgor atriorum cordis vasorumque maiorum in cadaveribus conspiciuntur.

Neque rara est strangulatio infantis, quam funiculus umbilicalis collum constringens, vel ipsum uteri os, ut caput exclusum est, violenter vasa colli comprimens, efficere valet. Haec vero strangulatio fortuita, quae ne in culpam quidem matris verti potest, quomodo differat a strangulatione dolosa, quae fune collo circumdato aut manibus digitisve collum comprimentibus perpetratur, aut aegerrime aut plane non perspicimus. Namque aequabilem compressionem sugillationemque, quam absque cuticulae secessione Ploucquetus oriri a funiculo umbilicali aut ore uteri constringente arbitratur, (*Über die gewaltſ. Todesarten*, p. 379.) a collaribus vinculis sericeis aut aliis molliusculis rebus, quibus strangulatus est forte infans, existere possunt. (*Roose's Taschenb. für gerichtl. Aerzte*, Aufl. 4. p. 201.)

Dein sine culpa matris suffocatio oritur mephitide aut vaporibus lithanthracum metallicisve. Quorum nisi foetorem in loco, ubi infans iacet, senseris, difficillimum est iudicium. Etenim maculae per totum corpus lividae, labia violenter contracta

et

et livida, rigores membrorum turgorque sanguinis atri in atrio dextro arteriisque pulmonalibus haud peculiaria sunt huius mortis indicia, sed suffocationem praegressam generatim probabilem reddunt. Tunc quoque cito putrescere solet corpus, (*Büttner vom Kindermord*, p. 136.) atque pulmones sanguine farcti aquae, cui immittuntur, fundum petere.

Denique et pituitae fortuita colluvies in ore, larynge et fistula spiritali haud paucos enecat infantes recens natos, sine ulla matris culpa. Eam caussam suffocationis optime eruere tum ex inspectione cadaveris tum e relationibus fide dignis possumus. (*Klein's Annal.* B. 14. p. 273.) Liquorem postremo amnii, quem Scheelius (*Diss. de liquore amnii*, p. 62.) credidit, in fistulam spiritalem abire atque in recens natis nimium oxygenis stimulum mitigare, ut bullis aëreis reddatur, posse nimia copia suffocare infantes, maxime dum nimis viscidus fuerit, haud absurdum est. (*Büttner vom Kindermord*, p. 197.)

63.

Culpa vel dolo submersio in aqua suffocationem producit. Necessarium est scrutinium vitae praegressae, quam docimasia pulmonum hydrostatica probabilem reddit. Dein caussa haec mortis divinatur, quoties infantis corpus ex aqua extractum fuscum est et lividum, labia sunt subcoerulea, lingua

protrusa, spuma ante os, aqua etiam ex ore naribusque profluit. His accedit in sectis cadaveribus fistula spiritalis spuma farcta, si haud ilico apoplexia interemtus est infans, sed plures irriti aspirandi conatus mortem praecesserunt. Deficit enim spuma aquae cum aspiratione in fistulam spiritalem immissae, cum momento ipso, ubi in aquam caderet aut mergeretur, apoplexia oppressus est. Sed in atrio cordis dextro arteriisque pulmonalibus, finibus et ventriculis cerebri cruoris turgor semper adest, vacuo interim aut minus pleno atrio sinistro.

Magnopere dubium redditur examen, si liquore amnii forte pulmones obsessi irrita fecerint conamina aspirandi, mortuus autem infans in aquam coniectus est. Nescio, quo pacto Wildbergius (*decis. medico-legal. de inf. neogenit.* p. 109.) ipsa microscopica liquoris stagnantis investigatione chemicaque analysi credat haec distinguere posse. Namque liquor cum aqua mixtus investigari haud facile potest.

64.

Scelestiora sunt manifestioraque alia infanticidii genera: luxatio vertebrarum aut fractura, quae ilico capitis mobilitate abnormi cognoscitur: fonticuli pulsatilis laesio ope acuum, clavorum aut sola compressio vehemens ac diuturna. Haec ultima qui-

dem cauſſa cognoſcitur ecchymoſi ſanguinis ſupra vel infra duram meningem, rubore perioſtei, ſtagnatione quoque ſanguinis in vaſis et ſinibus. Sed quo tenuius eſt ferramentum, quod impingeretur in fonticulum, eo difficilius poſt mortem veſtigia eruuntur: ecchymoſes ſaltem ſanguinis et colluvies aquoſa in ventriculis adſunt, quae tamen et apoplexiam comitantur.

SECT. II.

DE IURE VULNERATORUM ET OCCISORUM.

Cap. I.

DE LAESIONUM LETALITATE.

65.

Laesiones dicimus, quae alii medici forenses vulnera nuncupare solent. Vulneris autem informationem iam alio loco strictiorem dederimus (*path. gen.* §. 194.), adhaerendum est laesionis voci, quippe quae omnes complectitur iniurias, quibus et mors et valetudo adversa efficitur, vel membrum aliquod abstollitur. Itaque et plagas et rupturas etiam et luxationes, concussiones, veneficia etiam et nutrimentorum omnium remotio laesionibus adnumerantur.

66.

Cum nulli licitum sit, nisi in bello, aut iudicis decreto, hominem, qui suae spontis est*), ita

*) Anglicae leges volunt, occisus fuerit ratione praeditus et pace regia gavisus. (*The person killed must be a reasonable creature and under the kings peace. Blackstone's comment. on the laws of Engl.* B. 4. ch. 14. p. 197.)

laedere, ut vel vita vel ſanitas periclitentur; quaeſitores ſciſcitari ſolent e medicis publicis aut iuratis, laeſiones quemnam effectum habiturae ſint aut habuerint?

Duplex enim atque ſatis diverſa eſt quaeſtio medicis forenſibus propoſita. Altera, quae in prognoſi verſatur, dum vita fruitur laeſus, exiſtit: poſſitne mortis effugium adſequi aut quaenam damna inde manatura ſint? Altera poſt mortem naſcitur; ſitne haec laeſio eiusmodi, ut necem conciliare debuerit, an mors per alias cauſſas, forte fortuna accedentes, confecuta fuerit?

Id autem diſcrimen, quamvis cuivis obvium, haud tamen agnoſcitur ab iis, qui partitiones plagarum letalium, quibus chirurgia aut ars medica utitur, transferunt ad quaeſtiones iudiciarias, poſt mortem laeſi propoſitas. Multae enim plagae, quas ſanabiles declarat chirurgia; ſi reus a vulnerato omnem auxilii ſpem arcet, immedicabiles a medico forenſi cenſentur. Hinc ſapienter ſanciunt patriae leges: ſi vulneratus potuiſſet mortem effugere, dummodo artis praeſidia tempeſtive adhibita fuiſſent, maleficus vero inopem vulneratum reliquerit, capitis damnandum eſſe. (*Pr. Geſetzb.* tit. 20. §. 818.) Et bavaricis legibus rogatur: coniecturas ſuper ſanabili indole laeſionum excuſare reum non poſſe, ſed laeſionem cauſſam mortis cenſendam eſſe, niſi vel cor-

poris mortui investigatione et commentariorum lectione constiterit, alia potius caussa decessisse vulneratum, ac e plaga. (*Strafgesetzb. für das K. Baiern*, §. 145.)

67.

Medicus igitur aut chirurgus ad vivum vulneratum vocatus, pronunciare debet de detrimento, quod captura est vel vita vel sanitas vulnerati: cui examini haud opus est iudex adsideat, nisi testimonium chirurgi suspectum novum exigere videtur scrutinium. (*Allg. Criminalrecht für die pr. Staaten*, 1. §. 143. 144.)

In hoc autem examine iuxta leges artis et historiam medicam de laesionum periculo iudicabit medicus aut chirurgus. De quibus cum alibi (*path. gen.* §. 157. §. 206 — 212 f.) sermo fuerit, supersedere repetitioni possumus.

68.

Examen post mortem instituendum multo plura requirit adminicula: neque tamen semper ambiguitate caret, cum saepissime, licet caussa mortis interna palam sit, caussam tamen externam certitudine quadam eruere difficillimum sit.

Caussa mortis interna effectibus per cadaveris sectionem declaratis eruitur; externa autem, quaenam

fuerit, in cadavere neutiquam ſemper apparet, ſed vel ex actorum commentariis vel ex inſtrumenti collatione cum vulnere vel ex aliis etiam rebus aut certo efficitur, aut probabili coniectura colligitur, aut etiam plane ambigitur. Manifeſta quidem eſt congruentia gladii aut pugionis, quo ſicarius vulneratum aggreſſus fuit, cum plaga in cadavere reperta. Sed inter colluctandum, ubi pugnis et calcibus dimicatur, ubi humi proſternitur alter, alter muro forte illiditur, variae laeſiones exiſtunt, quas, ſi e. g. ebrius fuerit uterque pugnator, e vi illata aut e caſu in ſolum lapidoſum, aut ex iracundiae etiam fervore et ebrietate iuxta expoſueris. Teſtimonia adſtantium ni praeiuverint, iudicium ambiguum manet. (*Platner quaeſt. med. for.* 10.) *)

69.

Optimum eſt diſcrimen, quod et pleraque iudicia urgent, letalium generatim laeſionum, earumque quae hominem peculiari conſtitutione aut oppor-

*) Agricola qui alium fuſtibus et verberibus iam exanimem trucidaverat, vinculis damnatur a ſummo patriae iudicio, *quia cauſſa mortis ambigua fuerit:* ſummus olim rex, merito magis quam iure, poenam extremi ſupplicii irrogat. (*Klein's Ann.* vol. 8. p. 170.) Perſpexit enim divi Friderici ingenium ineptias partitionum medicarum.

tunitate gaudentem interemerunt. Sic iam Romanae leges: „Si quis servum aegrotum leviter percusſerit et is obierit, lege Aquilia tenetur, quia aliud „alii mortiferum esse solet.“ (*Digest.* lib. 9. tit. 2. l. 7. §. 5.) Et paullo post: „Celsus multum interesse „dicit, occiderit, an mortis caussam praebuerit, ut, „qui mortis caussam praestitit, non Aquilia, sed in „factum actione teneatur. Qui furenti gladium „promsit, in factum actione tenetur.“ (*ib.* §. 6.) Et alibi: „Multum interest, quod ad Aquiliam pertinet, „sanum hominem occidat, an vero factum imbecil„liorem.“ (*Digest.* lib. 39. tit. 2. l. 24. §. 5.)

Patriae leges statuunt, quamvis laesionem, quam protinus mors sequatur, nisi contrarium probetur, mortis caussam esse putandam: iudicandam autem esse letalitatem iuxta corporis peculiarem constitutionem. (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 809. 810.)

Gravissima autem est bavaricarum legum sententia: Nil requiri ad letalitatem laesionis explorandam, nisi certitudinem, eam hoc casu et sub his conditionibus mortem accivisse. Perinde igitur esse, sive sanata fuerit alioquin artis auxilio sive secus; potueritne, tempestivis adminiculis, letalis eventus praeveniri; protinus vel aliis effectibus per laesionem ipsam tamen adlatis, mortem conscivisse; sit denique generatim letalis, an propter peculiarem

corporis constitutionem. (*Strafgesetzb. für das K. Bayern*, §. 143.) Quodsi vero mors quidem secuta fuerit, sed persuasum sit aut probabile, alia caussa, praevia iam, nec laesione aggravata decessisse, aut laesionem, quae per se necem haud attulisset, remediis perversis vel aliis rebus forte accedentibus mortiferam demum evasisse; reum esse haud homicidae aequiparandum sed aestimandam laesionem secundum animum. (*ib.* §. 144.)

Similia sentiunt Grolmannus (*Grundsätze der Criminalrechtswiss.* §. 258.) et Tittmannus (*Handb. der Strafrechtswiss.* vol. 2. §. 187.) qui omne vulnus letale per se habet letale et nullum discrimen statuit mortis protinus laesionem sequentis et post longiorem moram. Feuerbachius etiam, summi nominis auctor, nullum esse discrimen statuit, laesio ubique et generatim mortem adferat, an hoc peculiari casu duntaxat attulerit; potuerit artis praesidiis mors averti an immedicabilis fuerit laesio: mortem protinus arcesserit an accedentibus aliis effectibus laesionis ipsius: ut, si quis puncto hominis collo aperuerit abscessum, cuius illuvie suffocetur homo. (*Feuerbachs Lehrb. des peinl. Rechts*, §. 208.)

70.

Cum hac optimarum legum doctorumque gravissimorum consensione aegerrime iungendae sunt

medicorum partitiones, quae tantum abest, ut iudicium adiuvent ut potius iudicum animos avertant a veri indagatione eosque confundant.

Antiquior est, quamque plerique auctores sequuntur, divisio letalitatis triplex: absolute, per se contingens, quamque per accidens existere dicunt. Absolute letalia dicuntur plerisque (*Callisen syst. chir. hodiern.* §. 1213.) ea vulnera, „quae necessitate „inevitabili in omnibus indiscretim vitam exstin„guunt: aliis (*Metzgers Syst. der gerichtl. AW.* §. 65 f.) definitionem vitantibus, sed exempla potius laesionum gravissimarum adducentibus. Per se letalia vocantur Büttnero (*Aufricht. Unterr. von der Tödlichk. der Wunden*, p. 50.) atque plerisque auctoribus ea, quae certo mortem adferrent, nisi artis auxilium adsequerentur. Artis autem aut naturae auxilio quod interdum, licet rarius vel rarissime etiam vulnus sanetur, nullum fere discrimen constituere, bene perspexerunt alii, qui, Michaele Alberti praeeunte (*syst. iurisprud. med.* tom. 1. c. 14. §. 5.), vulnera per se letalia absolute letalibus potius adnumeranda esse iudicant. Ex diverso alii (*Eschenbach medic. legal.* p. 70.), protinus ut vulneris sanati exemplum fide dignum, licet unicum, in auctoribus occurrit, probari perhibent, per accidens potius letalia esse eiusmodi vulnera, quae aliis per se mortifera veneunt. Igitur necesse esset, si hanc

differentiam sequeremur, ex omni hominum memoria atque ex infinitate commentariorum medicorum colligere sanationem vel semel vel bis contingentem; neque eruditio haec iuvaret iudicem, cum, quod supra monuimus, de letalitate per se accidente tanta dominetur dissensio.

71.

Hinc Ploucquetus haud immerito laesiones bipartiri coepit: (*Comm. med. in processs. crimin.* §. 18. 22 s.) esse enim vel letales vel haud letales: illas vero vel ex toto atque generatim mortem necessario adferre, vel e peculiari corporis constitutione aut propter fortuitas res accedentes. Quae quidem divisio, etiamsi displiceat nonnullis auctoribus, eo tamen valuit, ut et legum latores et scriptores celeberrimi eam acciperent. (§. 68.) Nuperorum, Gebelii (*Knape und Hecker's krit. Iahrb. der Staats-AK.* B. 1. tom. 2. p. 294.), Wildbergii (*Handb. der gerichtl. AW.* §. 307.), Berntii (*Handb. der gerichtl. AW.* §. 432.), Klosii (*Syst. der gerichtl. Phys.* p. 455.), Lucae (*Bemerk. über das Verhältn. des menschl. Organism. zu Verletzungen.* Heidelb. 1814.) aliorumque divisiones aliis duntaxat verbis expositam hanc differentiam celebrant.

72.

Abrogatis igitur partitionibus scholarum subtilioribus, operam dabit medicus, ut index clare per-

ſpiciat, quanam ratione laeſio cum morte ſequente nectatur; ſive haec generatim ac neceſſario eam exceperit, an propter peculiarem corporis conſtitutionem. Quodſi vero aegrotans laeſus fuerit, ut mors conſequeretur, exponenda quidem eſt ratio obitus, ſed ſine ulla ad excuſandum aut damnandum reum digreſſione. Accidit interdum, ut homini deſperatiſſima plaga vulnerato, inter ſanguinis profuſionem, apoplexia letalis ſuperveniat; ut homini phthiſico, haud diu vitam protracturo ſicarius vulnus letale infligat, aut flagitioſus venenum propinet. Si occidere eſt homini vitam adimere: nonne perinde eſt, aegrotus ille ſit an bene valens? Facti imputatio eadem eſt, iuris imputatio non eadem: ſed haec committenda iudicibus.

Cum autem in foris, germanicis ſaltem, iam diu obſoleverit error, mortis auctorem verum eum eſſe, qui abſolute letale inflixerit vulnus; (*Stübel über den Thatbeſtand der Verbrechen*, p. 148.) exulandae ſunt etiam e medicorum ſcholis eae partitiones, noſtrorum temporum lumini adverſariae.

73.

In ea expoſitione nexus, laeſionem mortemque iungentis, nil valet niſi ratio et doctrina de natura corporis ſani aegrotive atque de modo, quo res externae id adficiunt. Itaque temporis ſpatium lae-

ſioni mortique interpoſitum parvi pendendum eſt, cum et vulnera, quae vulgo mortem protinus adferre ſolent, interdum vel ſero vel plane non letum efficiant *). Alias autem, vel leviſſimas plagas, propter peculiarem corporis conſtitutionem, ilico mors ſequitur: e. g. alapa, temporibus inflicta, letalis fit, ob tenuitatem oſſium ac proclivitatem ſanguinis ad ecchymoſin. (*Büttner l. c.* §. 10.) Alia fit letalis, ſi infans forte validiſſima manu humi proſternitur. Occidit profecto uterque hominem: quemnam animum habuerit, culpae aut doli arguendus ſit, noſtra nil refert.

74.

Qui omnia laeſionum genera enumerant, ut, quemnam eventum habere ſoleant, exponant, commutare mihi videntur pathologiae et chirurgiae disciplinas cum medicina forenſi: haec enim merito exigit eas cognitiones, quae nexum laeſionum mortisque complectuntur. Itaque ſuperſedemus enumerationi huc plane haud pertinenti.

*) Duos novi homines, qui, excepto per proelium globo ſclopetario in fronte, conſaneſcerent, globo eo innoxio in encephalo remanente.

Cap. II.

DE VENEFICIIS.

75.

Veneficium dicitur delictum, quo homini venenum ita exhibetur, ut vita et sanitas periclitentur. Itaque protinus repetenda est e pathologicis (§. 151.) veneni definitio; quod sit substantia, vel minima dosi, per processum quemdam chemico-vitalem, vitae noxia. Unde mechanica quae dicuntur venena ab eorum classe seiungenda esse, persuasum habemus.

76.

Ab antiquis inde temporibus homicidii id genus maxime truculentum poenaque graviore mulctandum habebatur quam simplex occisio. Imperator iam Antoninus statuit: „plus esse hominem exstinguere veneno quam gladio occidere." (*Cod. lib.* 9. *tit.* 8. *l.* 1.) Codex Carolinus non capitis solum sed rotae etiam et culei, si feminae fuerint, veneficos damnat: (*Constit. crim. carol. art.* 130.) et anglicae leges addunt rationem, quia ex omnibus occisionum generibus minimum huic effugium conceditur per fortitudinem aut circumspectionem. (*Blackstone's commentar. of the laws of Engl.* B. 4. ch. 14. p. 196.) Patriae leges, quia difficillima sit praeventu nex aut

eius caussa ardua inventu, graviorem irrogant poenam, trahendum quippe rei corpus ad supplicium, (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 856.) Et bavaricae leges supplicium gravius decernunt. (*Strafgesetzb. für das K. Baiern.* §. 147.)

Quibus accedunt doctorum clarissimorum sententiae: propter facilitatem criminis, difficultatem eruendi, eaque ortum maius incitamentum ad flagitium, severius esse puniendum. (*Feuerbachs Lehrb. des peinl. Rechts*, §. 248. *Kleins Grunds. des peinl. Rechts* §. 309.)

77.

Ut veneficium eruatur necessaria est certitudo interemtae per id vitae, vel sanitatis graviter laesae. Namque perinde esse, sive mors sive functionis gravioris laesio a veneno exstiterint, iam codex carolinus perspexit. Patriae leges laesionum statuunt notabilem differentiam: rotae damnant reum, si veneficium rationem homini ademerit, sine spe sanationis (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 862.): si alius morbus immedicabilis secutus fuerit, gladii damnant: si morbus sanari potuerit, ergastuli per vitam aut decem annos. (*ib.* §. 865.) Anglicae leges crimen laesarum functionum notabilium, quod barbara voce *Mahemium* (*Mayhem*) vocant, lenius puniunt. (*Blackstone* l. c. p. 200.) Itaque severior

iusto Feuerbachius videtur, qui nullum poenae discrimen, ad eventus differentiam ponit. (l. c. §. 247.)

78.

Ut crimen patefcat, neceffaria eft explicatio nexus laefionis et exhibiti veneni. Itaque protinus oportet de veneni praefentia et indole certiores fimus: quod vel maxime e medico publico fcifcitari folent quaefitores. Venenum enim ni fuerit id, quod propinaretur, fi errore innoxium effet, poena extraordinaria irrogetur. (*Böhmer medit. in carol.* art. 130. §. 8. *Kleins Ann.* tom. 4. p. 63.)

Ut veneni fufpicio probetur, aliter utimur corpore delicti; aliter, hac iam probata ad illius demonftrandam vim ac efficientiam. Illic, an ingeftum fuerit, quaeritur; hic, an valuerit ad mortem. Primum autem genus circumfpectiffime tractandum eft, defiderat reliquias veneni, afpectu et odoratu omnibusque chemiae artificiis exploratas, dein fymptomatum et laefionum evidentiam omnemque aliam corporis delicti perfectionem ac abfolutionem.

Difficultates huic fcrutinio femet opponentes haud reticendae funt. Quamvis enim diligentiffime perveftigato corpore occifi, faepe tamen haud invenitur venenum, five quod in intimis partium receffibus

bus latet, sive quod confusum cum humoribus, ob volatilem naturam iam emanavit. Rara enim sunt exempla vestigiorum adeo manifestorum, qualia acidum borussicum relinquere solet: odor amygdalinus magnopere penetrans, ilico e cadavere efflatus, (*Hufelands Iourn.* vol. 40.). Reliquae nullas saepe reliquias superesse sinunt. Quod dum contigerit, aut cum aliqua adfuerit ambiguitas, perspicua rei confessio, testimoniorum aliarumque rerum momentis illustrata et confirmata sufficit ad eruendum veneficium. (*Metzgers Handb.* §. 210. N. a. 215. *Platner quaest. med. for.* 23.) Res enim in cadavere visae saepe a pluribus, maximeque variis caussis deducendae sunt, nec ullum prorsus venenum peculiares quasdam laesiones conspicuas relinquit, quin eae ipsae et aliis caussis tribui possint.

79.

Hac quidem animadversione ne abutatur socordia medicorum secantium, qui, rudes a chemiae doctrina, scrutinium solertissime instituendum negligunt, quod perficere id nesciunt. Circumspectionem eam atque curiosissimum examen patriae leges maxime imperant, dum, quidquid in ventriculo inventum fuerit, si ulteriori scrutinio subiiciatur, prius sigillo impresso a commutatione cavendum: (*Allg. Criminalrecht für die pr. Staaten* §. 167.) et tres

omnino cavitates corporis excutiendas esse iubent. (*ib.* §. 164. 165.) Superflua tamen capitis exploratio, si, ventriculo pervestigato, iam sufficienter constiterit de corpore delicti: neque danda haec defensori excusatio, a neglecto capitis examine petita, si modo cetera congruunt.

80.

Examen chemicum reliquiarum veneni vel a medico ipso publico vel ab alio artifice, pharmacopola iurato, ad leges artis chemicae instituatur, ut, quaenam fuerit veneni species, eruatur. Nec ullis fidendum criteriis, nisi quae saniore doctrina comprobata sunt. Itaque nec experimenta cum animalibus instituta fidem merentur, cum notissimum sit, bruta animalia longe aliter ferre substantias ac humana corpora. (*pharmacol.* §. 19.)

81.

Ad symptomata omnino refugium patet, ut vel probetur veneni suspicio vel diluatur. Periculosa quaedam quae ilico post ingestum cibum suspectum sequerentur, symptomata; obitus denique, qualis venena ingesta excipere solet, ni certitudinem, probabilitatem saltem efficiunt, veneficium praecessisse. Patriae leges sanciunt: etiamsi cadaver inspici nequiverit, mortem esse veneficii effectum habendum, si,

nulla alia mortis caussa praegressa, intra octiduum post suspectum veneficium homo exstinctus fuerit. (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 859.)

Neque tamen et symptomatum explicatio sine difficultate est. Infinita enim prope est varietas eorum, quae vel eamdem veneni speciem, ob variam hominum opportunitatem vel alias caussas, excipiunt. Quorum si nonnulla alia sunt ac vulgo enumerantur, aut si aliquod defuerit, defensores utuntur passim ad excusandum reum, proinde ac si, quae in singulis eveniunt, in unoquoque occurrere debeant.

82.

Partitiones venenorum, quas auctores proponunt, prout acria sunt, vel narcotica, vel vitae vim proxime sufflaminant, vel exsiccant atque adstringunt. (*Metzger*, *Klein.*); cum lucidis doctrinae medicae principiis haud congruunt. Melior sane divisio, quam alibi iam (*pathol. gener.* §. 152. f.) secutus sum: narcoticorum nimirum, quae hydrogene carbonico praegnantia, azotico forte admixto, irritabilitatem partium sensiferarum augent, vi sensifera debilitata: quibus contraria sunt venena animalium ipsumque arsenicum. Ea enim subito vim sensiferam magnopere augent, energia penitus prostrata. Alia denique sunt acria vegetabilia, resina scatentia, aut metallorum oxyda salesque, quibus prop-

ter acidum praevalens constringuntur partes aut adroduntur.

Aliis autem iam locis symptomata indicavi, quae varia haec venena excipiunt. (*path. gen.* §. 152. f. *pharmac. innumeris locis.*) Itaque et haec repetere longum foret et taediosum.

83.

Medici publici est, collatis his symptomatibus, quae vel ipse observaverit, vel quae ab aliis animadversa ipsi referuntur, cadaver ipsum inspicere et pervestigare.

Quod si narcoticis exstinctus fuerit homo, cadaver laxum, tumidum est, colore rubicundius, caloris aliquo gradu superstite, putredine cito accedente, epidermide prius soluta. Ex omnibus partibus sanguis tabumque spumosum putidum promanant, facies inprimis et reliquum corpus exanthemate saepe obtegitur scarlatinam aemulante. Abdomen maxime meteorismo inflatum sphacelum monstrat striis aut maculis variis. Aperto cadavere insignis est sanguinis tenuitas, solutio et nigrescens color: atrocoeruleus etiam cum spissitudine quadam oleum simulante post sumtum acidum borussicum: musculorum, praesertim cordis flacciditas et livor: ventriculus, viscera intestinaque marcida aëre putrido plena, cardia

pylorusque constrictus sphincteresque ani et vesicae resoluti.

Tum examinandae sunt reliquiae in ventriculo intestinoque duodeno stagnantes. Plantae venenatae fructus, folia, dum integra sunt, ilico cognoscuntur. Multo minus, si pulveris exigua copia aut succus vel tinctura sumerentur: quae cum humoribus confusa cito emanarunt. Solent tamen virosum relinquere odorem, e ventriculo surgentem.

84.

Alia venena, animalia, et arsenicum, cadaveris faciem externam sphacelis adficiunt, musculis spasmo rigentibus aut distentis. Apertum cadaver ostendit sphacelum et foramina marcidaque loca in ventriculo, intestinis et visceribus plerisque, constrictis passim ventriculi orificiis, intestinorum locis, sphincteribusque. Interdum tunicae intestinorum aridae, spissae, maculis passim atris consitae sunt. Eaedem maculae cor obsident et pulmones, quae viscera pariter sanguine atro turgent, sphaceloque marcuerunt.

Arsenici tamen minima dosis languorem virium continuum et maciem adferens (*pharmac.* §. 350.) similes fere effectus ac plumbi oxyda producere consuescit. Cadaveris facies externa macie confecta; membra contracta; musculi instar tendinum stricti;

abdomen planum, tensum durisque tuberculis proxi minulis consitum. Tardissime putrescit, ut et mumiarum ad instar rigescat. Aperto eo, ventriculi intestinorumque varia loca constricta, ut nullum fere aditum permittant, rigida aut maculis sphacelum habentibus, marcidis consita: mesenterium, pancreas omnesque glandulae tumidae, durae. Passim etiam ulcera obvia sunt.

Acria tandem vegetabilia et metallorum oxyda inflammationes gangraenosas relinquunt.

85.

Quibus cognitis, tandem examen substantiarum sequitur in ventriculo repertarum. Quod praesente iudice, vel scriba ad id delegato, a medico publico vel pharmacopola iurato instituendum est.

Cum vulgo ad veneficia arsenicum album, vel cobaltum vel auripigmentum adhibeantur, invenimus earum rerum reliquias calci similes, pulverulentas vel grumosas. Eas prunae candenti cavae impositas et accensas fumum albidum edere ac odorem spargere alliaceum observamus. Qui odor quanquam et ab aliis rebus nascitur: hae tamen solo adspectu iam discernuntur.

Tum liquor ammonii sulfurati ad liquorem examinandum adfunditur, quo facto, si arsenicum hic

continet, praecipitatur citrino colore: eo praecipitato siccato et prunis imposito odor protinus sulfureus, dein alliaceus diffunditur.

Aqua calcis e liquore, qui arsenici tantillum habet, album praecipitat. Sed secius contingit, dum sal culinaris adest in liquore.

Cuprum ammoniatum e liquore simili praecipitatum flavo-virescens producit: coeruleum manet, si nullum adesset arsenicum.

Mangani oxydum atrum cum nitro fusum, in aqua destillata solutum, rubro colore insigne, illico flavescit, si vel minima arsenici soluti portio additur.

Quodsi vero nullae praesto sunt in ventriculi succis reliquiae arsenici, Rosius acido nitri suasit in ipsis ventriculi tunicis id ita detegere, ut ventriculus in frusta sectus aqua destillata, cui kali causticum additur, coquatur. Liquori fusco, dum coquitur, acidum nitricum paullatim adfunditur, donec flavescat et pinguedo animalis secesserit. Liquor filtratus kali carbonico saturatur, iterumque coquitur, ut acidum carbonicum emanet. Tum fluido pellucido flavido additur aqua calcis bulliens, donec praecipitatum nascatur, quod siccatum cum quarta parte carbonis pulverati igni ad candorem usque imponitur: solet arsenicum in excipulo metallico splendore

innigniri. Quodsi calx forte retinet partem arsenici, liberatur id, tritum cum aequa portione purissimi acidi boracici.

86.

Ut plumbum detegatur, liquor suspectus vel evaporatus, addito carbonum pulvere, igni ad candorem usque imponitur, ut metallica forma enascatur: vel liquori ipsi miscetur liquor ammonii sulfurici, unde atrum exsistit praecipitatum.

Quodsi forte hydrargyri corrosivi sales aut oxyda supersunt in liquoribus ventriculi, hi destillata aqua diluti miscentur liquore kali carbonici, donec fervere desierit et praecipitatum formari. Id latericii coloris suspicionem movet, hydrargyro muriatico corrosivo hominem interfectum fuisse. Solutio cupri oxydati in liquore ammonii caustici suspecto addita fluido, album praecipitatum format, si idem venenum adest. Aqua calcis lurido colore id praecipitat. Liquor ammonii sulfurici pari protinus colore, qui dein albescit, praecipitat idem venenum.

Cupri oxyda vel sales, quibus post colicos dolores diarrhoeamque mors interdum per inflammationem gangraenosam sequuta est, deteguntur cupro ammoniacali, quo viridi coerulea nubes in liquore examinando oritur; aqua calcis viride facit praecipitatum.

87.

Veneficio aequiparandae saepius sunt medicinae periculosae, drasticae, venenatae, quae vel a medicis ipsis, vel ab agyrtis aut aliis hominibus ingestae diiudicantur iuxta principia medica.

Pocula amoris et odii, sterilitatis etiam, superstitionem sapiunt, merito obsoleta, quamvis negari nequeat, medicamentis exaestuantibus, drasticis acribusve damna plura inferri posse.

CAP. III.

DE AUTOCHIRIA.

88.

Difficillima est saepius quaestio: homo, quem exanimem deprehenderunt, sibi ipse mortem consciverit, an ab aliis interfectus sit? Namque et sicarii solent, ut eo melius lateant, interemtum ita collocare, eaque arma subdere, ut suspicio autochiriae moveatur. Haec sola quaestio a medico publico solvenda est: quae impulerint caussae hominem, ut mortem voluntariam obiret, nonnunquam quaeritur: de quo tamen in capite de mentis morbis tractabitur. Illa tamen quaestio eiusmodi est, ut et sine penitiore medica scientia interdum expediatur; nonnunquam

vero tot tantisque obruitur tenebris mortis genus, ut, ni e testimoniis aliorum lucem acceperit, nullo modo solvi possit.

89.

Ut haec paullo luculentius pateant, mortis arbitrariae genera vulgaria percurrenda sunt. In quibus suetum fere est, laqueo semet suspendere, quod ab aliis sine magno renisu interfecti, eiusque in corpore vestigiis haud facile fieri potest. Quodsi forte interfector, ut facinus lateat, occisum laqueo suspenderit, nec turgor venarum, nec livor faciei, nec interna suffocationis signa, nec sugillata e funis vi loca in collo conspiciuntur: unde post mortem, ad obtendendum scelus, laqueo collum vinctum fuisse suspicio nascitur.

Si quis ab alio strangulatus fuerit, laquei aut collaris nodos plures, quos repetere occisus nequiverit in agone, repereris, nodos etiam in latere colli, quos facilius in anteriore colli parte constrinxerit ipse. Sed simul in actorum commentariis quaesitandae sunt rationes.

90.

Aliud mortis genus est, quod globo e sclopeto minori sibi aliquis consciverit. Probabilis fit autochiria, si ori immissum fuerit sclopetum, quod ag-

gressor, invito interficiendo, haud facile fecerit; si artem sclopeta tractandi bene calluerit interfectus; si artificiis usus fuerit ad celandum per aliquod tempus facinus, quod nonnulli, admista campfora pulveri pyrio, moliuntur, ne fragor oriatur; si digiti etiam pulvere pyrio ambusti et spasmis contracti deprehendantur.

Contra vero, si vulneris sclopetarii directio ea fuerit, ut eminus globus impulsus esse videatur; si interfectus infans fuerit aut artem sclopeta tractandi haud cognoverit; si sclopetum paullo remotius a corpore interemti inventum fuerit; si digiti nec contracti nec pulvere pyrio ambusti aut nigrescentes videantur; probabile est, ab alio interfectum esse.

91.

Alia vulnera, cultro vel gladio, mucrone etiam aut aliis ferramentis inflicta magis ambigua sunt. Novacula colli vasa maiora praecisa suspicionem autochiriae movent, si haud satis profundum fuerit vulnus, ut sanguinis potius profusione extinctus fuisse videatur; si vel in manibus ipsius novacula invenitur, vel plaga a laeva ad dextram directa dextra ipsius manu inflictum fuisse apparet; si e testimoniis patet, ipsum sibi coëmisse novaculam aut alia arma. Simili modo et de aliis aliarum partium vulnerationibus iudicandum, ut semper directionem

magnitudinem plagae; ferramentique molem comparemus.

Quodſi vero arma iuxta confoſſum vel plane non, vel eminus proiecta inveniuntur; ſi vulnus tergum petierit; ſi praeciſio colli ea eſt, ut a dextra ſiniſtram verſus directa eſt: ſi haec omnes propemodum partes colli, ad pharyngem uſque, ſeparaverit; ab alio interemtum eſſe, veroſimile eſt.

Neque tamen haec per ſe certitudinis aliquid habent, niſi teſtimoniis, quae actorum commentarii continent, fulciantur.

92.

Submerſio in aqua, conſulto, an negligentia aut ſcelere alieno conſecuta fuerit, ex inſpectione cadaveris erui fere nequit. Solent quidem ad violentiae externae veſtigia confugere, ut ab alio in aquam eſſe coniectum, iudicent; ſed ea etiam veſtigia lapſus in ſaxa aut impacti in ligna corporis eſſe poſſunt.

Eadem eſt ambiguitas mortis e lapſu aut ſaltu e rupe, tecto aut alia altitudine. Neutiquam e cadaveris inſpectione patet, ſe ipſum coniecerit, an ab alio praecipitatus ſit.

Nec ilico patet, venenum ſponte ſua ſumſerit an ab alio ingeſtum fuerit, ni ex actorum commen-

tariis certa sit caussa mortis voluntariae. Solent tamen ex ingenti veneni portione, si praesertim tetro sapore gaudeat, colligere, ipsum veneno mortem accelerasse. Quodsi ipse eiusmodi substantias brevi ante mortem ex officinis emerit, probabile est veneficium arbitrarium. Si vim atque ingenium veneni probe cognovisse defunctum exploratum est; nil repugnat, si reliqua congruunt, autochiriam supponere.

Cap. IV.

DE ERUENDIS ALIIS MORTIS SPECIEBUS.

93.

Mortis genus, quo homo decesserit, eruitur e cadaveris praeprimis pervestigatione, secundum principia anatomiae pathologicae diiudicanda.

Ratione autem pariter ac experientia docemur, esse nonnulla morborum mortisque genera, quae ne ullum quidem sui vestigium, manibus oculisque in cadavere deprehendendum, relinquunt.

Alia exstant in cadaveribus phaenomena, quae aegritudinis praegressae reliquiae habentur, quanquam potius agonis sint effectus aut tardioris mortis: iis adnumerandi polypi cordis, si mera sunt

coagula. (*path. gen.* §. 91.) Eo etiam pertinet saepius aqua in pericardio aut ventriculis cerebri stagnans. (*path. spec.* §. 580.)

Denique et id tenendum, conspici nonnunquam in cadaveribus putredinis aut sphaceli vestigia, oedemata etiam, quae post mortem demum orta neutiquam cum morbo praegresso cohaerent.

94.

Itaque cautissime agendum in extispiciis, ut iudicium de mortis genere et morbo praegresso feramus. Falluntur vehementer, qui, obiter inspectis una vel altera vel tribus etiam corporis cavitatibus, absolutam existimant cadaveris pervestigationem. Magnopere saepe interest, interiores encephali recessus, ipsam columnam spinalem medullamque inspicere, ut latens forte caussa mortis vel morbi species eruantur. Nervorum quoque sectio perquam necessaria est, ut velamenta inflammata aut sphacelo correpta in conspectum prodeant.

95.

Earum mortis specierum vulgaris fere est suffocatio, cuius signa in infante recens nato supra (§. 60 — 62.) indicavimus. Eam suffocationem in submersis, strangulatis, et qui mephitidem passi sunt, animadvertimus. Communia sunt signa: sanguinis

turgor in atrio cordis dextro et pulmonibus, pulmones ipsi sanguine livido farcti: vasorum quoque cerebri et sinuum plenitudo: per totum corpus etiam sparsae maculae.

Quae suffocatio si mephiticis vaporibus orta fuit, praeter turgorem vasorum, maxime capitis colli que, diutius post mortem solent cadavera flexilia esse et calida: oculi etiam prominuli per triduum fere splendorem retinent. (*Bichat sur la vie et la mort*, p. 283. 284.) Cordis atrium dextrum et vena cava sanguine fluido quidem sed spumoso turgescunt: atrium dextrum vero ac aorta sanguine inanes sunt. Glottis solet esse aperta, epiglottis erecta, cum irritis aspirandi conatibus intermorerentur.

Submersorum contra corpora brevi post mortem rigescunt; atque vel tota livida sunt vel maculis lividis conspersa; labia subcoerulea; lingua protrusa; spuma ante os, et oculi prominentes. Secto cadavere similia observamus, quae generatim in suffocatis; cum mors ob impeditam aspirationem sanguinisque oxydationem necessario sequatur. Nonnulli, qui diutius in aqua aspirare conati sunt, fistulam spiritalem aqua aut spuma plenam habent, aquam etiam in ventriculo: alii, apoplexia protinus extincti, nil eiusmodi ostendunt, sed generalia suffocationis signa. Fluidum saepius esse sanguinem in

submersis, observatio docuit; (*Walter de apoplexia* §. 36.) quanquam non ubique. (*Roose's Beytr. zur öff. und gerichtl. AK.* 1. p. 189.)

96.

Qui fame decesserunt, vacuum ventriculum et intestina, nonnunquam etiam passim adrosa haec viscera habent; corpus macie confectum; musculos laxos et attenuatos; vasa pleraque inania. Unde similia omnino phaenomena adsunt eorum, quae haemorrhagias letales excipere solent. (*Kleins Ann.* B. 14. p. 163.)

Denique haud superfluum est consilium, si defuncti cadaver in alium locum portari necesse fuerit, capulum sigillo notare, ne defensori effugium existat, commutatum fuisse cadaver.

SECT. III.

SECT. III.

DE IURE SEXUUM.

CAP. I.

DE IURE VIRGINUM.

97.

Verecundiam virginalem violare vetant divinae humanaeque leges. Itaque, virginibus ius ſuum provocantibus, medici publici eſt, virgineum decus vel confirmare in foro vel negare, aut, ubi raptum fuerit, decernere, poſſit id ſine ullo feminae conſenſu fieri. Ea iudicia etiamſi difficultates plures habent, e principiis tamen phyſiologiae ſanioris lucem accipiunt.

98.

Virginitatem igitur illaeſam ſtatuimus, cum nullum adeſt veſtigium immiſſi in vaginam membri virilis: pudicitiae autem integritas haud eadem eſt. Venereos enim amplexus paſſa forte eſt; ſeipſam polluere potuit, quae nullum coitus pertperati veſtigium habet. Haec vero vitia a quaeſtionibus forenſibus aliena ſunt.

Virginitatis ſic intellectae ſigna ſunt: nympharum ſolida ſtrictaque indoles, clitoridis parvitas, hymenis praeſentia, vaginae anguſtia plicarumque et

rugarum multitudo. In quibus hymeni fere princeps testimonii locus conceditur, quod illa membrana in primo coitu plerumque laceretur, unde cruoris aliquot guttae effluunt. Columnulae hymeni adiacentes, rupto hoc, magis in conspectum prodeunt, caruncularum myrtiformium nomine, quas coitus admissi certiora signa habent. (*phys.* §. 512.)

99.

Quae quanquam vulgaria sunt fideque plerumque digna, haud tamen carent ambiguitate. Etenim certissimum quod creditur pudicitiae illaesae testimonium, hymenis integritas, superesse potest post coitum primum perpetratum, si mentula parva fuerit, virgo autem iusto laxior aut fluore albo iamdiu vexata. Solet etiam ante menstrua, et, dum haec fluunt, amplior esse aditus, ut et cruentatio, virginitatem prodens, decipere possit. Unde, licet rarissime, etiam post partum hymen superesse potest. (*Tolberg de hymenum varietate* p. 14, 15. diss. Hal. 1791.)

Occurrunt etiam huius membranae varietates, ut a nativitate inde deficiat (*Heuermanns prakt. Bemerk.* 1. p. 21.), ut cristatum fere sit ac carunculis simile (*Tolberg* p. 9.), ut plura sint orificia. (*Osianders Denkwürd.* vol. 2. p. 30.)

Absque coitu posse lacerari, aegrius crediderim, quanquam, quae manu stuprum committunt, rumpere illud possunt. Sed saltu, divaricatis cruribus, findi, situs partium fere non permittit. (*Tolberg* p. 3.) Quae prolapsum uteri passae sunt, amittere illam pudicitiae custodiam possunt, quanquam in virginibus vix ac ne vix quidem is morbus contingat. A casu in ferramenta scindi hymenem vidit Iörgius: virginitas tamen cognosci etiam postea poterat. (*Taschenbuch bey gesetzmäßsigen Unters. des Weibes*, p. 46.)

Ceterum in sententiam clarorum virorum, Mercurialis (*var. lect.* lib. 6. c. 25.) et Morgagnii (*adverſ. anat.* 1. p. 40.) abire nihil vetat: posse nimirum in virgine per placidum continuatumque impulsum membri virilis membranam, si modo laxa fuerit, sine ulla laceratione, obliterari, ut igitur cruentatio linteorum post primum coitum haud certum sit et perpetuum virginitatis testimonium. Quod ni infirmum redderetur artibus meretricum pravis, quae alienum cruorem pro suo ostentant; id tamen experientia constat, non primo solum coitu, sed secundo etiam et paucis sequentibus posse sanguinis guttas profundi.

100.

Quodsi ab hymene recedimus, alia signa pariter aut magis etiam dubia sunt. Angustia enim va-

ginae longa abstinentia et adstringentium usu saepe restituitur. Itaque in suspectis examen esse post balneum tepidum instituendum suadent.

Clitoris quidem exigua, inter nymphas delitescens et praeputio obvelata virginem notat. (*Jörg's Taschenb. bey gesetzmäſsigen Unters. des Weibes*, p. 43.) Sed peculiaris nonnunquam fabrica clitoridem ingentem habet, ut supra (§. 27.) iam notavimus.

Debiliora sunt, quae e mammis petuntur. Quae quamvis solidae et duriusculae esse in virgine solent, papillis haud prominulis, areaque rosea eas cingente, haec quidem primo coitu haud ita mutantur, quin possint diutius etiam in meretrice superesse. Neque desunt virgines castissimae, quarum mammae flaccidae sunt, propter totius corporis laxitatem, areae circa papillas decolores, praesertim dum capillis nigris coloreque cutis subflavido praeditae sunt.

101.

Ut verecundiae virginali parcatur, Romanae leges sanciunt (*Digest.* lib. 25. tit. 4. l. 1.) ad inspiciendum ventrem tres obstetrices probatae et artis et fidei a Praetore esse adhibendas: et Carolinus codex (art. 35.) providas matronas acciri iubet. Cum vero eiusmodi mulieres haud tanta instructae esse

soleant scientia, ut de partium genitalium anomaliis iudicare possint: consilium est nuperiorum doctorum, medicos potius iuratos et a civitate constitutos accersendos esse. Qui ut serio et graviter rem seriam tractent, neque intempestivis ludibriis iocisque virginis castitatem offendant, monendi sunt.

102.

De *stupro violento* aut inscia muliere saepius sermo est.

Dicitur autem stuprum violentum id, quod iniusta vi cum muliere haud infami committitur: a quo differt stuprum haud voluntarium, quod licet absque vi, tamen et absque consensu libero mulieris perpetratur. Quodsi enim femina vel plane ignorat indolem et sequelas actionum, quas instituit; si ebria est aut nondum nubilis; si mente capta est, aut forte somnambulismo correpta, fraude et insidiis adgressoris corrupta; liberi arbitrii expers, stupro non voluntario vitiatur. Id variae leges pluresque auctores cum ipso stupro violento unum habent: sic Codex Iustiniani (lib. 9. tit. 13. l. 2.) in quis: „Si ipsi raptores metu, vel atrocitate poenae, „ab huiusmodi facinore se temperaverint, nulli mu„lieri, sive volenti sive nolenti peccandi locus relin„quetur; quia hoc ipsum *velle* mulierum, ab insi„diis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam,

„inducitur. Nisi enim eam sollicitaverit, nisi odio„sis artibus circumvenerit, non faciet eam velle in „tantum dedecus sese prodere.“

Neque longe abest a stupro vi illato ea corruptio honestae puellae, quae opio aut aliis id genus pharmacis in eum statum mittitur, quo nec sui compos est nec suae spontis; unde et Grolmanno adsentiendum esse arbitramur, qui facinus id ipsum stuprum violentum appellat. (*Grundsätze der Criminalrechtsw.* §. 239.) Vim habent alii compulsivam, quae minitationibus ac terrore puellam debilem adeo percellit, ut, etiamsi magnopere abhorreat crimen, tamen propter aequale forte crimen, quod commissurum esse adgressorem metuit, semet ii dedat. (*Feuerbach's Lehrb. des peinl. Rechts* §. 267. *Böhmer ad carol.* art. 119. §. 7.) Hinc et patriae leges tales corruptorum insidias ergastulo damnant et carcere etiam decenni, (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 1048 — 1053.) Qui nondum nubilem puellam corruperit, parem poenam subit, ac qui stuprum commiserit violentum (*ib.* §. 1054.); quo et mandatum d. 9. Nov. 1815. pertinet. Nec alienae sunt bavaricae leges, quamvis stuprum solummodo non voluntarium hoc appellant. (*Strafgesetzb. für das K. Baiern.* §. 377. 378.)

103.

Stuprum violentum non committitur nisi in femina honesta, seu ea, quae nondum prostituit, aut, si forte olim corrupta esset, vita bene acta restituit famam. (*Klein's Grundss. des peinl. Rechts*, §. 404.) Cum meretricibus stuprum violentum nullum committitur.

Vis adhibita sola sufficere debet ad perficiendum stuprum vere violentum. Manifesto autem sufficit plurium adgressorum vis; sufficit etiam robur hominis fortis in puella nondum adulta. Quodsi vero aequales sunt utriusque, viri et feminae vires; si huius forte superiores; si omnino sui compos est, nec ullo modo consentit; stuprum vere violentum contingere in adulta fere nequit. Itaque et anglicae leges strictiori sensu stuprum violentum sumunt. (*Blackstone's commentar. on the laws of Engl.* B. 4. ch. 15. p. 211.) *)

104.

Huius stupri vere violenti in corpore feminae signa investigare atque testari, a medicis publicis aut obstetricibus etiam iuratis exigitur. Id scrutinium si

*) *Our english law does not entertain quite such sublime ideas of the honour of either sex, as to lay the blame of a mutual fault upon one of the transgressors only.*

protinus ut vitiata est, instituitur, parum habet difficultatis: namque partium contusarum, quassatarum, laniatarum dolores, tumores, sanguinis profusiones abunde testantur vim illatam, maxime in puellis nondum adultis. Diutius post commissum scelus paullo plus negotii facessit. Sed remanent tamen saepe rupturae partium, ingrediendi difficultas, urinae retentio, alvi obstipatio et diuturna alia mala.

105.

Posse concipere feminam violenter stupratam, aegerrime conceditur, quanquam haud abnuerim in stupro haud voluntario conceptionem contingere posse. Etenim persuasum habemus, sine mulieris voluptate conceptionem fieri nequire: illa tamen voluptas coacta esse potest, ut femina, vel vi, vel insidiis, vel haustibus inebriantibus atque narcoticis eo perducta libidinem omnino denique sentiat. Quam si experta mulier prohibere nequit, quid a puella eorum sensuum rudi expectandum? Varietates etiam multas habet is libidinis sensus, ut et in lipothymia possit minor esse atque eiusmodi, ut postea femina eius non meminerit. (*Albers in Roose's medic. Miscellen*, p. 129 — 137.)

106.

Consummatum requirunt leges stuprum, quo complectuntur tum intrusionem penis, tum seminis

emissionem. (*Feuerbach* l. c. §. 268.) Neque tamen desunt, qui rectius pudicitiae corruptionem solam vimque illatam puniunt, etiamsi seminis eiaculatio in muliebres partes non contigerit. Ita carolinus codex crimen honestatis virginalis aut matronalis contaminatae irrogat in adgressorem (*carol.* art. 119.) et patriae summum iudicium in atroci eiusmodi flagitio similiter sensit. (*Kleins Annal.* B. 10. p. 197.)

CAP. II.

DE IURE CONIUGUM.

107.

Matrimonium contrahitur, ut coitus legitimus fit et soboles procreetur. Fine igitur frustrantur, qui cum coniuge rem veneream celebrare nequeunt aut nullam progeniei spem habent. Itaque et impotentia mariti, et uxoris ea indoles, ut vel coitui celebrando vel liberis gignendis impar sit, matrimonium rumpunt. *) Querelae etiam existunt, de nimia alter-

*) „Canonicae leges, si ante carnalem copulam impossi-„bilitas coëundi deprehensa fuerit, liberum faciunt „mulieri, alterum virum sumere." (*Can. quod autem* 27. 9. 2.)

utrius coniugis salacitate. Medicorum autem publicorum est, caussas eas divortii indagare et vel testimoniis firmare vel negare.

A. *Impotentia virilis.*

108.

Primum igitur mariti *impotentiae* arguuntur, aut viri ipsi praetendunt id vitium, ut stupri commissi suspicionem a se devolvant. Est autem impotentia duplex: sive coitum celebrare, sive liberos gignere prohibet.

Qui coitum celebrare nequit, vel omnino vi ea caret, vel respectu duntaxat coniugis, vel ad tempus tantummodo. Haec ultima impotentiae species, morbo forte aut senio producta, matrimonium nunquam solvit. Idem de hoc vitio valet, quod de furore coniugis Ulpianus monet: „Quid tam „humanum est, quam fortuitis casibus mulieris ma„ritum vel uxorem viri participem esse?“ (*Digest.* lib. 24. tit. 3. l. 22.)

Saepius contingit, ut fastidio, ira aut aliis caussis frigida sit venus respectu mulieris, quae satis vegeta est, si cum concubinis aut puellis res habetur: quod iam et Stoici et Diocles Carystius observarunt. (*Plutarch. phys. philos. decret.* 5, 9. 13.)

Vi ea carent penitus, qui vel frigidae sunt indolis, vel virtutem generandi, stupro manibus commisso, aut blennorrhoea diuturna, aut medicamentis (camfora praesertim et coffeae potu nimio) infirmarunt. Deinde huc pertinent vitia organorum sperma virile generantium; testium durities ac destructio in sarcocele, degeneratio in pultem, (*Ehrlichs Beob.* 202.) aut consumtio ope absorbentium vasorum (*Larrey's Denkwürdigk.* p. 167.); herniae scrotalis cum castratione prava operatio (*Frank's Syst. der med. Pol.* 1. 411.): vesicularum seminalium aut ductuum deferentium durities, calculi, paralysis.

109.

Huc pertinet quaestio duplex: an castrati nimirum vere impotentes sint? an impotentes, quorum testes in abdomine latent?

Castratos Romani Iureconsulti probe distinguunt a *spadonibus*, hac voce generatim sumta pro eo vitio, quod generandi facultatem imminuisse videtur, Iis etiam adnumerarunt *thlibias* dictos et *thlasias*, seu eos, qui attritu et equitatione, ut Scythae Hippocratis, effeminati sunt. (*Digest.* lib. 50. tit. 16. l. 128.) Hi matrimonium inire, adoptare, posthumumque heredem scribere poterant. (*Digest.* lib. 1. tit. 7. l. 2. lib. 23. tit. 3. l. 39. lib. 38. tit. 2. l. 6.) Sed castrati ipsi generare non posse credebantur;

unde nec matrimonio, nec heredi rogando pares erant.

Plura docuerunt exempla, non solos spadones sed ipsos etiam castratos concubitui aptos esse, etiamsi hi foecundare feminam nequeant. Namque pruritum et erectionem patiuntur, sive id liquori prostatae, sive vesicularum seminalium forte vi secernenti tribuendum sit; unde libidinosae mulieres eunuchorum amplexus amare dicuntur.

Latitantes in abdomine testes ad coitum etiam foecundum aptitudinem haud impediunt, maxime si alter tantum delituerit. Eos monorchidas ius romanum nec a militaribus stipendiis exauctorandos esse censuit, quando et Duces Sylla ac Cotta memorantur eo habitu fuisse naturae. (*Digest.* lib. 49. tit. 16. l. 4.) Zacchias hominis meminit, dextrum duntaxat testem habentis, cui tamen duplicata vasa seminalia adiuncta essent. (*Quaest. med. leg.* lib. 2. tit. 3. qu. 7.) Itaque, si testis alter vel uterque in scroto deficit, tantum abest, ut inde impotentem hominem declaremus, ut potius ex aliis signis, capacem aut imparem esse rebus venereis, colligere debeas. Si latent in abdomine, interdum maior etiam vis generandi adest.

110.

Qui coitui celebrando apti sunt, idcirco haud semper impraegnare feminas possunt. Cuius impo-

tentiae difficillimum est scrutinium. Namque in orbitate matrimonii explicanda prima est quaestio, uter coniugum sterilitatis aut impotentiae arguendus sit? Uterque forte capax, sed vel praecipitat alter opus, quod uno eodemque temporis puncto absolvendum est, si conceptioni student; vel penem nimis longum rigidumque maritus solet ita adigere, ut liquor prolificus magis versus latera uteri eiiciatur, (*Thedens neue Bemerk.* 2. p. 264.); vel nimia libidine procax mulier perdit id, quod sobolem procreaturum esse, repetitis coitibus. Haec vero eruere prohibet saepe honestatis sensus.

111.

Solent nonnunquam semen ipsum inertiae aut tenuitatis accusare, quod, etiamsi conceditur, cognosci tamen nequit.

Id vero haud sine veritatis specie est, seminis inertis eiaculationem saepe nimis debilem atque propinquam esse, ut vel incipientem erectionem sequatur. Solet id vitium eos infestare, qui manibus stuprum commiserunt, aut qui saepius noctu polluuntur.

Huc etiam pertinent hypospadiei, i. e., ii, qui penem haud rite foratum habent, cuius vitii exempla et Morgagnius (*De sed. et causs. morb. ep.* 46. 8.) et nos supra (§. 26.) attulimus. Quanquam sper-

mate foecundo non careant, emittere tamen id rite haud facile possunt. Exstant tamen exempla, ubi et his feminae impraegnatae fuerunt. Namque vulgaris membri virilis immissio in vaginam nonnunquam superflua esse ad foecundationem videtur, cum, si modo bene mixtus ac temperatus est is liquor, stimulum quoque in remotiora loca propagare potest. (*phys.* §. 528.)

Hinc brevitas penis fere nunquam per se impotentiam signat: nec ipsa curvitas, quam iam Diocles Carystius cum Stoicis accusarunt (*Plutarch phys. philos. decret.* 5, 9. 13.) quamque ex aneurysmate arteriae pudendae summus Albinus ortam vidit. (*Annot. acad.* lib. 3. c. 5.) Nec phimosis aut paraphimosis per se impotentiam efficiunt, cum ferramantis curanda sint eiusmodi vitia. Nec calculus vesicae, quanquam in coitu dolores saepe producat: nec herniae, nisi testes simul adfecti sint.

112.

Rarae sunt eaeque verae caussae impotentiae urethrae ea coarctatio, ut incrassatae eius tunicae secum fere coelescant, eoque sperma eiiciendum iterum in vesicam reprimant. (*Petit in mem. de l'ac. de chirurg.* 1. 434.) Hanc, blennorrhoeae diuturnae sequelam, alibi iam perstrinximus. (*path. spec.* §. 639.) Ex blennorrhoea quondam superfuit an-

gustia ductuum excretoriorum et *strigosa* indoles vesicularum seminalium. (*Morgagni de sed., et causs. morb.* ep. 44. n. 7.) Alibi (ep. 46. n. 5. 6.) idem clarissimus auctor memorat scirrhum vesicularum seminalium impotentiae caussam.

Paullo frequentior caussa est tumor prostatae, quo ductus excretorii vesicularum seminalium, ipsaeque vesiculae comprimuntur et denique obliterantur; quem effectum nescio an quis Herholdtio melius descripserit. (*Arnemanns Magaz. der Wundarzneyk.* vol. 2. p. 101 — 125.)

113.

Itaque medicus publicus de impotentia virili indicaturus primum aetatem hominis, vitae genus et morbos praegressos scrutatur, ut inde caussas impotentiae vel verae vel simulatae eruat. Senex enim septuagenarius naturaliter fere haud aptus est ad concubitum, quanquam vegetae senectae atque etiam foecundae plura exstant exempla.

Dein necesse est et physicas caussas et morales, quae huius omnino matrimonii foecunditatem impediunt, investigare. Interrogandi sunt mores utriusque coniugis: examinanda ipsa thori arcana, alter forte praecurrat alterum, an eodem temporis puncto colliquescant.

114.

Uxoris examen ſi nihil cauſſarum prodiderit, ad maritum converſus medicus interrogationem impotentiae virilis inſtituet. Neque eo impudentiae unquam patria iudicia proceſſerunt, ut, gallicorum more, in conſeſſu publico laſcivire cum ſcortis hominem impotentiae accuſatum iuberent: neque medicum decet, praeter inſpectionem membri virilis, titillatione libidinem ſuscitare: neque laudandum conſilium Wirtembergicorum magiſtratuum, qui chirurgo ſuadent cum ſuspecto in eodem cubiculo iacere, ut, erectionem hic patiatur, interroget. (*Elvert: die Unzuläſſigkeit ärztlicher Entſcheidungen über männliches Vermögen.* Tübing. 1808.)

Poſt penis teſtiumque examen, inquirendum eſt in partium finitimarum indolem; quaerendum, urina intercipiatur, quo facto cathetere aut cereolis explorandae ſunt et urethrae et proſtatae ipſiusque veſicae indoles: per anum etiam proſtatae tumor inveſtigandus.

Nonnullae cauſſae internae et rarae ſunt et abditae. Itaque medicus nequit, niſi probabili coniectura conſequi vel impotentiam vel vim generandi.

B. Steri-

B. *Sterilitas feminarum.*

115.

In femina pariter diſtinguenda ſunt concubitus obſtacula, ipſaque invalentia concipiendi. Illa dum adſunt, hanc neceſſario adiunctam habent. Ubi ſterilitas ſine coitus impedimentis adeſt, difficillimum eſt ſcrutinium cauſſarum. Saepius quoque nullo modo erui hae poſſunt.

116.

Obſtaculorum examen ab externis partibus incipiendum eſt. Atreſia vulvae (*path. gen.* §. 102.), ſi duntaxat hymenis craſſitiem inſolitam aut clauſam fere indolem complectitur, nequaquam coitus obſtaculum inſuperabile habenda eſt: quippe vel robuſtiore mentula vel ſcalpello ipſo chirurgi aperiri clauſtrum id poteſt. Intereſt ſcire, menſtrua fluxerint: quod dum factum eſt, ſpem concipimus, arctam aditus indolem vinci poſſe. Quodſi vero nunquam ſanguinis curſus menſtruus reſponderit, ſi ne minimum quidem aditus foramen animadvertitur; metuenda eſt prava conformatio partium internarum.

Huc pertinet maxime confluxus inteſtini recti cum vagina, in caſu a Burnſio Glasgoenſi obſer-

vato (*Edinb. med. and surg. iourn.* 1805. *Apr.* p. 137.) et maxime memorabilis idem coalitus, licet intestinum rectum insuper peculiari ore patesceret. (*Huxham. opp.* vol. 3. p. 8. f.) Conceptionem quidem haud impediverat id vitium, sed, cum vaginae orificium paullo infra umbilicum esset, cum supra id intestina confluerent, taedium ingens inde marito infestum esse debuit.

Saepius idem vitium ex fistula ani aut ulceribus uteri vaginaeque existere visum est. (*Störk ann. med.* 2. p. 204. *Stockhausen diss. de aedoeopsophia.* Hal. 1795.)

117.

Vaginae sola strictura, etiamsi arctissima fuerit, per se coitus obstaculum haud est insuperabile. Etenim quamvis penis adigi altius nequeat, foecundatio tamen contingere potest: ipsaeque angustiae interdum in partu egregie dilatantur. (*Hist. de l'ac. de Paris,* 1712. p. 48. 1748. p. 83.)

Quodsi vero cum arctissima vagina nec uterus nec ovaria evoluta sunt, vitium id in viva femina, nisi e coitus fastidio, haud cognoscendum, amplexus venereos quidem haud impedit, conceptioni vero prorsus adversarium est. (*Morgagni de sed. et causs. morb. ep.* 46. n. 21.) Nonnunquam cum

parvitate partium externarum arctiſſimoque aut nullo ad vaginam aditu nullus adeſt uterus; cuius rei memorabilem caſum refert Thedenius (*neue Bemerk.* 2. p. 265.). Matrimonio luſibusque venereis apta erat mulier, neque ſine libidine: ſed conceptionem nunquam contigiſſe nemo mirabitur.

118.

Sunt in vagina vitia, quae coitum minus gratum aut faſtidioſum faciunt, adeoque ni foecunditati obſint, contraria tamen ſunt mutuae voluptati, in coniugio quaeſitae.

Satis vulgaris eſt leucorrhoeae muliebris foeditas, qua non modo ipſae partes muliebres laxantur nimis, roduntur ac excoriantur, ſed mentula ipſa infeſtatur. Huc pertinent ulcera vaginae; haemorrhoïdes ad eam partem converſae, quibus varices dolorem cientes efficiuntur; hernia vaginae; prolapſus eius et uteri; inverſio et retroverſio.

119.

Iam altiora ſunt impedimenta indaganda: nunquam exploratio ipſa omittenda, quam iam Hippocratici auctores ſuadent. (*Hipp. de ſteril.* p. 676.) Vulgatiſſimum eſt ovariorum id vitium, quod in hydatidoſa aut alia degeneratione verſatur; cognoſ-

cendum e ſignis alibi enumeratis. (*path. ſpec.* §. 603. 604.) Uterus conflictatur interdum polypis, ſarcomate aut carcinomate: quae cauſſae ſterilitatis Eraſiſtrato iam innotuerunt. (*Plutarch. phyſ. philoſ. decr.* 5, 9.) Tubae denique Fallopianae accuſandae ſunt, dum concretae cum ovariis aut imperviae ſunt. (*Morgagni de ſed. et cauſſ. morb.* ep. 26. n. 13. ep. 45. n. 23—26.)

Quae vitia ut in viva aegerrime cognoſcuntur, ita foecundationi impedimenta opponunt inſuperabilia, coitui non item.

120.

Dum nullum eorum obſtaculorum probabile habemus, ſaepe tota feminae conſtitutio arguenda eſt. Nimis tenera, ad nervorum distentiones prona diſpoſitio conturbat in concubitu ipſo omnem nervorum compagem, ut nulla ſequatur conceptio. Nimia veneris frequentia, ut in proſtibulis accidit, ſterilitatem producit, quod oeſtrus repetitus turgorem ſanguinis in ovariis tubisque continuum adeoque faciliorem efficit coalitum.

Maxime vero et in muliebri corpore circumſpicienda eſt ratio partium ad mariti partes, cum, quae ſterilis eſſet in priori, ſatis foecunda interdum ſit in poſteriori coniugio.

Cap. III.

DE ERUENDA GRAVIDITATE.

121.

Artis peritorum scrutinium exigitur vel in occultata graviditate puellarum vitiatarum, vel in simulata etiam impraegnatione scortorum, viduarum aut mulierum capitis damnatarum, quae supplicium prolataturae sunt.

Occulere solent graviditatem, quae e lapsu virginitatis ignominiam metuunt, labe quadam ac macula non se solas sed totam familiam adficientem. Earum forte rerum rudes non desperant, vel abortionem se passuras, vel clandestinum etiam partum edituras esse. Aliae plane nesciunt, amorum illicitorum eos esse fructus, aut se ex unico forte coitu concepisse. (§. 57.)

Occultatio graviditatis ut vitetur, leges patriae studiose sanxerunt. (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 889.) Plectunt etiam inficiationem (ib. §. 933.): neque tamen per se hanc dissimulationem mulctandam esse, doctores concedunt. (*Kleins Grundsätze des peinl. Rechts*, §. 351. *Kleins Archiv des Criminalr.* vol. 6. P. 2. p. 63.) Imputatur tamen, cum conamen infantem occidendi adiunctum est, aut culpa matris graviditatem negantis fetus perit.

§. 122.

Impraegnationis praegressae signa primis mensibus ambigua sunt.

Necessaria tamen est primo partium genitalium examen. Nymphae internae primis mensibus turgidiores esse et rubicundiores consuescunt: in media graviditate et hae et externae laxiores sunt: iterum magis turgescunt versus finem: nonnunquam varices adsunt et aquosi tumores. Hymen si superest, impraegnationem valde dubiam reddit. Vagina solet ad tertium aut quartum usque mensem brevior, plicisque haud exiguis, prolapsum nonnunquam mentientibus insignis esse. Post quartum mensem, dum uterus magis ascendit (*phys.* §. 545.), vagina in longitudinem magis pansa plicas amittit; nisi laxior iusto fabrica eas retinuerit. Est etiam vagina gravidae magis lubrica, muco nonnunquam adeo abundans, proinde ac si leucorrhoeam pateretur.

Tum uterus ipse studiose pervestigandus est, stante femina atque iacente: interna exploratione cum externa comparata. In primis graviditatis mensibus cervix uteri paullo propior est vaginae, orificium profundiorem habet situm, quem tamen et in virginibus, quibus menses intercepti sunt, nonnunquam obtinet. (*phys.* §. 542.) In primiparis orificii facies, quae antea rimam transversa-

lem sistebat, iam ostiolum lenticulare subrotundum repraesentat: sed, si iam pluries pepererint, orificium infundibuli speciem exhibet, ambitu saleb o- so: versus medium gestationis tempus laevam magis spectat: labium utrumque sibi indies magis aequale fit. Cervix uteri ad mediam usque graviditatem turgidior atque mollior est, magisque conica fit. Cum iam fetus etiam motus tangantur, diagnosis facilior est et certior a media inde gestatione. Orificium magis ascendit, plane subrotundum est, ni praegressis partibus plus minusve laceratum fuerit. In his etiam quandoque sponte sua aperitur, ut digiti apice possis ovi membranam externam attingere. Iam per uteri parietes magis attenuatos atque calidiores infans eiusque partes tactu explorantur. (*phys.* §. 546.)

123.

Dein ad mammas veniendum est, utpote quarum indoles uteri mutationes sequi solet. Primis mensibus difficillimum est scrutinium, maxime si prius eas nondum exploraveris. Solent tamen leves sentire punctiones: turgescere incipiunt mammae, papillae magis prominere, area etiam saturius rubere. A vigesima inde hebdomade serosus liquor secernitur, cuius vestigia interdum in indusiis repereris, aut quem facile expresseris. (*phys.*

§. 544.) Vaſa interdum ſecernentia turgida manifeſto conſpiciuntur.

His accedunt indicia ex abdominis ambitu petenda. Primis menſibus regio hypogaſtrica tantum abeſt ut intumeſcat, ut potius, utero magis deſcendente, collapſa aut contracta videatur. A tertio inde aut quarto menſe abdomen intenſius turgidum uterum gravidum iam tangendum offert. Is tumor increſcit, ut ſeptimo etiam menſe paullo ſupra umbilicum fundum uteri deprehenderis. Fovea umbilici magis obliteratur, ut tandem colliculum repraeſentet, regio epigaſtrica etiam et praecordia magis promineant. Tandem menſe decimo medio uterus depreſſus praecordia libera mittit, tumor imam abdominis regionem occupat. Ei tumori, cum et ab hydropica colluvie et ab aliis cauſſis exiſtere poſſit, nunquam nimis fidendum: ſed curioſe comparandae ſunt orificii uterini mammarumque mutationes.

124.

Denique exploranda reliqua impraegnationis indicia. Menſtruorum ſuppreſſio vulgatiſſima eſt: ideoque ſtudioſe interroganda eſt femina, quonam tempore ab eo ſanguinis curſu primum defecta ſit: quanquam haud pauca exſtent exempla eius curſus

per totam gestationem pergentis aut nonnisi in gravidis obvii.

In iis, quae primum gestant fetum, ventriculus mox post menstruorum interceptionem turbatur; fastidiunt carnes; ieiunae vomituriunt; appetunt saepe insueta. Nervorum organicorum sensus perturbatur, unde iracundiores, tristiores etiam evadunt. Accedunt post mediam graviditatem incommoda ex uteri tumidi pressione in vicinas partes; lassitudo, ingressus difficilis, interdum et varices et oedemata pedum: decubitus molestus; spirandi difficultas: urina intercepta aut, versus finem inprimis, frequens micturitio. (*phys.* §. 546.)

125.

Quae indicia omnia simul sumta graviditatem quidem certissimam reddunt. Primis tamen mensibus ambiguum semper est iudicium, etiamsi ex ipsa uteri exploratione petatur. Itaque differenda est scrutinii repetitio in quartum aut quintum mensem, ut cum mutatione orificii atque cervicis motus simul infantis deprehendas.

Signa hydropis uterum infestantis (*path. spec.* §. 599.) probe distinguenda sunt a graviditate, quam interdum is morbus mentitur.

CAP. IV.

DE PROBANDO PUERPERIO PRAEGRESSO.

126.

Saepe oritur quaestio de partu praegresso, quam partim iam supra (§. 32.) tractavimus. Facilius ea solvitur, quo recentior est femina a partu: difficillime, si temporis spatio longo interposito examen instituitur.

Protinus ut femina peperit, lochia effluunt, qui sanguinis fluxus per sedecim aut viginti etiam dies continuans peculiarem spirat odorem, quem et sudores puerperae diffundunt. Is indicium praebet haud spernendum. Nymphae solent esse tumidae, nonnunquam excoriatae aut vulneratae aut varicibus obsessae. Perinaei mensura et vestigia lacerationum adiuvant examen. Clitoris etiam, si diutius caput infantis premeret pelvis exitum, adeo turget sanguine, ut plicae supersint. Vagina insigniter pansa est, laxa, plicis destituta, sanguinem lochiorum stillat. Uteri orificium magis versus os sacrum spectans, paullulum apertum, rimae formam sensim adipiscitur: labiis vel laceratis vel alio modo a virginea forma recedentibus. Cervix uteri calidior est, turgidior, violentiae, quam passa esset, vestigia retinet. Uteri ipsius moles per triginta dies maior est quam

in iis, qui nondum pepererunt: dein ad pristinam parvitatem redit.

Pelvim etiam metiri consilii est. Cuius forma si cetero normalis, mensura in promtu est, aberrationes igitur facilius deteguntur. Ossis coccygis mobilitas exploranda, quae brevi post partum adesse solet. Idem valet de ligamentis sacro-tuberosis et sacro-spinosis facile cedentibus.

Tum abdomen inspiciendum et contrectandum. Si laxa sunt integumenta, si rugas contraxerunt, accedentibus reliquis indiciis certioribus, partum praegressum persuasum habemus.

Ad mammas veniendum est. Quae si turgent atque durescunt, glandulis simul axillaribus tumentibus, si vasa turgescunt, si lac effluit e pressis papillis prominulis; dubium nullum superest, feminam peperisse.

Simul denique in aegritudinis genus, qua mulier laborat, inquirendum est. Quod si alienum fingitur ab eo statu, studiosum instituendum est scrutinium, quod fallere nequit, si genitalia rite indagaveris.

127.

Quodſi diutius iam, ante plures nimirum ſeptimanas, imo menſes, partus contigerit, multo difficilius ſit indicium. Violatam quidem eſſe feminam ex hymenis abſentia cognoſcimus, rariſſimis exceptionibus. (§. 99.) Uterus tamen in priſtinam molem contractus, vagina arctata plicaeque reſtitutae ſaepiſſime perturbant iudicium. Abdominis rugae nonnunquam deſunt poſt primum partum, aut in femina, quae abdomine naturaliter turgido gaudet. Itaque ſuspendenda eſt ſententia.

SECT. IV.

DE IURE AEGROTORUM.

CAP. I.

DE MORBIS SIMULATIS.

128.

Qui morbum ſimulant, vel miſericordiam ciere, vel hominum animos advertere vel etiam eximi a ſtipendiis militaribus cupiunt aut aliis oneribus publicis a poenis etiam vel capitalibus, vel ergaſtulo. Magiſtratuum iuſſu medicus publicus igitur diagnoſin morborum adhibet, ut fraudem detegat.

Quod officium quantas ſaepe habeat difficultates, brevibus dici vix poteſt. Vafrities enim tanta interdum eſt nequiſſimorum hominum, ut artibus pravis etiam providum medicum circumveniant. Teſtimonio ſit puella gueſtphalica, quae, inedia ſexenni fere ficta, decepit ante hos ſeptemdecim annos non paganos ſolum, ſed cultos etiam homines. (*Kezin in Kleins Archiv des Criminalr.* vol. 3. P. 2. p. 120.)

129.

Facillime ſimulantur morbi, quorum ſigna neceſſaria et pathognomonica, quod haud ſub ſenſus medici cadunt, examen eius effugiunt. Namque ſi dolores, ſenſuum defectus aut mentis etiam morbi finguntur, pathognomonica earum aegritudinum ſigna medici examen haud admittunt. Sed alia, et ἐπιγενόμενα quidem phaenomena lucem eam miniſtrant, quam ex ipſis pathognomonicis fruſtra exſpectaveris. Saepe quoque experimenta neceſſaria ſunt, a quibus, inſcio plane homine ſuſpecto, inſtitutis, ni et vaferrimus fuerit et ipſa doctrina medica imbutus, ſibi cavere plane nequit.

130.

Dolores igitur primum, quamvis ſenſus organici adfectiones, queſtu quidem aegroti protinus cognoſcuntur. Sed medicus fraudem dispulſurus circumſpiciat ſequelas atque effectus dolorum atrociorum, tum in vaſorum ſyſtemate, tum in aliis functionibus. Cum vehementiſſimus quisque dolor pulſum concitare ſoleat, functionesque ſenſuum, praeſertim internorum turbare, fraudem ſuſpicamur, dum pulſus placidiſſimus eſt ſomnusque quietus. Dolores a calculis veſicae derivati ficti ſunt, ſi urinae fluxus nullo modo interceptus eſt.

neque is humor alienus a ſana eſt indole. Colici dolores ficti ſunt, ſi alvus naturaliter redditur, neque quod expellitur, a naturali ſtatu recedit; ſi ciborum appetentia et digeſtio haud turbantur.

131.

Senſuum defectus vel faciliores ſunt exploratu vel difficiliores. Coecitas haud facile fallere medicum poteſt, cum, ſi vera adfuerit, vel organica vitia adſint, vel nervus opticus ita adfectus ſit, ut pupilla etiam haud moveatur. Surditas vero, cum organa auditus ſenſus fugiant, a callidis hominibus hactenus ſimulatur, ut vel prudentes etiam medici decipiantur. Neceſſe eſt, aut eos improviſo terrore percellere aut iis ſuggerere, quae haud expectato gaudio moeſtitiave conturbatura ſunt.

Solent milites ſegnes, qui militiam in agmine et proelia paveſcunt, reſolutos fingere pedes. Hos adoriuntur medici caſtrenſes aſae foetidae cum arnicae floribus infuſo, methodo nauſeam continuam excitante et moxa. Quam curationem adeo abhorrent, ut agmen potius ſequantur.

Lipothymiae et ſyncoptici adfectus ſolent et faciei habitum deturpare et pulſum vel plane intercipere vel exiguum reddere atque irregularem.

Quodſi igitur, qui ſyncopen fingit, ſueto faciei rubore pulſuque gaudet naturali; ſi praeſertim, protinus ut haud exſpectata narrantur, percellitur, perſuaſum habemus, fraudulenter ſimulari adfectionem. Et in his et in ſoporoſis aut aliis adfectibus utiliter ſaepe ingrata adhibentur incitamenta: emplaſtra veſicatoria, electricae ſcintillae e lagena miſſae, moxa, radix armoraciae tuſa. Candens tamen ferrum admovere crudelius iuſto eſt.

132.

Epilepſia ſolet non raro praetendi. Et licet nervorum distentiones mirae ſimulentur, haud poteſt tamen impoſtor abſentiam fingere conſcientiae aut ſenſuum abolitionem. Itaque ſi teterrime convulſus acus tamen aut moxam ſentit, ſi oculos habet perpetuo clauſos, nec immobilem pupillam, ſi errhinis nares moventur, ſuſpicio naſcitur, fictam eſſe aegritudinem.

Similiter iudicandum de aliis id genus convulſionibus.

133.

Si ſanguinis forte aliorumve humorum profuſiones finguntur, virium ratio illaeſa poſt longiorem fluxuum

fluxuum moram fraudem revelat. Solent enim peregrinum cruorem ſubdere ac pro ſuo vendere.

Qui plebis ſuperſtitionem, egeſtis acubus aut aliis rebus plane peregrinis, aut ficta daemonis cohabitatione decipiunt, medicos rationis ſuae recte compotes fallere nequeunt. Daemoniaci vel impoſtores ſunt vel melancholici.

Cap. II.

DE MORBIS DISSIMULATIS.

134.

Diſſimulantur morbi, tum ob infamiam eorum, tum ut matrimonium contrahatur, emolumentaque obtineantur. In qua diſſimulatione plurimum ſaepius dandum inſcitiae aut negligentiae, multum tamen et nequitiae tribuendum et calliditati.

Medici publici eſt, ſi forte ob ſolvendum matrimonium vel alias cauſſas ſuſpicio de morbo diſſimulato naſcitur, omnia ſigna aegritudinis etiam occultae noſcere eaque in homine ſuſpecto ita inveſtigare, ut nec a repetitione examinis nec ab experimentis abſtineat, veritatis gratia eruendae.

135.

Eorum morborum frequentissimus fere est syphilis, cuius variae formae hactenus saepe latent, ut sagacitatem exigant singularem.

Generatim quidem falluntur, qui vel a diuturna mora et pervicacia symptomatum, vel ex hydrargyri usu, signa syphilidis petunt.

136.

Prodroma syphilidis symptomata in viris, etiamsi quandoque dissimulentur, obvia tamen ceteris sunt. Ardores inter mingendum vehementes et erectio penis frequens notas sistunt, quibus facile blennorrhoea virulenta ab aliis, scrofulosa nimirum, arthritica aut aliis discernitur. (*path. spec.* §. 637.) Curationis genus minoris est momenti; siquidem, Schwediauero teste (*von der Lustf.* 1. p. 67.), et blennorrhoeae virulentae sponte sua naturaeque ope consanescere possunt, et in aliis eiusmodi fluxibus similia saepe requiruntur remedia ac in syphilitica.

Difficilius iudicium est de blennorrhoea secundaria, ortane sit ex infectione praegressa an e caussis debilitantibus. Quodsi membrum virile semper est flaccidum, si nunquam erigitur, si liquor

effluens albumini similis titillationis sensum solum in exitu urethrae efficit, nullum vero ardorem, si nulli adsunt dolores partium vicinarum, potest insons esse, quamquam et hic non raro praegressas blennorrhoeas primarias virulentas sequatur.

Quodsi vero dolores aut punctiones in perinaeo sentiuntur, maxime dum mingitur, aut dum equo curruque vehitur aeger, aut dum coitum celebrat; si liquor emanans gravem spirat odorem; si effluxus cum sensu fervidae aquae ex bulbo profluentis iunctus est; si mictus intercipitur, nec tamen catheteré obstaculum in urethra ipsa sed in collo vesicae deprehenditur, metus est, prostatae tumorem (*path. spec.* §. 640.), blennorrhoeae virulentae vix non semper posthumum, accusandum esse. Exploratio certior fit digito per anum immisso.

Si blennorrhoea secundaria humorem eliminat purulentum, si dolores adsunt in urethra pulsantes aut rodentes, cereolo et cathetere exasperati, dubitari fere nequit, eam ulcusculis syphiliticis urethrae ortum debere.

137.

In mulieribus multo magis ardua est syphiliticae et insontis blennorrhoeae divisio. Namque nec

actimonia, nec foetor laticis effluentis, nec dolores ardentes aut adrosiones partium, nec menstruorum fluxus pergens, nec quod noctu cesset, insontem a syphilitica blennorrhoea muliebri distinguere possunt. (*path. spec.* §. 436.) Itaque ni accesserit confessio mulieris, ni ulcuscula semet adiungant, quorum syphiliticam indolem haud facile ignoraveris, ambiguum semper manet iudicium.

138.

Ulcerum venereorum facilis est diagnosis. Orae durae et callosae, fundus lardaceus, sanies effusa, quaqua fluit, similia ulcuscula et excoriationes destructis partibus producens, optime dilucidant naturam eorum ulcerum. Idem valet et de carie ac exostosibus, si modo in ulcera manifesta transeunt. (*path. spec.* §. 641.)

139.

Exanthematum, ut ingens est varietas, ita iudicium difficillimum; ni omnem omnino decursum, modum eruptionis et symptomata comitantia rite indagaveris.

Lichenes, leprae, psoriases syphiliticae, faciem protinus occupantes, saturiorem habeat colo-

rem, magis fuſcum: calore emendantur, frigore magis gliſcunt. Abeunt in ulcera, quorum ingenium ſyphiliticum manifeſtum eſt. Intertrigo perinaei et ani cruſtas gignit albidas, quales in angina ſyphilitica exiſtunt. Maxime vero in aliis exanthematibus diuturnis monendum, ſi variant cum doloribus oſſium et tumoribus duris, infectionem ſyphiliticam ſuſpici debere.

140.

Impetigo, ſcabies, pityriaſis, porrigo, foedaque alia exanthemata, quamvis ſaepius diſſimulentur, haud diu tamen latere poſſunt. Repulſa forte aut ſiccata, ut deliteſcant, damna plurima corpori inferunt.

CAP. III.

DE MENTIS AEGRITUDINIBUS.

141.

Quaestiones de sanitate mentis in foro saepissime occurrunt, tum ut de libero arbitrio constet, tum ut facultas peculium administrandi eruatur, tum denique ut veniam amentiae reus impetret.

Eas quaestiones solvendas medico publico iudex proponit, quia ad nullum alium civem auctoritate publica imbutum demandari id potest officium, tum etiam quia adeo arcte iunctum est animi examen cum corporis investigatione, ut idoneum videatur medici publici munus, animi morbis eruendis.

Magnopere tamen optandum esset, medici publici maiore gauderent animi scientia, quam sibi comparaturi sunt proprio potius studio quam in scholis metaphysicis.

142.

Mentis autem aegritudines, quas iam alibi (*path. gen.* §. 287. *path. spec.* §. 555.) perstrinximus, id omnes commune habent, ut plenam sui

conscientiam tollant atque libertatem. Itaque minores adsunt gradus, quos neutri statui adscripseris, fluctuanti, ut diximus (*path. spec.* §. 554.), conscientiae tribuendi aut libertati neque plenae, neque prorsus abolitae. Dicimus (*path. gen.* §. 163.) animi perturbationes propiores esse ab ea impotentia: quam tamen cum lubitu suo incurrat homo, haudquaquam necessariam esse, neque aegritudinibus adnumerandam, patet.

Par est ebrietatis ratio, quae, quanquam conscientiam tollit et libertatem, sponte tamen contrahitur, ni forte occulto potionis vitio ebrietas acciderit. Itaque vulgo amentiae veniam ebrius haud obtinet, etiamsi quandoque absque omni culpa in id vitium incurrat.

143.

Leges pleraeque nec crimen imputandum esse mente captis nec hominum ratione praeditorum iuribus gaudere posse statuunt. Sic iam romanae leges (*Digest.* lib. 9. tit. 2. l. 5. §. 2.) „Quaerimus, „si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliae actio „sit? Et Pegasus negavit: Quae enim in eo culpa sit, cum suae mentis non sit? Et hoc est verissi„mum. Cessabit igitur Aquilia actio; quemad„modum si quadrupes damnum dederit.“ Ita co-

lex carolinus (*art.* 179.) mitigandam censet esse poenam, si sensuum suorum compos non fuerit reus (*jemandt, der wissentlich seiner sinn nit hett*), ubi ad doctrinae peritos confugiendum esse iubet, qui animi statum explorent. Simillimo modo et patriae leges sanciunt (*allg. Criminalrecht für pr. Staat.* 1. §. 280.); medicos publicos decere iudicium de mentis alienationibus: et alibi (§. 356.): mente captos et imbecilles (*Verrückte und Blödsinnige*) testes quidem esse non posse: interrogandos tamen esse in lucidis intervallis, quamvis circumspectissime.

144.

In quibus quidem legibus id animadvertendum esse arbitror, haud idoneo acumine distingui varias mentis alienationes gradusque eorum, quibus libertas et conscientia vel parum, vel magis, vel prorsus tollitur. In ea autem differentia necesse est fusiorem esse, priusquam spontis suae esse hominem iudicaveris. Etenim limites variorum errorum, fallaciarum, vitiorum ipsarumque aegritudinum tales sunt, quales haud facile, sine interiori saltem examine, definiveris.

145.

Itaque primum de adynamia mentis (*path. spec.* §. 555.) sermo habendus est: quam et *fatui-*

tatem et imbecillitatem animi et *stupiditatem* vocant. Intercedit tamen et hic discrimen aliquod haud parvi momenti, ipso verborum significatu vindicandum.

Stupidum dicimus (*dumm*) hominem tarditate ingenii in adsequendo intelligendoque laborantem, qui attentione caret acriore, quanquam eam intendere quidem, si modo velit, in aliquam rem possit. Saepe igitur, licet tarde et haud sine negotio, recte iudicat: sed cum extendere attendendi vim haud facile possit, in unam rem intentus, inconsideranter agit; incogitantiae et temeritatis puerilis fere semper arguendus. Itaque, si delictorum accusatur, culpa nunquam vacuus est, neque excusari potest, nisi vera adsit fatuitas. Quoad civile ius, peculium administrare valet, testari in rebus, quae mentis vires haud superant, testamentum denique facere.

Fatuitas vero ac imbecillitas animi in iudicii omnis atque sensus communis defectu versatur, unde impubibus adnumerantur. (*Allg. pr. Landr.* tit. 1. §. 29.) Quanquam sensibus saepe vigeant, memoria etiam satis tenaces sint, rationis vis tamen nulla est in regendis adfectibus: hinc iracundia excandescentes saepe furunt; neque errore liberari aut ad se redire persuasi possunt: cum liber-

tate se placide gerant. Haud irritati vero ſolent valde inquieti, taciturni eſſe ac melancholici; ſemper cunctari et haeſitare; neque unquam prudentiam ſibi adrogare, quamadmodum ſtupidi ſaepe faciunt.

Delicta ipſis haud imputantur: quamquam, ſi aliis damnum intulerint, mulctatio fit bonorum atque pecuniae: ſi graviſſima commiſerunt facinora, ergaſtulis aut cuſtodiis aliis coërcentur, neque capite unquam damnari poſſunt. (*Allg. pr. Landr.* tit. 6. §. 41.) Memorabile eſt, incendia pleraque inferri a fatuis et impuberibus. (*Kleins Annal.* vol. 3. p. 7.)

146.

Medici eſt, in mentis imbecillitatem inquiſituri, examen ita inſtituere, ut homo ante neque admonitus ſit neque paratus. Cum enim interrogationem paveſcant, ſaepe eo maiorem oſtendunt fatuitatem, quo magis nituntur eam occulere. Itaque ſimulet quaeſitor, ſe forte fortuna iis occurrere, et ſermones cum ipſis habeat, quibus detegere vel diluere animi invalentiam poſſit. (*Pyl's Beytr. Samml.* 8. p. 255. f.) Interrogatio incipiat neceſſe eſt ab obviis maxime et trivialibus rebus, in quibus ſi indicium nullum manifeſtatur, exploratam

habemus mentis imbecillitatem. Deinde ſedulo inquirendum eſt, ab infantia inde, vel morbo nata ſit fatuitas, an denique per circuitus recurrat. (*Pyls Beytr. Samml.* 8. p. 236.) Denique in corporis ſtatum penetrandum eſt, qui ſaepe comitari fatuitatem ſolet: vitanda tamen fallacia ſenſuum linguaeque: tarda enim ac impedita loquela, auditus etiam difficillimus ſuſpicionem movent fatuitatis, quae tamen nulla nonnunquam eſt. Vultus etiam imponere poteſt; cui fidendum non eſt, niſi reliqua congruunt.

147.

3.

Ad *inſaniam* venimus, quam diximus (*path. ſpec.* §. 655.) id animi vitium, quo imagines phantaſiae pro veris ſenſuum impulſibus habentur, unde ſublata imaginationis ſenſuumque ratio accuſanda eſt. Duplex igitur eius alienationis genus eſt: alterum ex ſenſuum hebetudine, alterum ex imaginatione vehementer intenta obortum.

Quodſi ſenſuum torpor inſaniam producit, ebrietatis exemplo et ſomniorum, nulla plane conſcientia clara adeſſe ſolet: commutant nonnunquam homines, neque ſe unicam eſſe perſonam eandemque clare cognoſcunt. Imagines, quae

phantasia excitat, haudquaquam constanter nec eaedem sunt, sed celeriter mutantur. Nec imaginatio ipsa fortior iusto est, quin debilior esse potest; sensuum tamen hebetudo prorsus demit conscientiam, quod ex comparatione sensuum superiorum, obiectivorum Kantii, conscientia nascitur. (*phys.* §. 379. 402.) Hinc sensuum suorum compotes non esse (*nicht bey Sinnen, nicht bey sich seyn*) Germanis dicuntur. His quidem insanis imputari crimina commissa nequeunt, quod sensuum iudicia vel fallacia vel adeo nulla sunt, ut comparatio nequeat institui ad conscientiam stabiliendam.

148.

Memorabile est, *lucida* incidere *intervalla*, in quibus sui compos est homo. Quae si breviora sunt, saepius interpositis vesaniae accessibus, consideratione haud satis digna sunt, cum plena conscientia rectusque rationis usus non semper redeant. Si longiora sunt intervalla, accessus autem brevissimi; in iis, cum ratio prorsus redeat, delictorum imputatio omnino contingit.

Sed memoratu vel maxime dignum est, insanum, protinus ut in accessibus atrox facinus commisit, saepe statim ad se redire, quoniam hebe-

tudo sensuum vehementia impulsuum suscitatur. Itaque, si postea sanae mentis sunt, haud sequitur, dum facinus perpetrarent, sui compotes fuisse. Unde et hi veniam amentiae merito implorare possunt. (*Hofbauers Psychol. in Anwendung auf Rechtspflege*, p. 145.)

149.

Qui edormiverunt aut subito expergiscuntur, haud subito recuperant conscientiam; sed, praesertim si antea somniis turbarentur, vecordia transeunte laborant, e sensuum hebetudine explicanda. (*phys.* §. 385.) Itaque, si crimen commiserint in eo medio statu, perinde est ac si vecordes fuerint. Cuius rei exemplum clarissimum in annalibus iudiciariis patriae narratur. (*Klein's Annalen* vol. 8. p. 9. f.)

105.

Huc quoque somnambuli pertinent, in quibus cum sensuum superiorum suppressio vel hebetudo contingat, ut nec pupilla contrahatur (*phys.* §. 391. 392.); sensus organicus vicem superiorum gerit. Unde alium plane hominem esse noctivagum, alium vigilem recte praecipitur. Itaque crimen haud imputandum est, quod forte commise-

rint. Sed culpa peccasse patet, cum cognoscere aegritudinem suam et admonere alios, dum vigiles essent, omnino possent. (*Böhmer ad carol.* art. 179. §. 7.)

Quae aegritudo si praetenditur, medici est, inquirere in signa eius essentialia. Maxime vero sensuum perfecta suppressio aut hebetudo examinanda, quae variis incitamentis (§. 131. 132.) neutiquam efficacibus atque pupillae immobilitate proditur.

Huc et trahenda esse arbitror magnetismi animalis phaenomena, quae alibi (*phys.* §. 395. s.) exposui. Medicus publicus, de hoc statu iudicium laturus liber sit ab omnibus et scholae et aetatis opinationibus, ut mendacia a veritate distinguat. Magna phaenomenorum pars vanitati tribuenda est muliebri: magna etiam vanitati medicorum. Nec tamen omnia spernenda sunt aut pro fraudibus habenda: sed ducibus doctrina et animi libertate observanda. Quae vera sunt, optime comparantur cum noctambulismo: unde et vigili personae haud imputandum est, quidquid somnambula deliquerit. Laudavimus iam supra (§. 59.) facultatis medicae Lipsiensis iudicium de femina in eo statu partum elidente.

Alia est insaniae species, imaginationi nimis intentae tribuenda. Qui hac laborant, sensuum utique compotes sunt: memoria valent: fixas tamen habent ideas, quae vel moestos eos reddunt vel mirifice delectant. Haud repentino motu agunt, sed praeparati ac meditati: neque finis attingendi studium, neque sollertia remediorum inveniendorum, neque prudentia quaedam omnino desideratur. Est eorum animorum tanta perturbatio, ut perpetuo angantur, neque tamen adsequi possint, quid sit, quod se iugiter sollicitet angatque. Violentam appetunt actionem; scelus ipsum perpetrare student et saepe perpetrant, tanquam suae anxietatis remedium. Id sibi imperatum fuisse fatentur.

His accensendi sunt fanatici, quos antiqui Romani religiosos vocitarunt. (*Gell. noct. att.* 4, 9.) Qui, ut salvos faciant alios, eos interficiunt; aut alios interimunt, ut ad supplicium trahantur, ipsi quia vitae eos taedet aut beatitudinem anxii desiderant.

Veniam amentiae impetrare tales homines nihil est, quod vetet. Et ipsae patriae leges haud capite sed carcere eos damnant. (*Allg. pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 831. 832.) Quodsi vero nihil adest,

quod libertatem animi laesam probet, delicti poena ordinaria irroganda est. (*Klein's Ann.* 7. p. 7.)

152.

Nec negligenda est exanimatio illa, quam communem diximus animi perturbationum vehementiorum seu iactationum incitatarum adfectum. (*path. gen.* §. 163.) In eo stupore animi agitur saepe, cuius dein poenitet hominem. Quod cum abhorreat a libertate animi et plena conscientia, imputandum homini haud est. Si quis adgressorem graviter laeserit aut etiam confoderit, si ultus fuerit ilico iniuriam acceptam, a poena ordinaria liberatur ob perturbationem mentis libertati infestam.

Sic et fames mortem minitans excusat delicta, validissimo servandae vitae appetitui tribuenda. Quis non meminerit atrocissimorum facinorum, quae in lamentabili illa ἀναβάσει Gallorum e Russia perpetrata fuerunt?

Solet tamen et instinctus coecus, in hypochondriacis sibi quandoque rationem hactenus subdere, ut scelera committantur, quae imputari nequeunt. (*Hofbauers Psychol. in Anwend. auf Rechtspfl.* p. 350.)

153.

153.

Transimus ad *furorem* eiusque vehementissimum gradum, rabiem. Eum dicimus (*path. spec.* §. 555.) instinctum adeo perversum, ut impulsus et propensiones nullo modo a ratione regantur nec regi possint.

Est autem difficillima profecto quaestio, quae de hac animi aberratione saepe proponitur. Etenim, cum is furor tum intellectus infirmitate tum adfectuum ferocia nitatur, propinqua certe est cognatio iracundiae et furoris iracundi. Neque, nisi ad eam ipsam rationis imbecillitatem respexeris aut ad animi valetudinem adversam, ex aliis signis manifestam, vel denique ad corporis etiam aegritudinem, neutiquam amentiae veniam pro reo exposcere audebis. Occisor ille Frisius (*Klein's Ann.* vol. 13. p. 89.) tum praecipue ira excandescere solebat, cum tempestas turbida instaret; perpetua idem inquietudine agitabatur: quae laesam notabat sanitatem. Itaque, etiamsi consulto facinus patraverat, malitia tamen atque ipse dolus alienus ab eo putabatur. (*Klein's Ann.* vol. 12. p. 187.)

154.

Tandem de surdis, qui simul muti sunt, quaestio iudiciaria nascitur, sintne rationis suae rite

compotes. Et id quidem, nisi erudiantur, fere negandum esse existimamus. Etenim sine loquela et auditu, quanquam acutissimi alii sint sensus, informationes tamen generales de honesto, bono et recto difficillime nascuntur. Nexus idearum rarus est, impeditus aut nullus: iudicium fallitur aut labascit. Hinc adfectus et animi perturbationes vehementiores sunt, quam ut ratio imbecillis moderari ac gubernare eas possit. Accedit, leges ignorari in eo statu, unde triplici potissimum modo veniam delictorum impetrant. (*Beytr. zur iurist. Litter. in den pr. Staaten, Samml.* 5. p. n. 53.)

Sphalmata.

P. 95. l. 12. *sinistrum* l. dextrum
— 106. l. 4. inf. *probatas* l. probata
— 109. l. 11. *esset* l. esse
— 110. l. 5. inf. *coalescant* l. coelescant.

Prodiit

Rudolphopoli,

ex typographeo Froebeliano.